

Over pedoseksuelen gesproken

Over pedoseksuelen gesproken

*Het leven van pedoseksuelen op basis van verhalen van hun (ex-)partners,
justitiële informatie en de klinische praktijk*

Onder redactie van
Anton van Wijk & Ilse van Leiden

Boom Lemma uitgevers
Den Haag
2011

Omslagontwerp: Primo!Studio, Delft

Foto omslag: morgueFile

Opmaak binnenwerk: Textcetera, Den Haag

© 2011 Anton van Wijk & Ilse van Leiden (red.) | Boom Lemma uitgevers

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

ISBN 978-90-5931-728-4

NUR 741

www.boomlemma.nl

Voorwoord

Sexual crimes are among the most difficult of crimes to investigate and prosecute and the sexual offender is known to be one of the most difficult to interview and treat. The child molester is looked upon with disgust and apprehension, yet these crimes are comprised of fascinating sets of behaviors which have captured the attention of a variety of disciplines and, because of the media, even the general public. Consequently, one finds a plethora of published research on sexual crimes, most of which has focused on the criminal. Researchers have mined offender-related information from a variety of sources including the behavior exhibited during the offense, police and mental health records, court documents, media reports and from the criminal himself. This latter source even though it is a well known fact that criminals lie, deny, minimize, exaggerate, and project blame.

One overlooked source of information is the current or former wife and/or girlfriend of the sexual criminal. Why this invaluable source has been bypassed is unknown and surprising in that this source is the one having the most intimate contact with the person under investigation. The first research project focusing on this population involved the relational partners of sexually sadistic men, a particularly vicious type of criminal. Twenty women (four of whom were married to serial killers) were interviewed by Hazelwood, who was, at that time, a member of the FBI's Behavioral Science Unit (BSU), made famous by the movie *The Silence of the Lambs*. The face-to-face interviews lasted up to 13 hours and the resulting information provided a wealth of previously unknown information on the hidden lives (both criminal and non-criminal) of the violent men. Hazelwood retired and with other retired FBI agents formed a forensic consulting company (Academy Group, Inc) and in 2007, he undertook a similar research project focusing on the relational partners of child molesters. He organized a U.S. team (comprised of retired and current FBI agents, a forensic pediatrician, and professors from the University of Virginia and the Florida Institute of Technology). This team developed an eighty-eight page protocol for use in the interviews of partners of child molesters.

During his visit to the FBI in 2008, one of the authors of this book (Van der Meer), working for the Behavioral Analysis Unit of the Netherlands National Police, was invited to participate in this research project. He was provided a copy of the protocol and asked to interview twenty Dutch women with the goal of doing a comparative analysis of the two projects. The Dutch Behavioral Analysis Unit contacted the Beke

Group and together they put the project together. In a later phase researchers from De Waag joined the team.

Crimes against children pose a particularly difficult task for all involved. In most such crimes, the offender and victim are related and consequently familial loyalty may be involved. Additionally, the presence of forensic evidence (i.e., hairs, fibers, even seminal fluids) found on clothing or at the scene can often be logically explained. Another factor making it a difficult type of case is that long periods of time may pass between the offense and it's becoming known to others and the victim's memory may have faded. Finally, the molester is typically uncooperative. Because of these difficulties, the police, mental health professionals, prosecutors and correction officials are alert for any information which will help them better understand and deal with the child molester. Research of a practical nature, such as reported in this book, is eagerly anticipated.

This book reports on the study conducted by the Netherlands research team and is the first step toward an international comparative study. The researchers have made an important contribution to a better understanding of the relational patterns of the male child molester. Because of its' practical nature, this study will prove to be of value to a multidisciplinary audience.

Robert R. (Roy) Hazelwood (retired FBI Supervisory Special Agent)

Inhoud

Deel I Algemeen	11
1 Inleiding en vraagstelling	13
2 Opzet en uitvoering van het onderzoek	17
2.1 Literatuurstudie	17
2.2 Doelgroep, werving en respons	17
2.3 Gestandaardiseerde vragenlijst	18
2.4 Diepte-interviews	19
2.5 Recidiverisico, criminele voorgeschiedenis en behandeling	20
2.6 Beperkingen van de onderzoeksgroep	22
3 Pedoseksueel gedrag: een literatuurverkenning	23
<i>Bernard ten Hag & Bram van der Meer</i>	
3.1 Pedofiel of pedoseksueel?	23
3.2 Omvang, opsporing en vervolging	25
3.3 Strategieën in het delictgedrag	30
3.4 Classificatie van pedoseksueel gedrag	32
3.5 Verschillende routes tot seksuele delictpleging	38
3.6 Resumé	40
Deel II Informatie van de vrouwen	41
4 De vrouwen over hun mannen en over zichzelf	43
<i>Ilse van Leiden</i>	
4.1 Kenmerken en achtergronden van de mannen	43
4.2 Kenmerken en achtergronden van de vrouwen	61
4.3 Resumé	64
5 De vrouwen over hun relatie	67
<i>Ilse van Leiden</i>	
5.1 De ontmoeting	67
5.2 Verloop van de relatie	72

5.3	Gedrag	77
5.4	Problemen in de relatie	80
5.5	Resumé	83
6	De vrouwen over seksualiteit	85
	<i>Anton van Wijk</i>	
6.1	Eerdere (negatieve) seksuele ervaringen	85
6.2	Seksualiteit in de relatie	87
6.3	Porno en kinderporno	91
6.4	Seksuele voorkeur	95
6.5	Resumé	98
7	De vrouwen over het pedoseksuele delict	101
	<i>Anton van Wijk</i>	
7.1	Kenmerken van het delict	101
7.2	Periode voorafgaand aan het delict	104
7.3	Gedrag mannen en slachtoffers	107
7.4	Bredere context van het delict	109
7.5	Bekend worden van het misbruik	110
7.6	Visie van de vrouwen op het misbruik	113
7.7	Eerdere signalen	115
7.8	Visie van de man en delictbesef	117
7.9	Resumé	119
8	De vrouwen over de gevolgen van het delict	123
	<i>Julia Wilpert & Mara Eisenberg</i>	
8.1	Gevolgen voor de relatie	123
8.2	Overige gevolgen	127
8.3	Resumé	132
	Deel III Informatie van de mannen	135
9	Risicoprofielen van pedoseksuelen	137
	<i>Joan van Horn, Mara Eisenberg & Julia Wilpert</i>	
9.1	De strafbare feiten en slachtoffers van seksueel misbruik	137
9.2	Opleiding, werk en financiën	142
9.3	Relatie en woonsituatie	143
9.4	Relatie met familie en vrienden na uitkomen van het delict	146
9.5	Vrijtijdsbesteding	147
9.6	Klinische en persoonlijkheidsstoornissen en gedragsproblemen	148

9.7	Motivatie voor behandeling en houding ten aanzien van criminaliteit	150
9.8	Seksuele problematiek	152
9.9	Risicofactoren en recidiverisico	154
9.10	Resumé	156
10	Behandeling van pedoseksuelen	157
	<i>Bernard ten Hag</i>	
10.1	Verwijzing, intake en assessment	157
10.2	Het behandelaanbod	159
10.3	De behandeling	160
10.4	Verloop van de behandeling	169
10.5	Resumé	170
	Deel IV Slotbeschouwing	173
11	Slotbeschouwing	175
	<i>Anton van Wijk & Ilse van Leiden</i>	
11.1	Terugblik op het onderzoek	175
11.2	Synthese van de onderzoeksresultaten	177
11.3	Opbrengsten van het onderzoek	187
	Geraadpleegde literatuur	195
	Dankwoord	201
Bijlage 1	Verskillende vormen van risicotaxatie	203
Bijlage 2	Uitgangspunten bij de behandeling	205
	Over de auteurs	207

DEEL I

ALGEMEEN

1 Inleiding en vraagstelling

Mensen die kinderen seksueel misbruiken, vormen een groot maatschappelijk probleem. De gevolgen voor de jeugdige slachtoffers kunnen groot zijn en lange tijd doorwerken. Voor de politie kan het opsporen van daders erg lastig zijn omdat dergelijke zaken vaak pas aan het licht komen nadat de omgeving van het kind allerlei signalen oppikt die (mogelijk) duiden op seksueel misbruik. Daarbij komt dat daders soms zeer manipulatief te werk gaan en daardoor lange tijd kunnen voorkomen dat slachtoffers signalen afgeven.

Inzicht in de drijfveren, het gedrag en de kenmerken van pedoseksuelen kan helpen bij de opsporing van dit type zedendelinquent. Op basis van de informatie kunnen typologieën worden ontwikkeld die vervolgens kunnen worden gebruikt in de opsporing van onbekende (zedend)aders. Daarnaast kan deze kennis de behandeling van pedoseksuelen ten goede komen.

Met een veelheid aan onderzoeken in zowel Nederland als het buitenland is al veel kennis over pedoseksuelen vergaard. Vrijwel al deze onderzoeken hebben de plegers van seksueel misbruik als vertrekpunt. Hun verhalen worden opgetekend in bijvoorbeeld verhoren met de politie of interviews met onderzoekers. Ook in behandelsessies kunnen de daders openheid van zaken geven over het hoe en waarom van hun misbruikgedrag. Dat betekent dat wat bekend is over achtergronden en kenmerken, seksuele ontwikkeling en gedrag, slachtofferkeuze en modus operandi veelal afkomstig is van de daders zelf.

Deze publicatie doet verslag van een studie naar pedoseksuelen, maar dan voornamelijk vanuit een andere informatiebron dan de dader, namelijk vanuit het perspectief van intieme relaties in casu de (ex-)partners van plegers van seksueel misbruik. Naast deze informatiebron is justitiële informatie en klinische informatie over de mannen gelegd.

Kenmerkend voor delinquenten in het algemeen en zedendaders in het bijzonder is dat zij er alle belang bij hebben hun (seksuele) problemen te ontkennen of te minimaliseren. De constatering dat eenmaal gepakte daders niet altijd open en eerlijk zijn over hun misdaden, zeker als het om zeer ernstige zaken zoals moord en verkrachting gaat, bracht de FBI ertoe om een aantal jaren geleden een onderzoek te starten onder (voormalige) partners van sadistische zedendelinquenten (Warren & Hazelwood, 2002). In de verhoren vertelden deze daders weliswaar wat ze hadden gedaan, maar gaven ze geen inzicht in bijvoorbeeld de mate van seksuele opwinding en bevrediging van bepaalde (seksuele) handelingen en evenmin in de ontwikkeling van hun

seksueel sadistische gedrag. Om die reden zijn lange interviews met de (voormalige) vrouwen en vriendinnen van de daders gehouden. Zij konden veel openheid van zaken geven hoe het sadistische gedrag van hun partner zich in de loop van de tijd ontwikkelde, welke seksuele genoegens hij daaraan beleefde en hoe de vrouwen uiteindelijk soms zelf ook actief of passief deelnamen aan de sadistische praktijken, tot moord aan toe. Het onderzoek heeft veel waarde voor de opsporingspraktijk, omdat het duidelijk maakt hoe in dit geval sadisten te werk (kunnen) gaan en wat de achtergronden en de ontwikkeling van het sadistische gedrag kunnen zijn.

In navolging van de studie naar sadistische zedendelinquenten heeft voormalig FBI-*profiler* Roy Hazelwood, oprichter en directeur van de Academy Group, een vergelijkbare studie opgezet naar de problematiek van pedoseksuelen (*child molesters*).¹ In dit onderzoek zijn (voormalige) partners van pedoseksuelen geïnterviewd teneinde meer te weten te komen over hun profiel en achtergrond, hun algemene en seksuele gedrag en de kenmerken en dynamiek van relaties die zij hebben. Ook zijn de (voormalige) partners een belangrijke bron om inzicht te krijgen in het pedoseksuele delict waaraan de mannen zich schuldig hebben gemaakt, de omstandigheden waarin dit is gepleegd en de wijze waarop zij hun daden verborgen trachten te houden voor de buitenwereld. Het betreft een internationale studie die is uitgevoerd in twee andere landen naast Nederland: de Verenigde Staten en Canada. Het Nederlandse onderzoek naar de partners van een groep van twintig pedoseksuelen is uitgebreid met het vergaren van informatie uit de justitiële registraties en uit de klinische praktijk.

De centrale vraagstelling in het onderzoek luidt: *Wat weten we over het profiel en over het (seksuele, sociale en delict-)gedrag van pedoseksuelen op basis van informatie van (ex-)partners, aangevuld met justitiële en klinische informatie over de daders, en wat levert deze kennis op voor de opsporing, het onderzoek en de klinische praktijk?*

Om de vraagstelling te beantwoorden is bij de partners van de pedoseksuelen informatie verzameld over de achtergronden en kenmerken van de mannen, relaties, seksualiteit en het delict. De aanvullende vergaarde gegevens over de pedoseksuelen hebben betrekking op risicotaxatie, behandeling en justitiële voorgeschiedenis.

Dit boek beschrijft de bevindingen uit het Nederlandse onderzoek. De opbrengsten van het onderzoek kunnen in de eerste plaats van wetenschappelijke c.q. methodologische aard zijn, namelijk vanuit een andere informatiebron dan de dader zelf kennis

1 Het idee om partners van zedendelinquenten te interviewen is niet nieuw. We hebben enkele publicaties gevonden, die echter (zeer) gedateerd zijn: Garrett en Wright (1975) en Groff (1987). Op hun bevindingen komen we in het laatste hoofdstuk terug.

vergroten over pedoseksuelen. Deze kennis kan in de tweede plaats relevant en praktisch bruikbaar zijn bij opsporing en verhoor van zedendelinquenten. Ook kunnen de onderzoeksresultaten een betere invulling geven aan de huidige behandeling van pedoseksuelen.

Leeswijzer

Dit boek bestaat uit vier delen. Het eerste, introducerende deel bestaat naast deze inleiding uit een hoofdstuk gewijd aan de opzet en uitvoering van het onderzoek en een hoofdstuk dat de literatuur ten aanzien van pedoseksualiteit behandelt. Het tweede deel van het boek is het hart van het onderzoek. In vijf hoofdstukken komen de vrouwen uitgebreid aan het woord over henzelf, de mannen en hun relatie. Het zijn *hun* verhalen, herinneringen en gevoelens en die zijn zo letterlijk mogelijk beschreven. Er heeft geen feitenonderzoek naar de beweringen van de vrouwen plaatsgevonden. Deel III beschrijft de mannen vanuit het perspectief van de forensische polikliniek waar zij een behandeling voor hun pedoseksuele delictgedrag volgen of hebben gevolgd. In het bijzonder gaat het hierbij om de gegevens van justitie en risicotaxatie- en behandel-informatie. Deze gegevens kunnen naast de verhalen van de vrouwen worden gelegd, zonder dat daarbij sprake is van rangschikking in termen van meer of minder waar. Het laatste deel bevat een beschouwing van het verzamelde onderzoeksmateriaal in het licht van de onderzoeksvraag.

2 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Dit hoofdstuk beschrijft de wijze waarop het onderzoek is opgezet en uitgevoerd. Het betreft een kwalitatief, exploratief onderzoek waarin het verhaal van (ex-)partners van pedoseksuelen centraal staat. Ingegaan wordt op de doelgroep, de manier waarop de partners (vrouwen) zijn geworven en welke onderzoeksmethoden zijn toegepast. Om de gegevens van de partners over de pedoseksuelen in perspectief te kunnen plaatsen, is een literatuurstudie uitgevoerd. Hierin komen de kenmerken en achtergronden van pedoseksuelen in algemene zin aan de orde en worden belangrijke begrippen uitgelegd. Tevens zijn justitiegegevens opgevraagd en ook is informatie uit risicotaxaties en behandelverslagen gebruikt. In de volgende paragrafen worden de afzonderlijke onderzoeksactiviteiten nader toegelicht.

2.1 Literatuurstudie

Voor het literatuuroverzicht zijn publicaties over plegers van pedoseksuele delicten geraadpleegd. De meeste bestudeerde onderzoeken zijn gepubliceerd in *peer reviewed*-tijdschriften. Daarbij hebben wij ons beperkt tot de meer basale onderwerpen met betrekking tot pedoseksualiteit, zoals de verschillende indelingen in typen en de verschillende routes die kunnen leiden tot een zedendelict. Voor een begrip van de problematiek wordt tevens het onderscheid tussen pedofilie en pedoseksualiteit uitgelegd en ingegaan op de omvang van pedoseksuele delicten.

2.2 Doelgroep, werving en respons

De partners of ex-partners van pedoseksuelen zijn benaderd via De Waag, centrum voor ambulante forensische psychiatrie. De Waag is de grootste forensische polikliniek in Nederland, met acht vestigingen in voornamelijk het westen van het land. De doelgroep van het onderzoek zijn vrouwen wier mannen minimaal één minderjarig kind seksueel hebben misbruikt, waarvoor behandeling bij De Waag is geïndiceerd. Met betrekking tot het misbruik moet sprake zijn geweest van fysiek contact tussen pleger en kind (de zogenoemde *hands-on* delicten). Qua selectiecriteria geldt dat het slachtoffer maximaal zeventien jaar is en minimaal vijf jaar in leeftijd verschilt van de pleger. Er zijn geen restricties wat betreft de aard van de *hands-on* seksuele handelingen en de aard van de relatie tussen pleger en slachtoffer. De pedoseksuelen moeten een duurzame, intieme relatie hebben (gehad) met een partner c.q. vrouw.

Om in contact te komen met de (voormalige) partners van de pedoseksuelen is een onderzoeksprotocol opgesteld. De onderzoekers hebben allereerst toestemming gevraagd aan de directie van De Waag om de respondenten te werven via de behandelaars van pedoseksuelen, werkzaam bij de diverse vestigingen in het land. Goed om hierbij te vermelden is dat de onderzoekers die contact hadden met de partners niet werkzaam zijn bij De Waag. Dit om belangenverstrengeling te voorkomen. Vervolgens is een informatiebrief voor de behandelaars opgesteld waarin het doel van het onderzoek wordt uitgelegd en waarin aan hen wordt gevraagd om in hun cliëntenpool respondenten te werven volgens de volgende procedure: iedere behandelaar gaat na welke pedoseksuelen een partner hebben en aan deze mannen vragen zij of de onderzoekers hun partners mogen benaderen voor het onderzoek. Als de mannen daarmee instemmen, krijgen zij een informatiebrief van de onderzoekers mee. De medewerking van de mannen bestaat eruit dat zij de brief moeten overhandigen aan hun partners. In deze brief wordt kort het onderzoek uitgelegd en aan de partners medewerking gevraagd. Als de vrouwen dat willen, kunnen zij het antwoordformulier met daarop hun contactgegevens aan de onderzoekers sturen. De onderzoekers nemen vervolgens contact met hen op voor een afspraak. Deelname aan het onderzoek is derhalve geheel vrijwillig en vindt plaats met medeweten van de pedoseksuele partner.

Door middel van vorenstaande procedure zijn vijftientwintig vrouwen benaderd. Daarvan hebben er twintig positief gereageerd op het verzoek om mee te werken aan het onderzoek. In een later stadium heeft een partner zich bedacht, waardoor er uiteindelijk met negentien partners een interview is gehouden. Daarnaast is een poging gedaan om buiten De Waag respondenten te werven. Er is besloten om een vrouwen-weekblad in te schakelen, waarin de onderzoekers een interview hebben gegeven over het onderwerp 'partners van pedoseksuelen'. In het blad is aan deze doelgroep een oproep gedaan om zich aan te melden voor het onderzoek. Dat heeft één respondent opgeleverd. De totale onderzoeksgroep komt daarmee op twintig (ex-)partners van pedoseksuelen. De onderzoeksgroep bestaat enkel uit vrouwen en omvat zowel partners als ex-partners. De periode van het begin van de werving van de onderzoeksgroep tot het laatste interview heeft van augustus 2008 tot en met december 2009 geduurd.

2.3 Gestandaardiseerde vragenlijst

Het onderzoek onder de partners bestaat uit twee delen: het invullen van een uitgebreide vragenlijst en een diepte-interview. De oorspronkelijke vragenlijst is ontwikkeld in de Verenigde Staten, met als doel partners van pedoseksuelen te bevragen. De ontwikkelaars van de vragenlijst zijn psycholoog Ann Burgess, verbonden aan de universiteit van Virginia, en voormalig FBI-agent Roy Hazelwood. De resultaten uit deze studie worden in een later stadium samengevoegd met die uit het Amerikaanse en Canadese onderzoek; daarom zijn alle vragen naar het Nederlands vertaald. Hierbij

is omwille van een logische structuur de volgorde van de vragen aangepast en zijn typisch Amerikaanse begrippen toegespitst op de Nederlandse situatie.²

De vragenlijst bestaat uit de volgende zes onderdelen:

1. feitelijke gegevens over de partner, pleger en het delict (volgens de vrouwen);
2. achtergrond van de partner (70 items);
3. achtergrond van de pleger (70 items);
4. relatie tussen partner en pleger (103 items);
5. seksualiteit (43 items);
6. het delict (56 items).

Iedere partner is door de onderzoekers (man en vrouw) persoonlijk bezocht voor een kort kennismakingsgesprek. In dat gesprek zijn het doel en de werkwijze van het onderzoek uitgelegd en is de vragenlijst toegelicht. Het gesprek heeft tevens tot doel de partner alvast vertrouwd te maken met de onderzoekers met wie zij een interview zal hebben. De afspraak voor het diepte-interview is ter plekke met de partner gemaakt. De onderzoekers hebben de vragenlijst achtergelaten en de partner heeft deze vervolgens zelf ingevuld en met een retourenvelop naar de onderzoekers gestuurd.³ De partners zijn tussen de één en twee uur bezig met het invullen van de vragenlijst. Naar eigen zeggen hebben de vrouwen de lijst zelfstandig ingevuld, dus zonder overleg met de mannen.

2.4 Diepte-interviews

De diepte-interviews zijn gehouden na ontvangst van de ingevulde vragenlijsten. De interviews hebben tot doel meer te weten te komen over het dagelijkse leven van de pedoseksueel en zijn (ex-)partner, hun relatie, het seksuele gedrag, de aanloop tot het delict en bijvoorbeeld de wijze waarop de mannen hun daden verborgen weten of trachten te houden voor de buitenwereld; in feite een verdieping van de vragen uit de gestandaardiseerde lijst. De interviews zijn semigestructureerd⁴ en duren tussen

2 Alle vragen en antwoordcategorieën uit de Amerikaanse lijst zijn vertaald, ook de vragen die – op het eerste gezicht – niet van toepassing zijn op de Nederlandse populatie, bijvoorbeeld in welk legeronderdeel hij heeft gezeten en of hij eervol of oneervol is ontslagen.

3 Er is bewust voor gekozen om de partners zelf de vragenlijst te laten invullen in plaats van tijdens het interview de vragen te stellen, zoals de Amerikaanse onderzoekers dat doen, omdat veel vragen zeer persoonlijk zijn (bijvoorbeeld over seksualiteit) en mogelijk niet van toepassing zijn op de situatie van de partner. In het diepte-interview zijn de persoonlijke aspecten van de relatie tussen de pedoseksueel en zijn partner besproken. De antwoorden van de partner in de vragenlijst zijn daarbij leidend geweest. Onduidelijkheden en/of opvallendheden in de schriftelijke antwoorden zijn eveneens aan de orde gesteld in de interviews. Het interview had derhalve tevens de functie van ‘controle’ en ‘verduidelijking’ van de gegeven antwoorden.

4 Vaste onderwerpen zijn achtergronden en typering van partner en man, relatie, kinderen, seksualiteit, gedrag, delicten, visie, impact, consequenties en toekomst.

de twee en vier uur. Naast de interviewer is een tweede onderzoeker bij het interview aanwezig die een schriftelijk verslag van het gesprek maakt. De interviews zijn – op verzoek van de vrouwen zelf – gehouden bij de vrouwen thuis (zonder aanwezigheid van andere gezinsleden) en zijn zonder uitzondering in een goede sfeer verlopen. De partners hebben voor zover in te schatten meestal op een open en eerlijke manier op de vragen geantwoord. De geïnterviewden hebben een vergoeding van 200 euro ontvangen voor volledige deelname aan het onderzoek (het invullen van de vragenlijst en het meewerken aan het interview). In totaal zijn er 150 pagina's uitgewerkt interviewmateriaal beschikbaar.

De gegevens uit de vragenlijst en de diepte-interviews worden beschreven in de hoofdstukken 4 tot en met 8.

2.5 Recidiverisico, criminele voorgeschiedenis en behandeling

In hoofdstuk 9 wordt verslag gedaan van de informatie van de negentien mannen die naar aanleiding van hun delictgedrag een behandeling hebben ondergaan bij De Waag. Risicotaxatie is het inschatten van de kans dat delinquenten opnieuw een (seksueel) gewelddadig delict plegen (recidive). In de forensische psychiatrie zijn risicotaxaties van essentieel belang voor het nemen van beslissingen over de aard en intensiteit van de behandeling (behandelbeleid) en om risicofactoren te identificeren en als behandel-doel te prioriteren (behandelinhoud). Risicotaxaties kunnen op drie manieren worden uitgevoerd: ongestructureerd klinisch, actuarieel en gestructureerd klinisch (in bijlage 1 staan de verschillende manieren uitgelegd). De risicotaxaties van de mannen zijn verricht met de WaagSchaal, een gestructureerd klinisch risicotaxatie-instrument voor de ambulante forensische psychiatrie (Van Horn, Wilpert, Eisenberg & Mulder, 2009). Risicotaxaties worden normaliter verricht in de diagnostische fase (dus voorafgaand aan de behandeling) om het behandelplan te kunnen opstellen en aan het eind van de behandeling om te kunnen bepalen of vervolgbehandeling al dan niet is geïndiceerd. In dit onderzoek is alle informatie⁵ die al lopende het onderzoek bekend is geworden, meegenomen om een zo volledig mogelijk beeld te presenteren van de probleem- en risicogebieden van de mannen. Bovendien zijn in diverse consensusbesprekingen met een behandelaar de scores op de risicotaxaties bediscussieerd en zo nodig bijgesteld.

5 Waaronder het intakeverslag, de processen-verbaal, therapieverslagen en informatie uit het Justitiële Documentatiesysteem (JDS).

De WaagSchaal bestaat uit 76 items, verdeeld over twaalf domeinen:⁶

1. eerdere en huidige delicten (9 items);
2. opleiding/werk (11 items);
3. financiën (3 items);
4. woonomgeving (3 items);
5. gezin/partner (6 items);
6. sociaal netwerk (5 items);
7. vrije tijd (3 items);
8. middelen (9 items);
9. emotioneel/persoonlijk (13 items);
10. houding (4 items);
11. risicomanagement (10 items);
12. seksuele problematiek (15 items).

Elk domein bestaat uit meerdere items (hoofdzakelijk dynamische, maar ook een aantal statische), waarvan het gros gescoord wordt op een driepuntsschaal van 0 ('niet aanwezig'), 1 ('in enige mate aanwezig') en 2 ('aanwezig'). Aan het einde van elk domein wordt gevraagd om een (door de voorafgaande items gestructureerd) klinisch oordeel op een zespuntsschaal van 0 ('goed functioneren op dit domein') tot 5 ('slecht functioneren op dit domein'). Vervolgens kan worden aangegeven of een domein een risico vormt voor recidive. In de WaagSchaal wordt ervan uitgegaan dat slecht functioneren op een domein niet per definitie een risico vormt, maar pas op het moment dat de link naar delictgedrag evident is. Voorafgaand aan de domeinen is er een gedeelte voor algemene informatie, zoals NAW-gegevens (naam, adres en woonplaats), en andere relevante zaken, zoals het kader van de behandeling, de aanmeldingsklacht en welke dossierinformatie gebruikt is bij het verrichten van de risicotaxatie. Als de risicotaxatie compleet is, wordt ten slotte alle informatie (met focus op de risico's) gewogen in een eindoordeel per delicttype. Dit eindoordeel is de klinische inschatting van het recidiverisico op een vijfpuntsschaal van 'laag' tot 'hoog'.

De therapieverslagen van de negentien mannen zijn gebruikt om het verloop van de behandeling in grote lijnen in kaart te brengen en om te beschrijven op welke manier de mannen zich hebben ontwikkeld op sociaal, relationeel en seksueel gebied. De resultaten van dit onderzoeksonderdeel worden beschreven in bijlage 2.

6 De WaagSchaal-Volwassenen is opgebouwd uit enkele in de Nederlandse forensische setting gevalideerde gestructureerd klinische risicotaxatie-instrumenten die het meest worden gebruikt in Nederland, waaronder de *Historical Clinical Risk management-20* (HCR-20; Webster, Douglas, Eaves & Hart, 1997; Nederlandse vertaling en bewerking: Philipse, De Ruiter, Hildebrand & Bouman, 2000), de *Sexual Violence Risk-20* (SVR-20; Boer, Hart, Kropp & Webster, 1995; Nederlandse vertaling en bewerking: Hildebrand, De Ruiter & Van Beek, 2001) en de *Level of Service Inventory – Revised* (LSR-r; Andrews & Bonta, 2000; Nederlandse vertaling en bewerking: Lammers & Philipse, 2003).

2.6 Beperkingen van de onderzoeksgroep

Onderhavig onderzoek is kleinschalig en grotendeels kwalitatief van opzet. De resultaten zijn hierdoor niet zonder meer generaliseerbaar naar de gehele populatie pedoseksuelen. Andere factoren die de beperkte generaliseerbaarheid in de hand werken, zijn de selectiecriteria zoals 'het hebben (gehad) van een partner' en de 'maximale leeftijd van het slachtoffer van zeventien jaar met een minimaal leeftijdsverschil met de pleger van vijf jaar'. Bijkomende selectie-effecten worden veroorzaakt doordat de informatie voor een belangrijk deel afkomstig is van vrouwen die bereid zijn om hun persoonlijke verhaal te delen. Verder zijn de partners benaderd via De Waag, waar de pedoseksuelen een ambulante behandeling krijgen. Verondersteld kan worden dat deze mannen qua problematiek en ernst van de gepleegde feiten tot een andere categorie behoren dan de pedoseksuelen voor wie ambulante zorg niet geschikt wordt geacht gezien hun gevaarlijkheid en de ernst van het delict, of daders die in het geheel niet in aanmerking komen voor behandeling. Daarnaast betreft de onderzoeksgroep pedoseksuelen met een partner en dat kan een andere categorie zijn dan pedoseksuelen zonder partner.

3 Pedoseksueel gedrag: een literatuurverkenning

Zedendelicten maken veel emotie en reactie los bij het publiek, zeker als het seksueel misbruik van een kind betreft. Hierbij valt het regelmatig op dat het etiket ‘pedofiel’ vrij gemakkelijk wordt toegepast – als een soort *catch-all* term die van toepassing zou zijn op iedere dader die een kind misbruikt. In werkelijkheid is echter sprake is van een grote heterogeniteit onder deze daders. In dit hoofdstuk worden de begrippen pedofilie en pedoseksualiteit verhelderd en wordt aan de hand van cijfers nader ingegaan op het voorkomen van seksueel misbruik. Ook het verschil tussen seksueel geweld en seksueel misbruik komt aan bod, alsmede de strategieën die daders van seksueel misbruik hanteren in hun delictpleging. Vervolgens worden verschillende classificatiesystemen besproken die pogen de heterogeniteit onder de pedoseksuele daders terug te brengen tot betekenisvolle typologieën. Aandacht wordt besteed aan de classificatie van routes tot delictpleging aan de hand van psychologische kenmerken van pedoseksuele daders. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een beschrijving van ideeën over hoe heden ten dage gedacht wordt over een effectieve behandeling van zedendelinquenten.

3.1 Pedofiel of pedoseksueel?

Seksueel misbruik van kinderen komt in alle sociaaleconomische lagen en etnische groeperingen van de samenleving voor. Sommige pedoseksuele daders misbruiken alleen kinderen binnen het eigen gezin of de eigen familie (intrafamiliaire daders), terwijl anderen hun slachtoffers juist daarbuiten zoeken (extrafamiliaire daders). Weer een andere groep kiest slachtoffers zowel binnen als buiten de grenzen van het gezin. Er zijn daders die jonge kinderen misbruiken die de puberteit nog niet hebben bereikt, anderen geven juist de voorkeur aan kinderen bij wie de secundaire geslachtskenmerken zichtbaar beginnen te worden. Daarnaast richt de ene groep daders zich op meisjes als slachtoffers, een andere groep vergrijpt zich aan jongens en weer andere daders misbruiken zowel jongens als meisjes. Sommige daders hebben een geschiedenis van seksueel misbruik vanaf hun adolescentie, terwijl andere daders het eerste seksuele delict plegen tussen hun 30e en 40e jaar. Hoewel er bij een pedoseksueel delict sprake is van ongewenst seksueel gedrag, is seksualiteit niet voor iedere dader het hoofdmotief of de belangrijkste reden voor het misbruik. De sterkste motivatie voor het misbruiken van kinderen is het hebben van een seksuele voorkeur voor minderjarigen boven volwassenen. Men spreekt dan van pedofilie. Het betrouwbaarste instrument

om een pedofiele voorkeur te meten is de penisvolumemeter, een instrument dat in Nederlandse behandelcentra niet wordt gebruikt. Metingen met de penisvolumemeter wijzen consequent uit dat 50 procent van de extrafamiliaire daders (een groep waarbij verondersteld wordt dat de seksuele voorkeur het sterkst is) een pedofiele seksuele voorkeur heeft voor seksueel onrijpe personen (Seto, 2008).

Bij intrafamiliaire daders ligt dit percentage op 20. Kortom, een pedofiele voorkeur is bij veel daders die kinderen misbruiken niet de hoofdoorzaak (Marshall, 1997). Niettemin is er altijd sprake van enige seksuele motivatie, omdat er anders geen seksueel delict zou hebben plaatsgevonden.

De verwarring tussen pedofiel en pedoseksueel gedrag komt voort uit het feit dat er grote verschillen zijn in psychiatrische en juridische definities over seksueel misbruik van kinderen en dat ze elkaar voor een deel ook overlappen. Het psychiatrische perspectief maakt een onderscheid tussen pedofilie en andere vormen van seksueel misbruik van kinderen. Het juridische perspectief focust op de criminele daad: seks met een minderjarige onder de zestien jaar is strafbaar. Voorts wordt er in de juridische context een onderscheid gemaakt tussen seksueel geweld en seksueel misbruik. Bij seksueel geweld gaat het over een seksueel contact met een ander tegen diens wil, terwijl bij seksueel misbruik sprake is van een seksueel contact met een persoon in een afhankelijkheidspositie. Bij seksueel misbruik van kinderen en minderjarigen is het begrip *age of consent* van belang. De Nederlandse wetgeving hanteert daarbij de grens van zestien jaar. Kinderen jonger dan zestien jaar worden cognitief onvoldoende in staat geacht in te stemmen met seksueel gedrag met een volwassene. In de psychiatrische context gaat het om seksuele stoornissen of parafilieën. Volgens de vierde editie met herziene tekst van de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM-IV-TR) (American Psychiatric Association (APA), 2000) is een parafilie een seksuele stoornis die wordt omschreven als een afwijkend seksueel verlangen. Zoals hiervoor aangegeven, heeft slechts een deel van de pedoseksuele daders een parafiele seksuele belangstelling, dat wil zeggen een seksuele stoornis volgens de DSM-IV-TR. De praktijk is echter dat de classificatie van pedofilie vaak wordt gebruikt voor alle pedoseksuele daders, maar dat daarmee niet wordt beantwoord aan de DSM-criteria voor pedofilie (Marshall, 1997).

Het Engelstalige onderscheid tussen *paedophiles* en *child molesters* wordt in het Nederlands vaak samengevat onder het woord 'pedoseksuelen'. Bij dit woord is het echter onduidelijk of het over de groep pedofielen gaat of over de groep ontuchtplegers met minderjarigen. De term ontuchtpleger is ook verwarrend, omdat het bij seksueel misbruik van minderjarigen niet alleen om ontuchtige handelingen kan gaan, maar ook om verkrachting. De algemenere term 'kindermisbruiker' is in Nederland niet gangbaar. Ook de benaming 'seksuele afwijking' is onduidelijk en voor meerdere uitleg vatbaar. Soms wordt er een parafiele belangstelling mee bedoeld, maar andere keren wordt het als een brede term gebruikt voor alle seksuele activiteiten die anders zijn dan de sociaal geaccepteerde vormen van seksueel gedrag. Samenvattend kan worden

gezegd dat seksueel misbruik afwijkend gedrag is, in sociale en in juridische zin, en in sommige gevallen ligt daar een parafiele stoornis aan ten grondslag. Uit het voorgaande volgt duidelijk dat niet alle pedoseksuele daders te zien zijn als personen die een seksuele voorkeur voor kinderen hebben en daarmee het predicaat pedofiel moeten krijgen. In dit boek is voor het gemak gekozen voor de algemene term pedoseksueel, ook al heeft het de connotatie van pedofilie. Wanneer wordt gesproken over een pedofiel, wordt daarmee een persoon bedoeld met een seksuele voorkeur voor minderjarigen boven die voor volwassenen. De term pedoseksueel wordt gebruikt om alle daders aan te duiden die seksueel misbruik met minderjarigen gepleegd hebben, los van hun seksuele voorkeur.

3.2 Omvang, opsporing en vervolging

Een exact beeld van het aantal zedendelicten in het algemeen en pedoseksuele misdrijven in het bijzonder is niet te geven. Wat de statistieken over pedoseksuele delinquentie beïnvloedt, is het feit dat een (onbekende) hoeveelheid zedendelicten niet aan de officiële instanties bekend wordt gemaakt.

Hoewel er enerzijds van uit wordt gegaan dat er in de laatste decennia sprake is van een relatief sterke toename van de aangiftebereidheid en betere bekendheid van pedoseksuele delicten bij justitie, blijkt dat dat slechts een fractie vormt van de werkelijke aantallen pedoseksuele delicten die bij justitie bekend zijn (Leuw, Bijl & Daalder, 2004). Uit een Australisch onderzoek (Gelb, 2007) komt naar voren dat minder dan een vijfde van de respondenten die gedurende de twaalf maanden daaraan voorafgaand seksueel misbruik hadden ervaren, dit incident aan de politie had gerapporteerd. Het verschil tussen de gerapporteerde en de werkelijke gebeurtenissen wordt toegeschreven aan de volgende factoren (Leuw, Bijl & Daalder, 2004):

- aarzeling van het slachtoffer om met aangifte de solidariteit binnen het gezin te doorbreken;
- angst van het slachtoffer om te stuiten op vooroordelen, wantrouwen en tactloosheid binnen het justitiële systeem;
- dwang die door de dader, de familie of het gezin op het slachtoffer wordt uitgeoefend om niet aan te geven;
- beduchtheid van instanties om zich te bemoeien met wat zich in het gezin of binnen privérelaties afspeelt.

Problemen in de opsporing

Ook bij de aangifte van een zedendelict spelen vervolgens enkele moeilijkheden. Er zijn aanwijzingen dat verdachten in zedenzaken minder vaak bekennen, vergeleken met verdachten in andere zaken. Gelb (2007) stelt (voor wat betreft de Australische situatie) dat verdachten in zedenzaken veel minder tot een *guilty plea* komen dan verdachten die betrokken zijn bij andere typen delicten (respectievelijk 58 en 81 procent).

Voor wat betreft het opsporingsonderzoek kan verder worden opgemerkt dat het vaak geruime tijd duurt voordat het slachtoffer van een zedendelict zich bij de politie meldt en de recherche met onderzoek kan starten. Eventuele technische sporen op de plaats delict of op het lichaam van het slachtoffer zijn er dan meestal niet meer, of de aanwezigheid daarvan kan gemakkelijk door andere factoren worden verklaard. Door de aard van het delict zijn bruikbare getuigenverklaringen vaak niet of in beperkte mate aanwezig. Het onderzoek wordt vervolgens stopgezet, de zaak wordt geseponneerd of het dossier komt uiteindelijk niet voor de rechter als er onvoldoende bewijs is.

Onjuiste beschuldigingen

Het omgekeerde doet zich ook voor. Er wordt soms aangifte gedaan van (pedo-) seksuele misdrijven die in werkelijkheid niet zijn gebeurd. Lange tijd is dit fenomeen onderbelicht geweest en was het *not done*, ook in wetenschappelijke kringen niet, te beweren dat er mensen zijn die al dan niet bewust onjuiste verhalen vertellen over seksueel misbruik. Het is bekend dat een valse aangifte van een zedendelict vaak door volwassen vrouwen wordt gedaan. Er bestaan verschillende factoren die aanleiding kunnen geven tot een onjuiste beschuldiging van seksueel misbruik (Nierop & Van den Eshof, 2008). Als achtergrondfactoren worden conflicten (zoals ruzie over de opvoeding, echtscheiding en jarenlange vetes), psychosociale problemen (zoals borderline persoonlijkheidsstoornis, dissociatieve identiteitsstoornis en problemen met relaties of op het werk) en bezorgdheid (bijvoorbeeld iemand die met allerlei problemen tijdens therapie op zoek gaat naar oorzaken) genoemd. In sommige gevallen stapt de aangever of aangeefster naar de politie terwijl hij of zij zich wel degelijk bewust is van de onjuistheid van zijn/haar beschuldiging/aangifte. Factoren als wraak willen nemen, persoonlijke aandacht willen krijgen, of andere specifieke belangen (zoals het willen voorkomen van een omgangsregeling na echtscheiding) kunnen daarbij een bepalende rol spelen. Het komt ook voor dat de aangeefster zelf overtuigd is van de juistheid, maar zich daarin vergist. Dit kan komen door tijdens therapie ontstane beelden over seksueel misbruik.

Naast volwassen vrouwen komen de laatste jaren ook minderjarige meisjes in de politiepraktijk naar voren als een groep die valse aangiften kan doen van zedendelicten. Uit een recent exploratief onderzoek van Van Wijk en Nieuwenhuis (2011) blijkt dat tussen de 1 en 3 procent van dergelijke aangiften aantoonbaar vals is, maar dat tussen de 15 en 18 procent van de aangiften door de politie als twijfelachtig wordt bestempeld omdat ze sterk twijfelt aan het waarheidsgehalte van het verhaal van de aangeefster, die op haar beurt volhoudt dat het delict echt is gebeurd. Het onderzoek maakt duidelijk dat het in de praktijk voor de politie lastige verhalen zijn om te beoordelen.

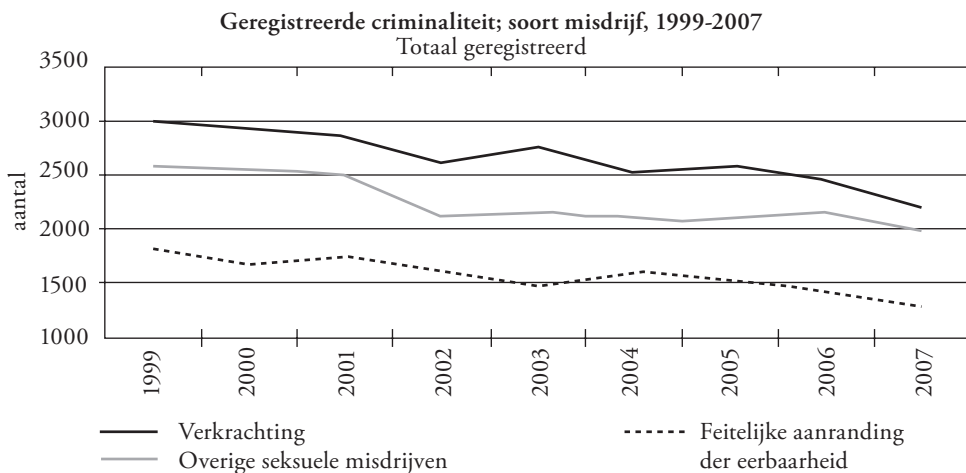
Nederlandse cijfers

Voor de vraag in welke mate pedoseksuele delicten in Nederland voorkomen, zijn we grotendeels afhankelijk van wat de politie registreert. In 1999 worden er blijkens CBS-

gegevens (zie figuur 3.1) zo'n 2500 pedoseksuele delicten geregistreerd door de politie.⁷ Bijna tien jaar later zijn dat er rond de 2000. Het aantal pedoseksuele delicten neemt derhalve af; met name na 2001 is een dip waar te nemen.

In de grafiek behoren de pedoseksuele delicten tot de categorie 'overige seksuele misdrijven'. Overigens nemen de andere zedenmisdrijven zoals aanranding en verkrachting⁸ ook af, zoals blijkt uit de grafiek.

Figuur 3.1 Aantal zedenmisdrijven (CBS)

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 20 september 2010

De vraag is hoe deze gegevens geïnterpreteerd moeten worden. Leuw et al. gaven in 2004 al aan dat men op grond van algemene maatschappelijke ontwikkelingen kan aannemen dat zowel de meldingsbereidheid vanuit het slachtoffer als de reactiebereidheid van politie en justitiële instanties is toegenomen. Daarmee zouden de huidige geregistreerde gegevens een beter beeld geven van pedoseksuele delinquentie dan eerder het geval was.

⁷ Dit is gebaseerd op de volgende artikelen uit het Wetboek van Strafrecht: 243, 244, 245, 247, 249 en 250, en derhalve niet helemaal nauwkeurig omdat artikel 250 gaat over mensenhandel. De gegevens zijn vooral illustratief bedoeld. Bij het gebruiken van politiecijfers voor het bepalen van pedoseksualiteit is voorts nog de kanttekening te plaatsen dat de juridische werkelijkheid (de tenlastelegging) niet hoeft te stroken met het sociaalwetenschappelijke beeld (zie onder andere Van Wijk, Mali, Bullens, Prins & Klerks, 2006).

⁸ Respectievelijk artikel 246 en 242 van het Wetboek van Strafrecht.

Dalende tendens (seksueel) geweld naar kinderen

Ondanks de relatief grote aantallen mensen die gedurende de afgelopen jaren als verdachte van een pedoseksueel delict naar voren zijn gekomen, wordt internationaal een trend gezien van afname van seksueel geweld tegen kinderen. Deze statistieken komen niet alleen uit de Verenigde Staten. Canada en Engeland (Craig, Browne & Beech, 2008) rapporteren vergelijkbare trends. Finkelhor en Jones (2006) noemen het bewijs voor deze afname sinds de jaren negentig 'sterk' en zijn op zoek gegaan naar mogelijke verklaringen. Seksueel geweld in het algemeen blijkt met 67 procent te zijn afgenomen. Als gekeken wordt naar gebieden, blijkt ook sprake van een dalende tendens: een afname van fysiek geweld met 43 procent, en 49 procent voor huiselijk geweld.

Verder is vermeldenswaardig dat minder jongeren zelfmoord plegen, er minder tienerouders zijn, dat er minder gedragsproblemen worden vastgesteld en dat er minder druggebruik is.

Verklaringen voor deze afname, zoals economische voorspoed en strengere straffen, voldoen volgens Finkelhor en Jones niet. Als belangrijkste verklaring noemen zij het in groten getale voorschrijven van psychofarmaca sinds de opkomst van Prozac in 1987. Door verbetering van iemands stemming is er minder neiging tot ageren en meer controle over impulsgedrag, wat op zijn beurt weer leidt tot minder problemen bij de opvoeding. Een tweede belangrijke verklaring vinden zij in de verhoogde publieke bewustwording van kindermishandeling. Deze is vooral op gang gebracht door de inbreng van sociale werkers, opinieleiders, activisten en vrijwilligers. Deze bewustwording heeft de normen en praktijken veranderd. Wat voorheen ten aanzien van seksueel afwijkend gedrag werd getolereerd, wordt nu niet meer verdragen. De bewustwording heeft het socialisatieproces van kinderen beïnvloed, slachtoffers worden eerder opgevangen, er worden meer beschermende maatregelen genomen en weerbaarheidstrainingen georganiseerd.

Vervolging, veroordeling en recidive

Pedoseksuele delinquentie wordt vaker door de officier van justitie aan de rechter voorgelegd dan enig ander type delict en doorgaans ook zwaar bestraft. Bij pedoseksuele delinquentie wordt daarnaast vaker gesanctioneerd met een behandelings- en preventiegericht karakter (Leuw et al., 2004).

Uit het voorgaande kan de conclusie worden getrokken dat van alle (bekende en onbekende) gepleegde zedendelicten de groep delinquenten die uiteindelijk wordt veroordeeld, straf krijgt en eventueel behandeling krijgt aangeboden, in de minderheid is. Wanneer onderzoek wordt gedaan naar de mate waarin plegers van pedoseksuele delicten recidiveren, heeft dit uiteraard consequenties voor de interpretatie van de onderzoeksresultaten. Recidivestudies worden namelijk bijna exclusief uitgevoerd bij de groep veroordeelde en/of behandelde delinquenten. Er zijn maar enkele onderzoeken die zich hebben gericht op politiedata en andere documenten, bijvoorbeeld van de Raad voor de Kinderbescherming. Deze data kennen uiteraard ook hun beperkin-

gen – zo blijft het de vraag of de beschuldigde daadwerkelijk het zedendelict heeft gepleegd. Desalniettemin wordt geconcludeerd dat de recidive ongeveer twee keer zo hoog blijkt te zijn als het onderzoek zich niet alleen beperkt tot de groep veroordeelde daders (Loucks, 2002).

Een belangrijke conclusie voor wat betreft de recidive van zedendelinquenten in het algemeen is dat zij minder vaak recidiveren dan daders van andere typen delicten (Gelb, 2007; Lievore, 2004; Harris & Hanson, 2004; Leuw et al., 2004). Lievore (2004) voegt als kritische opmerking toe dat het onduidelijk blijft wat de oorzaak is van deze lagere mate van zedenrecidive. Heeft het te maken met eventuele beperkte mogelijkheden voor het individu om weer delicten te plegen, met het feit dat hij werkelijk is gerehabiliteerd, of komt het doordat politie en justitie er niet in slagen nieuwe delicten op te sporen? Het is niet ondenkbaar dat veroordeelde daders – als zij weer delicten plegen – rekening houden met de ‘fouten’ die zij in het verleden hebben gemaakt en waardoor zij uiteindelijk zijn opgepakt en veroordeeld.

Zo blijkt uit de opsporingspraktijk dat daders die eerder zijn veroordeeld voor verkrachting, bijvoorbeeld eerder geneigd zijn om bij nieuwe delicten een condoom te gebruiken, of beter hun best doen om het vinden van het slachtoffer voor de politie moeilijk te maken.

In een meta-analytische studie vonden Hanson, Morton-Bourgon en Harris (2003) de volgende recidivecijfers. Na vijf jaar recidiveerde 14 procent, na tien jaar 20 procent, na vijftien jaar 24 procent en na twintig jaar 27 procent. Deze cijfers gelden voor alle zedendelinquenten (zowel pedoseksuele delicten als verkrachting van meerderjarigen). Een verdieping van de recidivecijfers van pedoseksuele daders laat zien dat het recidivecijfer van daders met onbekende jongens als slachtoffer hoger is dan dat van daders met onbekende meisjes, en dat de incestdaders het minst recidiveren. Hanson et al. (2003) geven aan dat meerdere meta-analyses dezelfde uitkomsten laten zien. Deze data geven aan dat de meeste daders niet recidiveren, hoewel – zoals eerder bevestigd – niet alle delicten aan de politie worden gerapporteerd. Alle experts gaan uit van onderrapportage, maar de mate waarin blijft moeilijk te bepalen. Een redelijke inschatting is volgens de auteurs dat de feitelijke recidive 10 tot 15 procent hoger ligt. Ondanks het algemene beeld dat pedoseksuele daders vaak in herhaling vallen, zijn de recidivecijfers lager dan onder geweldplegers.

De twee belangrijkste risicofactoren bij zedenrecidive zijn de problemen in seksuele zelfregulatie en in algemene zelfregulatie, waaronder antisociale neigingen (Hanson & Morton-Bourgon, 2005). Bij problemen in de seksuele zelfregulatie gaat het niet alleen om een seksueel afwijkende voorkeur (parafilie), die een sterke voorspeller voor recidive is, maar ook om seksuele preoccupatie. Hanson en Morton-Bourgon sluiten daarbij aan op het onderzoek van Kafka en Hennen (2003) naar hyperseksuele stoornissen en naar de grote overeenkomsten tussen deze stoornissen en parafilieën.

3.3 Strategieën in het delictgedrag

Er kan bij seksueel misbruik sprake zijn van fysieke dwang, maar ook zonder fysieke dwang kan er sprake zijn van seksueel misbruik. Seksuele contacten tussen een volwassene en een kind gelden vanwege de afhankelijkheidsrelatie per definitie als seksueel misbruik. Over het algemeen gebruiken pedoseksuele daders zelden geweld in hun delictpleging. Sadistisch en excessief geweld komt slechts bij een zeer kleine minderheid voor. Instrumenteel geweld wordt bij sommige daders toegepast om de meegaandheid van het slachtoffer af te dwingen. Er is vaker sprake van overwicht en manipulatie. Er bestaat een natuurlijk fysiek overwicht van de dader ten opzichte van het kind. Soms is er sprake van het kind overrompelen of in de slaap verrassen. Ook wordt in sommige gevallen aangedrongen op geheimhouding en wordt het stilzwijgen gegarandeerd in de vorm van emotionele chantage: ik ga niet meer van je houden, je doet je moeder verdriet, je vader komt in de gevangenis. Manipulatie kent verschillende vormen:

1. *Verleiding*

Ook wel psychologische dwang te noemen. Tegen het slachtoffer zeggen dat het fijn en lekker is, dat je zoveel van hem of haar houdt. Het slachtoffer verwennen en verleiden. Het slachtoffer in vertrouwen nemen. Ook het geleidelijk een stap verder gaan in lichamelijk contact is een vorm van verleiden.

2. *Misleiding*

Seks met het slachtoffer hebben onder het mom van voorlichting of van een onschuldig spelletje. Ook argumenten van vaders die zeggen dat het normaal is dat vaders dit met hun dochters doen, dat het een uiting van liefde en genegenheid is, of dat het slachtoffer niet zo preuts moet doen, vallen onder misleiding.

3. *Belonen en omkopen*

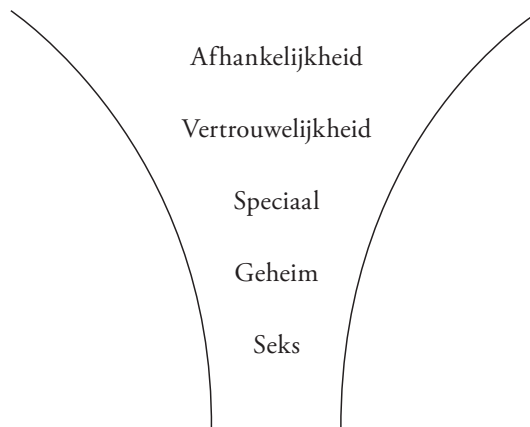
Op deze wijze wordt het slachtoffer gecompromitteerd. Dat kan op immaterieel gebied zijn, zoals het geven van speciale aandacht aan het slachtoffer in de vorm van complimenten geven, het slachtoffer voortrekken ten opzichte van andere kinderen en het slachtoffer het gevoel geven van lieveling te zijn. Het kan ook op materieel gebied gebeuren, zoals door het geven van cadeaus of geld.

Grooming

Het manipuleren van het slachtoffer door de dader wordt vaak *grooming* genoemd, dat het beste te vertalen is als het gewillig maken van het kind tot meer en seksueel intiemer contact. Als definitie kan worden gegeven: de handelingen die de dader voorafgaand aan het delict pleegt om zijn slachtoffer zover te krijgen met hem mee te werken. Aanvankelijk werd dit proces beschreven bij incestdaders, later werd het proces onderkend bij alle pedoseksuele daders. De algehele strategie van het gewillig maken van een kind is als in een trechter te zien:

1. Tussen de volwassene (vader, verzorger, leraar, jeugdleider) en het kind bestaat een afhankelijkheidsrelatie. De volwassene heeft gezag over het kind, en meer kennis, geld en spullen, ervaring en overwicht dan het kind.
2. De volwassene schept een sfeer van vertrouwelijkheid tussen hem en het kind. Het klikt en de volwassene stelt zich als een luisterende en adviserende vriend op. Er wordt over en weer contact gezocht.
3. De relatie wordt speciaal gemaakt. Wat de volwassene en het kind hebben, heeft het kind niet met andere kinderen en volwassenen. De volwassene praat over intieme en persoonlijke zaken. De volwassene wordt steeds belangrijker voor het kind.
4. De volwassene en het kind krijgen samen geheimen. Als de volwassene vader of stiefvader is, kan het kind een aantal voorrechten krijgen, zoals langer opblijven of speciale uitjes. Het kind mag meer dan broertjes en zusjes. Wanneer de volwassene iemand van buiten het gezin is, krijgt het kind ook allerlei voorrechten en mag het allerlei dingen doen die het thuis niet mag, zoals roken, drinken of porno kijken. Dit versterkt het speciale en bijzondere contact.
5. De laatste stap is de seks, vaak spelenderwijs begonnen. Het past als een 'vanzelfsprekende' stap in de gegroeide intimiteit.

Figuur 3.1 Groomingproces

Het kind zit in een afhankelijkheidspositie en de volwassene bepaalt de spelregels van het contact. Het kind wordt langzaam in de trechter gezogen, zodat het voor hem of haar steeds moeilijker wordt om nee te zeggen.

Intrafamiliaire en extrafamiliaire daders

Er worden over het algemeen weinig verschillen gevonden tussen daders die hun kinderen in gezins- of familieverband misbruiken en daders die hun slachtoffers buiten

de familie zoeken (Gannon, Gilchrist & Wade, 2008). Extrafamiliaire daders zoeken hun slachtoffers op plaatsen waar veel kinderen komen (zoals speeltuinen en kermisterreinen, zwembaden en strand) of zijn werkzaam in functies waarbij zij kinderen beroepshalve of in de vrijheidssfeer aantreffen. Zij kunnen contact leggen met de ouders om hun vertrouwen te winnen. Kinderen kunnen worden gelokt met spelletjes en traktaties. Over het algemeen zijn zij op zoek naar kwetsbare kinderen, kinderen die alleen zijn en weinig zelfvertrouwen hebben, kinderen die problemen in hun gezin hebben en op straat rondzwerven. De extrafamiliaire daders kiezen met name jongens als slachtoffer.

Bij intrafamiliaire daders wordt een aanvankelijk normaal affectief contact met het kind (eigen kind, stiefkind of pleegkind), in de context van gewone fysieke activiteiten zoals baden, kietelen of stoeien, door de dader op grond van opkomende of reeds langer bestaande seksuele fantasieën of gedachten geleidelijk omgevormd tot een geseksualiseerd contact. De *grooming*-activiteiten kunnen bij intrafamiliaire daders minder gemakkelijk worden ontdekt, omdat veel van het gedrag kan worden gezien als verzorgend en functioneel.

In de loop der tijd is het begrip *grooming* enigszins vervuild geraakt. In het streven van behandelaars naar het nemen van volledige verantwoordelijkheid door de daders is elk gedrag bestempeld als seksueel misbruik. Er dient echter een helder onderscheid te worden gemaakt tussen interacties van dader en slachtoffer die de bedoeling hebben om te misbruiken, en gedragingen die voortkomen uit ware en oprechte zorg. Het is zeer nadelig voor het slachtoffer als de indruk wordt gewekt dat alle zorg en aandacht in het teken hebben gestaan van seksueel misbruik.

3.4 Classificatie van pedoseksueel gedrag

Het beeld dat uit onderzoek, theorievorming en klinische praktijk naar voren komt, toont – zoals in de inleiding reeds opgemerkt – een grote heterogeniteit onder pedoseksuele plegers. Zij verschillen sterk van elkaar qua persoonlijke kenmerken, motieven tot delictpleging, keuzes voor slachtoffers, delictgedrag en recidiverisico. Er is geen eenduidig persoonlijkheidsprofiel gevonden voor pedoseksuele daders. Classificeren, het rubriceren in homogene groepen op basis van bijvoorbeeld persoonlijke kenmerken of gedragspatronen, is een belangrijk onderdeel in wetenschappelijk onderzoek en wordt gebruikt voor de klinische praktijk. Met name vanwege de grote heterogeniteit onder pedoseksuele daders is de roep om een goede classificatie van uitzonderlijk belang (Marshall, 1997). Bij het classificeren van delictgedrag zijn vier hoofdbenaderingen gangbaar (Bickley & Beech, 2001): typologieën vanuit theorie gestuurd, typologieën op basis van klinische praktijk, pragmatische clusterings en psychometrische profielen.

Typologieën vanuit theorie gestuurd

Een van de oudste classificaties gebaseerd op de psychoanalytische theorie is de onderverdeling van Cohen, Seghorn en Calma in 1969 (zie Bickley & Beech, 2001) op basis van de freudiaanse begrippen fixatie en regressie. Bij fixatie gaat het om een persoon met een gestagneerde psychosociale en psychoseksuele ontwikkeling, waardoor iemand onvermogen is om langdurige relaties aan te gaan met een volwassene en een exclusieve voorkeur heeft voor kinderen. Een regressieve pedoseksuele dader is daarentegen wel in staat tot een stabiele relatie met een volwassene, maar valt in periodes van stress terug in een kinderlijk gedragspatroon. Met name onder incestdaders wordt een dergelijk regressief patroon gezien. In de loop der tijd zijn op basis van deze onderverdeling andere terminologieën gebruikt, zoals 'preferentieel', dat een primaire belangstelling voor kinderen aanduidt die met name in iemands adolescentie ontstaat, en 'situationeel', dat eerder in volwassenheid ontstaat, wanneer iemand een seksuele relatie met een kind begint in een tijd dat de normale seksuele uitlaat is geblokkeerd.

Het onderscheid in gefixeerde en regressieve daders wordt niet algemeen geaccepteerd (Bickley & Beech, 2001). De grens tussen de beide categorieën is niet altijd helder en empirisch onderzoek heeft het bestaan van deze typologie niet aangetoond. Met name is onduidelijk hoeveel factoren nodig of voldoende zijn om een individuele dader te classificeren als een bepaald type en welke van de factoren daarin het belangrijkste is. Zo is het onjuist om alle incestdaders als regressieve of situationele daders te zien die zich in tijden van stress – wanneer een volwassen partner niet beschikbaar is – tot kinderen wenden. Studies hebben aangetoond dat incestdaders ook psychologische problemen op andere gebieden kunnen hebben die zij delen met gefixeerde daders. Sommige incestdaders misbruiken ook kinderen buiten het gezin. Dat betekent dat vele pedoseksuele daders kenmerken van zowel de regressieve als de gefixeerde dader hebben. Daarom is het beter het seksueel misbruiken van kinderen te zien als een continuüm waarin beide posities aan de uiteinden te lokaliseren zijn en waarbij de meeste daders ergens in het midden te vinden zijn.

Een bekende classificatie die op het onderscheid tussen gefixeerd en regressief voortbouwt, is afkomstig van Knight en Prentky (1990), die pedoseksuele daders (uitgezonderd incestdaders) op twee assen classificeren: een fixatie-regressie-as waarbij beide groepen verder onderverdeeld worden in mate van sociale competentie (hoog en laag competent), en een tweede as waarbij de mate van contact met het slachtoffer in kaart wordt gebracht (hoge en lage mate van contact). Het probleem met dit classificatiesysteem is dat deze onderverdeling in twee assen leidt tot 24 verschillende groepen. Daarmee is het model erg complex, hetgeen de reden zou kunnen zijn dat er weinig onderzoek naar is gedaan. Bovendien is onduidelijk of het onderscheid tussen de 24 groepen klinisch betekenisvol is. Een groter bezwaar is dat de classificatie alleen betrekking heeft op extrafamiliaire daders en dat incestdaders uitgesloten worden. Ook dat maakt deze classificatie klinisch weinig relevant.

Samenvattend kan worden gezegd dat de classificatie van gefixeerde en regressieve daders een betekenisvol onderscheid aangeeft, met name op het punt van een seksuele belangstelling voor kinderen als bepalend criterium voor de gefixeerde dader. Het onderscheid tussen gefixeerd en regressief is echter te statisch: er zijn weinig daders die uitsluitend in een van beide categorieën vallen.

Typologieën op basis van klinische praktijk

De klinische beschrijving van zedendelinquenten wordt het best geïllustreerd door de psychiatrische benadering van classificatie, waarbij personen met eenzelfde symptoom worden beschreven. Binnen deze benadering wordt thans gebruikgemaakt van de DSM-IV-TR (APA, 2000).

De DSM voorziet binnen de classificatie van seksuele stoornissen – naast de seksuele disfuncties en de genderidentiteitsstoornissen – in de parafilieën, waaronder pedofilie.

Er worden drie criteria voor pedofilie gegeven:

- a. Gedurende een periode van ten minste zes maanden recidiverende, intense, seksueel opwindende fantasieën, seksuele drang of gedragingen die seksuele handelingen met één of meer kinderen in de prepuberteit met zich meebrengen.
- b. Iemand heeft op basis van deze drang gehandeld, of de seksuele drang of fantasieën veroorzaken duidelijk lijden of relatieproblemen.
- c. Betrokkene is ten minste zestien jaar oud en ten minste vijf jaar ouder dan het kind of de kinderen uit criterium a.

Er zijn echter problemen met de DSM-criteria. Naast het feit dat de termen ‘recidiverend’ en ‘intens’ onduidelijke termen zijn die moeilijk te meten zijn, is een van de voornaamste kritiekpunten op de DSM-classificatie van pedofilie dat deze zich beperkt tot een seksuele voorkeur voor seksueel onrijpe personen bij wie de secundaire geslachtskenmerken niet aanwezig zijn. De DSM spreekt daarbij over prepubers, die in het algemeen dertien jaar of jonger zijn. Er is echter groeiende belangstelling om de DSM-classificatie uit te breiden naar seksueel rijpende – maar nog niet rijpe – personen. Blanchard et al. (2008) geven aan dat in meerdere onderzoeken duidelijk wordt dat het aantal personen dat een seksuele belangstelling heeft voor onrijpe pubers, groter is dan het aantal personen dat een seksuele voorkeur heeft voor prepubers. Voor de categorie rijpende pubers is de term hebefilie gangbaar, en Blanchard en collega's hebben voor de komende DSM-V voorstellen ingediend om de diagnose pedofilie uit te breiden tot pedohebefilie en de leeftijdsgrenzen te wijzigen. Bij pedofilie leggen zij de grens tot elf jaar en bij hebefilie tussen elf en veertien jaar. Gemiddeld worden personen vanaf vijftien jaar als seksueel rijp beschouwd. Ook al is een vijftienjarige in de Nederlandse wet minderjarig, vanuit klinisch oogpunt wordt een dergelijk seksueel contact niet gezien als een voorkeur voor onrijp.

Een ander probleem van de DSM-IV-TR is dat, in tegenstelling tot eerdere versies, excessief seksueel gedrag of hyperseksualiteit niet als stoornis is opgenomen. Kafka (2010) heeft een voorstel ingediend om de hyperseksuele stoornis opnieuw in de DSM-V op te nemen. Bij hyperseksueel gedrag gaat het niet om strafbare seksuele activiteiten, maar om de mate waarin iemand met conventionele vormen van seksueel gedrag (het gaat met name om compulsief masturberen, afhankelijkheid van porno, promiscue gedrag, cyber- en telefoonseks) gepreoccupeerd is. Een hoge mate van seksuele activiteiten, gepaard gaande met een grote tijdsinvestering, is een aanwijzing voor hyperseksueel gedrag. Dit gedrag wordt als een stoornis bestempeld wanneer personen onder dergelijk gedrag gebukt gaan en wanneer de seksuele activiteiten ernstig interfereren met hun dagelijkse bezigheden en sociale contacten. Seksuele preoccupatie wordt zoals gezegd als belangrijke risicofactor gezien voor seksuele recidive (Hanson, 2006). Over het geheel genomen heeft de huidige DSM-diagnose van pedofilie een beperkte betekenis: het gaat alleen om een seksuele voorkeur voor prepubers. Deze afbakening komt wel overeen met de Nederlandse wetgeving, waarbij seksueel misbruik van kinderen onder de twaalf jaar zwaarder bestraft wordt dan dat van kinderen tussen de twaalf en zestien jaar. In afwachting van de komende DSM-V is het gebruikelijk een hyperseksuele stoornis te diagnosticeren als parafilie 'Niet Anderszins Omschreven'.

Typologieën op basis van pragmatische clusters

Delictpleging kan aan de hand van verschillende demografische kenmerken worden geclusterd. Een veelgebruikte clustering is het onderscheid tussen intrafamiliaire en extrafamiliaire daders. Het seksueel misbruik start voor het merendeel in een langer bestaande relatie tussen dader en slachtoffer, vaak in de persoon van ouder, stiefouder of andere familierelatie, maar ook in substituut-ouderlijke rollen als leraar of sportleider, waarbij er een mix bestaat van zorg en gezag, of in een tijdelijke zorgrol als oppas. Ook veel daders zonder enige zorgfunctie blijken al enige tijd contact met het kind te hebben gehad en vaak hebben ze ook een goede relatie met de ouders van dat kind. Seksueel geweld tegen een minderjarige zonder enige relatie vooraf is atypisch. Hieruit kan worden afgeleid dat seksuele delictpleging (maar dat geldt ook voor crimineel gedrag in het algemeen) voorkomt in situaties die weinig afwijken van de normale dagelijkse gang van zaken. Dat is ook een van de redenen waarom seksueel misbruik langere tijd verborgen kan blijven. Het meeste seksuele misbruik van kinderen gebeurt niet door onbekende en vreemde mannen, maar door mannen in eigen omgeving. Een aantal cijfers kan dit illustreren. Finkelhor (1984) vond dat 95 procent van het seksueel misbruik van meisjes en ongeveer 85 procent van dat van jongens gepleegd wordt door volwassen mannen, van wie de meesten bekenden zijn van het kind. Er blijkt ook een samenhang te zijn tussen de bekendheid van dader en slachtoffer met elkaar en de leeftijd van het slachtoffer. Snyder (2000) vond dat het merendeel van de slachtoffers (bijna twee derde) jonger was dan zestien jaar, waarbij de helft van deze groep jonger dan twaalf jaar was. In het onderzoek werden drie categorieën van bekendheid en

drie leeftijdscategorieën gehanteerd. De resultaten worden weergegeven in tabel 3.1, waarin te zien is dat hoe jonger het slachtoffer is, hoe vaker het voorkomt dat de dader afkomstig is uit de onmiddellijke omgeving van het slachtoffer.

Tabel 3.1 Leeftijd van de slachtoffers en hun relatie met de daders

Leeftijd slachtoffer	Lid van gezin/ familielid	Andere bekende	Onbekende (<i>stranger</i>)
0-5 jaar	49%	48%	3%
6-11 jaar	42%	53%	5%
12-17 jaar	24%	66%	10%

Er zijn echter problemen met deze pragmatische clustering. Het onderscheid tussen intrafamiliaire en extrafamiliaire daders leidt niet tot twee homogene groepen (Gannon et al., 2008). Onder de intrafamiliaire daders wordt vaak de vader gerekend, maar bij incest gaat het ook over seksueel misbruik door broers (*siblings*) en door ooms en opa's. Over vrouwen die hun kinderen misbruiken, is minder bekend. Tot de intrafamiliaire groep daders worden echter ook de niet-biologische maar wel anderszins gerelateerde daders, zoals stiefvaders, adoptievaders en pleegvaders, gerekend. Vaak worden de vaders en stiefvaders wel als aparte groep gezien, omdat het bij hen over dezelfde dynamische gezinsinteractieprocessen gaat, in tegenstelling tot seksueel misbruik door *siblings* of vrouwen.

Ook de groep extrafamiliaire daders is niet als homogeen te beschouwen. De grootste subgroep omvat de daders die als professional in een substituut-ouderlijke rol functioneren. In een recent artikel onderzochten Sullivan, Beech, Craig en Gannon (2010) hoe de professionals als specifieke groep onder de extrafamiliaire daders zich verhouden tot de andere extra- en intrafamiliaire daders. Het gaat daarbij om personen die beroepsmatig of via het vrijwilligerswerk contacten met kinderen hebben en een zogenaamd substituut-ouderlijke rol hebben. Zij vonden dat deze professionals in grote lijnen niet verschillen van de andere extrafamiliaire daders, al lijken hun slachtoffers wat ouder te zijn (jongens in de puberleeftijd). Omdat de professionals niet zoveel verschillen van de andere extrafamiliaire daders, pleiten deze onderzoekers voor waakzaamheid en aandacht voor veiligheid bij de instellingen. Het feit dat deze daders ervoor kiezen om met kinderen te werken, kan een onderdeel van het *grooming*-proces zijn, om op deze manier in contact met kinderen te komen.

Statistisch gebaseerde psychometrische profielen

Bijzonder betekenisvol zijn de onderzoeken van Beech (1998) en Thornton (2002) naar psychologische kenmerken van daders. Voor het formuleren van een adequaat behandelaanbod onderzocht Beech in hoeverre psychologische problemen, in kaart gebracht met zelfrapportagevragenlijsten, een onderverdeling zouden kunnen aan-

brengen in de groep pedoseksuele daders. Hij vond een hoog- en een laag-deviante subgroep. Laag-deviante daders waren minder afwijkend in hun attitudes en functioneerden in sociaal opzicht beter. Hun slachtoffers waren vooral meisjes binnen het gezin. De hoog-deviante subgroep bestond uit daders met sterke cognitieve vervormingen en beperkingen in de sociale competentie. Deze daders waren vaker veroordeeld en hun slachtoffers waren vooral jongens. Dit onderscheid doet sterk denken aan de eerder beschreven typologie van gefixeerde of preferentiële daders (hoog-deviant) en regressieve of situationele daders (laag-deviant). Op basis van de scores op de zelfrapportagevragenlijsten bleek in het onderzoek van Beech (1998) echter dat 39 procent van de incestdaders tot de hoog-deviante groep behoorde.

Beech concludeert daarom dat het gebruik van zelfrapportagevragenlijsten nuttig is en toegevoegd moet worden aan het inschatten van iemands risiconiveau en behandelbehoeften. Inschattingen op basis van de delictgeschiedenis alleen – slachtoffers binnen of buiten het gezin – kunnen de problemen van met name de incestdaders onderschatten.

Thornton (2002) heeft het deviantieconcept verder ontwikkeld. Op basis van klinische bevindingen en empirisch onderzoek naar correlaties tussen psychologische factoren en recidive vond hij vier probleemclusters: problemen in seksuele zelfregulatie, problemen in socio-affectief functioneren, delictbevorderende attitudes, en problemen in emotionele zelfregulatie. Ook hij gebruikt zelfrapportagelijsten om de problemen te meten. Hij definieert deviantie als de mate waarin iemands persoonlijk functioneren gedomineerd wordt door deze vier psychologische factoren. Iemand wordt als hoog-deviant geclassificeerd als hij problemen op ten minste drie van deze domeinen heeft, matig-deviant bij één of twee domeinen en laag-deviant wanneer er niet duidelijk sprake is van problemen op een van deze vier domeinen.

Samenvattend: de onderzoeken van Beech (1998) en Thornton (2002) hebben veel bijgedragen aan het inschatten van iemands risiconiveau op basis van psychologisch functioneren. De kracht van deze benaderingen is het gebruik van gestandaardiseerde vragenlijsten die gemakkelijk gerepliceerd kunnen worden. De kritiek is – maar dat geldt ook voor veel andere classificatiesystemen – dat zonder een theoretisch kader onduidelijk blijft waarom daders delicten plegen. Een tweede bezwaar is dat het behoren tot een bepaalde groep nog weinig zegt over de individuele problematiek van een dader.

Algehele conclusie van classificatiesystemen

Aangezien de heterogeniteit onder de pedoseksuele daders groot is, is het ontwikkelen van typologieën belangrijk om behandeling op een effectieve manier in te kunnen zetten. Daarbij gaat het zowel om de bepaling van het risico op recidive als om het vaststellen van de individuele behandelbehoeften. De meeste beschreven classificatieschema's zijn te dichotoom ingericht: intra- of extrafamiliair, gefixeerde of regressieve daders, pedofiel of pedoseksueel, laag- of hoog-deviant. Ook zijn de bestaande

classificaties niet altijd door empirisch onderzoek tot stand gekomen en ontbreekt een theoretische context. Ze hebben daardoor weinig impact op de ontwikkeling van geschikte behandelinterventies (Ward, Polaschek & Beech, 2006). De psychometrische classificaties daarentegen beschrijven meerdere factoren die aan delictpleging gerelateerd zijn. Ook op het gebied van risicotaxatie heeft een verdere ontwikkeling plaatsgevonden, waarbij de psychologische problemen in kaart worden gebracht (Hanson, 2006). De trend bij het behandelen van zedendelinquenten is dat er meer gezocht wordt naar de specifieke behandelbehoeften van verschillende groepen daders.

3.5 Verschillende routes tot seksuele delictpleging

Omdat verschillende factoren een rol spelen in seksueel delictgedrag (bijvoorbeeld een afwijkende seksuele voorkeur, gebrekkige relationele vaardigheden, slechte probleemoplossende vaardigheden), zijn er in de afgelopen decennia diverse theoretische verklaringsmodellen ontworpen. Deze modellen proberen aan te geven wat de ontwikkelingspaden tot seksueel misbruikgedrag zijn, hoe deze routes zich ontwikkelt en hoe deze in de loop der tijd kunnen veranderen. Ward en Siegert (2002) hebben de sterke punten van deze verklaringsmodellen bij elkaar genomen in wat zij het *Pathways*-model noemen. De auteurs hebben vijf theoretische *pathways* voorgesteld, die hierna kort worden behandeld.

1. *De seksuele route*

De seksuele route ontstaat door als kind seksueel misbruikt te worden en/of door een vroegtijdige kennismaking met volwassen seksualiteit. Iemand raakt daardoor op te jonge leeftijd geseksualiseerd en er ontstaat een afwijkend seksueel schema of 'script', waarin seksueel gedrag de boventoon voert. Een persoon met een dergelijk profiel kan geruststelling in seksuele activiteiten zoeken en/of seks gelijkstellen aan intimiteit. Gevoelens van kwetsbaarheid worden verkeerd geïnterpreteerd als seksuele behoefte. Intimiteit lijkt vooral te worden gezocht via seksuele contacten. Als criminogene factor wordt in deze route vooral de seksuele preoccupatie gezien. Seksueel misbruik van kinderen lijkt op deze route eerder een kwestie van gelegenheid dan van seksuele voorkeur.

2. *De intimiteitsroute*

Bij een onveilige hechting in de kindertijd ontwikkelen het zelfvertrouwen en het vertrouwen in de ander zich onvoldoende. Het primaire mechanisme in deze route is het intimiteitstekort. Dat leidt tot problemen in het maken van vrienden en op latere leeftijd in het vinden en vasthouden van liefdesrelaties. Intimiteitstekorten veroorzaken eenzaamheidsgevoelens, die gecompenseerd kunnen worden in seksuele relaties. Over het algemeen hebben personen in dit *pathway* een normaal seksueel script en hebben zij de voorkeur voor een seksuele relatie met leeftijdgeno-

ten. Een seksueel delict met een kind kan plaatsvinden in bijzondere omstandigheden als de partner van voorkeur niet beschikbaar is. Het kind functioneert in een dergelijke relatie als pseudovolwassene of als surrogaatpartner.

De verschillende intimiteitstekorten kunnen gerelateerd worden aan verschillende onveilige hechtingsstijlen, ontstaan in iemands vroege kindertijd. Een angstig gehechte persoon klampt zich sterk vast aan de partner en stelt zich afhankelijk op, terwijl een vermijdend gehechte persoon liever de afstand tot de partner bewaart, uit angst om afgewezen te worden of om onafhankelijk te blijven. Beide hechtingsstrategieën leiden tot onbevredigende liefdesrelaties. De criminogene factoren die op deze route worden gevonden, zijn het ontbreken van een langdurige relatie (langer dan twee jaar) en het hebben van conflictrijke relaties.

3. *De antisociale route*

Het primaire mechanisme wordt gevormd door antisociale attitudes en opvattingen. Een subgroep pedoseksuele daders heeft een criminele voorgeschiedenis waarin naast seksuele delicten ook niet-seksuele delicten gepleegd zijn. Naast antisociaal gedrag is er ook vaak sprake van middelenmisbruik en impulscontroleproblemen. Seksuele delictpleging komt niet zozeer voort uit een afwijkend seksueel script. Het criminele gedrag, waaronder het seksueel misbruik, gaat niet gepaard met negatieve gevoelens, maar wordt gezocht om de (seksuele) beloning. Het seksuele misbruik moet eerder worden gezien als deel uitmakend van antisociale attitudes.

4. *De emotionele regulatieroute*

Een persoon functioneert op zijn best als hij zich doelgericht kan gedragen en niet al te zeer gehinderd wordt door gebeurtenissen en omstandigheden en als hij zijn doel langere tijd kan vasthouden. Hij heeft voldoende controle over zijn gevoelens in dienst van zijn doelen. Veel daders hebben moeite hun gedrag te observeren en te controleren. Bij een aantal pedoseksuele daders kan seksualiteit een *coping*-strategie voor negatieve gevoelens worden. Een sterk negatieve stemming kan tot controleverlies leiden, en gecombineerd met seksuele verlangens kan op opportunistische wijze een kind seksueel misbruikt worden. Inadequate *coping*-strategieën en gebrekkige probleemoplossende vaardigheden worden als criminogene factoren gezien.

5. *De pedofiele route*

Het *Pathways*-model stelt dat een persoon met een sterke, exclusieve seksuele voorkeur voor kinderen problemen heeft in meerdere primaire mechanismen: een verstoord seksueel script, antisociale of disfunctionele opvattingen over seksueel contact met kinderen, een slechte emotieregulatie en intimiteitstekorten. Intimiteitsproblemen komen voor wanneer de partner van voorkeur een kind is en de (pedofiele) persoon niet in staat is tot een open en rijpe relatie met een volwassene.

Emotionele problemen doen zich voor wanneer iemand positieve gevoelens heeft bij het seksueel misbruik van kinderen en negatieve gevoelens ervaart bij intieme relaties met volwassenen.

3.6 Resumé

Een pedoseksueel is iemand die minderjarigen seksueel misbruikt. Niet elke pedoseksueel hoeft echter een pedofiel te zijn ofwel iemand met een sterke seksuele voorkeur voor minderjarigen boven volwassenen. Pedoseksuele delicten vormen een ernstig probleem met negatieve gevolgen – vooral op de langere termijn – voor de slachtoffers. Het is niet bekend hoeveel pedoseksuele delicten er exact worden gepleegd. De geregistreerde cijfers bij politie en justitie geven wel een indicatie van het aantal incidenten, maar slachtoffers van seksueel misbruik doen om uiteenlopende redenen niet altijd aangifte. Ook komen valse aangiften van seksueel misbruik voor.

De daders vormen een heterogene groep. Vaak zijn daders en slachtoffers bekenden van elkaar. Pedoseksuele daders gebruiken over het algemeen weinig fysiek geweld in hun delictgedrag. Zij overheersen hun slachtoffers vooral door overwicht, manipulatie en *grooming*. Het ultieme classificatiesysteem om de heterogeniteit tot betekenisvolle groepen terug te brengen, is nog niet gevonden. Het grootste probleem bij dergelijke systemen is dat zij weinig inzicht geven in de motieven van de daders. Ondanks het algemeen heersende beeld dat pedoseksuele daders vaak in herhaling vallen en moeilijk te genezen zijn, zijn de zedenrecidivecijfers lager dan bijvoorbeeld onder geweldplegers. De problemen of routes die tot seksuele delictpleging leiden, zijn divers; er is niet een factor aan te wijzen die een pedoseksueel delict kan verklaren.

DEEL II

INFORMATIE VAN DE VROUWEN

4 De vrouwen over hun mannen en over zichzelf

In dit hoofdstuk – alsook in de hiernavolgende vier hoofdstukken – komen de verhalen van de partners van de pedoseksuelen aan de orde op basis van de interviews en vragenlijsten. In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de vrouwen hun mannen omschrijven. Wat weten zij over hun achtergronden, kenmerken en karaktereigenschappen en hoe beleven zij het gedrag van hun mannen in verschillende situaties? Daarnaast wordt een profiel van de vrouwen zelf geschetst aan de hand van informatie die zij zelf hebben gegeven. Het hoofdstuk eindigt met een resumé.

4.1 Kenmerken en achtergronden van de mannen

Aan de hand van de informatie van de vrouwen worden de kenmerken en achtergronden van de mannen met betrekking tot hun gezinsachtergrond, opvoeding, opleiding, werk, vrijetijdsbesteding, gedrag en gezondheid beschreven.

4.1.1 *Gezinsachtergrond en opvoedingssituatie*

Allereerst schetsen we het beeld dat de vrouwen hebben van de gezinnen waarin de mannen zijn opgegroeid en we gaan daarbij ook in op de opvoedingssituatie. Ook misstanden die zich naar weten van de vrouwen in de kindertijd van de mannen hebben voorgedaan, komen aan bod.

Gezinskenmerken

Het merendeel van de mannen groeit op in een klein tot middelgroot gezin. De helft komt uit een sociaaleconomisch middenklassegezin, waarvan de vader meestal voor de kost zorgt als bijvoorbeeld kok, aannemer, conciërge, ingenieur of marinier. Bijna de helft van de vrouwen schetst een meer onconventionele thuissituatie van de man vanwege de afwezigheid van de vader door een scheiding of overlijden of vanwege een (chronische) ziekte van de vader. Deze mannen wonen in hun kinder- of tiener tijd soms een deel alleen met hun moeder of groeien op in een situatie waarin vader en moeder wegens gezondheidsproblemen beiden juist veel thuis zijn.

De vader van Jeroen overlijdt als Jeroen zestien jaar is. 'Jeroen heeft precies het karakter van zijn vader, daarom vond hij het ook zo erg dat zijn vader overleed', vertelt Bianca. Ondanks dat Jeroen niet de oudste zoon in het gezin is, neemt hij na het overlijden van zijn vader diens

rol over. 'Jeroen had het gevoel dat hij de leiding in het gezin moest nemen en moest presteren. Zijn oudere broer was niet in staat die vaderrol op zich te nemen want hij moest gestuurd en begeleid worden. Jeroen heeft ook zijn zusje opgevoed omdat zijn moeder veel dronk en losse handjes had.'

De vader van Joris zat bij de marine en was weinig thuis, zijn moeder moest alles draaiende houden. Daphne omschrijft de moeder van Joris als 'een kenau' en zegt 'niemand, ook niet de vader van Joris, durfde tegen moeder in te gaan'.

Omdat de vader van Martijn invalide was, zat hij elke dag thuis. Mia merkt op: 'Dat is voor een man een moeilijke situatie. Toch heeft de moeder van Martijn haar man in zijn waarde gelaten als hoofd van het gezin.'

Twee mannen zijn in hun kindertijd opgenomen in een tehuis, de een rond zijn achtste à negende jaar omdat hij een heel angstig kind is, en de ander als hij twaalf jaar is wegens gedragsproblemen. Twee andere vrouwen vertellen dat hun man een ongewenst kind is.

Kort nadat de ouders van Leo elkaar ontmoeten, raakt de moeder van Leo zwanger. 'Leo was niet gewenst. Door de zwangerschap moesten zijn ouders trouwen en dat heeft zijn vader Leo altijd kwalijk genomen', vertelt Ellen.

Bianca vertelt dat de moeder van Jeroen er altijd spijt van heeft gehad dat ze zoveel kinderen heeft gekregen. 'Zijn moeder vindt dat ze er maar eentje had moeten krijgen; dat zou dan alleen zijn oudste broer zijn geweest.'

Opvoedingssituatie

Op een enkele vrouw na die bijna niets wil of weet te vertellen over de opgroeisituatie van haar man, laten de meeste vrouwen zich er niet in positieve zin over uit. Er is één vrouw die het gezin van haar man als een 'warm gezin' beschrijft, waarin zich echter ook problemen voordoen. De meeste vrouwen benoemen de gezinnen waarin hun mannen zijn opgegroeid als 'onprettig', 'kil' of 'problematisch'.

'Bas is de oudste uit een groot gezin met negen broers en zussen. Het gezin is kil en er is weinig liefde', vertelt Linda.

Enkele vrouwen omschrijven de opgroeisituatie van hun man als betuttelend omdat (een van) zijn ouders hem sterk stuurde(n) in zijn gedrag en/of hem verbo(o)d(en) bepaalde dingen te doen die hij zelf graag wilde. Soms legden de ouders een ideaalbeeld op aan hun zoon waaraan hij moeilijk kon voldoen, met faalangst en onzekerheid tot gevolg.

Mariska vertelt dat Jelle in alles altijd heel erg gestuurd is door zijn ouders. 'Er werd thuis continu op Jelle gelet en er moest altijd rekening worden gehouden met wat andere mensen van hen zouden denken. Zo mocht hij niet knikken in huis want dan zouden de burens daar last van hebben en een leren jas aan de kapstok kon ook niet want dat was ordinair. Ook mocht Jelle bijvoorbeeld niet zoals elke zestienjarige jongen aan een brommer sleutelen en zijn ouders waren degenen die een baan voor hem hebben gezocht. Het gezin gedroeg zich altijd op dusdanige wijze dat ze goed zouden overkomen op de buitenwereld. Jelle is als kind heel nerveus gedrag gaan vertonen en hij kreeg last van tics.'

Leo moest van zijn vader altijd presteren en zichzelf waarmaken, schetst Ellen. 'Het kon altijd beter en hij faalde in de ogen van zijn vader in alles. Zijn moeder gedroeg zich altijd angstig en onderdanig ten opzichte van zijn vader en durfde zich er niet mee te bemoeien. Leo hield als kind van muziek, theater en zingen, maar alles wat hij wilde, mocht niet. Hij moest topsporter worden of kiezen voor een beroep waarmee hij veel geld kon verdienen, zoals de advocatuur. Leo was niet sportief en mannelijk, zijn vader accepteerde echter de vrouwelijke, zachte aardige kant van zijn zoon niet.'

Een kwart van de vrouwen beschrijft de bijzondere band tussen moeder en zoon. Een aantal moeders is erg beschermend naar hun zoon door het altijd voor hem op te nemen en hem tegen derden in bescherming te nemen. Andersom zijn sommige mannen ook op latere leeftijd nog erg aanhankelijk of toegewijd aan hun moeder en zoeken bescherming bij haar. In twee gevallen typeert de vrouw de man expliciet als een echt 'moederskindje'.

De moeder van Bas heeft een heel bijzondere band met hem. Volgens Linda weet zijn moeder als enige wat er echt in Bas omgaat. 'Ze beschermt hem en neemt het altijd voor hem op. Ze spreekt altijd over haar zoon als "een heel goede man die zo de hemel in zou kunnen stappen".'

Sara vertelt dat het aan het begin van haar relatie met Marcel al duidelijk was dat Marcel een 'ontzettend moederskindje' was. 'Hij hing overdreven veel aan zijn moeder, was altijd bij haar en zocht voortdurend haar bescherming. Ook als er iets geregeld moest worden dan werd "mama" erbij betrokken. Zijn moeder hield deze band met Marcel niet af; ze zorgde bijvoorbeeld dat er altijd een speciale maaltijd voor "haar Marcel" klaarstond. Marcel had tijdens zijn militaire dienst veel heimwee naar zijn moeder en na haar overlijden heeft hij het erg moeilijk gehad.'

De verhalen van de vrouwen over de kindertijd van hun mannen leren dat er in de meeste gezinnen sprake was van een 'ongezonde' opvoedingssituatie met verwaarlozing, agressie, geweld en een verstoorde seksuele opvoeding.

Voor zover de vrouwen daar zicht op hebben, is bijna de helft van de mannen in hun kindertijd emotioneel mishandeld of verwaarloosd. Meestal is de vader hiervoor

verantwoordelijk, in iets minder gevallen (ook) de moeder en soms een broer van de man. Als voorbeelden voor de emotionele mishandeling vertellen de vrouwen dat de man thuis werd vernederd, getreiterd, gekleineerd, genegeerd of niet voor vol werd aangezien: ‘Hij deed nooit wat goed en zijn moeder werd geslagen’, ‘Hij werd voor flikker en mama’s kindje uitgemaakt’, ‘Zijn ouders waren alcoholisten en verwaarloosden hem altijd’.

De emotionele kindermishandeling van de mannen blijkt ook uit het ‘weglooptgedrag’ op zeer jonge leeftijd. Bijna de helft van de vrouwen vertelt dat de man als kind van huis is weggelopen. Op zoek naar gezelschap of aandacht van anderen. Een enkele vrouw voegt daaraan toe dat de ouders van de man daar niet zo’n probleem van maakten of überhaupt niet merkten dat hun zoon weg was

De vader van Jeroen overlijdt als Jeroen zestien jaar is. Zijn moeder is alcoholist en niet in staat voor haar kinderen te zorgen. ‘Ze was een slechte huisvrouw. De kinderen werden regelmatig door tantes tijdelijk in huis genomen zodat het huis opgeruimd en schoongemaakt kon worden.’ Jeroen is als kind samen met zijn broers en zusje regelmatig van huis weggelopen; ‘dan pakten ze hun koffers en gingen ze naar familie omdat ze niet meer thuis wilden wonen. Dit gebeurde ook al in de tijd dat vader er nog was, hij greep nooit in’, vertelt Bianca.

Volgens Mieke komt Jos uit een ‘los zand gezin’. De vader van Jos is een zeer dominante en gewelddadige man. ‘Jos zwierf in zijn jeugdjaren veel op straat en was vaak in de cafetaria te vinden om de situatie thuis te ontlopen.’

De vader en moeder van Guus drinken veel alcohol. Zij leven in een horecasfeertje, waarbij veel in restaurants wordt gehangen met de kinderen. Er zijn veel ruzies en de ouders van Guus gaan uiteindelijk scheiden. Guus gaat bij zijn moeder wonen, maar zij is – mede door haar alcoholgebruik – niet in staat hem goed op te voeden; ze stelt geen grenzen aan zijn gedrag. Esmee vertelt: ‘Op de lagere school voelt Guus zich een buitenstaander, hij krijgt bijvoorbeeld geen traktaties om in de klas uit te delen als hij jarig is.’ Op de basisschool valt op dat Guus enorm zelfstandig is. Hij heeft wel vriendjes, maar veel ouders willen niet dat hun kinderen bij Guus gaan spelen. Guus was als kind vaak zomaar weg zonder dat hij werd gemist. Wanneer Guus tweeënhalf jaar is, rijdt hij in zijn eentje weg op zijn skelter en is uren zoek zonder dat zijn moeder het doorheeft. Op zijn achtste fietst hij in zijn eentje vijftig kilometer naar een pompstation omdat daar een man werkt die hij aardig vindt. Deze man is altijd geïnteresseerd in hoe het op school met Guus gaat en geeft hem snoep. Rond zijn tiende mag hij met de burens mee op vakantie omdat hij nog nooit op vakantie is geweest. ‘Dit bracht veel teweeg bij Guus, omdat hij voor het eerst een gezin zag. Als hij terugkomt van vakantie blijken zijn poezen dood te zijn, zijn moeder zou ervoor zorgen.’

Aan de hand van de verhalen van de vrouwen kan de thuissituatie van meerdere mannen als onveilig worden getypeerd vanwege de gewelddadige omgeving waarin de

mannen opgroeien. Binnen deze gezinnen heerst een sfeer van agressie, driftbuien en huiselijk geweld.

Els vertelt dat Berend uit een problematisch gezin komt waar sprake was van huiselijk geweld en veel ruzies tussen vader en de kinderen. 'Zijn vader was de boeman in huis. Berend was heel erg bang voor zijn vader.'

'In het gezin van Guus was altijd veel ruzie. Zijn vader heeft last van erge driftbuien, een bekende "familietik" want alle mannen uit die familie hebben daar last van. Tijdens een van die ruzies overgiet de vader het broertje van Guus met benzine om hem in de fik te steken, hetgeen mislukt', aldus Esmee.

Sommige mannen zijn in hun jeugd getuige van geweld binnen het gezin, een aantal is ook zelf slachtoffer van huiselijk geweld. Voor zover de vrouwen daar kennis van hebben, is één op de vijf mannen als kind fysiek mishandeld, meestal door hun ouders. Ook zijn een paar mannen op school mishandeld; zij werden door leraren geslagen of op de grond gegooid.

De vader van Jos mishandelde Jos' broertje regelmatig. Mieke vertelt: 'Op een keer wilde het broertje van Jos tijdens het eten naar de wc. Dat mocht niet van zijn vader en hij plaste in zijn broek. Vader werd toen zo boos dat hij de zoon dermate mishandelde dat hij daar blijvende schade van heeft.' Ook Jos werd thuis door zijn vader geslagen. Hij is voor militaire dienst afgekeurd omdat hij een gat in zijn trommelvlies heeft ten gevolge van een klap van zijn vader.

Jelle is volgens Mariska als kind op school mishandeld en te kijk gezet. 'De gymleraar heeft hem eens door de zaal gegooid en een leraar heeft een inktpot over zijn hoofd leeggegooid waarop alle leerlingen hem uitlachten.' Na deze incidenten is Jelle van school gewisseld.

Naast emotionele en fysieke mishandeling zijn er op basis van de verhalen van de vrouwen ook situaties bekend waarin de mannen in hun kinderjaren met seksueel misbruik zijn geconfronteerd. Een paar vrouwen hebben er weet van dat de vader van hun man seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft vertoond. Deze vaders vergripen zich aan vrouwen, collega's of kinderen.

Ellen kenmerkt de vader van Leo als een 'varken'. Volgens haar toonde zijn vader voor niets of niemand respect. 'De vader van Leo was fysiek agressief en seksueel ongeremd. Er heerste ook een slechte seksuele moraal binnen het gezin. Vader ging altijd vreemd en heeft mij een keer aangerand terwijl de moeder van Leo erbij stond.'

Volgens Annemiek heeft de vader van Frans een niet al te beste reputatie; hij zou kinderen misbruiken. 'Er gingen veel verhalen in de familie rond dat de vader van Frans meisjes misbruikte.

Een nichtje van Frans heeft aangifte gedaan van misbruik door Frans' vader, daarna zijn de ouders van Frans gescheiden.' Ook de broer van Frans had een slechte reputatie. 'Zijn broer had altijd vriendinnetjes die vaak wel twintig jaar jonger waren dan hij. Zelfs nu op zijn vijftigste gaat hij nog naar de plaatselijke discotheek om jonge meisjes te spotten.' Zelf is Frans volgens Annemiek ook seksueel misbruikt als kind. 'Een oom kwam naar zijn slaapkamer toen hij een jaar of acht was en toen zou er wat gebeurd zijn.' Wat er precies gebeurd is, weet Annemiek niet, maar ze vertelt wel nog dat ook twee neven van Frans door dezelfde oom zijn misbruikt; 'Eén van deze neven heeft om die reden zelfmoord gepleegd.'

De vader van Martijn kan volgens Mia worden getypeerd als een schuinsmarcheerder die zijn handen niet thuis kan houden. Ze vertelt dat er in het gezin veel dingen gebeurden die 'met de mantel der liefde werden bedekt'. 'De vader van Martijn is ooit ontslagen op zijn werk omdat hij aan de borsten van een vrouw zou hebben gezeten. Hij heeft mij of zijn andere schoondochters nooit lastiggevalen, maar hoe meer borrels hij nam, hoe meer seksueel gericht zijn praatjes werden. Hij legde eens zijn hand onder de billen van een vrouw toen zij net wilde gaan zitten.' Mia vertelt dat Martijns vader ooit een nichtje van twaalf heeft lastiggevalen. 'Zij moest haar hand op zijn penis leggen toen zij achter op de brommer zat. Ook heeft hij haar betast tijdens het logeren, waarop het nichtje voortaan logeerpartijtjes is gaan vermijden.' De moeder van Martijn heeft haar man een keer betrapt toen hij tussen de benen van een buurmeisje stond dat op het kolenhok zat. Ook Martijn zelf is slachtoffer van seksueel misbruik door zijn vader. 'Toen hij zes jaar was en tussen zijn vader en moeder in bed lag, wreef zijn vader met zijn penis tegen hem aan. Dit gebeurde een paar keer met Martijn en zijn vader deed het ook bij het broertje van Martijn.' Behalve door zijn vader is Martijn ook door een tante seksueel misbruikt. 'In de zomermaanden ging Martijn vaak logeren bij een tante. Zij schijnt toen één of twee keer "met haar onderkant" over Martijns gezicht te hebben gewreven.'

Volgens één op de vijf vrouwen is hun man zelf slachtoffer van seksueel misbruik in zijn jeugd en eenzelfde deel van de vrouwen heeft daar een vermoeden van. De plegers van het seksueel misbruik zijn in hoofdzaak afkomstig uit het gezin van de man, met name broers of de vader, of betreffen andere familieleden, zoals in één geval een tante van de man.⁹

4.1.2 Kenmerken en gedrag

In deze paragraaf vertellen de vrouwen over wat zij weten over de opleiding en loopbaan van de mannen, eventuele bijzonderheden over hun gezondheid en de manier waarop de mannen hun vrije tijd besteden. Verder gaan we in op de attitudes en het gedrag van de mannen zoals hun vrouwen deze beleven.

⁹ Zie ook hoofdstuk 6 over seksualiteit.

Opleiding en werk

De helft van de vrouwen schat de intelligentie van hun mannen bovengemiddeld of hoog en de helft denkt dat hun partners gemiddeld of beneden gemiddeld intelligent zijn. Het opleidingsniveau varieert sterk tussen de mannen. Sommigen hebben vroegtijdig de middelbare school verlaten, terwijl anderen verder zijn gaan leren en een beroepsdiploma hebben behaald.

De schoolperiode is niet voor alle mannen even positief geweest. Verschillende vrouwen vertellen dat hun mannen tijdens de schoolperiode slachtoffer zijn geweest van pestgedrag of zijn gekleineerd door leraren of gepest door andere leerlingen.

Leo is op school veel gepest, vertelt Ellen. 'Op school mislukte alles bij Leo. Daarmee bevestigde hij dat hij een minnikel was. Hij was wel altijd vrolijk en de gangmaker, maar werd gepest omdat hij een beetje te dik was en een bril droeg. Hij heeft het daar moeilijk mee gehad. Bij zijn moeder kon hij dit niet kwijt, hij moest van haar altijd lachen.'

Bas is volgens Linda in zijn kindertijd veel gepest. 'Dat was onder andere omdat Bas heel klein was, zijn vader moest bijvoorbeeld blokjes op de trappers van zijn fiets maken omdat hij er anders niet bij kon. Als hij werd gepest, sloeg en schopte Bas van zich af.'

Wat betreft de omgang met andere kinderen hebben sommige mannen volgens hun vrouwen een eenzame schoolperiode gekend zonder echte vrienden.

Niels kan moeilijk meekomen op school en wordt overgeplaatst naar het speciaal onderwijs. Esther vertelt: 'De ouders van Niels hebben tegen mij gezegd dat ze daar achteraf spijt van hebben omdat Niels op die school in aanraking kwam met kinderen met gedragsproblemen. Het was een harde wereld op die school en om zichzelf daartegen te beschermen, heeft Niels een pantser om zich heen gebouwd om niets van zichzelf aan anderen te laten zien.' Esther geeft aan dat die periode een belangrijk omslagpunt in Niels' leven is geweest. 'Hij werd van een open jongen een gesloten jongen.' Ze vervolgt dat Niels tijdens zijn vroege schoolperiode bijna geen vrienden had.

Ook komt uit enkele verhalen van de vrouwen naar voren dat de mannen in hun schoolperiode met 'verkeerde vrienden' optrekken en wangedrag vertonen, soms ook op seksueel vlak.

Olga vertelt dat Rens tijdens zijn lagerschoolperiode grensoverschrijdend seksueel gedrag vertoont. 'Rens deed seksspelletjes met jongens van dezelfde leeftijd. Ze gingen elkaar betasten of "zuigen". Dit gebeurde meerdere malen. Rens zegt zelf dat hij daaraan meedeed omdat hij het "akelig spannend" vond.' Later komt uit dat Rens in die periode seksueel is misbruikt door drie jongens.

Vanaf zijn zestiende trekt Niels veel op met een groep jongeren uit de buurt. Volgens Esther zijn het hangjongeren. 'Die groep pleegde vernielingen en diefstallen en rookte joints. Niels was daarin geen initiatiefnemer maar hij deed wel mee omdat hij makkelijk te beïnvloeden was.'

Verschillende mannen zijn blijven zitten in hun schoolperiode. Van een aantal mannen is bekend dat zij in hun schoolperiode van school zijn gewisseld of van school zijn verwijderd. Incidenten, al dan niet veroorzaakt door de mannen zelf, zijn daarvoor de aanleiding geweest.

Uit de verhalen van Olga komt naar voren dat de schoolperiode van Rens turbulent is verlopen. 'Rens heeft in zijn jeugd van kleuterschool moeten wisselen omdat hij antisociaal gedrag vertoonde. De middelbare school mislukte in eerste instantie wegens wangedrag. Uiteindelijk heeft Rens op het internaat zijn diploma gehaald. De vervolgopleiding verliep hetzelfde: Rens haalt het eerste jaar niet en moet van school af. Op een avondschool haalt hij alsnog zijn diploma.'

Jelle is volgens Mariska ernstig gepest en te kijk gezet op school en vanwege deze incidenten heeft hij van school moeten wisselen.

Bijna een derde van de vrouwen vertelt dat hun mannen hun school of studie niet hebben afgemaakt. Deze mannen zijn vroegtijdig van de middelbare school afgegaan of hebben hun vervolgopleiding zonder diploma verlaten.

Als Bas blijft zitten op de middelbare school, heeft hij er geen zin meer in en gaat van school. 'Hij kon een baan krijgen en heeft dit gedaan. Zijn broers en zussen hebben hun school wel afgemaakt, dus het is geen familiekwaltje', zegt Linda.

Na de middelbare school gaat Guus studeren. Hij start met twee studies. Beide studies maakt hij echter niet af. Esmee weet niet waarom hij is gestopt. 'Ik ben daarover verbaasd want hij was zo gedreven.'

Alle mannen zijn actief op de arbeidsmarkt, sommigen zijn zelfstandig ondernemer. De helft van de mannen werkt in het transport of in de automatisering. Behalve banen als vrachtwagenchauffeur en systeembeheerder beoefenen de mannen beroepen als filiaalmanager, metselaar, verpleger, zweminstructeur, accountant en begrafenisondernemer. Een aantal mannen heeft een eigen zaak gehad, maar deze hebben ze uiteindelijk moeten opgeven; zij zijn daarna als vrachtwagenchauffeur gaan werken. Van een kwart van de mannen is bekend dat zij een baan hebben (gehad) in een omgeving waar ze in contact komen met kinderen. Het gaat dan om beroepen als conciërge op een school, netwerkbeheerder en systeembeheerder op een school, medewerker bij een oppascentrale en zweminstructeur.

Op het moment dat Hester Simon leert kennen, werkt hij als conciërge op een school voor kinderen met leer- en opvoedingsproblemen. 'Hier had Simon veel contact met kinderen. Als er kinderen uit de klas werden gestuurd, praatte Simon met de kinderen over wat er was gebeurd en waardoor dat kwam.'

Fenna vertelt dat Edgar tijdens zijn studietijd samen met zijn zus bij een oppascentrale heeft gewerkt. 'Bij deze centrale zijn de eerste beschuldigingen van misbruik en betasten van kinderen binnengekomen.'

Volgens de vrouwen tonen hun mannen bijna allemaal betrokkenheid bij hun werk door altijd op het werk te verschijnen. Sommige mannen hebben het prima naar hun zin op het werk, terwijl anderen er een nare tijd hebben.

Kees heeft volgens Leontien veel plezier in zijn werk. 'Hij gaat er fluitend naartoe. Zijn werk brengt met zich mee dat Kees veel contact heeft met andere mensen en dat vindt hij fijn.'

Mariska vertelt dat Jelle gedurende tien jaar veel spanningen op het werk heeft gehad, wat ertoe geleid heeft dat hij overspannen is geraakt. 'Jelle is door zijn collega's altijd getreiterd en had vaak conflicten met collega's; hij was het pispaaftje. Zijn collega's noemden hem een eenling. Jelle was altijd vreselijk nerveus en liet over zich heen lopen.'

Enkele vrouwen geven aan dat hun mannen regelmatig niet naar hun werk gingen. Gevraagd naar bijzonderheden van de mannen met betrekking tot het werk geeft een kwart van de vrouwen aan dat hun mannen makkelijk met een baan stoppen. Andere bijzonderheden die worden opgemerkt, hebben betrekking op individuele gevallen: 'Hij wordt vaak ontslagen', 'Hij meldt zich vaak ziek', 'Hij geniet van de vrijheid en onafhankelijkheid in het werk' en 'Hij komt niet voor zichzelf op'.

Fenna vertelt dat Edgar zijn hobby soms boven zijn werk stelt. 'Edgar was trainer van een volleybalteam en daar had hij eigenlijk meer tijd voor dan voor zijn werk. Vanaf een bepaald moment neemt hij een dag in de week vrij voor het volleybal en meldt zich ook vaak ziek op zijn werk. Edgar vroeg mij hem ziek te melden maar na verloop van tijd heb ik aangegeven dat hij zelf maar moest bellen.'

Sommige mannen wisselen heel vaak van baan en hebben soms wel tientallen verschillende banen gehad.

Kenmerkend voor Frans is dat hij veel verschillende banen heeft gehad. Annemiek vertelt: 'Frans heeft in tien tot twaalf jaar wel dertig banen gehad, van steigerbouwer tot chauffeur. Dit komt volgens mij omdat de nieuwigheid er voor hem bij alles snel vanaf is en hij dan weer op zoek gaat naar iets nieuws.'

Mia vertelt dat Martijn sinds hij is gaan werken negentien verschillende banen heeft gehad. Als reden voor de grote hoeveelheid werkgevers geeft Mia de felheid van zijn karakter: 'Als een klant bijvoorbeeld commentaar geeft op zijn werk wordt Martijn erg driftig.'

Van twee mannen is bekend dat zij ooit een permanente uitkering hebben ontvangen. Ten slotte zijn de meesten niet in militaire dienst geweest.

Vrijtijdsbesteding

In hun vrije tijd houden zij zich het liefst bezig met sport, computeren en muziek. Bij sport gaat het zowel om het zelf beoefenen ervan als ernaar kijken. Deze mannen houden zich bezig met darten, vissen, vliegen, voetbal en volleybal.

Verschillende mannen zijn lid van een sportvereniging en sporten regelmatig. Een aantal is in zijn vrije tijd coach of trainer van een jeugdsportteam of kampbegeleider.

Simon is betrokken bij de sport van zijn oudste zoon. Hester vertelt dat Simon het team waarin de jongen speelde 'een beetje coachte enzo'.

'Jeroen heeft geen hobby's en sport ook niet', vertelt Bianca. 'Hij is van de oude stempel. Jeroen is van mening dat men op hem moet kunnen bouwen, dat hij de kostwinner moet zijn. Werk staat dan ook voor Jeroen op de eerste plaats, de relatie op de tweede en hobby's zijn niet belangrijk.'

Een deel van de mannen is lid van een andere vereniging, zoals een kaartclub, een computerclub of een vlieg-, motor- of autoclub. Een kwart van de mannen is betrokken bij een maatschappelijke organisatie, waaronder een vakbond, wijkvereniging, kerk of politieke partij. De interesse van een aantal mannen voor muziek is heel breed en varieert van het zelf maken van muziek op de computer of het bespelen van een instrument tot het bezoeken van concerten, het zingen in een koor en het luisteren naar muziek.

'Muziek is heel belangrijk voor Kees', vertelt Leontien. 'Hij heeft altijd in een band gespeeld en downloadt veel muziek van internet; in de muziek kan hij zijn ei goed kwijt. Kees heeft een eigen kamer waarin hij al zijn muziekapparatuur heeft opgesteld en waar zijn computer staat.'

'Leo houdt heel erg van muziek. Hij heeft een eigen radioshow en weet echt alles van muziek, ook van voor zijn tijd', schetst Ellen.

Andere hobby's van de mannen zijn tuinieren, films, auto's en motoren, lezen, fotograferen en puzzelen.

Daphne vertelt dat Joris auto's en fotograferen leuk vindt. 'Joris zit bij een autoclub en gaat een paar keer per jaar naar een auto-evenement. Verder houdt hij op vakantie erg van fotograferen.'

Hij fotografeert dan de omgeving en mij. Maar zijn voorkeur gaat uit naar landschappen, op zijn foto's zul je niet vaak mensen zien.'

'Tom is een fervent vogelaar. Hij trekt er graag alleen op uit en is uren zoet met het kijken naar en fotograferen van vogels. Hij praat ook graag met medevogelaars', aldus Heleen.

Ook het spelen van computerspellen is voor veel mannen een geliefde vrijetijdsbesteding. De mannen spelen onder meer kaartspellen, geheugenspelletjes, schietspellen en racespellen op de computer.

Bas heeft volgens Linda buiten het spelen van computerspellen geen hobby's. 'Bas besteedt zijn vrije tijd bijna alleen maar aan computerspelletjes. Hij speelt onder andere schietspellen en oorlogsspellen. Hij doet dit dwangmatig, doordeweeks als hij uit zijn werk komt, zit hij vaak hele avonden te spelen. In het weekend speelt hij door tot midden in de nacht.'

De helft van de mannen leest volgens de vrouwen wel eens boeken, meestal detectives en soms fantasy of thrillers. Bijna alle mannen kijken wel eens naar films. Het meest favoriet zijn avonturenfilms, comedy's, mysteriefilms, oorlogsfilms en horrorfilms. Verder kijken de mannen graag naar nieuwsprogramma's, misdaadprogramma's en realityshows.

Annemiek vertelt dat Frans gefascineerd is door misdaadverhalen. 'Frans leest veel misdaadboeken en is geobsedeerd door Peter R. de Vries. Zaken waarbij kinderen het slachtoffer zijn van misdrijven, zoals de zaak-Jolanda uit Epe en de Dutroux-zaak, houden hem heel erg bezig. Daar windt Frans zich heel erg over op en reageert met verontwaardiging en boosheid op wat er met die meisjes is gebeurd.'

Het hebben van vrienden is niet voor alle mannen vanzelfsprekend. Een deel van de mannen heeft geen duurzame vriendschappen, maar de meesten hebben wel vrienden.

Martijn is volgens Mia een erg sociale man. 'Martijn is heel joviaal en vrijgevig. Hij heeft echte, goede vrienden en op een feestje is hij vaak het middelpunt.'

Carola vertelt dat Max geen vrienden heeft. 'Max is niet in staat om vriendschappen op te bouwen.'

Gezondheid

Gezondheidsproblemen komen bij een belangrijk deel van de mannen voor. Het gaat dan om zowel fysieke als psychische problemen en om verslavingsgedrag.

Wat betreft de fysieke gezondheid van de mannen is er bij een deel van hen sprake van een meer of minder ernstige lichamelijke ziekte, waaronder de ziekte van Crohn,

astma, epilepsie, leukemie, fibromyalgie,¹⁰ emfyseem en reuma. Daarnaast heeft een enkele man rugklachten of chronische hoofdpijn.

De gesprekken met de vrouwen leren dat sommige mannen psychische problemen hebben, waarbij in een aantal gevallen een officiële diagnose is gesteld. Een van de mannen lijdt aan een dwangneurose die hij in zijn kindertijd ontwikkeld heeft. Neurotisch gedrag zien we ook terug bij enkele andere mannen. Bij een van de mannen is een borderline persoonlijkheidsstoornis gediagnosticeerd en verder lijdt een van hen aan ernstige stemmingswisselingen.

Esmee omschrijft Guus als 'ontzettend neurotisch'. 'Hij is niet zozeer dwangmatig qua opruimen maar alles moet wel gaan volgens zijn idee.' Esmee vertelt dat Guus altijd op zoek is naar uitdagingen. 'Ik vind het eng dat Guus wanneer bij hem de knop omgaat zo gedisciplineerd wordt dat alles ervoor moet wijken. Guus zoekt altijd de grens op en legt de lat voor zichzelf heel erg hoog. Als hij bijvoorbeeld besluit te gaan afvallen of kritiek krijgt op zijn uiterlijk gaat hij meteen ongetraind tien kilometer hardlopen.'

'Jelle heeft in zijn jeugd last gehad van tics en was altijd erg naar binnen gericht.' Mariska vertelt verder dat Jelle ook op volwassen leeftijd dwangmatig gedrag vertoont. 'Jelle straft zichzelf door zich bijvoorbeeld op zijn hoofd te slaan. En als hij niet in één keer goed de trap afloopt, gaat hij weer naar boven en loopt opnieuw de trap af.'

Els vertelt dat Berend veel last heeft van stemmingswisselingen. 'Het gedrag van Berend kan van het ene op het andere moment zomaar ineens omslaan zonder dat daar een duidelijke aanleiding voor is. Berend vertoont heel druk gedrag in drukke periodes en kan ook heel depressieve buien hebben. Op het moment dat het slecht gaat met Berend en hij depressief is, drinkt hij veel. Hij voelt zich in die periodes rot, eenzaam en heel ongelukkig. Bij Berend is iets leuk of helemaal niet; bij hem bestaat geen middenweg.' Berend lijdt aan een borderline persoonlijkheidsstoornis.

Verder is van een aantal mannen bekend dat zij een periode overspannen of burn-out zijn geweest. Een van hen is wegens overspannenheid thuis van zijn werk in de periode waarin het pedoseksuele delictgedrag plaatsvindt.

Verslavingsgedrag is een ander aspect van de gezondheid. Bij een kwart van de mannen is sprake van alcoholmisbruik in een bepaalde periode van hun leven. Deze mannen nuttigen bier, wijn en sterkedrank. Bij enkelen van hen speelt het alcoholmisbruik ten

10 Fibromyalgie is een chronisch pijnsyndroom bestaande uit algemene spierpijn en spierstijfheid, gepaard gaande met onder andere vermoeidheid, slaapstoornissen, hoofdpijnen, angsten, depressies, concentratie- en geheugenstoornissen en darmklachten.

tijde van het pedoseksuele delict of na het uitkomen daarvan. Enkele anderen hebben in het verleden gedurende een periode van een aantal jaren tot tien jaar overmatig alcohol gebruikt. Van één man is bekend dat hij ooit alcohol aan minderjarigen schonk.

Tijdens de relatie met Mia drinkt Martijn veel. 'Martijn heeft zelfs kratten bier in zijn auto staan. Hij geeft veel geld uit aan drank en drinkt heel erg veel. Toen we uitgingen en een rondje langs de cafés maakten, viel me op dat ze Martijn in elk café kenden.'

Drugsmisbruik komt minder voor onder de mannen; een van hen heeft een verleden van drugsverslaving. Verder is van twee mannen bekend dat zij gokverslaafd zijn geweest, en eveneens twee mannen lijden volgens de vrouwen aan een seksverslaving.¹¹

Wanneer Annemiek Frans leert kennen, heeft hij een roerig leven achter zich. 'Frans was toen gokverslaafd en verslaafd aan de cocaïne. Later in de relatie heb ik geen indicatie meer van druggebruik gehad.'

Olga vertelt dat Rens gevoelig is voor verslavingen. 'Rens was gokverslaafd, waarvan hij moest afkicken. Ook was hij verslaafd aan roken; alleen op vakantie kon hij ervan afblijven omdat hij dan niet stijf stond van de stress. Daarnaast is Rens seksverslaafd, hij heeft constant seksdrang, dat is altijd zo geweest.'

Bijna de helft van de mannen is wel eens in behandeling geweest voor hun psychische problemen, waaronder klachten als gevolg van het delict, burn-out, agressieproblematiek en traumatische ervaringen.

Attitudes en gedrag

Aan de hand van de verhalen van de vrouwen is een typering te geven van het gedrag en de attitudes van de mannen ten opzichte van anderen. Bij het gedrag gaat het om het sociale gedrag, maar ook over het omgaan met emoties.

De vrouwen is gevraagd naar de opvattingen en ideeën die de mannen hebben over familie, kinderen, vrouwen, en maatschappij en gezag. Ten opzichte van hun moeder heeft ongeveer de helft van de mannen een positieve houding, zo lichten de vrouwen toe met zinsneden als: 'Hij houdt intens van zijn moeder en claimt haar', 'Hij kijkt tegen haar op', 'Hij vindt haar een lieve, zorgzame moeder'.

Enkele mannen spreken negatief over hun moeder en een aantal heeft een ambivalente houding of spreekt nooit over haar: 'Hij vertrouwt haar niet', 'Hij voelt zich door haar betutteld'.

11 Zie hoofdstuk 6 over seksualiteit.

Ten opzichte van hun vader hebben meer mannen een negatieve houding dan ten opzichte van hun moeder. Terwijl bijna de helft in positieve zin over hun vader spreekt, spreken evenveel mannen negatief over hun vader: 'Hij zingt graag samen met zijn vader', 'Zijn vader zegt weinig en ze hebben niets om over te praten', 'Hij vraagt bevestiging van zijn vader maar krijgt die nooit'.

Over (de eigen) kinderen zijn vrijwel alle mannen volgens hun vrouwen positief: 'Hij kan goed met ze opschieten, ze worden door hem aangetrokken', 'Hij is trots op de kinderen'. Enkele mannen spreken zelden over hun kinderen: 'Hij toont nooit interesse in de kinderen.'

Olga vertelt dat Rens wel leerkracht had kunnen worden. 'Rens kan heel goed opschieten met kinderen en vooral met raddraaiers. Behalve dat hij een jongenshockeyteam coacht, gaat hij vaak mee op kinderkamp. Rens is geduldig en bereid om kinderen wat te leren en is heel betrokken. Hij voelt zich op zijn gemak bij kinderen. In een gesprek met volwassenen heeft hij meer moeite, dan heeft hij de situatie minder onder controle.'

Linda vertelt dat Bas geen oog heeft voor kinderen. 'Bas schenkt nooit aandacht aan zijn eigen kinderen, maar ook niet aan andere kinderen. De spaarzame momenten dat hij zich wel met de kinderen bemoeit, gaat het altijd fout. Vriendjes van de kinderen mogen van Bas ook nooit komen spelen want daar kan hij niet tegen. Toen ik bijvoorbeeld eens een kinderfeestje heb georganiseerd, heeft Bas een van de vriendjes hardhandig bij de kraag gepakt.' Linda zegt er na verloop van tijd vrede mee te hebben dat Bas de kinderen geen aandacht geeft.

Volgens de meeste vrouwen gebruiken de mannen vooral neutrale termen als zij over vrouwen in het algemeen spreken; in een enkel geval gebruikt de man juist negatieve of neerbuigende termen of uit zich er nooit over. Eén op de drie mannen spreekt op een positieve, complimenterende manier over vrouwen in het algemeen. Zij refereren dan aan een goed uiterlijk of gebruiken algemene aardige of charmante termen. Van één man wordt gezegd dat hij zich angstig gedraagt naar vrouwen en een ander heeft een 'tweeslachtige' houding.

'Jeroen praat altijd goed over vrouwen', vertelt Bianca. 'Hij behandelt vrouwen altijd respectvol en al helemaal vrouwen met één of twee kinderen.'

Tevens is gevraagd naar de attitudes van de mannen ten opzichte van de maatschappij en het gezag van de overheid. De meeste mannen hebben een neutrale houding aangaande de maatschappij. Een aantal mannen stelt zichzelf volgens de vrouwen echter boven de geldende regels en normen. Tegen de politie koestert bijna de helft van de mannen ambivalente of vijandige gevoelens. Enkele mannen staan er angstig tegenover, terwijl een klein aantal respect heeft voor de politie.

Olga schetst dat Rens slecht tegen gezag kan en zich snel bedreigd voelt. 'Rens kan slecht tegen gezaghebbende types, daar wordt hij "anti" van. Typerend is ook dat Rens altijd wordt aangehouden bij de grens. Door de politie en bewakers en zo wordt hij er altijd tussenuit gepikt. Hij heeft iets over zich van "ik weet iets wat jullie niet weten".'

Mia omschrijft Martijn als een felle man met een sterk rechtvaardigheidsgevoel. 'Martijn is een diamant met de scherpe kanten er nog aan. Bij de meeste mensen slijt dat, maar bij Martijn niet. Als er onrecht is, wordt Martijn erg fel en strijdbaar. Hij denkt altijd zwart-wit en weinig in grijstinten.'

De vrouwen beschrijven de mannen doorgaans als heel sociale, behulpzame en zorgzame personen. Het zijn over het algemeen mannen die 'altijd voor iedereen klaarstaan'.

Edgar wordt door Fenna omschreven als 'de goedheid zelve'. 'Hij helpt mij met het huishouden en de boodschappen en staat ook altijd voor anderen klaar. Je kan bij wijze van spreken zijn portemonnee lenen.' Fenna zegt dat er soms ook wel eens misbruik van zijn goedheid wordt gemaakt, wat haar mateloos kan irriteren. 'Als kennissen een kapotte auto hebben dan leent hij zijn eigen auto uit, terwijl hij er zelf heel zuinig op is; dat maakt me kwaad.'

Sara typeert Marcel als een 'sympathiek persoon die voor iedereen klaarstaat'. 'Marcel is een goed mens, hij is heel aardig. Voor anderen is Marcel een rots in de branding; mensen kunnen op hem bouwen. Hij doet altijd allerlei klusjes voor iedereen. Zo helpt hij bijvoorbeeld de buurvrouw regelmatig.'

Het sociale gedrag van de mannen kenmerkt zich in een paar gevallen door een conflictvermijdende houding.

Jelle is volgens Mariska een 'lieve jongen'. 'Iedereen is altijd stapel op Jelle. Hij biedt altijd een luisterend oor en is vriendelijk en meegaand ... te meegaand. Jelle is afhankelijk en zeker niet assertief. Hij houdt altijd rekening met anderen en vermijdt conflicten.'

'Bas vindt zichzelf de beste en houdt met vrijwel niemand rekening. Hij toont geen respect voor zijn vrouw, zussen, kinderen en is niet trots op hen', vertelt Linda.

Volgens ongeveer de helft van de vrouwen gaan hun mannen even gemakkelijk om met volwassenen als met kinderen. Een kwart van de mannen kan echter beter met kinderen omgaan dan met volwassenen. Deze mannen voelen zich over het algemeen goed op hun gemak bij kinderen, en andersom mogen kinderen de mannen meestal ook erg graag. De vrouwen van deze mannen lichten toe dat de man veel aandacht aan kinderen geeft en erg kan opgaan in het spelen met kinderen. Voor een paar mannen geldt juist dat zij beter kunnen omgaan met volwassenen.

Mariska vertelt dat Jelle heel kinderlijk is in zijn gedrag en moeite heeft om met volwassenen om te gaan. 'Hij kan altijd heel goed opschieten met kinderen en trekt meer naar hen toe dan naar volwassenen. Kinderen trekken zelf ook altijd naar Jelle toe, ze vinden hem leuk. Jelle vindt liefde en begrip bij kinderen, iets wat hij bij volwassenen nooit gekregen heeft. Hij is erg teleurgesteld in volwassenen. Door zijn ouders is Jelle altijd betutteld en zijn collega's lopen over hem heen. Volwassenen zijn gecompliceerd, kinderen zijn ongecompliceerd.'

Ellen vertelt dat Leo heel goed kan omgaan met kinderen. 'Hij heeft altijd alle aandacht voor kinderen in plaats van voor volwassenen. Op verjaardagen trekt hij naar kinderen en tieners toe, hij praat heel veel met ze en onthoudt feilloos alles wat ze zeggen. Een jaar later vraagt hij dan bijvoorbeeld bij ze na hoe het nu is met datgene waar ze een jaar eerder mee bezig waren. Leo spreekt de taal van kinderen; hij is een kind onder de kinderen.'

De minderheid van de mannen gaat volgens hun vrouwen goed om met andere volwassenen en geniet van sociale momenten met hen. Voor een paar mannen is het typerend dat zij relaties met andere volwassenen bewust vermijden, en enkele andere mannen hebben een gebrek aan vertrouwen in anderen: 'Hij gaat matig om met andere volwassenen en houdt niet van veel contacten.'

Hester vertelt dat Simon wel vriendjes had toen hij klein was maar dat het nooit blijvende vriendschappen waren. 'De moeder van Simon was bezorgd om hem omdat hij altijd alleen was. Simon zorgde niet goed voor zichzelf en zijn moeder was dus blij met mij als partner voor haar zoon.'

Ongeveer de helft van de vrouwen geeft aan dat hun mannen tegen anderen leugens vertellen of opscheppen over prestaties die zij zouden hebben behaald. Deze mannen proberen zich beter voor te doen dan ze zijn.

Annemiek omschrijft Frans als onbetrouwbaar. 'Frans liegt over alles, ook over kleine dingen. Hij vertelt altijd maar halve waarheden. Behalve liegen, overdrijft hij ook veel. Hij vertelt leugens om op te scheppen, om zich mooier voor te doen dan hij is.'

'Bas schept tegenover anderen op over zijn seksleven', vertelt Linda. 'Hij zegt dan bijvoorbeeld tegen zijn collega's dat we elke dag seks hebben.'

Volgens een kwart van de vrouwen beschikt de man over het vermogen om zwakheden bij anderen te ontdekken om daar vervolgens misbruik van te maken.

Wat betreft het uiten van emoties geven de meeste vrouwen aan dat de man het vaakst gevoelens van liefde toont. Daarna is boosheid een veel geuite emotie, alsook het tonen van gevoelens van schuld en schaamte. Angstgevoelens komen bij een paar mannen

voor. Andere emoties van de mannen zijn ontevredenheid, geslotenheid of emotieloosheid en onzekerheid of juist zelfverzekerdheid.

Guus heeft volgens Esmee een laag zelfbeeld. 'Guus heeft een basaal gevoel van onzekerheid en gebrek aan eigenwaarde. Hij kan het voor anderen goed maskeren maar ik zie dat zijn onzekerheid ervan afdruipt.'

Olga kenmerkt Rens als een onzekere, afwachtede man. 'Rens voelt zich snel bedreigd en is onzeker. Door kritiek wordt hij uit balans gebracht. Hij heeft geen goed zelfbeeld en vindt zichzelf niet mooi. Ook denkt Rens dat hij niet goed kan presteren.' Olga licht toe dat Rens aan het begin van hun relatie juist zelfverzekerd was en lef en bravoure had, maar dat daar in de loop der tijd verandering in is gekomen.

Uit bijna de helft van de verhalen komt naar voren dat de mannen moeilijk met hun emoties om kunnen gaan en niet over hun gevoelens praten met anderen. Deze mannen zijn introvert en kunnen of willen hun emoties niet delen of verwoorden.

Ellen vertelt dat Leo moeilijk met zijn emoties om kan gaan. 'Hij pot alles op en vreet het weg. In zijn diepste wezen vindt Leo dat hij geen bestaansrecht heeft. Als hij zich verdrietig voelt, een rotgevoel heeft of boos is, gaat hij naar de homosauna.'

Sara beschrijft dat Marcel geen ware emoties kan tonen. 'Marcel geeft geen warmte en emotie en ontvangt dit ook niet graag.' Het heeft Sara altijd bevreemd dat hij wel goed in staat is een kind te troosten en warmte te bieden, maar naar haar toe is dit niet het geval. 'Bij kinderen is Marcel een andere man, net of hij zelf weer een kind is.'

Een kwart van de vrouwen vertelt dat de man een bepaalde onrust in zich heeft. Dit komt tot uiting in letterlijk onrustig gedrag zoals 'frunniken', 'ineens weglopen' en 'veel praten', maar ook in onberekenbaar, ongecontroleerd of impulsief gedrag.

Olga beschrijft dat Rens altijd al erg onrustig is geweest. 'Rens is niet onrustig in de zin van druk, maar hij zoekt altijd een bepaalde afleiding. Tijdens een gesprek kan hij bijvoorbeeld nooit lang de concentratie vasthouden maar zoekt hij afleiding door te gaan roken of koffie te zetten. Omdat hij zo onrustig is, heeft zijn moeder hem aangemeld bij een sportclub. Dit is een soort uitlaatklep voor hem en hij is daarin erg fanatiek en agressief.'

Volgens Linda kan Bas explosief driftig worden. 'Zijn driftbuien kunnen ineens opkomen, waardoor Bas onberekenbaar is. Tijdens zijn woede-uitbarstingen gebruikt Bas soms ook geweld. In zijn familie hebben er wel meer last van driftbuien.' Linda vervolgt dat ook kinderen grote moeite hebben met de onberekenbaarheid en driftbuien van Bas. 'Iedereen is bang voor

hem, je weet nooit wat je kunt verwachten. Als onze zoon bijvoorbeeld zit te computeren en hij hoort Bas thuiskomen, dan schiet hij onder de tafel van angst.'

De manier waarop de mannen op stressvolle situaties reageren is verschillend, maar bijna de helft van de mannen reageert met frustratie. Een deel van de mannen probeert de situatie te negeren 'door bijvoorbeeld een eigen werkelijkheid te creëren' of vertoont in een stresssituatie besluiteloos of hulpeloos gedrag. Volgens een paar vrouwen reageren hun mannen kalm en beredeneerd op stress. Uit een kwart van de verhalen komt naar voren dat de mannen met agressie reageren op situaties. Dit blijkt soms al in de kindertijd de kop op te steken.

Uit het verhaal van Linda is op te maken dat Bas heftig reageert als hij gepest wordt of als er een grapje met hem wordt uitgehaald. Toen hij als kind werd gepest, sloeg hij volgens Linda al van zich af. Maar ook op volwassen leeftijd reageert hij met woede en slaan als hij in de maling wordt genomen. 'De collega's van Bas hebben eens een grapje bij hem uitgehaald dat Bas niet kon waarden. Hij is ongelooflijk woedend geworden. Bas heeft toen ook enkele klappen uitgeleend en daarna hebben ze het nooit meer bij hem gedaan.' Linda voegt daaraan toe dat ze na een aantal maanden huwelijk na een woede-uitbarsting van Bas naar haar ouders is gevlucht.

Frans heeft met zijn stem en postuur veel overwicht op anderen. 'Bij een ruzie flipt Frans helemaal, hij gaat dan tekeer en verheft zijn stem.' Annemiek vervolgt dat Frans ook in zijn jeugd extreem reageerde. 'Hij heeft ooit een leraar op school geslagen, waarna hij van school is gestuurd.' In zijn tienertijd heeft Frans anderhalf jaar in jeugddetentie gezeten omdat hij twee politieagenten heeft geslagen. 'Frans is sterk, dus als hij gaat meppen dan gaan er mensen tegen de grond.'

Gevraagd naar de grootste angst die de mannen hebben, dan blijkt dit bij een aantal angst te zijn om buitengesloten te worden, familie kwijt te raken, voor eenzaamheid of om gezichtsverlies te lijden. Voor andere mannen geldt dat zij het bangst zijn om te worden aangehouden wegens seksueel misbruik. De angst om ziek en oud te worden staat bij iets minder mannen – volgens hun vrouwen – bovenaan.

Overig

De typering van de mannen sluiten we af met enkele overige kenmerken. Daarbij gaat het om het uiterlijk en een profiel van de mannen zoals door de vrouwen gegeven. Vrijwel alle mannen – op één na, die over het algemeen een pak draagt – hebben een casual kledingstijl. Uiterlijk is volgens de vrouwen maar voor enkele mannen belangrijk; zij zijn veel met hun uiterlijk bezig en worden door de vrouwen als 'ijdel' getypeerd. De overgrote meerderheid van de mannen besteedt weinig tijd aan het uiterlijk.

Mariska vertelt dat Jelle zijn uiterlijk erg belangrijk vindt. 'Jelle is erg "uiterlijkgericht". Hij is ijdel voor wat betreft zijn gezicht en lichaam, zijn kleding vindt hij minder belangrijk. Hij wil er goed uitzien en heeft altijd aan krachttraining gedaan.'

Een aantal vrouwen beschrijft de man als 'een man met twee gezichten' of 'een man met een schaduwzijde'. Deze vrouwen doelen daarmee op een tegenstrijdigheid in het gedrag van de man.

Annemiek omschrijft Frans als 'een Jekyll and Hyde'. 'Frans is iemand waarover altijd een schaduw hangt, hij is iemand met twee gezichten.'

Linda kenmerkt Bas als 'een man met twee gezichten'. 'Enerzijds is Bas heel sociaal, aardig en joviaal. Hij praat met iedereen en heeft een brede interesse. Aan de andere kant is Bas een heel gesloten man en hij kan heel onberekenbaar zijn.'

Ellen typeert Leo als 'een man van uitersten en tegenstellingen'. 'Leo speelt bijvoorbeeld graag rollen. Hij wil enerzijds een streng gelovig leven leiden en tegelijkertijd bezoekt hij homo-sauna's. Ik dacht altijd dat ik door hem heen kon kijken, maar Leo laat nooit zijn werkelijke gezicht zien.'

4.2 Kenmerken en achtergronden van de vrouwen

Om in aansluiting op het profiel van de mannen een beeld te geven van de vrouwen met wie gesproken is, schetsen we een kort profiel van hen. Omdat de focus op de mannen ligt, betreft dit een beknopte profielschets. We gaan in op enkele kenmerken van de vrouwen en schetsen een typering van hen in relatie tot de mannen.

Kenmerken

De vrouwen zijn ten tijde van het onderzoek gemiddeld 44 jaar oud; zij variëren in leeftijd van 24 tot 62 jaar. De meeste vrouwen zijn van Nederlandse afkomst; vier vrouwen hebben een niet-Nederlandse afkomst, namelijk Aziatisch, Zuid-Amerikaans of Oost-Europees.

Wat betreft het opleidingsniveau van de vrouwen geldt dat de meeste vrouwen beroepsonderwijs hebben gevolgd, met name laag of middelbaar beroepsonderwijs. Voorafgaand aan de relatie met de man heeft driekwart van de vrouwen een baan. In de helft van de gevallen betreft het geschoold werk. Beroepen die door de vrouwen worden uitgeoefend, variëren van keukenhulp, verpleegkundige en administrateur tot lerares en schooldirecteur.

Olga heeft de pabo gedaan. Na haar studie gaat ze als lerares werken op een basisschool. Al snel krijgt ze de mogelijkheid om directeur van de school te worden en die kans grijpt ze met beide handen aan.

Gezondheid

Gevraagd naar de gezondheidstoestand van de vrouwen geven diverse vrouwen aan bepaalde klachten of aandoeningen te hebben. Zo lijdt een van hen aan een chronische ziekte. Verder heeft een kwart van de vrouwen regelmatig last van vermoeidheidsklachten (duizelig, zwak, moe), een aantal heeft maag-darmklachten (misselijk, overgeven) en een enkele vrouw rapporteert psychische problemen (stemmingswisselingen, angstig, depressief). Deze laatste vrouw heeft gedurende twee jaar hulpverleningscontacten bij de geestelijke gezondheidszorg wegens een angststoornis en een persoonlijkheidsstoornis.

Mieke kampt met regelmaat met psychische problemen. 'Na de geboorte van mijn eerste kind kreeg ik een postnatale depressie waarvoor ik antidepressiva moest slikken. Ik ben veel in therapie geweest.' De psychische problemen blijven telkens terugkomen.

Ten aanzien van seksueel misbruik heeft een aantal vrouwen zelf negatieve ervaringen opgedaan in hun jeugd. Circa een derde van hen is vroeger seksueel misbruikt. Zij zijn als kind betast en/of gepenetreerd (vaginale penetratie) door een volwassene, meestal door een familielid zoals een oom, vader, broer of opa. In een enkel geval is de vriendin van vader de schuldige en in een paar andere gevallen een buurman of een onbekende man. Het seksueel misbruik start als de vrouwen gemiddeld twaalf jaar zijn en houdt soms jaren aan. Enkele vrouwen geven aan dat ook een broer of zus vroeger seksueel misbruikt is.

Leontien is vroeger seksueel misbruikt door een oom. Het misbruik begint als Leontien twaalf jaar oud is en duurt anderhalf jaar. 'Ik kan me niet meer herinneren wat er precies is gebeurd maar het heeft geen consequenties voor mijn eigen seksuele relatie.'

Als Annemiek nog klein is, scheiden haar ouders. De vader van Annemiek is een alcoholist, haar moeder is gevlucht omdat zij bang is voor haar man. Nadat moeder weg is, blijven Annemiek en haar broers bij vader wonen. 'Ik heb als jong meisje altijd voor mijn vader en broers gezorgd. Dat is een zware tijd voor me geweest, ik moest werkelijk alles doen, het was een hel.' Annemiek vertelt dat ze in die periode door haar vader seksueel misbruikt is.

Sara vertelt dat ze vroeger bang was voor mannen. Ze verklaart dit door het feit dat ze zelf op jonge leeftijd ernstig misbruikt is door een onbekende man.

Bianca is van haar negende tot haar dertiende jaar seksueel misbruikt door haar opa. 'Mijn moeder was veel aan het werk en ik zat alle middagen bij opa. Voor mijn gevoel is het altijd twee tot drie keer per week geweest dat ik met hem naar bed ging. Ik heb het later aan mijn moeder verteld, waarop zij reageerde dat ze het altijd geweten heeft. Ze zei: "De handjes van opa zaten altijd al los"; zij is ook door hem misbruikt.' Bianca zegt het schokkend te vinden hoe de cyclus doorgaat.

Typering

De typering die we van de vrouwen kunnen geven, is gebaseerd op eigen indrukken van de interviewers en soms ook op opvattingen van de vrouwen over zichzelf. We kunnen een grove tweedeling schetsen. Enerzijds komen de vrouwen over als subasertief en ondergeschikt aan de man. Anderzijds is een deel van de vrouwen te typeren als meer vrijgevochten, moderne vrouwen met ambities.

In de cultuur van Fenna is het ongepast of onbeleefd om direct te zijn en te zeggen waar het op staat. Als ze in gezelschap is, zal ze dan ook nooit tegen Edgar ingaan. 'Als het bij de parketboer is waar Edgar akkoord gaat met een prijs die in mijn ogen veel te hoog is, zal ik hier niets over zeggen. Ook als hij bijvoorbeeld in een zwembad te veel aandacht schenkt aan een kind naast hem in plaats van aan zijn eigen kinderen zal ik niets zeggen.'

Olga omschrijft zichzelf als een 'controlfreak'. 'Ik bepaal graag wat er gebeurt.' Olga is een zelfverzekerde vrouw en heeft een sterk gevoel van eigenwaarde.

Ongeacht of de vrouwen een meer of minder dominante rol in de relatie innemen, leren we uit de interviews dat vrijwel alle vrouwen een bepaalde afhankelijkheid van de man hebben. Dit kan een afhankelijkheidsrelatie zijn op financieel of psychologisch gebied, maar kan ook gestoeld zijn op een bepaalde machtsverhouding of traditionele rolverdeling die tussen hen aanwezig is.

Daphne schetst haar afhankelijkheid van Joris, die ook nog bestaat nadat ze bij hem weggaat. 'Zelfs nu, nadat ik heb besloten hem te verlaten, heb ik nog steeds het gevoel dat Joris me in zijn macht heeft. Voor het eerst zag ik Joris huilen. Hij wilde nog voor de laatste keer zoenen, de laatste keer seks en de laatste keer douchen, dat heb ik ook allemaal nog met hem gedaan.' Daphne lijkt Joris op een voetstuk te plaatsen en niet in staat zelfstandig (zonder de ondersteuning van een partner) te kunnen leven.

Fenna geeft aan financieel afhankelijk te zijn van Edgar. Na diverse banen te hebben gehad die ze steeds om verschillende redenen moest opgeven, is Fenna een eigen bedrijfje begonnen. Ook Edgar heeft een eigen bedrijfje. 'Ik werk voornamelijk voor Edgar dus ben van hem afhankelijk.'

Els lijkt niet zonder Berend te kunnen. Ze gaat bijna letterlijk gebukt onder het seksueel overschrijdende gedrag van Berend en de onmacht die ze voelt om ermee om te gaan, maar ze lijkt hem niet te kunnen laten gaan. De verliefdheid gaat niet over en ze knoopt steeds opnieuw een relatie met hem aan, desnoods in het geheim.

4.3 Resumé

De vrouwen hebben door hun verhalen een profiel van de mannen gegeven. Vanwege hun langdurige relatie met hun mannen weten zij vaak veel te vertellen over hoe de mannen zijn opgegroeid en zijn ze in staat een goede schets te geven van de kenmerken en het gedrag van de mannen. De mannen zijn meestal opgegroeid in kleine tot middelgrote gezinnen. Bijna de helft van de mannen groeit op in een ongewone thuissituatie vanwege de afwezigheid van de vader door een scheiding of overlijden of vanwege een (chronische) ziekte van de vader. De meeste vrouwen spreken over de gezinnen van de mannen in termen als kil, onprettig en problematisch.

Uit de verhalen van de vrouwen komt naar voren dat vrijwel alle mannen in een ongezonde of onveilige situatie zijn opgegroeid. Bijna de helft van de vrouwen heeft er weet van dat hun mannen in hun kindertijd slachtoffer zijn van emotionele mishandeling door de vader en soms ook door de moeder. De jongens worden getreiterd, gekleineerd of verwaarloosd. Behalve het getuige zijn van huiselijk geweld en driftbuien is een aantal mannen zelf ook slachtoffer van fysieke gewelddadigheden in hun kindertijd. Voorts is volgens hun vrouwen ongeveer een derde van de mannen al op jonge leeftijd geconfronteerd met grensoverschrijdend seksueel gedrag. Volgens een aantal vrouwen zijn hun mannen als kind zelf seksueel misbruikt, meestal door familieleden.

De meeste mannen denken negatiever over hun vader dan over hun moeder. Over de eigen kinderen zijn vrijwel alle mannen positief volgens hun vrouwen, en de meesten hebben respect voor andere vrouwen. Ten opzichte van de politie koestert bijna de helft van de mannen ambivalente of vijandige gevoelens.

Een kwart van de vrouwen beschrijft dat de man een intense band met zijn moeder heeft binnen deze 'grimmige' opvoedingssituaties. Voor zover de vrouwen daar zicht op hebben, is de schooltijd voor een aantal mannen een nare periode geweest waarin zij slachtoffer zijn geweest van pesterijen. Het is voor sommigen van hen een eenzame tijd waarin zij weinig vrienden hebben of juist met de 'verkeerde' vrienden optrekken. Alle mannen zijn na hun schoolperiode gaan werken. Een kwart van hen heeft een baan (gehad) waarin ze in de nabijheid van kinderen werken, zoals op een school of in een zwembad. Soms is er sprake van veel wisselingen tussen banen.

De favoriete vrijetijdsbestedingen van de mannen zijn te typeren als veelal solistische bezigheden, zoals het spelen van computerspellen, muziek en bepaalde sportactiviteiten. Sommige mannen zijn actiever betrokken bij sportclubs als coach of trainer.

De meerderheid van de mannen kampt met gezondheidsproblemen. Bijna de helft heeft lichamelijke klachten of ziektes en daarnaast zijn er mannen met psychische

problemen. Voorts is blijkens de verhalen van de vrouwen bijna de helft van de mannen gevoelig voor verslaving, voornamelijk met betrekking tot alcohol. Bijna de helft van de mannen heeft psychische hulpverlening gehad.

Gevraagd naar een karakterisering van hun mannen beschrijft meer dan de helft van de vrouwen hen als heel sociale, behulpzame en zorgzame personen. Wat betreft de interactie van de mannen met anderen geldt dat een aantal mannen geen duurzame vriendschappen heeft. Terwijl de meeste mannen even gemakkelijk met zowel volwassenen als kinderen omgaan, gaat een kwart van de mannen volgens hun vrouwen beter om met kinderen dan met volwassenen.

Liegen of opscheppen is voor bijna de helft van de mannen heel gebruikelijk in de omgang met anderen; zij willen zich beter voordoen dan ze zijn. Bij zeker een kwart van hen manifesteert zich innerlijke onrust door ongecontroleerd of onberekenbaar gedrag. Veel door de mannen getoonde emoties zijn volgens hun vrouwen liefde, boosheid, schuld en schaamte. Bijna de helft van hen kan moeilijk met zijn gevoelens omgaan of deze verwoorden. Een deel van hen reageert met agressie op situaties waar ze moeilijk mee kunnen omgaan. Op stressvolle situaties reageren de meeste mannen 'onmachtig' met frustratie, hulpeloosheid en 'wegloopgedrag'. Soms worden de mannen door hun vrouwen getypeerd als een man met twee gezichten.

De gesprekken met de onderzoekers hebben de vrouwen aangezet tot het nadenken over de gedragingen van hun mannen, wat een goed beeld heeft opgeleverd over het profiel van de mannen. Tegelijkertijd hebben de vrouwen zelf hierdoor bepaalde gedragingen van hun mannen beter kunnen plaatsen, met name als het gaat over gedragingen als geheimzinnig en onrustig gedrag. Er lijkt geen sprake van te zijn dat de vrouwen hun mannen bewust positiever of negatiever hebben geschetst vanuit emoties die gepaard gaan met het uitkomen van het pedoseksuele delict. Alle vrouwen hebben zowel positieve als negatieve kenmerken benoemd en zijn naar de inschatting van de onderzoekers zo oprecht mogelijk geweest. Vanzelfsprekend zullen er echter zaken zijn die door de vrouwen worden verzwegen of die zij gewoonweg niet weten te vertellen.

Aan de hand van de informatie van de vrouwen is ook een aantal kenmerken van de vrouwen bekend. De vrouwen zijn ten tijde van het onderzoek gemiddeld 44 jaar oud en vier van hen zijn van buitenlandse komaf. Een aantal van hen kampt met fysieke of psychische gezondheidsproblemen voordat zij een relatie met de man krijgen. Seksueel misbruik is voor een deel van de vrouwen geen onbekend fenomeen; één op de drie vrouwen is op jeugdige leeftijd zelf seksueel misbruikt en bij sommigen gebeurde dit ook bij hun broer of zus.

De vrouwen zijn vanzelfsprekend allemaal unieke personen met eigen karakteristieken. Een typering die van de vrouwen te maken is, is tweeledig. De groep vrouwen bestaat enerzijds uit vrouwen die traditioneel en behoudend zijn en anderzijds komt een deel van de vrouwen over als meer vrijgevochten en modern. Buiten deze verschillen lijken vrijwel alle vrouwen in allerlei opzichten afhankelijkheidsgevoelige personen te zijn in relatie tot de mannen.

5 De vrouwen over hun relatie

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de relatie tussen de vrouwen en de mannen vanuit het perspectief van de vrouwen. Daarbij wordt beschreven op welke wijze ze elkaar hebben ontmoet, hoe de gezinssituatie is en de manier waarop ze met elkaar en met anderen omgaan. Ook ongewenst gedrag, zoals geweld binnen de relatie, en andere problemen krijgen de aandacht. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een overzicht van de belangrijkste bevindingen.

5.1 De ontmoeting

Hier wordt het verloop van de relatie van de vrouwen met de mannen beschreven. Aan bod komen de manier waarop ze elkaar hebben ontmoet, in welke situatie dat gebeurde, wat de vrouw in de man aantrok en hoe de omgeving reageerde.

Context

De vrouwen zijn tussen de 15 en 34 jaar als ze de man voor het eerst ontmoeten. De helft van de vrouwen woont op dat moment nog thuis bij de ouders, soms ook met broers en zussen. De andere helft woont op zichzelf en één vrouw werkt en woont als nanny in bij een gezin. De meeste vrouwen hebben in die levensfase naar eigen zeggen een gemiddelde sociaaleconomische status.

Ongeveer de helft van de vrouwen en de mannen heeft al een (serieuze) relatie achter de rug en heeft soms ook al kinderen. Zij leven ten tijde van de ontmoeting soms nog samen met hun toenmalige partner en/of met hun kinderen. Het komt ook voor dat een stel het huis deelt met anderen dan familie. Circa een kwart van de mannen en vrouwen heeft niet eerder een (serieuze) relatie gehad.

Kees is bij de eerste ontmoeting met Leontien nog vrijgezel. 'Hij heeft een keer een blauwtje gelopen en dat was voor Kees voldoende om geen actie meer te ondernemen richting meisjes. Kees vond het wel prima om alleen te blijven.'

De wijze waarop de vrouwen de mannen hebben ontmoet, is zeer divers. Gebruikelijke locaties waar mensen elkaar ontmoeten, komen in de verhalen van de vrouwen dan ook terug. De vrouwen en mannen leren elkaar kennen via het werk, in het uitgaansleven, via de kerk of een vereniging, via school of op vakantie, en in een enkel geval via

een contactadvertentie. Een deel van de partners kent elkaar uit het sociale circuit, via (gezamenlijke) vrienden of familie.

In een kwart van de gevallen kennen de man en de vrouw elkaar al langere tijd voordat ze een relatie krijgen. Soms is er dan al jaren sprake van een vriendschappelijke omgang met elkaar, en in andere situaties kennen ze elkaar van vroeger. Een aantal van de vrouwen vertelt dat ze in die tijd 'in een relatie zijn gegroeid', en een paar andere vrouwen spreken van het ontstaan van verliefdheid op een later moment.

Henk en Sandra kennen elkaar al een aantal jaar voordat ze een relatie krijgen. De vader van Sandra zit bij dezelfde vereniging als Henk. Sandra gaat altijd met haar vader mee en ziet Henk dan ook. Na een paar jaar vraagt Henk haar mee uit eten en vanaf dat moment hebben ze een relatie. 'Het was geen liefde op het eerste gezicht, het is zo gegroeid.'

Driekwart van de relaties is kort na de eerste ontmoeting ontstaan. Een van de vrouwen benoemt haar eerste reactie op de man als liefde op het eerste gezicht, en in een paar situaties is de man verliefd op de vrouw. De reactie van het merendeel van de vrouwen op de man bij de eerste ontmoeting kan gematigd positief worden genoemd, getuige uitdrukkingen als 'wel leuk', 'wel aardig' en de man 'leek me wel wat'.

'Ik heb een periode niets met mijn gevoel voor Simon gedaan. Ik heb wel signalen naar hem uitgezonden maar dat was blijkbaar niet duidelijk genoeg voor hem. Uiteindelijk heb ik Simon een keer uit eten gevraagd.'

In ruim de helft van de relaties is volgens de vrouwen 'de situatie gewoon zo gelopen' en zijn beide partners initiatiefnemers tot een relatie geweest. Bij de andere relaties heeft ofwel de man, ofwel de vrouw heel duidelijk en vasthoudend toenadering tot de ander gezocht.

'We waren verliefd op elkaar maar waren beiden al getrouwd. Berend pakte me een keer vast om duidelijk te maken dat hij meer wilde. Ik wilde niets met mijn gevoelens voor hem doen en verbrak alle contact. Berend accepteerde niet dat ik niet met hem verder wilde en bleef contact met me zoeken. Op het moment dat mijn relatie was uitgedoofd, ben ik op zijn avances ingegaan en hebben we een relatie gekregen.'

'Nadat ik Kees had gezien, heb ik hem een kaartje gestuurd voor zijn verjaardag en later een brief waarin ik mijn gevoelens voor hem kenbaar maakte. Tot mijn verbazing bleef een reactie uit. Na een paar weken tevergeefs te hebben gewacht ben ik naar 'm toe gegaan en heb hem gevraagd waarom hij niet reageerde. Kort daarna hebben we een relatie gekregen.'

Kwetsbare situatie

Van ruim de helft van de vrouwen is bekend dat zij zich in een bepaalde kwetsbare positie of kwetsbare fase bevinden op het moment dat zij de man ontmoeten. Sommigen hebben op dat moment twijfels over de relatie waar ze op dat moment in zitten. Vaak komt dat door problemen die zich in de relatie voordoen, zoals geweld, middelengebruik of gewoonweg het uitgeblust zijn van de relatie.

Uit de eerste relatie van Heleen zijn drie kinderen geboren. Het oudste kind wordt ernstig ziek en de toenmalige man van Heleen kan daar slecht mee omgaan; Heleen staat er alleen voor. De relatie holt achteruit en de ex-man van Heleen wordt gewelddadig. Het is zo erg dat Heleen een vluchttaf heeft klaarstaan voor als het te erg wordt. Met Tom kan ze haar problemen goed bespreken; hij kan goed luisteren en laat haar in haar waarde. Daardoor groeien ze meer en meer naar elkaar toe en krijgen ze uiteindelijk een relatie.

Andere vrouwen voelen zich ten tijde van de ontmoeting met de man eenzaam, zitten slecht in hun vel of voelen zich gevangen in een problematische situatie. Zij hebben een laag gevoel van eigenwaarde, staan er al een hele tijd alleen voor of ervaren thuis bij hun ouders veel problemen.

Jos maakte indruk op me door mij aandacht te geven. Hij deed zijn best om me te begrijpen, dat was ik niet gewend omdat ik vanwege mijn verstandelijke beperking vaak als “dom” werd afgeschreven. Hij was in mijn beleving de enige die mij normaal behandelde.’

‘We zaten allebei niet lekker in ons vel op het moment dat we wat kregen. Ik volgde in die tijd een assertiviteitscursus. Joris was erg lief voor me toen ik verdriet had om een overleden huisdier; hij troostte me.’

Aantrekkingskracht

De meeste vrouwen rapporteren uit verliefdheid een relatie met de man te zijn aangegaan. De overige vrouwen noemen andere, meer praktische redenen om zich aan de man te binden. Gevraagd naar wat de vrouwen in de mannen aantrok, blijkt het in een kwart van de gevallen te gaan om uiterlijke of seksuele aantrekkingskracht. Minstens evenveel vrouwen vertellen daarentegen dat ze hun partners juist niet uiterlijk aantrekkelijk vinden.

Uiterlijk is volgens Sandra niet belangrijk: ‘Ik vind Henk uiterlijk niet aantrekkelijk, maar dat doet er ook niet toe, want hij neemt mij ook zoals ik eruitzie.’

Bianca vindt Jeroen leuk als ze hem ontmoet maar niet vanwege zijn uiterlijk. ‘Jeroen is geen mooie man om te zien en ik vind hem niet seksueel aantrekkelijk. Hij is een simpele ziel maar heeft een goede uitstraling uit zijn ogen.’

In de meeste situaties spelen andere kenmerken dan het uiterlijk van de man een rol bij het aangaan van een relatie met hem. De vrouwen vinden het aantrekkelijk dat de mannen ‘goed kunnen luisteren’, ‘aandacht geven’, ‘sociaal en behulpzaam zijn’ en ‘zorgzaam zijn’. Ook het ‘accepteren van de vrouw zoals zij is’ of ‘haar in haar waarde laten’ horen in het rijtje thuis.

‘Ik viel op Niels omdat hij goed naar me kon luisteren en dat was heel anders dan andere jongens, die alleen maar in mijn lijf waren geïnteresseerd.’

Olga ontmoet Rens op de middelbare school. Ze vindt dat het tijd wordt dat zij net als haar vriendinnen een vriendje krijgt. Rens valt haar het meest op ‘omdat hij altijd zo op de meisjes reageert’. Rens reageert ook positief op Olga en blijft contact met haar zoeken. Het klikt en ze krijgen een relatie.

Bij sommige vrouwen is de keuze voor hun man van meer instrumentele aard; zij zijn een relatie aangegaan om een andere situatie te ontvluchten. De drang om het huis uit te gaan, te ontsnappen aan een andere relatie of aan eenzaamheid zijn dan beweegredenen.

Fenna zet een contactadvertentie op aanraden van een buurvrouw, die op die manier ‘aan een Nederlandse man gekomen is’. Fenna wil weg uit haar land en hoopt via de advertentie een man te vinden: ‘Ik wilde een beter leven en weg van mijn strenge moeder en besloot met de eerste de beste man te trouwen die een geschikte leeftijd had om nog kinderen met me te krijgen.’ Edgar reageert op de advertentie en na twee jaar schrijven ontmoeten ze elkaar voor het eerst en kort daarop trouwen ze.

‘Ik vond Max eerst een zielige, rare man. Hij was onhandig maar wel vriendelijk. Ik zag een relatie met hem wel zitten omdat ik na een aantal jaren alleen met de kinderen weer graag een relatie wilde.’

Het goed kunnen omgaan met kinderen wordt door een paar vrouwen als een belangrijke aantrekkelijke eigenschap van de man benoemd. Daarnaast zijn er vrouwen die om andere dan voornoemde redenen voor de man zijn gevallen. Zij vinden het bijvoorbeeld belangrijk dat zij zich veilig bij hem voelen of zijn geïntrigeerd door zijn gedrag.

Hester vindt Simon bij hun eerste ontmoeting vreemd omdat hij heel stil is, een zonnebril draagt en niets zegt. Een paar jaar later zien ze elkaar weer op de school waar ze dan beiden werkzaam zijn. Hester vindt hem dan leuker dan de eerste keer. Dat komt vooral omdat ze ziet hoe goed hij op school met de kinderen omgaat. ‘Ik vind het belangrijk hoe iemand met kinderen omgaat.’

Leo en Ellen leren elkaar op het werk kennen. Ellen voelt zich tot Leo aangetrokken omdat hij vrijheid en flair heeft, terwijl zij op dat moment heel serieus en druk bezig is met haar werk. 'Ik voelde me tot Leo aangetrokken omdat hij een waas van geheimzinnigheid om zich heen had hangen; hij intrigeerde me.'

Reacties van de omgeving

De eerste reacties van de sociale omgeving van de vrouw op haar nieuwe relatie zijn wisselend. Soms weet de vrouw niet wat haar moeder, vader, broers of zussen en goede vrienden van de man vinden omdat zij hem nooit hebben ontmoet of omdat ze nooit hun mening hebben geuit. In de overige situaties staan de familieleden en vrienden vaak neutraal tegenover de man.

'Mijn ouders reageerden lauw op Bas maar accepteerden hem. Ze hebben hem wel altijd op een afstand gehouden.'

In andere gevallen reageert de omgeving positief op de relatie van de vrouw. Het klikt in die gevallen en de man wordt snel in de familie opgenomen. Er zijn echter ook situaties dat de familie en vrienden van de vrouw de man absoluut niet mogen. Bepaalde personen in de sociale omgeving van de vrouw hebben een negatief gevoel bij de man, mogen hem gewoonweg niet of zien alleen maar problemen in hem.

De ouders en zus van Olga zijn niet weg van Rens. Rens en Olga moeten het daarom 'rustig aan doen'. Haar moeder vindt hem recalcitrant en een nietsnut en haar zus vindt hem een 'loser' en een praatjesmaker. Volgens de zus van Olga vergooit ze haar jeugd met Rens. Er is zelfs een familieberaad omdat de familie alleen maar problemen in Rens ziet. De ouders van Olga zijn behoudend ten aanzien van de relatie met Rens. Zij adviseren haar te stoppen met de relatie.

'Mijn beste vriendin heeft me gezegd dat Frans geen goede man voor me was. "Die trekt je de goot in Annemiek", heeft ze gezegd.'

De moeders van de vrouwen mogen de man vaker wel dan dat ze hem niet mogen. Verder reageren zij vooral neutraal op de nieuwe vriend van hun dochter. Hetzelfde geldt voor broers en zussen en de beste vrienden van de vrouwen. Ook zij zijn overwegend positief; een deel neemt een neutrale positie in. De meeste vaders van de vrouwen staan neutraal tegenover de nieuwe vriend van hun dochter. Het verschil met de andere familieleden is echter dat meer vaders de man niet mogen dan wel.

De moeder van Sara is heel blij met Marcel. Ze vindt hem een zorgzame en geschikte man voor Sara. Marcel helpt met van alles mee en doet bijvoorbeeld ook een deel van het huishouden voor de moeder van Sara.

‘Mijn vader vond Marcel een stiekemerder omdat hij nooit iets zei en als hij met je in gesprek was, keek hij je niet aan.’

5.2 Verloop van de relatie

In deze paragraaf beschrijven we hoe de relatie zich verder ontwikkelt: van samenwonen tot trouwen en kinderen krijgen. Ook problemen binnen de relatie komen in deze paragraaf aan bod.

Relatiekenmerken

De mannen zijn meestal van ongeveer dezelfde leeftijd als hun vrouwen. In een aantal gevallen is de vrouw jaren jonger dan de man. Dit varieert van drie tot twaalf jaar. Ook komt in een paar relaties een omgekeerd leeftijdsverschil voor; de mannen zijn daarin vijf of acht jaar jonger dan hun vrouwen. Soms heeft het leeftijdsverschil invloed op de relatie.

‘De relatie kende een moeilijke start, mede omdat Leo veel jonger is dan ik. Zijn leeftijd hield mij in het begin tegen, voor mijn gevoel ging ik uit met mijn jongere broertje.’

Zoals we eerder beschreven, heeft een deel van de vrouwen voordat zij de man ontmoeten al een serieuze relatie met een andere man gehad. Meestal zijn zij dan getrouwd geweest en ruim een kwart van de vrouwen heeft kinderen met hun ex-partner. In ongeveer een derde van de situaties is de man de eerste ‘serieuze’ vriend van de vrouw en dat geldt vaak ook omgekeerd.

‘Ik was zijn eerste vriendin; Max was ook onwennig en onhandig in zijn omgang met vrouwen.’

Samenwonen en trouwen

De meeste relaties zijn bezegeld met een huwelijk. Enkele stellen trouwen al na een halfjaar, één stel pas na bijna twintig jaar. De meesten trouwen echter binnen vijf jaar na de ontmoeting. Een aantal stellen is eerst een tijdje bij de ouders van een van hen gaan inwonen.

‘Twee jaar nadat ze elkaar hebben ontmoet, zijn Jos en Mieke verloofd en kort daarna zijn ze getrouwd. Ze zijn eerst samen in een flat gaan wonen, maar omdat de ruimte te klein was, hebben ze daar veel ruzie gekregen. Enige tijd later hebben ze een eengezinswoning gekocht en vanaf dat moment gaat de relatie beter.’

De vrouwen zijn (ten tijde van dit onderzoek) gemiddeld achttien jaar met de mannen getrouwd, variërend van ruim één tot 42 jaar. De niet-getrouwde stellen heb-

ben gemiddeld dertien jaar een relatie met elkaar. Alle relaties samengenomen, is de gemiddelde duur van de relatie zeventien jaar.

Jeroen en ik waren binnen een jaar verliefd, verloofd, getrouwd en kregen een kind.'

Kinderen

Op het moment dat de vrouwen die kinderen uit een eerdere relatie hebben een relatie met hun man krijgen, zijn deze kinderen gemiddeld zes jaar oud. De jongste is op dat moment net geboren, terwijl het oudste kind dertien jaar is.

'Ik heb drie kinderen uit mijn vorige huwelijk. Tom ging leuk om met mijn kinderen. In zijn vorige relatie wilde hij graag kinderen maar zijn toenmalige vrouw wilde dat niet.'

Ook sommige mannen hebben al kinderen wanneer ze hun vrouw leren kennen. In één situatie is de man niet de echte vader van het kind, maar komt het vaak bij de man over de vloer en wordt het later een pleegzoon van hem. In de andere situaties zijn de kinderen van de man bij de biologische moeder blijven wonen. De mannen gaan uiteindelijk samenwonen met hun nieuwe partner en haar eventuele kinderen. Via een omgangsregeling komen soms ook de kinderen van de man over de vloer. Alleen in de situatie waarin er al een kind bij de man woont, komt de vrouw bij hen wonen. Voor sommige kinderloze mannen is het volgens de vrouwen heel gewenst dat de vrouw al kinderen heeft, maar soms levert dit juist ook spanningen op.

Toen Joris en Daphne gingen samenwonen, was het zoontje van Daphne twee jaar en drie maanden, een lastige leeftijd. Joris moet erg wennen aan het kind, 'hij had niets met kinderen'. Ondanks dat hij weet dat Daphne weer zwanger is, blijft hij wel bij haar. Inmiddels kan Joris goed met zijn stiefzoon overweg.

Ongeveer een kwart van de stellen krijgt samen geen kinderen. Binnen alle andere relaties krijgen de man en de vrouw nog wel samen kinderen. Vaak één of twee kinderen, maar soms ook drie of meer. Het gaat in totaal om evenveel meisjes als jongens. De huidige leeftijden van deze kinderen variëren van pasgeboren tot 41 jaar. Een minderheid van de kinderen is jonger dan tien jaar. Het komt ook voor dat er pleegkinderen in het gezin worden opgenomen.

Rens dringt er bij Olga op aan om een pleegkind in huis te nemen. Omdat Rens zo vasthoudend is, gaat Olga ermee akkoord. Ze krijgen gedurende een aantal maanden een crisisplaatsing van een achtjarige.

In de relaties waar kinderen aanwezig zijn, is er volgens de meeste vrouwen sprake van een goede relatie tussen hun man en de kinderen. Enkele vrouwen stellen dat de

relatie tussen de kinderen en de man afstandelijk is. Soms mag het ene kind de man wel graag, terwijl het andere kind uit hetzelfde gezin niet goed met hem kan omgaan.

‘We hebben beiden kinderen uit een eerder huwelijk, Berend heeft twee zoons en ik een dochter en een zoon. Mijn eigen zoon heeft altijd een hekel aan Berend gehad.’

Het komt ook voor dat de vrouw slecht met een kind overweg kan, terwijl de vader het juist op een voetstuk plaatst. Uit de verhalen van de vrouwen maken we op dat sommige mannen dusdanig *close* zijn met één of meer kinderen dat de vrouw zich tekortgedaan voelt of jaloers is op de aandacht die de man voor een kind heeft. De kinderen trekken in die situaties steeds meer naar hun (stief)vader toe en soms gaat dat ten koste van de band tussen de kinderen en hun moeder.

Mieke en Jos krijgen samen vijf dochters. Als de oudste twee ouder worden, trekken ze steeds meer naar Jos toe. Ze gaan samen kleding kopen en ook hun problemen bespreken de dochters met hun vader. Mieke wordt voor haar gevoel overal buiten gehouden.

Bianca en Jeroen krijgen samen twee dochters en een zoon. De eerste dochter is een huilbaby en ontwikkelt als kind veel problematisch gedrag. Bianca kan slecht omgaan met haar eerste dochter. Jeroen daarentegen plaatst zijn eerste dochter juist op een voetstuk, ‘ze is zijn prinsesje’. Jeroen heeft alle geduld met het meisje en als het om haar gaat, is niets hem te veel. De band tussen moeder en de oudste dochter wordt er niet beter op als het meisje ouder wordt; ze trekt steeds meer naar haar vader toe en heeft een hekel aan haar moeder.

Simon onderneemt heel veel samen met zijn oudste pleegzoon en overlaadt hem met cadeaus, die vaak zo duur zijn dat er weer een deurwaarder aan de deur staat. Ze werken samen aan de crossmotor en Simon neemt de jongen vaak mee. Hester vindt het vooral moeilijk dat de aandacht tussen haar en de jongen verdeeld moet worden. Ze heeft er moeite mee dat Simon zoveel tijd en geld aan de jongen besteedt: ‘De jongen verpest alle leuke dingen; hij is de baas in huis.’

Rolverdeling

In de helft van de relaties is zowel de man als de vrouw de kostwinner. In de andere relaties is dat meestal alleen de man. De meeste vrouwen werken; in een aantal gevallen betreft dat vrijwilligerswerk. De manier waarop de vrouwen hun verdiensten uitgeven, wordt binnen de meeste relaties in onderling overleg bepaald, maar een aantal vrouwen zegt dat zelf te bepalen.

De zorg voor de kinderen ligt of vooral bij de vrouw, of bij beiden, maar het komt ook voor dat de man deze taak voor een belangrijk deel op zich neemt. Zo zijn er situaties waarin de man overdag werkt en de vrouw ’s avonds weg is en het vanzelfsprekend is dat de man er is als de kinderen thuis zijn. In een enkele situatie waarin de vrouw de kostwinner is, is gezamenlijk besloten dat de man bij de kinderen blijft.

Niels en Esther krijgen samen twee kinderen. Esther volgt een avondstudie en Niels gaat 's ochtends heel vroeg al naar zijn werk. Als hij aan het einde van de middag thuiskomt, gaat Esther weg. Niels zorgt dan voor de kinderen.

Olga krijgt de kans om carrière te maken en in overleg met Rens besluit ze die kans aan te grijpen. Rens gaat voor de kinderen zorgen. 'Rens is een leuke huisman en zorgt goed voor de kinderen.'

In een enkele situatie is er sprake van een duidelijke zorgverdeling tussen de man en vrouw met betrekking tot bepaalde kinderen. De vader zorgt in dat geval voor hun zonen, terwijl de moeder voor hun dochters zorgt.

Omgang met elkaar

De meeste vrouwen beschrijven hun mannen in de begintijd van hun relatie als vriendelijk of aardig en een kleiner aantal vrouwen als verlegen of in zichzelf gekeerd. Volgens de helft van de vrouwen is geen van beiden overheersend in de relatie. In evenveel gevallen is de man of de vrouw juist de dominante persoon. Een van de vrouwen heeft het gevoel dat er over haar heen gelopen wordt. Een aantal vrouwen schetst dat de man in de loop van de relatie steeds dominanter gedrag is gaan vertonen.

Bas is nooit zorgzaam, Linda voelt zich als een slaaf van hem. Een paar maanden na het huwelijk laat Bas zijn driftige kant zien en legt hij strenge regels op aan Linda. Het eten moet stipt op tijd klaar zijn en Bas barst in woede uit als Linda te laat thuiskomt.

In het begin van de relatie is Jos lief en zorgzaam voor Mieke en de kinderen, maar dit verandert in de loop van de relatie. Jos wordt steeds dominanter en houdt steeds minder rekening met Mieke. Als er bijvoorbeeld visite komt en Jos heeft daar geen zin in, dan loopt hij gewoon weg en gaat wat anders doen. Mieke houdt juist altijd zo veel mogelijk rekening met Jos en zorgt bijvoorbeeld dat het eten op tijd klaarstaat en dat het huis schoon is als hij thuiskomt.

De vrouwen spreken zich soms expliciet uit over de afhankelijke positie van de man in hun relatie. Gesteld wordt dat 'de man absoluut niet zonder haar kan', 'er zonder haar niets van hem terecht zou zijn gekomen'. Uit verschillende verhalen blijkt inderdaad dat de man in een bepaalde mate afhankelijk van de vrouw is binnen de relatie. De vrouw ontfermt zich in die gevallen over haar man en zorgt ervoor dat alles 'reilt en zeilt'.

Frans is een sterk afhankelijk type. Hij belt Annemiek elke dag meerdere keren op omdat hij heimwee heeft en haar mist. In alles wat er geregeld of gedaan moet worden, doet Frans een beroep op haar. Annemiek regelt alles met de kinderen en het huis en Frans laat zich door haar verzorgen: 'Het is altijd eenrichtingsverkeer.'

Afhankelijkheid van de man uit zich soms in financiële afhankelijkheid, het zich laten verzorgen of alles laten regelen door de vrouw. Ook komt het voor dat de man doorlopend een beroep doet op de vrouw omdat hij niet in staat is zelf beslissingen te nemen.

Mariska moet altijd de beslissingen nemen, Jelle stelt zich heel afhankelijk op. 'Ik ben ook een beetje zijn moeder; zo vraagt hij zelfs aan mij of hij een cola of sinas zal nemen.'

Olga gaat alles voor de wind, terwijl het met Rens alleen maar slechter gaat; hij werkt niet en zit alleen maar thuis. Suggesties van Olga om iets nieuws te ondernemen zoals bijvoorbeeld studeren, worden niet opgevolgd. Uiteindelijk maakt Olga verder carrière en wordt Rens huisman. De relatie raakt vanaf dat moment steeds meer uit balans. Rens wordt onzekerder en Olga krijgt juist meer zelfvertrouwen en gaat meer bepalen. Dat voelt voor Rens heel vervelend.

Een van de vrouwen lijkt sterk afhankelijk van de man te zijn, maar andersom ook; ze beschrijft de relatie als 'een relatie waarin ze nooit zonder elkaar kunnen'. Wederzijdse afhankelijkheid komt ook voor in enkele andere relaties. De man en vrouw hebben elkaar nodig en accepteren eventuele problemen die ze met elkaar hebben.

Henk zorgt altijd goed voor Sandra. Zo kookt hij bijvoorbeeld elke dag. Wanneer Henk in detentie zit, is hij heel bezorgd om Sandra. Hij is bang dat Sandra niet goed voor zichzelf zal zorgen. Sandra blijkt zich in die periode ook sterk te verwaarlozen. Ze kan niet alleen zijn, eet slecht en valt heel veel af. Psychisch gaat het ook erg slecht met haar.

Ellen en Leo zijn niet verliefd op elkaar wanneer ze een relatie krijgen. Leo heeft tijdens de relatie contacten met mannen en is verliefd op een andere vrouw. Ellen heeft er vaak wel de balen van en wijst Leo dan vanwege zijn gedrag de deur. Elke keer weer komt Leo bij haar terug en zij laat hem dan weer in haar leven toe. Ellen voelt zich 'rijk' met Leo omdat hij in haar geïnteresseerd is en ze dezelfde interesses delen.

Terugkijkend op hun relatie geven de meeste vrouwen te kennen dat er nauwelijks sprake is geweest van een band tussen hen en de man. Vaak wordt opgemerkt dat zij in hun relatie vooral langs elkaar heen hebben geleefd. Een enkele vrouw schetst dat er wel sprake is van een 'hechte' band tussen haar en haar man; zij doen alles samen.

'Warmte en intimiteit is er tussen mij en Marcel nooit geweest. Onze relatie is altijd koel en afstandelijk en we delen weinig met elkaar.'

Hester en Simon zijn snel na de geboorte van het jongste kind een eigen leven gaan leiden binnen de relatie. Ze slapen op een aparte kamer en Simon gaat nooit mee naar activiteiten die

Hester met de kinderen onderneemt. Simon besteedt zijn tijd vooral met hun zoons en Hester vooral met hun dochters.

Sandra en Henk zijn de beste maatjes, ze doen niets zonder elkaar: 'Het liefst sluiten we ons het hele weekend in huis op om samen het weekend door te brengen.' Sandra zou nooit zonder Henk kunnen en andersom ook niet. Alles wat ze doen, wordt gezamenlijk besproken. Als Henk voor zijn werk op pad is, bellen ze elkaar de hele dag. Conflicten kent het stel nauwelijks: 'Wij weten niet wat ruzie is.'

Omgang met anderen

In de meeste relaties komen er regelmatig volwassen of jeugdige familieleden over de vloer. In de andere gevallen is dit niet gebruikelijk. De man en vrouw hebben vaak een normale sociale omgang met andere stellen. Voor een kwart van de paren geldt dat zij nooit met andere stellen omgaan.

'We hebben beiden weinig sociale contacten. Als er al visite komt, dan is dat op een moment dat Bas niet thuis is.'

Aan de vrouwen is gevraagd of de mannen restricties aan hen of de kinderen opleggen als het gaat om interactie met anderen. Daarop vertellen enkele vrouwen dat de man hen ooit verboden heeft om met anderen over gezinszaken te praten. Een aantal vrouwen heeft er weet van dat de man dat (ook) ooit verboden heeft aan de kinderen. Binnen een aantal relaties beperkt of manipuleert de man het contact van zijn vrouw met anderen.

Daphne schetst hoe controlerend Joris is. 'Kenmerkend voor onze relatie is dat hij macht over mij uitoefent. Ik moest bijvoorbeeld vier keer seks met hem hebben voordat ik een tapijt van mijn moeder mocht overkopen. En ik mocht bijvoorbeeld maar een half uur mijn moeder bezoeken (met hem erbij).'

5.3 Gedrag

Eerder is het gedrag van de man in meer algemene zin beschreven (hoofdstuk 4). In deze paragraaf geven we een beeld van het gedrag van de mannen in de relationele sfeer zoals dat door de vrouwen is geschetst.

Eerlijkheid

De helft van de vrouwen stelt dat de man zich aan zijn beloftes ten opzichte van haar houdt. Het andere deel van de vrouwen geeft aan dat hij zich niet aan beloftes houdt, dat soms wel doet of dat ze het niet weten. Een aantal vrouwen geeft aan dat de man soms zonder reden of verklaring een groot gedeelte van de tijd afwezig is; zij weten

dan niet waar hij uithangt en waar hij mee bezig is. Als het gaat om leugenachtig gedrag in de relatie, schetsen de vrouwen een vrij negatief beeld over hun mannen. Een minderheid meent dat de man niet (vaak) tegen haar liegt. Een paar vrouwen weten het niet, maar de helft van de vrouwen zegt dat de mannen wel vaak tegen hen liegen. Deze vrouwen vertellen dat de mannen de waarheid verdraaien, over belangrijke zaken zwijgen en over de kleinste dingen liegen.

In het begin van hun relatie vertrekt Max net als Carola elke dag naar zijn werk. Bij thuiskomst vertelt Carola veel over haar belevenissen die dag. Max zegt dan bijna nooit iets en staart wat voor zich uit. Pas een jaar later komt Carola erachter dat Max helemaal geen werk heeft en dat hij de schijn heeft opgehouden. Carola dacht al die tijd dat hij een eigen bedrijf had en veel geld verdiende.

Olga komt erachter dat Rens vaak tegen haar liegt en haar verschillende keren tijdens hun relatie misleidt. Zo krijgt Rens op meerdere momenten grote schulden waarover hij zwijgt tegen Olga. Ook zou hij een opleiding gaan volgen, maar in werkelijkheid blijft hij gewoon thuis; daarover liegt hij tegen Olga. 'In plaats van de waarheid te vertellen, vertelt Rens altijd mooie verhalen.'

'Leo liegt altijd veel over kleine dingen, hij verdraait de waarheid. Leo komt dan bijvoorbeeld niet op een afspraak opdagen en de volgende dag komt hij dan opeens wel omdat hij dan zegt te menen dat de afspraak op die dag was in plaats van de dag ervoor.'

In een paar gevallen weet de vrouw te vertellen dat de man plaatsen heeft waar hij spullen verbergt. Veel vrouwen zijn er zeker van dat hun mannen die niet hebben en een aantal is er niet zeker van. Een enkele man heeft een plek die verboden is voor de vrouw of de kinderen, bijvoorbeeld een computer waarop porno staat.

Agressie en geweld

In een kwart van de relaties is het volgens de vrouwen wel eens voorgekomen dat de man haar met woorden heeft vernederd of gekrenkt terwijl er anderen bij waren. Hij maakt dan bijvoorbeeld onaardige opmerkingen of beledigt haar. Als de man zich niet goed voelt, reageert hij dat af op zijn vrouw. Dat komt voor in bijna de helft van de relaties. Meestal doet hij dat door zijn vrouw te negeren door bijvoorbeeld niet meer tegen haar te praten. Hij beledigt, treitert of pest haar en laat haar zich slecht voelen door alle problemen bij haar neer te leggen. Een derde van de vrouwen voelt zich hierdoor emotioneel mishandeld. Een aantal vrouwen zoekt professionele hulp voor de psychische problemen die zij als gevolg van de belasting ervaren.

Jos gebruikt vernederende taal richting Mieke. Ze mag van hem bijvoorbeeld geen briefje voor school schrijven of de kinderen helpen met het huiswerk omdat ze daar te dom voor is. Jos heeft

haar monddood gemaakt. Ook de kinderen nemen op een gegeven moment de neerbuigende houding van hun vader ten opzichte van hun moeder over. Zij maken bijvoorbeeld vernederende opmerkingen over de kleding van Mieke. Het oudste kind luistert niet meer naar haar moeder en gebruikt haar als 'pispaal'.

Eén op de drie vrouwen geeft aan dat haar man ooit zo boos is geweest dat zij bang van hem werd. Dit gebeurde in de ene relatie een paar weken na de ontmoeting en in andere relaties na jaren, soms pas na dertig jaar.

Als Frans boos is op Annemiek, houdt hij het vol om dagenlang niet met haar te praten, en bij een fikse ruzie kan Frans haar wel twee weken negeren.

Een paar vrouwen vertellen over de driftbuien van de man waarmee ze wel eens geconfronteerd zijn. Uit de verhalen komt naar voren dat de man woede-uitbarstingen krijgt als de vrouw de man confronteert met een leugen of als zij aan zijn spullen komt.

Als Frans boos wordt, verheft hij eerst zijn stem en begint zodanig te schreeuwen dat het een kilometer verderop te horen is. Met zijn postuur en zijn stem heeft Frans veel overwicht op mensen. Annemiek is echter nooit bang voor hem geweest: 'Hij was als een schaduw in huis.'

Jelle is een keer woedend op Mariska geworden toen zij zijn kamer had schoongemaakt waar al zijn apparatuur en zijn computer staan. Mariska mag onder geen beding aan de spullen van Jelle komen.

Eén vrouw verklaart dat haar man haar heeft proberen te wurgen. Zij deed aangifte bij de politie en de man moest een agressieregulatietraining volgen. Opvallend is dat een aantal vrouwen het fysieke geweld door hun mannen niet *labelen* als mishandeling, zoals het hierna volgende citaat illustreert.

'Er is geen sprake van mishandeling in onze relatie, maar Martijn heeft me wel een keer geslagen waarbij hij mijn neus heeft gebroken.'

In enkele situaties zijn volgens de vrouwen de kinderen slachtoffer van emotionele mishandeling door de man. Zij worden door hem genegeerd, bekritiseerd met woorden, gekleineerd of gepest. Een van de vrouwen heeft in verband met de emotionele mishandeling van het kind professionele hulp gezocht. Fysieke mishandeling van een kind door de man wordt door één vrouw gerapporteerd. In dat geval sloeg de man hun kind met de vlakke hand. De vrouw heeft hiervan geen melding gemaakt bij een instantie of hulpverlener.

Met zijn oudste dochter gaat Bas anders om dan met zijn andere kinderen. Hij slaat haar nooit, maar pakt wel zijn zoons gewelddadig aan. Bas heeft een van de jongens een keer zo hard geslagen dat het kind niet meer kon huilen. Bas vernedert zijn oudste dochter door haar bijvoorbeeld als enige lekkere dingen te verbieden omdat ze volgens hem anders te dik wordt.

‘Berend is erg streng naar zijn eigen kinderen. Hij is wel gek op ze maar slaat ze ook regelmatig. Dat is zijn manier om problemen op te lossen. Berend vindt het lastig om erover te praten.’

5.4 Problemen in de relatie

De relaties verlopen geen van alle zonder slag of stoot. Naast het leugenachtige gedrag van de mannen en agressie of geweld in een aantal relaties spelen ook andere problemen. Vaak gaat het dan om seksuele problemen,¹² problemen op financieel vlak, de manier waarop de man met (de eigen) kinderen omgaat en soms om middelen-misbruik van de man of zaken die met geloof of cultuur te maken hebben.

Linda en Bas leven een tijd onder de armoedegrens. Er is geen geld om de kinderen te kleden en soms is er zelfs geen geld voor eten. ‘Ik leefde in die tijd als een zombie; ik was blij als de dag voorbij was.’

Een aantal stellen kampt met grote schulden vanwege een gokverslaving of seksverslaving van de man (onder andere porno kopen), een faillissement of omdat er gewoonweg meer geld wordt uitgegeven dan er binnenkomt.

Rens heeft de intentie om te gaan studeren. Daar komt echter niets van terecht. In plaats daarvan besteedt hij zijn tijd aan gokken. Hij raakt verslaafd en door de gokverslaving ontstaan er schulden. Later volgen er nieuwe schulden wegens een bedrijfsfaillissement en er volgt ‘incasso op incasso’. Het bedrag loopt in de hoge cijfers.

Vreemdgaan en ontrouw door de mannen zijn ook problemen waarmee een aantal vrouwen geconfronteerd wordt. Deze mannen hebben omgang met andere vrouwen of gaan bijvoorbeeld naar homo-ontmoetingsplaatsen. Soms gebeurt dit met medeweten van de partner.¹³

Leo heeft tijdens zijn relatie met Ellen altijd de behoefte gehad aan een relatie met een man. Hij bezoekt homo-ontmoetingsplaatsen, gaat uit met mannen en wordt verliefd op een aantal

12 In hoofdstuk 6 worden seksuele problemen uitgebreid behandeld.

13 Dit wordt uitgebreider beschreven in hoofdstuk 6.

van hen. Daarnaast is Leo verliefd op een andere vrouw, die hij nog van vroeger kent, toen hij net een relatie was aangegaan met Ellen.

Probleemgedrag van de kinderen op school en thuis komt regelmatig voor, maar bijvoorbeeld ook lichamelijke en psychische aandoeningen zoals ADHD, autistische stoornissen en zwakbegaafdheid. In enkele gezinnen zijn één of meer kinderen ooit uit huis geplaatst na bemoeienis van Bureau Jeugdzorg en de Raad voor de Kinderbescherming. Soms hangt een gezin uithuisplaatsing van een kind boven het hoofd.

Bianca is verwickeld in een rechtszaak in verband met de uithuisplaatsing van haar twee jongste kinderen. Bureau Jeugdzorg vindt de ontwikkeling van het meisje en de jongen zorgelijk: men vindt het meisje te mat en het gedrag van de jongen wordt schrikbarend genoemd; hij vertoont grensoverschrijdend seksueel gedrag naar zijn zussen. Bureau Jeugdzorg is bang dat hij zelf het slachtoffer zal worden van een zedendelict of in de toekomst slachtoffers zal maken. Vooralsnog wordt er een ondertoezichtstelling uitgesproken.

Gevraagd naar eventuele veranderingen in gedrag of de lichamelijke of psychische toestand van de vrouw sinds haar relatie met haar man, komt een aantal problemen naar voren. Zo zijn sommige vrouwen sinds hun relatie met de man meer alcohol gaan drinken en een enkele vrouw is meer softdrugs gaan gebruiken. De vrouw is door de man overgehaald tot het gebruik van de drugs. Een kwart van de vrouwen spreekt over chronische, lichamelijke of psychische klachten die begonnen zijn nadat zij een relatie kreeg met de man. Het gaat daarbij om depressie, hoge bloeddruk, spierkrampen, slaapproblemen en hoofdpijnen.

In de periode vóór het uitkomen van het pedoseksuele delict van de man heeft een kwart van de relaties met de politie te maken gehad wegens met name incidenten gerelateerd aan kinderen (misbruik). Andere redenen zijn huiselijk geweld, vandalisme en diefstal.¹⁴

Ruim de helft van de vrouwen heeft hun problemen wel eens aan één of meer anderen toevertrouwd. De vrouwen nemen een professionele hulpverlener in vertrouwen, of een goede vriend of vriendin, een familielid, iemand van het werk en in een enkel geval een priester.

Een kwart van de relaties is wel eens tussentijds verbroken door de man of de vrouw. Meestal gaat het dan om een eenmalige tijdelijke breuk, maar soms ook om meerdere onderbrekingen. Ook zijn er situaties waarin de relatie bijna stuk is gelopen.

¹⁴ Zie hoofdstuk 10 voor meer informatie over justitiecontacten.

Carola is een maand zwanger wanneer de schulden van Max uitkomen. Ze wil het uitmaken, ook vanwege zijn seksverslaving, en neemt vakantie om de boel op een rijtje te zetten. In die tijd heeft Max een baan gezocht en wil hij werken aan het terugbetalen van de schulden. Carola neemt hiermee genoegen, ze blijven bij elkaar en lossen gezamenlijk een deel van de schulden af.

De redenen dat relaties tijdelijk stuklopen of dreigen stuk te lopen, hebben vaak te maken met problemen die zich binnen de relatie voordoen of situaties waarmee een van beiden niet meer kan omgaan. Schulden, ontrouw van de man en het gebrek aan aandacht voor de vrouw zijn voorbeelden van bedreigingen voor de relatie.

Simon heeft overdreven veel aandacht voor zijn pleegzoon. Op een gegeven moment is Hester het zat en vraagt Simon tussen de jongen en haar te kiezen. Dat kan hij niet en omdat Hester volwassen is, moet ze het volgens Simon maar pikken. 'Dat heb ik dan ook maar gedaan, voor de jongen maar ook omdat ik onze relatie niet wilde laten mislukken.'

Achteraf bezien voelen sommige vrouwen zich door de man gebruikt. Nu ze weten dat de man kinderen seksueel heeft misbruikt, hebben ze het gevoel dat hun huwelijk mogelijk een dekmantel is geweest voor zijn daden.

Hester denkt dat Simon met haar getrouwd is omdat ze dan een normaal gezin zouden vormen: 'huisje, boompje, beestje'. 'Simon woonde alleen met een jongen en om een normaal beeld voor de buitenwereld te vormen, was het goed om te trouwen en een gezin te vormen.'

Annemiek stelt dat zij achteraf gezien wel een makkelijke partner voor Frans was. 'Ik ben een vrouw die nooit eisen stelt en hij kon altijd gewoon zijn gang gaan.'

Fenna denkt dat Edgar een relatie met haar wilde omdat zij niet uit Nederland komt. 'Hij heeft me, denk ik, als dekmantel gebruikt.' Ze denkt dat hij in de veronderstelling was dat een buitenlandse vrouw haar man niet zo snel zal verlaten vanwege haar afhankelijke positie omdat ze hier geen familie heeft.

Marcel heeft volgens Sara ooit gezegd dat hij enkel voor de vorm met haar getrouwd is.

Ellen meent dat Leo gebruik van haar maakte om de schijn op te houden dat hij heteroseksueel was. 'Ik maakte hem blij omdat hij zichzelf kon zijn bij mij; ik was zijn toevluchtsoord.'

5.5 Resumé

In de gesprekken met de vrouwen is uitgebreid aandacht besteed aan het verloop van de relatie met hun mannen en de gedragingen van hun mannen ten opzichte van hun vrouwen en kinderen. Omdat de vrouwen vaak al lange tijd samen zijn met de man, weten zij daarvan een goed beeld te schetsen.

Wanneer de vrouwen en de mannen elkaar voor het eerst ontmoeten, zijn ze meestal tussen de achttien en dertig jaar oud. Ongeveer de helft van de mannen en vrouwen heeft een eerdere relatie gehad. Veel vrouwen bevinden zich in een kwetsbare positie op het moment dat ze een relatie met de man krijgen. Ze voelen zich eenzaam, willen een situatie ontvluchten of zitten niet lekker in hun vel. Het initiatief tot een relatie komt voor een belangrijk deel van beide kanten.

Een deel van de vrouwen is naar eigen zeggen uit verliefdheid een relatie met de man aangegaan, maar in bepaalde gevallen is de relatie 'gewoon gegroeid' en is er geen sprake van 'overslaande vonken' of 'liefde op het eerste gezicht'. De vrouwen voelen zich niet zozeer uiterlijk of seksueel tot de man aangetrokken, maar meer door de manier waarop hij met haar omgaat of zich gedraagt. De sociale omgeving van de vrouwen reageert wisselend op hun relatie met de man. Vaak is de reactie neutraal.

Het merendeel van de relaties mondt uit in een huwelijk, en gemiddeld zijn de stellen inmiddels ruim zeventien jaar samen. Een deel van de mannen en vrouwen heeft al kinderen uit een eerdere relatie en de meeste stellen krijgen samen ook nog kinderen. De zorg voor de kinderen is meestal verdeeld. De mannen hebben over het algemeen een goede band met de kinderen, maar soms zijn ze afstandelijk.

In de helft van de relaties is geen van beide partners dominant, maar in een aantal gevallen wordt de man dominanter. De mannen zijn volgens een aantal vrouwen afhankelijk van hen en hun relatie. We kunnen evenwel uit de verhalen opmaken dat er soms sprake is van een meer wederzijdse afhankelijkheid in de relatie: man en vrouw hebben elkaar nodig. Los daarvan lijkt een hechte band tussen de man en de vrouw uitzonderlijk te zijn; de meeste vrouwen zeggen in hun relatie veel langs hun partner heen te hebben geleefd.

De helft van de mannen is slecht te vertrouwen; ze liegen vaak en komen hun beloftes niet (altijd) na. In een aantal gevallen heeft de man een geheime plek waar hij dingen verbergt; een verboden terrein voor de vrouw. Voorts zijn er binnen alle relaties ook andere problemen, zoals ontrouw van de man, schulden, gebrek aan seksualiteit, of kampen de kinderen met psychische of gedragsproblemen. Een kwart van de vrouwen heeft psychische of lichamelijke problemen ontwikkeld sinds de relatie met de man.

Agressie en geweld binnen de relaties beperken zich voornamelijk tot emotionele mishandeling van de vrouw; een derde van de vrouwen wordt hiermee geconfronteerd. Een kwart van de vrouwen zegt dat de man haar wel eens in het openbaar vernederd of gekrenkt heeft. Een derde van de mannen reageert zich op de vrouw af en soms kan een woedeaanval dusdanig heftig zijn dat de vrouw bang wordt voor de man.

Lichamelijke mishandeling van de vrouwen komt in uitzonderlijke gevallen voor; mishandeling van de kinderen vaker. Problemen in de relatie zijn niet altijd zonder gevolgen geweest. Een kwart van de relaties is tussentijds één of meer keren verbroken. De interviews met de vrouwen hebben veel informatie opgeleverd over het reilen en zeilen binnen de relatie tussen de mannen en hun vrouw. Weliswaar geldt ook hier dat de relatie uitsluitend belicht is vanuit het perspectief van de vrouwen; het geeft een beeld van de relatie zoals de vrouwen deze ervaren.

6 De vrouwen over seksualiteit

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het seksuele gedrag van met name de mannen gezien vanuit het perspectief van hun vrouwen. De vrouwen hebben zowel in de vragenlijst als later in de interviews uitgebreid verhaal gedaan van het aspect seksualiteit in hun leven en relatie. Hiermee wordt in de eerste plaats gedoeld op de eerdere seksuele ervaringen van de man en de vrouw, in het bijzonder het eigen slachtofferschap. Ook het onderwerp kinderporno is aan de orde gekomen, alsmede de soms verborgen seksuele voorkeuren van de mannen. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een resumé waarin de belangrijkste bevindingen staan vermeld.

6.1 Eerdere (negatieve) seksuele ervaringen

Zoals eerder beschreven (zie hoofdstuk 4), is een aantal vrouwen vroeger zelf seksueel misbruikt. Dit geldt ook voor de mannen; een vijfde van hen is volgens hun vrouwen seksueel misbruikt in hun jeugd en van eveneens een vijfde vermoeden de vrouwen dat. Deze vermoedens zijn gebaseerd op uitlatingen van de man of verhalen van familieleden. Bij de mannen die vroeger zelf zijn misbruikt, zijn de plegers een oudere broer, een ander familielid of een onbekende.

Els vertelt dat er tijdens de therapie van Berend naar buiten is gekomen dat hij in zijn jeugd seksueel misbruikt is door zijn oudere broer. Berend was toen negen jaar. 'Zijn broer heeft hem verkracht en ook zijn zus misbruikt.'

Linda vertelt dat Bas op zijn zevende een traumatische ervaring heeft opgedaan. 'Een andere jongen is toen bovenop hem gaan liggen en net zolang op en neer gaan rijden tot hij klaarkwam.'

In de volgende casus vloeit het eigen misbruik vrijwel automatisch over in het zelf misbruiken van anderen, althans in de beleving van de vrouw.

Kees heeft op zijn zevende een traumatische seksuele ervaring: hij wordt aangerand door een oudere jongen. Daarna, vermoedelijk als hij acht à tien jaar is, gaat Kees zelf zijn zusjes misbruiken. Hij heeft vijf zussen. Alleen de zus die direct na hem komt en één jaar jonger is, heeft hij niet misbruikt. Deze zus is wel van dit alles op de hoogte, omdat haar zusjes met hun verhalen naar haar toe komen. Zij weet niet wat ze ermee aan moet, ze is immers ook maar een jaar of acht. Volgens de vrouw houdt het misbruik in dat Kees met kleding aan bovenop zijn zusjes gaat liggen en op en neer beweegt. Bij één zusje, dat bij aanvang van het misbruik twee jaar

is, is het misbruik verder gegaan. Het jongste zusje is van haar tweede tot haar elfde misbruikt. Kees is dan zestien en het misbruik heeft voortgeduurd tot hij op zijn vijftiengste Leontien leert kennen. Hoe vaak dit misbruik heeft plaatsgevonden, weet Leontien niet. Ze weet wel dat Kees er regelmatig gelegenheid toe heeft gehad. Als zijn ouders naar bijeenkomsten van de kerk gingen, paste hij altijd op. Er is nooit aangifte gedaan.

Uit de verhalen van de vrouwen valt op te maken dat zij soms weinig weten over het seksuele verleden van de man. Pas nadat het delict bekend is geworden, krijgen de vrouwen te horen wat er vroeger is gebeurd. De man heeft hun dat zelf verteld of de vrouwen horen het van een familielid.

Op het moment dat het delict van Joris bekend wordt, is Daphne benaderd door de zus van Joris. De zus vertelt dat Joris – haar broer dus – in zijn jeugd, hij is dan rond de zestien jaar, haar en nog een zusje (zij waren toen twaalfdertien jaar) seksueel heeft benaderd. De zus weet er niet zoveel over te vertellen; Joris zou hebben willen ‘kijken hoe het nu bij de meisjes zat’. Het misbruik heeft al met al zo’n twee jaar geduurd. De misbruikte zus is al die jaren bang voor haar broer gebleven en heeft er lange tijd ‘last van gehad’. Ze heeft professionele hulp gezocht. Ze wilde haar ervaringen pas aan Daphne vertellen op het moment dat Joris overleden zou zijn. Door het delict heeft zij de behoefte om het eerder te zeggen.

Door de verhalen van familieleden van de man wordt in sommige gevallen duidelijk dat de mannen al op zeer jonge leeftijd met seksualiteit bezig zijn. In de hierna volgende casus vertelt de vrouw op gedetailleerde wijze dat de man al op jonge leeftijd seksueel erg actief is.

Martijn deelt samen met zijn broer een stapelbed. Volgens deze broer ‘schudt het bed altijd’ (masturbatie). Martijn heeft veel seksblaadjes. Als moeder erachter komt, gooit zij ze weg; ze is hier heel puriteins in. Martijns vader lacht erom en vindt het normaal. Hij is zelf ook altijd erg op seks gericht. Martijn is volgens Mia al heel vroeg seksueel actief. Hij is dan ongeveer acht jaar. Hij verricht seksuele handelingen bij zijn buurmeisjes. Martijn doet bijvoorbeeld de broekjes naar beneden om te voelen. Als Martijn tien jaar is, betrapt zijn moeder hem in het schuurtje terwijl hij zijn buurmeisje aan het betasten is. Moeder zet Martijn als straf in zijn blootje buiten. Als de ouders van Martijn uitgaan, komt er een oppas. Daar is volgens Mia ook mee ‘gerommeld’; er zijn seksuele handelingen verricht met oudere meisjes (ongeveer veertien jaar). Waarschijnlijk gebeurt dit op initiatief van Martijn, die dan tien jaar is. In de periodes dat Martijn bij zijn tante logeert, rommelt hij ook met zijn nicht, die net als Martijn ongeveer veertien jaar oud is. Tijdens de relatie van Martijn en Mia voelt Martijn met zijn hand tussen de benen van de zus van Mia, die dan veertien jaar is. Mia heeft nooit geweten dat Martijn haar zus heeft lastiggevalen; dat heeft ze onlangs pas vernomen. Martijn heeft op zijn achttiende ook seks gehad met een zusje van een van zijn toenmalige vriendinnen. Zij is op dat moment veertien jaar.

6.2 Seksualiteit in de relatie

Zowel de man als de vrouw heeft allerlei – gewenste en ongewenste – seksuele ervaringen opgedaan voordat zij elkaar leren kennen. De helft van de vrouwen geeft aan voor de ontmoeting met de man seksueel onervaren te zijn geweest. De andere vrouwen hebben voorafgaand aan de relatie wel vriendjes gehad met wie ze ook seks hadden. Die eerdere relaties variëren in duur van een *one-night stand* tot een jarenlang huwelijk.

Het zijn vaak de man en de vrouw die beiden het initiatief nemen, hoewel een aantal vrouwen aangeeft dat het vooral de man was die seks wilde. Opvallend is dat bijna één op de drie vrouwen stelt dat de man minder actief was dan ‘normaal’. Eén op de vijf mannen is daarentegen juist actiever dan ‘normaal’. Uit de antwoorden van de vrouwen blijkt dat zij ieder een eigen beleving hebben van wat normaal is met betrekking tot de frequentie van de seksuele contacten. Een van de vrouwen stelt dat zij in het begin van hun relatie ‘vaak’ seks hebben, namelijk eenmaal per vier weken.

In de interviews zijn verschillende voorbeelden naar voren gekomen waarin zowel de man als de vrouw het initiatief tot seks neemt en dat beiden er ook van genieten. Het seksleven is voor beiden bevredigend, hoewel het qua frequentie na verloop van tijd minder wordt. Op een uitzondering na zijn de mannen seksueel niet agressief, volgens de vrouw, eerder teder en behoedzaam, zeker in het begin.

Carola zegt dat ze vaak seks hebben, zo'n drie keer per week. Dat gaat vervolgens van drie naar twee naar één keer per week – ‘dat gaat toch altijd zo in relaties’. Ze stelt dat de eerste jaren van hun relatie de seks goed is. Max heeft geen afwijkende of vreemde wensen op seksueel gebied. Gewone seks is voor hem bevredigend.

Frans is heel passioneel in de relatie met Annemiek. Voor haar is het de beste seksuele relatie die ze ooit heeft gehad. De vrouw vertelt dat ze juist dat ook zo raar vindt: ‘Onze seks is altijd heel goed geweest, ook ten tijde van het misbruik heb ik er nooit wat van gemerkt.’

‘In de tijd dat we bij mijn moeder wonen, is er sprake van lichamelijk contact, kussen en strelen. Ik zocht steeds meer toenadering en heb het eerste initiatief genomen tot seks. Ik heb veel gefeest en meerdere seksuele partners gehad. Ik heb meer ervaring dan mijn man.’ Jeroen vindt het prettig om zo te leren wat fijn is. Bianca vindt het ook niet erg, ze vindt dat ze open over seks moeten zijn en erover moeten praten. Hun seksuele relatie is het eerste jaar geweldig; ze hebben in het begin een aantal keren per dag seks en later wordt dat een aantal keren per week. Het initiatief komt van beiden. ‘Ik heb wel eens voor de gein een seksboekje, een Playboy zonder grove dingen, voor hem gekocht, maar dat heb ik drie jaar geleden weggegooid.’

Er zijn ook een paar stellen voor wie het hebben van seks geen betekenis heeft of van steeds minder betekenis is geworden.

De relatie van Marcel en Sara is een keer bijna beëindigd. Sinds deze gebeurtenis is er nooit meer seksueel contact tussen beiden geweest. 'We zijn geen hevig verliefd stel. Ik wil al dat geluk en gefriemel aan mijn lijf niet. Hij doet dit ook niet – het komt ons allebei misschien wel goed uit', aldus Sara. 'We vrijen wel maar hebben geen seks. Marcel heeft die behoefte niet. We hebben in seksueel opzicht een afstandelijke relatie maar ik voel me vooral heel veilig bij hem.' Zij geeft aan dat zij wel meer behoefte aan intimiteit heeft dan Marcel: 'Er is altijd wel iets waardoor we geen seks hebben.' Warmte en intimiteit in de relatie zijn er nooit geweest. Al vijftien jaar is er geen seks meer tussen beiden geweest. Marcel zou haar niet willen 'beschadigen'.

In het eerste jaar van de relatie van Simon en Hester is er geen seksueel contact. Ze denkt dat dit komt doordat Simon misschien weinig interesse heeft in een volwassen vrouw. Hester vindt het wel vervelend dat ze geen seks hebben en ze heeft er ook om gevraagd, zegt ze. Ze vertelt dat toen ze eenmaal bij hem is gaan wonen er wel een seksuele relatie ontstond. Hester vindt de hoeveelheid seks 'middelmattig'. De seks zelf is gewoon normaal; als ze het doen, is het goed. In het begin is dat één à twee keer per week, op het moment dat ze zwanger wil worden elke dag. Als hun tweede dochter één jaar oud is, hebben ze geen seks meer. Simon wil niet meer. Hij zegt tegen Hester dat hij haar uiterlijk niet meer mooi en aantrekkelijk vindt. De vrouw zegt dat ze ook wel veel is veranderd, ze is dik geworden en dat vindt Simon niet aantrekkelijk. Kort erna slapen zij ieder op een aparte kamer, ze zijn steeds meer hun eigen leven gaan leiden.

Er zijn andere voorbeelden waaruit blijkt dat de vrouw sterkere behoefte heeft aan intimiteit en seks dan haar man. Uit de verhalen klinkt door dat de man het niet gewend is, het eigenlijk niet op prijs stelt en helemaal geen zin in seks heeft.

Mariska is duidelijk de initiatiefneemster in de relatie, dat geldt ook op seksueel gebied. De vrouw typeert Jelle in bed als bedeesd en niet wild. 'Hij schrikt zich kapot van mijn wildheid in bed', aldus Mariska. Zij zegt altijd veel meer behoefte aan seks te hebben dan haar man. Jelle is verlegen in de seksuele omgang, maar niet geremd. De seksuele relatie wordt minder als Mariska veel last krijgt van haar blaas en buik; ze kan daardoor geen penetratie van de man verdragen. 'We hebben daardoor ruim tien jaar geen echte seks meer kunnen hebben.' Wanneer haar gezondheid verbetert, gaat het weer beter op seksueel gebied. Mariska omschrijft het als dat ze de schade flink aan het inhalen zijn. Daarbij ligt die behoefte vooral bij Mariska en niet zozeer bij Jelle.

Fenna laat blijken dat haar man veel met zijn werk bezig is en daarom vaak moe is. Ze vindt dit niet vreemd, misschien ook omdat ze geen referentiekader heeft; dit is de eerste man met wie ze een seksuele relatie heeft. Maar ze mompelt dat ze wel eens gezegd heeft dat 'het net lijkt alsof ze broer en zus zijn'. Als ze ruzie hebben en Fenna boos op Edgar is, wil hij wel seks. Dan

doet hij zelf erg zijn best. Op andere dagen is seks nooit spontaan. Fenna verwijt hem dat ze zo weinig seks hebben.

Uit andere interviews blijkt precies het tegenovergestelde. Het initiatief tot seks gaat van de man uit. De mannen hebben (veel) meer behoefte aan seks dan de vrouwen. Eerder is Martijn al ter sprake gekomen als een voorbeeld van een hyperseksuele man die een grote behoefte heeft aan seks. Andere mannen onderwerpen hun vrouwen aan seks wanneer het hen uitkomt. In die gevallen is sprake van onvrijwillige seks. Een vrouw spreekt letterlijk van ‘verkrachting’.

Bas wil elke dag seks, vooral in de auto. Linda wil dit niet altijd, maar stemt toch altijd toe. ‘Zijn wil is wet.’ Bas is daarin ook dwingend. Aan de andere kant is Linda hier ook niet heel stellig in, zegt ze zelf. Ze heeft er niet bij stilgestaan dat zij ook kan weigeren. Ze gaat te gemakkelijk over haar grenzen heen. ‘Het hoort erbij. Als een man wil, dan gehoorzaam je.’ Overigens heeft Linda soortgelijke ervaringen in haar eerste relatie op seksueel gebied. Als ze aangeeft geen seks in de auto te willen, trekt Bas zich er niets van aan. Hij gaat gewoon door en zorgt dat hij zijn zin krijgt. Dit dwingende karakter blijft gedurende hun hele huwelijk aanwezig. Op het laatst heeft de vrouw tijdens seks beelden van een concentratiekamp voor ogen: ‘Daar worden ook vrouwen verkracht. Omdat ik er niets tegen kan doen, laat ik het maar gebeuren, dan is het zo over.’ De eerste zeven jaar van hun relatie wil Bas elke dag seks. Daarna lijkt hij minder seksueel actief te worden. Linda wijst hem vanaf dat moment ook vaker af, omdat ze niet meer zwanger wil worden. Haar lichaam geeft aan dat nog een zwangerschap niet goed is. Ze slikt een halfjaar lang stiekem de pil, maar Bas komt daarachter, is woest en ze moet stoppen met de pil. Dan doen ze aan periodieke onthouding. Linda wijt dit aan het ouder worden, maar achteraf blijkt dat hij vanaf dat moment bevrediging zoekt bij hun dochter.

Verschillende vrouwen zeggen dat zij in de loop van de relatie geen of minder zin in seks hebben. Vijf mannen zouden volgens de vrouwen klagen dat zij hen seks onthouden. Bij een aantal mannen geldt het omgekeerde. Twee mannen hebben geklaagd dat juist de vrouw te vaak naar hun zin seks wil.

Een kwart van de vrouwen stelt dat de man altijd hetzelfde patroon volgt (routine) als ze seks hebben, dat wil zeggen een vaste volgorde van handelingen. Bij enkele vrouwen wil de man op ongewone plaatsen en/of tijden seks, waarbij de kans groot is dat ze gezien kunnen worden door derden. Bij een paar vrouwen willen de mannen eerst (volwassen) pornofilms kijken alvorens seks te hebben. Enkele mannen maken opnamen van de seks.

Eén op de vijf vrouwen geeft aan dat de man op seksueel gebied meer c.q. verder wil dan zij plezierig vinden. Zij noemen bijvoorbeeld anale seks of het kijken naar pornofilms.

De seksuele relatie van Niels en Esther is in eerste instantie goed. Soms hebben ze verschillende keren per dag gemeenschap. Ze kijken samen pornofilms om ideeën op te doen en te experimenteren. Zo houdt Esther van anale seks en doen ze soms aan bondage. Dat gebeurt op initiatief van Esther. Zij wil vastbinden en vastgebonden worden. Het gevoel van niets kunnen (machteloosheid) vinden zij beiden prettig. Esther geeft aan dat ze op een gegeven moment dingen op seksueel gebied anders is gaan zien, mogelijk door haar kerkelijke achtergrond. Zij wil bijvoorbeeld geen anale seks meer en kijkt geen pornofilms meer. Niels vindt deze verandering niet leuk, maar respecteert het wel. De pornofilms gaan over seks tussen volwassenen, volgens de vrouw geen afwijkende vormen van seks.

Op de vraag in welke mate de mannen (on)trouw zijn aan hun vrouwen, is op basis van de interviews geen eenduidig antwoord te geven. Van minimaal een vijfde van de vrouwen is, zoals eerder gezegd, vernomen dat de man ten tijde van hun relatie vreemdgaat. De mannen geven het vreemdgaan – onder druk van de vrouw – toe. Een van hen zegt dat het maar één keer is gebeurd.

Martijn is een keer ontrouw als hij voor zijn werk in Libië zit. Hij vertelt het daarna aan Mia. Hij werkt op dat moment periodes van tien weken in het buitenland en is daarna elke keer drie weken thuis.

Na een halfjaar komt Esther erachter dat Niels ontrouw is. 'Blijkbaar is hij het in de tijd dat ik niet lekker in mijn vel zat buiten de deur gaan zoeken. Niels kan slecht alleen zijn.' Als ze net een relatie hebben, heeft hij nog seks met zijn ex-vrouw en gaat Niels op stap met een andere vrouw die hij al langer kent.

De helft van de vrouwen heeft weinig zicht op het masturbatiegedrag van de mannen. Er zijn twee vrouwen die aangeven dat de man 'vaak' of 'dagelijks' masturbeert. De rest weet het niet of denkt dat het 'zelden' is.

De vrouwen hebben in de vragenlijst ook kunnen aangeven of de man specifieke wensen heeft ten aanzien van de manier waarop zijn vrouw zich moet kleden. Gevraagd is bijvoorbeeld of zij zich binnens- of buitenshuis uitdagend moet kleden of juist ingetogen of neutraal. Uit de antwoorden komt naar voren dat de man geen wensen heeft geuit. De vrouwen bepalen zelf hoe zij zich kleden.

De meeste vrouwen hebben aan het begin van hun relatie niet het idee dat de man verborgen seksuele verlangens of interesses heeft. De resterende vrouwen hebben het wel snel in de gaten, bijvoorbeeld dat de man homoseksueel is. In geen enkel geval bleek toen al de seksuele interesse in kinderen.

In de eerste drie maanden hebben Leo en Ellen geen seksuele relatie. Lichamelijk contact speelt in het begin geen rol, ze zoenen wat. Beiden zijn open over zijn behoefte aan seksueel contact

met mannen. Omdat Ellen zijn bezoek aan homo-ontmoetingsplaatsen menonwaardig vindt, adviseert ze hem om naar de homosauna's te gaan. 'Hij is heel open over zijn behoefte aan seks met mannen en dat is iets wat ik hem niet kan bieden. De homo's in die sauna's trekken elkaar af en dan is het wegwezen, dat is puur seksueel. Ik heb daar geen problemen mee, ik weet dat als het erop aankomt ik de belangrijkste ben. Voor mezelf heb ik daar nooit een punt van gemaakt omdat ik hem dat niet kan geven.' Volgens Ellen wordt alles op het gebied van seksualiteit bespreekbaar gemaakt. Zij noemt dit de kracht van hun relatie. Later in het gesprek vertelt de vrouw echter dat ze van seksueel contact nooit een echt feest hebben gemaakt en dat de man tot op de dag van vandaag niet over seks en vrijen kan praten. Seks is wel altijd iets spontaans, het initiatief wordt afwisselend door beiden genomen. Volgens Ellen vindt Leo alle seksuele handelingen die zij doet goed, heeft hij geen specifieke voorkeur en is hij voor haar een lieve minnaar. De seksuele relatie is matig en wordt minder tegen de tijd van het seksueel misbruik. Op het moment dat Leo het seksueel misbruik aan Ellen bekendt, hebben ze wilde seks, daar kan zij haar agressie in kwijt. Sinds Leo behandeld wordt en Ellen in de overgang is, hebben ze geen seks meer. Leo zegt dat hij impotent is.

De vrouwen zijn ook gevraagd naar eventuele seksuele problemen van hun mannen. In totaal geven acht vrouwen aan dat de man een probleem op dit gebied vertoont. De vrouwen noemen impotentie en vroegtijdig klaarkomen, maar ook een gebrek aan lust.

Bas heeft last van voortijdige zaadlozing; hij geneert zich hier erg voor, maar praat er niet over. Als het gebeurt, draait Bas zich snel om en gaat slapen.

Twee jaar geleden is Martijn zonder het tegen Mia te zeggen bij de huisarts geweest vanwege erectieproblemen. Tijdens de seks merkt Mia wel dat de penis niet hard is de laatste periode dat ze seks hebben (voor het uitkomen van het misbruik, want daarna hebben zij geen seks meer).

6.3 Porno en kinderporno

Bijna de helft van de vrouwen vertelt dat de mannen naar porno op de computer kijken. Het gaat dan om volwassenenporno. Hoewel de vrouwen dat over het algemeen niet leuk vinden, lijken ze er niet echt een probleem mee te hebben.

Teun kijkt op het internet naar porno. Priscilla weet ervan, ze heeft het op zijn computer gezien. Ze heeft in de geschiedenis van de computer gezocht en een snelkoppeling aangetroffen op het bureaublad die verwijst naar een pornosite. Als ze Teun hiermee confronteert, reageert hij erg laconiek: 'Nou en? Iedere man doet dat.'

Els typeert haar man, Berend, als een seksverslaafde. Ze heeft in het begin van hun relatie al snel door dat er iets niet klopt. Hij gaat met andere vrouwen uit, belt regelmatig seks-

lijnen, kijkt naar porno en bezoekt waarschijnlijk ook prostituees. Els ontdekt in zijn ondergoed sperma-vlekken. Er verdwijnt ook regelmatig geld. Als Berend in detentie zit, ontdekt ze bij het opruimen circa twintig pornofilms verstopt onder zijn bed. Volgens Els zijn het films waarin seks tussen volwassenen speelt. Opvallend is volgens haar dat er veel anale seks in voorkomt. Hij kijkt een uur per dag, zo bekend hij later. Na zijn detentie vervalt Berend in zijn oude gedrag: porno kijken, sekslijnen bellen. Er verdwijnt ook weer geld. Berend heeft Els een paar keer gevraagd mee te kijken. Na lang aandringen heeft ze dat een keer geprobeerd, maar wil het daarna niet meer. Volgens Els vertoont hij het gedrag vooral in periodes waarin het slecht met hem gaat. Berend trekt zich dan terug en hij heeft er zelf over gezegd dat hij zich kan verschuilen in de pornografie. Berend is verslaafd aan porno. Telkens als Els weer ontdekt dat hij bezig is met porno, belooft Berend beterschap. Hij blijft in zijn oude fout vervallen. 'Porno leidt hem af van zijn moeilijke jeugdervaringen', zegt Els.

In het begin van de relatie tussen Rens en Olga kijken ze samen naar porno, volwassenenporno. Olga vindt dat soms leuk, soms niet. Het kijken gebeurt op initiatief van Rens, die volgens Olga een grote seksuele behoefte heeft. Dit wordt later minder als ze kinderen krijgen.

Het onderwerp kinderporno is ook veelvuldig aan de orde gekomen in de interviews. Het kijken naar kinderporno is voor sommige mannen in dit onderzoek een belangrijk aspect van hun seksuele leven. En dit vinden de vrouwen wel problematisch. Een kwart van de vrouwen zegt dat de man kinderporno heeft bekeken.

Ondanks dat Rens zegt op volwassen vrouwen te vallen, is hij elke dag bezig met het downloaden van kinderporno. Dat speelt volgens Olga al aan het begin van hun relatie. Hij heeft er volop de gelegenheid voor, want hij is huisman. Olga vermoedt dat Rens er gedurende hun twaalfjarige relatie gewoon mee is doorgegaan. Als het delict bekend wordt en de politie zijn grote verzameling aan gegevensdragers in beslag neemt, hoort Olga: 'Als er een prijs zou zijn voor de beste, grootste, compleetste en meest bijzondere verzameling porno dan zou Rens hem krijgen, met een gouden randje.' De politie heeft bij Rens veel nieuw materiaal gevonden, zowel kinderporno als bizarre vormen van volwassenenporno. Rens zet alles weg in aparte mappen op zijn computer. Het gaat hem om de kick van het verzamelen; hij zegt er niet opgewonden van te raken. In de loop van de jaren heeft Rens 'onvoorstelbaar veel' verzameld, aldus Olga. Nog bij het politieverhoor zegt Rens dat men geen kinderporno op zijn computer zal aantreffen. Rens blijft ontkennen totdat hij er niet meer onderuit kan.

Jeroen kijkt naar kinderporno als Bianca avonddienst heeft. Hij kijkt alleen maar en slaat geen bestanden op. Hij kijkt filmpjes vanaf het moment dat ze de computer hebben.

De scheidslijn tussen volwassenen- en kinderporno is voor bepaalde mannen volgens de vrouwen moeilijk te trekken. Ze beginnen met het bekijken van volwassenenporno, maar gaan na verloop van tijd verder met kinderporno of andere (extreme) vormen van

porno. En dat kan op een gegeven moment excessieve vormen aannemen. Een van de vrouwen spreekt in dit verband van ‘verslaafd’.

Wanneer Guus 32 jaar is, begint hij gewone porno te bekijken op het internet en daarbij komt hij voor het eerst in aanraking met kinderporno. Guus vindt kinderporno spannend. Hij is op zoek naar seksuele bevrediging en hij voelt de grens pas wanneer hij deze heeft overschreden. Toch gaat hij ermee door. Guus gaat berekenend te werk; als Esmee naar bed is, gaat hij pas achter de computer zitten. Ook zoekt hij tijdens zijn werk naar plaatjes, zodat hij ze later kan bekijken. Hij zoekt bewust naar meisjes van twaalf tot achttien jaar, die bloot geposeerd staan en van achter zijn gefotografeerd. Op de foto's is geen seks te zien. Guus masturbeert bij het bekijken van kinderporno. In de rechtszaak die volgt, wordt ook gezegd dat er plaatjes zijn gevonden van meisjes van tien. Guus ontkent dit stellig en wordt boos. Tegen Esmee zegt Guus dat hij geen seksuele voorkeur heeft voor jonge meisjes.

Jelle downloadt veel muziek van internet. Daarbij haalt hij, volgens Mariska, veel spam binnen, waaronder pornosites. Jelle is vanaf dat moment nieuwsgierig geworden en gaat vaak pornosites bekijken. Hij heeft haar gevraagd te kloppen voordat ze zijn kamer binnenkomt. Als ze dat op een keer niet doet, schrikt hij heel erg. Ze heeft hem een keer betrapd op het kijken naar porno; later is hij ook naar kinderporno gaan kijken. ‘Hij is in een negatieve spiraal terechtgekomen’, aldus Mariska.

Een andere vrouw lijkt haar ogen te sluiten voor het internetgedrag van de man; eigenlijk wil ze niet precies weten waar hij mee bezig is. In een ander geval wordt het vermoeden dat de man (kinder)porno downloadt, gevoed doordat hij grote hoeveelheden computerspullen, zoals harddisks en andere gegevensdragers, koopt.

Carola vindt het opvallend dat Max erg veel harde schijven koopt. Max moet de nieuwste hebben. Hij zegt dat hij die nodig heeft voor zijn werk. Carola weet dat hij tweemaal 500 gigabyte-schijven heeft en dat hij die bewaart op zijn werk. Ze vermoedt nu dat daar porno op staat, misschien wel kinderporno. Van een seksuele belangstelling voor kinderen heeft zij nog niets gemerkt, maar het zou volgens Carola goed kunnen, want Max heeft geheimen voor haar.

Hester weet niet of Simon naar kinderporno kijkt. Ze hebben in de kelder wel een computer staan en daar is hij vaak te vinden. Hij zegt dan dat hij voor school bezig is. Ze heeft nooit iets verdachts gezien. Hij heeft een cursus systeembeheer gevolgd. Dit is voor haar een aanmerkelijke verklaring voor het vele computeren. Desondanks heeft ze eens een keer gekeken of ze iets op de computer kan vinden. Hester zegt dat ze er weinig verstand van heeft; ze heeft niets kunnen vinden. Dit heeft ze gedaan nadat bekend werd dat Simon hun eerste pleegkind heeft misbruikt.

Fenna is wat onduidelijk over de kwestie of Edgar kinderporno heeft. Ze is er wel van overtuigd dat hij het heeft geprobeerd te downloaden, maar dat het nog niet echt gelukt is. Na het delict is hun computer in beslag genomen. De rechercheur heeft toentertijd gezegd dat er niet echt iets bijzonders op de harde schijf gevonden is, maar dat Edgar wel net begonnen was met downloaden.

Sommige vrouwen vermoeden wel dat de man naar kinderporno kijkt, maar krijgen daar geen duidelijkheid over. Ze controleren bijvoorbeeld de computer van de man, maar vinden geen sporen van kinderporno. Het gedrag van de man wekt de argwaan van deze vrouwen.

Twee dagen voorafgaand aan het gesprek van zijn vrouw Carola met de onderzoekers heeft Max in haar bijzijn alle programma's en software van zijn laptop gewist en alles opnieuw geïnstalleerd, volgens Max omdat er een virus op zat.

Een aantal vrouwen vertelt dat zij de man niet vertrouwen op het gebied van internet en porno. Verschillende keren komt ter sprake dat zij de man controleren, bijvoorbeeld door het internetgedrag te bekijken in de internethistorie of de vrachtwagen waarin de man rijdt te controleren op mogelijk verstopte porno.

Joris is volgens Daphne niet erg geïnteresseerd in porno. Ze heeft een abonnement op de Playboy afgesloten voor hem. Ze vindt het fotografisch mooie plaatjes en ze kijkt ook mee. Ze hebben dat abonnement twee jaar gehad, maar het is stopgezet omdat Joris niet erg enthousiast is. Verder kijken ze op tv wel eens een stuk van een pornofilm. Daphne wordt daar opgewonden van; bij Joris heeft de porno geen merkbaar effect. Ze kijkt soms op de computer, maar heeft nog nooit vreemde dingen gezien, geen rare cookies of termen als ze in de zoekmachine ('url') iets intypte (dan verschijnen automatisch eerder ingetypte termen). Daphne zegt dat ze Joris 'niet controleert'.

Max heeft volgens Carola geen afwijkende of vreemde wensen op seksueel gebied. Gewone seks is voor hem bevredigend. Ze heeft plaatjes van blote vrouwen op zijn computer gevonden. Na drie jaar huwelijk kijkt ze op zijn computer en treft links aan naar sekssites, volwassenenporno. Ze schrikt ervan en confronteert hem ermee. Hij verzint een smoes en laat het verder rusten (het zou niets voorstellen). Daarna heeft ze zijn computer verschillende keren bekeken en daarop links gevonden. Max maakt daar geen probleem van en zij moet dat van hem ook maar niet doen. Als zij blijft ageren tegen deze gewoonten, reageert hij verbaal erg intimiderend en agressief. Ze bindt in omdat ze bang is. Hij zegt haar half toe geen sites meer te bezoeken. Zonder resultaat. Van een probleem is volgens Max geen sprake, want op een overtuigende wijze weet hij zijn vrouw duidelijk te maken dat 'hij toch geen twee levens kan hebben'. Het valt haar op dat hij vaak 's morgens vroeg al naar zijn werk gaat en 's avonds laat thuiskomt. Achteraf is duidelijk geworden dat hij op zijn werk ook porno kijkt. Een paar keer per jaar controleert ze

zijn computer en vindt daar nog steeds links naar sekssites. Max laat haar dan een keer zien dat het om volwassen vrouwen gaat ('kijk, gewoon vrouwen'). De porno varieert volgens de vrouw van poserende vrouwen tot hardcore. Na acht jaar huwelijk vindt ze weer links naar sekssites. Ze controleert hem regelmatig omdat ze hem niet vertrouwt. Nu is ze ervan overtuigd dat hij pornoverslaafd is. Ze is het zat en wil scheiden. Max schrikt daarvan en wil wel behandeling volgen om het huwelijk te redden, wat ook gebeurt. De verslaving aan porno blijkt duidelijk: zelfs op parkeerplaatsen moet hij op zijn laptop porno bekijken.

6.4 Seksuele voorkeur

Wat betreft de seksuele voorkeur van de mannen kan een onderscheid worden gemaakt tussen een voorkeur voor seksuele handelingen bij volwassenen en een seksuele voorkeur voor kinderen.

Aan de vrouwen is gevraagd wat de voorkeur is van de mannen qua seksuele handelingen met een volwassen partner. Als eerste voorkeur noemen de meeste vrouwen vaginale seks, gevolgd door fellatio en masturbatie. Wat betreft afwijkende seksuele voorkeuren en/of gedragingen is gevraagd naar het gebruik van voorwerpen tijdens de seks, exhibitionisme, voyeurisme, crossdressing, sadisme, masochisme enzovoort. Afgezien van een paar vrouwen die zeggen dat hun mannen van bondage houden, is het aantal mannen met dergelijke afwijkende voorkeuren beperkt tot een enkeling, althans voor zover de vrouwen dat weten en hebben aangegeven. Twee mannen hebben een fetisj voor voeten en verpleegstersuniformen.

Jelle houdt volgens Mariska niet van 'supervrouwelijke' vrouwen; vrouwen moeten klasse hebben en niet ordinair zijn. Als fantasie van de man op seksueel gebied noemt de vrouw 'verpleegsterpakjes'. Later blijkt dat Jelle als kind gefascineerd is geraakt door verpleegsters als zijn moeder in het ziekenhuis ligt.

Na tien jaar huwelijk zijn Rens en Olga begonnen met bondage. Bij de bondage worden voornamelijk gelegenheidsvoorwerpen gebruikt, zoals sjaaltjes. Alleen de armen worden vastgebonden. Rens vindt het ook opwindend om Olga een blinddoek voor te doen (een van de jonge slachtoffers van Rens wordt ook geblinddoekt). Dat vindt Olga echter niets, want ze wil zien wat er gebeurt. Hij downloadt kinderporno en allerlei andere bizarre porno. Rens heeft een voetenfetisjisme. Hij masseert de voeten van Olga vaak en soms valt hij er omgedraaid in bed bij in slaap. Rens heeft voeten altijd al lekker gevonden.

Ten tijde van zijn vorige relatie begint Guus met exhibitionisme. Hij rijdt met zijn auto door de provincie en begint met gluren naar mensen die gewoon op het strand liggen, in het bos wandelen of op een terrasje zitten. Guus doet dit volgens Esmee omdat hij op zoek is naar aandacht; tijdens het gluren heeft hij het idee dat hij controle en aandacht heeft. Esmee begrijpt dit niet omdat Guus niet iemand is die op de voorgrond wil treden. Zij weet niet precies hoe

het gluren is overgegaan in exhibitionisme. Guus exhibitioneert van zijn 18e tot zijn 28e. In het begin gebeurt dit incidenteel, uiteenlopend van twee keer per week tot drie weken niet. Het hangt onder andere af van hoe vaak hij weg kan in verband met zijn werk. Guus creëert de gelegenheid om weg te kunnen en te exhibitioneren. Hierbij is vooral de spanning van tevoren, waarbij hij vrouwen zoekt, opwindend voor Guus. Hij exhibitioneert bij vrouwen, maar hij heeft hierbij geen specifieke voorkeur voor een bepaalde leeftijdscategorie. Hij laat het afhangen van wie hij tegenkomt. Wanneer iemand hem ziet, masturbeert Guus. Hij probeert hierbij een orgasme te krijgen, maar vindt dit lastig door alle bijkomende factoren (zoals opletten of hij niet wordt gepakt). Hij wil zichzelf laten zien, zodat die vrouwen hem aantrekkelijk vinden. Guus is zich ervan bewust dat exhibitioneren verboden is. Hij wordt twee keer gepakt. De eerste keer moet hij een cursus volgen. Dit helpt niet. De tweede keer wordt het geregistreerd en moet Guus gesprekken hebben met therapeuten. Hij is volgens Esmee nu gestopt: 'Hij is er klaar mee en wil wat anders.'

Twee vrouwen vermoeden dat de man prostituees heeft gehuurd die zich als kind moesten gedragen om de seksuele fantasieën van de man te bevredigen. Binnen de relatie heeft zowel de man als de vrouw zich niet als kind gekleed. Wel geeft een aantal vrouwen aan dat de man een voorkeur heeft voor vrouwen die een kinderlijk figuur hebben (klein, geen schaamhaar, kleine borsten). Sommige vrouwen scheren op verzoek van de man hun schaamstreek.

De meeste vrouwen komen er pas achter dat de man een seksuele interesse heeft in kinderen op het moment dat het delict uitkomt. Soms is daaraan al een lange relatie tussen beide echtparen aan voorafgegaan. Het gaat daarbij met name om een voorkeur voor meisjes vanaf twaalf jaar. Een aantal mannen lijkt geen voorkeur voor het geslacht te hebben. Een paar vrouwen hebben van de man gehoord welke criteria hij heeft voor de kinderen met wie hij seks zou willen hebben. Het gaat naast bepaalde uiterlijke kenmerken om 'beschikbaarheid'. De kinderen zijn al in huis of in de buurt en de man kan op die manier makkelijk in contact komen met de kinderen.

Geen van de vrouwen denkt dat de man een echte seksuele voorkeur voor kinderen heeft. Veel vrouwen geven wel aan dat hun mannen heel goed kunnen opschieten met kinderen. Dat blijkt voornamelijk uit hun gedrag richting kinderen, zoals het veel belangstelling voor hen tonen en hun soms – in de woorden van een vrouw – 'kinderlijke gedrag'. Ook geeft een aantal vrouwen aan dat de man beter met kinderen kan opschieten dan met volwassenen.

In het spelen met de kinderen gaat Jos verder dan normale volwassenen zouden doen. Jos gaat er echt in op, zo heeft hij ook wel eens baby met zijn dochter gespeeld. Ze maken dan van kussens een luier en springen door de kamer.'

Volgens Ellen is Leo een 'warme man en heeft hij het kind in zichzelf bewaard'. Dat brengt ook met zich mee dat hij geen verantwoordelijkheid op zich neemt. Leo is volgens Ellen op alle gebieden ongeconcentreerd, behalve als het om kinderen gaat: dan heeft hij een echte focus en kan hij informatie vasthouden. Leo is volgens Ellen niet actief op zoek naar kinderen, maar hij spreekt online wel met tieners.

Onlangs heeft Fenna Edgar verweten dat ze zo weinig seks hebben. Hij heeft toen toegegeven dat hij een 'andere seksuele behoefte' heeft, namelijk blonde jongetjes met blauwe ogen in de leeftijd van vijf tot negen jaar. Het is Fenna nooit opgevallen dat hij vaak over kinderen praat. Achteraf herinnert ze zich echter wel meerdere vreemde situaties met kinderen die ze nu beter kan plaatsen. De eerste situatie speelt zich af in het buitenland tijdens hun eerste ontmoeting. Edgar en Fenna zijn samen met familie op het strand. Edgar heeft toen veel foto's genomen, maar vooral van het neefje van Fenna en niet van haar. Zij vindt dit op dat moment niet vreemd. Ze denkt dat dit te maken had met een kinderwens van de man. Een tweede vreemde situatie vindt thuis plaats. Sinds ze weet van zijn seksuele voorkeur, vallen haar wel meer dingen op. En ze ergert zich hier mateloos aan. Bijvoorbeeld als Edgar uitgebreid met een buurjongen aan de deur blijft kletsen als die langskomt voor de jongste zoon. In plaats van te zeggen dat de zoon er niet is en de deur dicht te doen, komt het regelmatig voor dat de man uitgebreid blijft kletsen en de buurjongen door zijn haar strijkt. Een ander voorval speelt zich af op een tribune. Ze zijn daar voor hockeywedstrijden van hun zoons. Edgar zorgt dat hij op de tribune naast een jongetje komt te zitten, terwijl daar weinig plek voor was en naast Fenna meer dan genoeg. Tijdens de wedstrijden van zijn eigen zoon heeft de man alleen maar oog voor deze jongen. Heel uitgebreid legt hij de jongen van alles uit, terwijl om hem heen allerlei mensen zich aan hem ergeren omdat hij door de wedstrijd heen praat. Edgar wordt later trainer van een jeugdelftal. Hij doet heel erg veel voor de vereniging. Voor zover bekend is er binnen de vereniging nooit iets gebeurd. Er is volgens Fenna in ieder geval nooit aangifte gedaan.

Aan het begin van de relatie tussen Max en Carola kijkt Max naar zowel volwassen vrouwen als jonge meisjes van een jaar of dertien, veertien. Hij kleedt hen als het ware helemaal uit met zijn ogen. Carola vindt dat weliswaar vervelend, maar denkt tegelijkertijd dat misschien meer mannen dat doen. Het gedrag van Max is zeer storend voor Carola, want ook op feestjes laat hij ongegeneerd zijn blikken op meisjes vallen. Ze praat over 'geobsedeerd'. Hij vindt het leuk dat zij in zijn ogen 'jaloers' reageert. 'Max vindt het leuk als ik pijn heb. Dat geeft hem een gevoel van macht en dan voelt hij zich belangrijk.'

Uit de verhalen van sommige vrouwen lijkt een intrinsieke voorkeur van de mannen voor kinderen naar voren te komen. Er zijn ook voorbeelden waaruit blijkt dat het vooral situationele omstandigheden zijn die maken dat de man contact zoekt met een minderjarige.

Niels en Esther hebben vrijwel geen seks meer omdat ze elkaar weinig zien en er te moe voor zijn. In die periode komt ook naar voren dat Niels een band heeft opgebouwd met het buurmeisje van veertien jaar, dat erg in de problemen zit. Hij praat veel met haar en ze hebben ook veel sms-contact. Esther merkt dat en vindt het niet prettig. Zeker als ze in de sms leest (ze kijkt in de telefoon van de man) dat het buurmeisje sms'jes stuurt met boodschappen als 'ik hou van jou'. Volgens Esther wil Niels graag helpen en kan hij hierin moeilijk zijn grens bewaken. Het is niet duidelijk geworden of het ook een amoureuze relatie is geweest. Niels ziet in elk geval niet in dat het kwaad kan.

Een paar mannen hebben volgens de vrouwen ongebruikelijke hoeveelheden spullen die kinderen leuk vinden, zoals spelletjes, muziek, stripboeken. Een enkeling schrijft brieven of e-mails naar kinderen.

Verschillende vrouwen constateren dat hun mannen gelegenheden creëren om alleen te kunnen zijn met kinderen (vrije tijd, sport, oppassen). De mannen bieden dan bijvoorbeeld aan om op te passen zodat de vrouw kan sporten of een cursus kan volgen. Sommige mannen vragen aan de kinderen om vriendjes of vriendinnetjes mee te nemen. In bepaalde gevallen blijven die kinderen ook slapen. Bij een aantal vrouwen komt het voor dat zij al naar bed zijn terwijl de man in de woonkamer achterblijft met een kind. Andere voorbeelden van het creëren van situaties om kinderen aan te raken is dat de man de kinderen op schoot neemt of tikspelletjes met hen doet. Daarbij worden de kinderen 'per ongeluk' aangeraakt. Sommige mannen stoppen niet met spelletjes, ook al wordt daar door het kind om gevraagd. Een aantal mannen respecteert volgens de vrouwen ook niet de privacy van de kinderen op de badkamer door regelmatig binnen te komen als de kinderen daar zijn.

De vrouwen waren zich van eventuele bijbedoelingen van de man niet bewust op het moment dat hij alleen thuis was met de kinderen of ogenschijnlijk onschuldige spelletjes met hen deed. Pas nadat het delict is uitgekomen, zijn de vrouwen dergelijke gebeurtenissen anders gaan zien en waarderen.

6.5 Resumé

In dit hoofdstuk is het onderwerp seksualiteit aan de orde gekomen. Hierbij heeft de nadruk vooral gelegen op de negatieve seksuele aspecten, zoals eigen misbruik, afwijkende seksuele handelingen en voorkeuren. Het uiteindelijke misbruik van de kinderen is niet zozeer terug te voeren op een afwijkende seksuele voorkeur, maar veeleer op een combinatie van allerlei omstandigheden, waaronder een problematische gezinsachtergrond, psychosociaal functioneren en situationele factoren (zie ook hoofdstuk 3). Die komen in het volgende hoofdstuk aan de orde. Voorts moet worden opgemerkt dat de vrouwen bepaalde gebeurtenissen rondom seksualiteit van de man interpreteren in het licht van het uitkomen van het misbruik. Een aantal vrouwen zegt in hun jeugd zelf te zijn misbruikt en een aantal heeft (vrijwel) geen seksuele ervaring totdat ze de

man in kwestie leren kennen. De seksuele relatie met de mannen is zeer wisselend. Er zijn vrouwen die naar eigen zeggen een prima seksuele relatie hebben, maar dat lijkt de minderheid te zijn. Bij nadere beschouwing lijkt eerder sprake van een ongelijkwaardige relatie: of de man is erg overheersend en veeleisend (soms is er sprake van onvrijwilligheid aan de kant van de vrouw), of de vrouw is op seksueel gebied veeleisend. Er zijn ook stellen bij wie seks in hun relatie vrijwel geen rol (meer) speelt. Van een paar mannen is bekend dat zij vroeger seksueel zijn misbruikt en een aantal van hen vertoont op jonge leeftijd al seksueel afwijkend gedrag. Een aantal mannen heeft seksuele problemen, zoals erectiestoornissen en vroegtijdig klaarkomen. Pornoconsumptie blijkt een belangrijk element in het leven van de mannen. Verschillende mannen zijn op hun computer op zoek naar porno. Volgens de vrouwen betreft dat voornamelijk volwassenenporno. In een paar gevallen weten de vrouwen of hebben zij vermoedens dat de mannen ook kinderporno downloaden. De vrouwen hebben naar eigen zeggen tijdens hun relatie geen weet van de eventuele interesse van de mannen in kinderen. Achteraf, als het delict bekend is geworden, kunnen de vrouwen wel allerlei situaties en gedragingen benoemen waaruit een belangstelling voor kinderen blijkt.

7 De vrouwen over het pedoseksuele delict

In de voorgaande hoofdstukken is uitgebreid ingegaan op de achtergronden van de mannen, de relatie met hun vrouwen en het onderwerp seksualiteit. We beschrijven in dit hoofdstuk, vanuit het perspectief van de vrouwen, het zedendelict van de man dat heeft geleid tot behandeling in de forensisch psychiatrische polikliniek De Waag. Daartoe komen eerst kenmerken van de delicten aan de orde zoals de vrouwen die hebben verteld. Vervolgens komen de periode voorafgaand aan het misbruik en het gedrag van de mannen en slachtoffers in de misbruikperiode aan de orde. De context waarin het misbruik plaatsvindt wordt beschreven, alsmede het bekend worden van het delict en de visie van de vrouw erop. De vrouwen gaan in op de vraag of zij het misbruik hadden moeten zien aankomen en in hoeverre zij denken dat de mannen beseffen wat zij de slachtoffers hebben aangedaan.

7.1 Kenmerken van het delict

Bij de kenmerken van het zedendelict gaat het om het geslacht en de leeftijd van het slachtoffer, volgens de vrouwen.¹⁵ Ook de relatie tussen pleger en slachtoffer, de aard van de seksuele handeling en de duur van het misbruik kunnen worden vermeld.¹⁶ Hierbij moet nogmaals worden benadrukt dat het informatie van de geïnterviewde vrouwen betreft. Sommigen kunnen veel vertellen over het delict, bijvoorbeeld omdat ze het van de man zelf of van de politie hebben vernomen. Soms vertellen ouders van de slachtoffers het aan de vrouw. Andere vrouwen weten weinig te vertellen over wat er precies is gebeurd.

Het merendeel van de mannen heeft zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik van meisjes; misbruik van jongetjes komt in deze groep veel minder voor. In totaal gaat het om 25 bekende slachtoffers.¹⁷ Het jongste kind is volgens de vrouwen twee jaar als het misbruik begint, het oudste is veertien jaar. De meeste slachtoffers zijn twaalf jaar of

¹⁵ In hoofdstuk 10 staan de delictgegevens zoals justitie die heeft geregistreerd.

¹⁶ In de interviews is ook getracht inzicht te verkrijgen in de frequentie van de seksuele handelingen. De vrouwen konden daarover in de meeste gevallen geen duidelijk beeld geven.

¹⁷ Voor de volledigheid: dit aantal slachtoffers heeft betrekking op het delict waarvoor de negentien mannen zijn verwezen naar De Waag. Sommige mannen hebben eerder ook zedenmisdrijven begaan (zie paragraaf 8.2).

jonger. In vrijwel alle gevallen kennen slachtoffer en pleger elkaar. Veel misbruikzaken hebben een incestkarakter. De seksuele handelingen in ongeveer de helft van de zaken kenmerken zich door penetratie (met vinger en orale seks inbegrepen). Het betasten van de geslachtsdelen komt in alle zaken voor. De lengte van de misbruikperiode varieert volgens de vrouwen van enkele weken, waarin het misbruik een enkele keer zou zijn voorgekomen, tot negen jaar.

Verschillende mannen betasten hun (stief)dochters op jonge leeftijd. Een van de mannen zou in het spel met het meisje 'per ongeluk' een paar keer haar vagina hebben aangeraakt. Bij een andere man gebeurt dat tijdens het 'stoeien' in bed. Een aantal mannen betast meisjes als zij rond de twaalf jaar zijn. De vrouwen vertellen dat de slachtoffers, hun (stief)dochters, dan al 'vrouwelijke vormen' beginnen te ontwikkelen.

Kees heeft seksueel misbruik begaan bij zijn dochter van twaalf jaar, die op die leeftijd volgens Leontien al een vroegrijpe indruk maakt (borsten en billen). Het delict bestaat uit het betasten van de vagina van het meisje. Zij heeft volgens Leontien geen seksuele handeling bij Kees verricht. De andere dochter zou niet seksueel zijn benaderd door Kees.

Heleen is één avond per week weg en op zo'n avond is Tom 'iets te ver gegaan' bij zijn stiefdochter, die dan twaalf jaar is. Het meisje begint op die leeftijd al vrouwelijke vormen te krijgen. Tom heeft haar in de huiskamer betast en gestreeld, onder andere over de geslachtsdelen (onder de kleding). Een paar keer is het ook op de slaapkamer van het meisje gebeurd.

Onder de slachtoffers bevinden zich een paar tienermeisjes. Bij een van hen zou sprake zijn van aanranding. De man zou aan haar borsten hebben gezogen. In de andere gevallen heeft penetratie plaatsgevonden, in elk geval volgens de meisjes. Een van de mannen ontkent dat, hij zou het meisje alleen hebben betast. Overigens heeft de 'relatie' van deze man met het meisje drie jaar geduurd en heeft de man zich in het verleden eerder schuldig gemaakt aan grensoverschrijdend gedrag jegens tienermeisjes. In het hierna volgende geval is ook sprake van een 'relatie' tussen de man en een minderjarig meisje van veertien jaar. Daarbij valt op dat de man tijd investeert in het contact leggen via msn en dat hij ook op die manier seksueel afwijkend gedrag laat zien.

Via msn komt Guus in contact met een meisje van veertien. Guus, die op dat moment 36 jaar is, doet zich tien jaar jonger voor. Uiteindelijk ontstaat er een seksuele relatie tussen hen, die een paar maanden duurt. Daarvoor exhibiteert Guus meermalen en bekijkt hij kinderporno. Met dat laatste stopt hij vanwege de nieuwe relatie met het meisje. De vrouw die later een relatie met Guus krijgt, is op de hoogte van de eerdere seksuele relatie met het minderjarige meisje.

In een aantal gevallen geven de vrouwen expliciet aan dat de man de jeugdige slachtoffers heeft gepenetreerd. Zij noemen dat niet zo met die woorden, maar het komt

daar in juridische zin wel op neer. Als het slachtoffer nog jong is, gebruikt de man zijn vingers om het meisje (vaginaal of anaal) te penetreren.

Jos heeft zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik van twee van zijn vijf dochters vanaf ongeveer hun twaalfde jaar. Het misbruik begint op het moment dat de twee oudste dochters naar de middelbare school gaan. De seksuele handelingen bestaan uit betasten, vingeren en orale seks. Volgens Mieke heeft de oudste dochter geslachtsgemeenschap geweigerd.

Frans misbruikt zijn pleegdochter tussen haar vierde en twaalfde jaar tot het moment dat het meisje het tegen haar moeder vertelt. Het misbruik begint als Frans haar in bad doet; hij streelt haar. Later moet zij hem ook oraal bevredigen en hij doet dat ook bij haar.

Leo maakt foto's en filmpjes van een nichtje. Op een van de foto's is het meisje van achter in haar blote billen te zien als ze op het toilet zit. Leo plaatst, voordat het meisje naar het toilet gaat, de camera met zelfontspanner in het toilet om opnamen te maken. Hij heeft onder andere de vagina van het meisje gefotografeerd. Leo zet de afbeeldingen vervolgens op zijn computer. Behalve het filmen en fotograferen van het meisje heeft hij haar ook betast. Volgens Ellen gebeurt dit altijd als het meisje slaapt. Leo heeft het meisje aan haar vagina betast en met een vinger(kootje) in haar anus gezeten. Het misbruik van het meisje speelt zich af gedurende een periode van drie tot vier maanden.

Als het misbruik zich over een lange periode afspeelt, is er sprake van een progressie in de ernst van de (seksuele) handelingen.

Jeroen heeft zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik van zijn oudste dochter. Volgens het slachtoffer is het misbruik begonnen op haar negende jaar met het samen kijken naar porno. In de loop van de tijd betast Jeroen haar en de laatste jaren hadden zij seks met vaginale penetratie. Het seksueel misbruik duurt in totaal negen jaar. Het blijft niet beperkt tot seksuele handelingen. Jeroen gebruikt de laatste jaren van het misbruik ook fysiek geweld, zoals stompen in de buik en aan de haren trekken. Jeroen ontkent overigens dat het misbruik zo lang heeft geduurd. Volgens hem is het begonnen wanneer zijn dochter veertien jaar is.

Een paar mannen misbruiken meer dan één slachtoffer.

Martijn heeft zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik van zijn dochter, de dochter van Martijns vrienden en de dochter van de bureu. Uiteindelijk heeft een van de slachtoffers aangifte gedaan.

Bij de mannen die jongetjes seksueel hebben misbruikt, valt op dat de slachtoffers, in tegenstelling tot sommige mannen die meisjes misbruiken, geen biologische kinderen van de man zijn. Het zijn pleeg-/stiefkinderen of onbekende kinderen. In het hierna

volgende voorbeeld zou het misbruik zich ‘beperken’ tot het op schoot nemen van jongens en hen betasten. Overigens heeft deze man een lange voorgeschiedenis van misbruik van jongetjes. Uit het verhaal van de vrouw wordt niet goed duidelijk of er naast het betasten ook andere seksuele handelingen zijn gepleegd.

Een vriendje van hun achtjarige zoon speelt met Edgar computerspelletjes. Hij heeft het jongetje op zijn schoot genomen, vastgehouden, geknuffeld en betast. Andere vriendjes van zijn zoon worden op een vergelijkbare manier betast.

In het volgende voorbeeld spreekt de vrouw over ‘seksueel misbruik’. De slachtoffers, twee pleegzoons, zijn over een lange periode misbruikt. Zowel de slachtoffers als de man willen tegen de vrouw niet zeggen wat er precies is gebeurd.

Simon heeft zijn twee pleegzoons misbruikt. De eerste pleegzoon is zo’n vijf jaar lang misbruikt. De jongen wil hier (nog) niets mee doen. Een poosje later blijkt ook de tweede pleegzoon ongeveer vier jaar te zijn misbruikt. Hij is dertien jaar als het misbruik begint. Uiteindelijk hebben de twee jongens en Hester aangifte gedaan. Wat er precies tussen hen is gebeurd, wil de man niet zeggen, alleen dat er wel wat is gebeurd. Simon is tegen zijn veroordeling van een jaar gevangenisstraf in hoger beroep gegaan.

Bij een heel jong slachtoffer, dat zijn eigen verhaal nog niet kan vertellen, is wat er uiteindelijk bekend wordt grotendeels afhankelijk van wat de man bekend. In het voorbeeld hierna zou er drie keer iets zijn voorgevallen, waarbij de laatste keer sprake is van penetratie.

Joris heeft zich schuldig gemaakt aan seksueel misbruik van zijn stiefzoon, die dan drie jaar oud is. Volgens Daphne is er drie keer iets gebeurd in een periode van ongeveer twee weken. Joris heeft het slachtoffer twee keer gevraagd of hij zijn penis wilde aanraken en de derde keer heeft Joris zijn penis in de mond van het slachtoffer gestoken.

7.2 Periode voorafgaand aan het delict

Aan het seksueel misbruik door de mannen gaat in bepaalde gevallen een geschiedenis van eerdere gevallen van misbruik vooraf. Verschillende vrouwen vertellen dat de mannen soms al voordat zij hun vrouwen leren kennen seksueel misbruik plegen.

Jelle is achttien jaar geleden veroordeeld voor ontucht met kinderen; hij heeft daarvoor drie maanden gezeten. Na het werk in het zwembad fietst hij niet direct naar huis maar (doelgericht) eerst een stuk in de andere richting ‘op zoek naar kinderen’. Hij heeft kleine meisjes van niet ouder dan acht jaar betast. Hij betast hen onder de kleding aan de vagina en de billen. Dit

gebeurt meermalen; het exacte aantal keren weet Mariska niet te vertellen, maar volgens haar heeft het enkele weken of maanden geduurd.

Als Edgar zeventien jaar is, gaat hij werken op een kinderdagverblijf. Diverse ouders doen aangifte tegen Edgar wegens het onzedelijk betasten van hun kinderen. De zaak wordt geseponeerd, want Edgar ontkent ten stelligste. Ten tijde van de relatie met Fenna betast hij de vriendjes van hun zoontje, die dan negen jaar oud zijn. De ouders doen geen aangifte. Edgar en Fenna verhuizen vanwege de schaamte. In de volgende woonplaats gebeurt precies hetzelfde. Edgar betast de vriendjes van hun zoontje. In dit geval doen de ouders wel aangifte en Edgar krijgt een gevangenisstraf.

De vrouwen zijn niet altijd op de hoogte van de voorgeschiedenis van de man, zo blijkt tijdens de interviews met hen. Of, als dat wel het geval is, die gebeurtenissen krijgen een andere lading als het delict uitkomt. Enkele vrouwen hebben aangegeven dat zij wellicht wat 'naïef' zijn geweest. Juist door het stellen van vragen in de interviews en het leggen van (mogelijke) verbanden gaan de vrouwen het verhaal als het ware voor zichzelf reconstrueren en herinterpreteren.

Rens heeft een buurmeisje misbruikt en de politie treft bij de huiszoeking een enorme hoeveelheid kinderporno op zijn computer aan. Op de vraag van de interviewers hoe lang Rens al bezig is met het verzamelen van kinderporno zegt Olga dat ze dat niet precies weet. Doorpratend zegt ze dat Rens wel vaak achter de computer zit en er in het begin van hun relatie erg veel rekeningen zijn gekomen voor het internetgebruik (telefoontikken). Als reden noemt Rens het online spelletjes spelen, maar nu vraagt Olga zich af of Rens op dat moment al bezig is met het bekijken van kinderporno.

Dat de mannen in hun *grooming* soms erg geraffineerd te werk gaan en het misbruik verborgen weten te houden, blijkt uit hoe zij de gelegenheid creëren om tot misbruik over te gaan. Ook hiervoor geldt dat de vrouwen pas achteraf het gedrag van de mannen kunnen duiden. Mannen die bijvoorbeeld alle moeite doen om alleen te zijn met het kind dat zij willen misbruiken. Met de situaties die de mannen creëren zijn de vrouwen niet gelukkig, maar ze accepteren het omdat de mannen het min of meer doordrukken. De vrouwen zeggen op dat moment nog niet de ware bedoelingen van de mannen te doorzien.

Jelle en Mariska hebben zelf geen kinderen. Zij passen één dag per week op hun jonge neefje. Dat doen ze een aantal jaren en ze vinden het beiden erg leuk om te doen. Met het neefje zou volgens Mariska geen misbruik zijn gepleegd. Op een gegeven moment is het oppassen niet meer nodig, maar wordt hun gevraagd om op hun driejarige nichtje te passen. Voor Mariska hoeft dat niet meer, want ze wil graag haar vrije dag houden. Jelle vindt het daarentegen erg leuk en drukt het door. Omdat het praktischer is, blijft het meisje de nacht ervoor bij Mariska

en Jelle slapen, soms ook in hun bed. Mariska krijgt problemen met haar gezondheid en wil daarom stoppen met het oppassen. Ook nu wil Jelle ermee doorgaan. Hij zegt dat hij een sterke band heeft met het inmiddels vier jaar oude meisje ('ik ben gek op dat kind en zij op mij'). Jelle spreekt af om alleen op te passen in het huis van de ouders van het nichtje. Mariska gaat hiermee akkoord.

Simon werkt op een basisschool en heeft volgens Hester een 'antenne voor moeilijke gevallen'. Aan kinderen met een problematische achtergrond biedt Simon altijd een luisterend oor. Hij kan goed met deze kinderen opschieten. Hij neemt een van de kinderen geregeld mee naar huis, omdat de thuissituatie van de jongen erg problematisch is. Na verloop van tijd komt de jongen steeds vaker over de vloer en hij wil op een gegeven moment niet meer naar huis. De aanwezigheid van de jongen in huis veroorzaakt veel spanningen en problemen tussen de gezinsleden onderling en tussen Hester en de jongen. Hester kan niet overweg met hem; ze heeft een hekel aan hem. Desondanks worden zij de opvangouders van de jongen, omdat Simon dat graag wil. Een jaar erna gaat de jongen naar een pleeggezin. Hester is 'blij dat hij weggaat'. Kort erna komt er een tweede jongen bij de familie thuis, ook weer via Simon; hij neemt het initiatief om de jongen in huis te nemen. Voor Hester hoeft dat niet, maar ze stemt ermee in, onder andere omdat deze tweede jongen een stuk rustiger is dan de eerste.

Rens heeft een eigen bedrijf en zorgt voor het huishouden. Hij geeft aan graag een pleegkind te willen voor wie hij kan zorgen. Op die manier doet hij iets goeds. Olga, die een drukke baan heeft, ziet dit niet zo zitten, maar ze gaat erin mee. Ze vindt dat Rens erg goed met kinderen kan opschieten ('hij kan wel leerkracht worden'). Hij heeft veel geduld en is altijd bereid om de kinderen wat te leren. Elk jaar gaat hij mee op schoolreisjes en organiseert hij kinderkampen. Hij is ook coach bij een jeugdelftal. Uiteindelijk komen er twee pleegkinderen in het gezin. Rens pleegt ontucht met beide meisjes.

Uit de verhalen komt duidelijk de interesse van de mannen voor kinderen naar voren, maar in een aantal gevallen ook het calculerende, planmatige karakter van het misbruik. De mannen creëren een situatie waarin zij misbruik kunnen plegen. In andere gevallen lijkt de man opportuun gebruik te maken van de situatie zoals die op dat moment voordoet.

Bianca werkt twee avonddiensten en één nachtdienst per week. Als ze avonddiensten draait, zo blijkt later, kijkt Jeroen kinderporno en misbruikt hij zijn dochter.

Martijn is vanwege zijn werk een paar weken in het kwartaal thuis. Kennissen van Mia en Martijn vragen of hij wil oppassen op hun achtjarige dochter. Martijn is dan alleen thuis; Mia heeft een fulltimebaan buitenshuis. Per keer past Martijn een paar uur op. In die tijd vindt bij Martijn thuis het misbruik plaats. Mia hoort achteraf pas dat Martijn vaak oppast als hij thuis is. Aan het oppassen en het misbruik komt een eind als Mia en Martijn een kind krijgen,

waardoor zij hele dagen thuis is. Als zijn dochter nog baby is, stopt Martijn haar wel eens in bad. Hij wast en betast zijn dochter, wordt opgewonden en bevreemdt zich nadien, zo bekend bij later.

De slachtoffers zijn minderjarig en in die zin kwetsbaar. Sommigen zijn extra kwetsbaar, bijvoorbeeld de zeer jonge kinderen en de pleegkinderen die vanuit een problematische thuissituatie terechtkomen in het pleeggezin en op alle aandacht van de man kunnen rekenen. De vrouwen geven in het gesprek twee andere voorbeelden van kwetsbare kinderen. Een van hen is motorisch gestoord en stelt zich gereserveerd op naar anderen. Ze is heel nerveus, maar voelt zich op haar gemak bij de man. Het andere meisje is verstandelijk gehandicapt en wordt door de man via een spelletje verleid tot het misbruik.

7.3 Gedrag mannen en slachtoffers

In de interviews is ook ingegaan op het gedrag van de mannen en de slachtoffers in de tijd van het misbruik. Sommige vrouwen zeggen niets te hebben kunnen afleiden uit het gedrag van de man en de slachtoffers ten tijde van het misbruik.

Leontien stapt zondagochtend rond 7.30 uur uit bed om het ontbijt te maken. Hun dochter kruipt – uit gewoonte – zondagochtend bij de ouders in bed. Zij blijft dus alleen achter met Kees op het moment dat Leontien naar beneden gaat. Volgens Leontien heeft Kees zijn dochter een tiental malen betast over een periode van een halfjaar. Ook ten tijde van een korte vakantie heeft Kees haar in hun vakantiehuisje betast. Leontien zegt ‘nooit wat gemerkt te hebben’. Man en dochter verschijnen rond acht uur gewoon aan het ontbijt en praten normaal met elkaar.

Het misbruik begint vanaf het moment dat Els met Berend gaat samenwonen. Hij betast zijn stiefdochter op de momenten dat Els weg is en 's avonds bij het naar bed brengen. Dit zijn vaste momenten in de week. Berend zegt dat hij dan huiswerk met het meisje gaat maken. Zij mag niets zeggen over wat er dan gebeurt. ‘Dat is hun geheimpje.’ Het meisje verklaart achteraf dat ze zelf bedacht dat ze het maar beter niet kan zeggen tegen haar moeder, ze kruipt ook bij hem op de bank om niet aan Els te laten merken wat er aan de hand is.

In andere gevallen lijkt het gedrag van de mannen en slachtoffers op zijn minst verdacht, althans voor buitenstaanders en pas nadat het delict is uitgekomen. De vrouwen ervaren dat echter op dat moment niet zo. In diverse interviews valt de term ‘relatie’. Daarmee wordt bedoeld op de ‘relatie’ die de man heeft met het slachtoffer. Blijkbaar is dat wel zichtbaar geweest voor de vrouwen, maar die hebben daar verder niets mee gedaan of weinig aan kunnen doen, mogelijk om conflicten te vermijden.

Volgens Mariska kijkt Jelle er heel erg naar uit om weer op het nichtje te passen. Hij is altijd bezig met hoe hij haar kan vermaken. 'Jelle is erop gebrand dat ze weer komt.' Hij vindt het leuk om de vaderrol voor haar te vervullen, bijvoorbeeld door haar aan te kleden. Mariska omschrijft het gedrag van Jelle jegens haar als een soort verliefdheid. De intensiteit van de band tussen hem en het nichtje is zeer sterk.

Het buurmeisje is in de puberteit en heeft veel problemen thuis. Ze volgt speciaal onderwijs. Bij Teun vindt ze begrip en troost. Teun troost haar (in bijzijn van Priscilla en de rest van het gezin) vanwege het verlies van haar oma. Volgens Priscilla is Teun erg aanhalig naar haar; dat gaat haar op sommige momenten te ver. De band tussen Teun en het buurmeisje wordt sterker. Ze bellen regelmatig met elkaar, ook als Priscilla in de buurt is. Ze blijven contact houden, ook als het meisje een vriendje krijgt.

Hester vindt het opvallend dat hun pleegzoon zo veel krijgt van Simon. Zelfs een crossmotor als hij dertien jaar wordt. Het gezin heeft er geen geld voor en Simon steekt zich ervoor in de schulden. Hester zegt er wel wat van, maar durft geen conflicten aan te gaan. Simon brengt veel tijd door met de jongen. Hester spreekt over 'overdreven veel aandacht'. Simon kan/wil niet kiezen en zegt dat Hester een volwassene is en zich ook zo moet gedragen. Dat levert veel conflicten en spanningen in het gezin op. Later, als het misbruik bekend wordt, komt ze erachter dat de jongen Simon heeft gechanteerd. Hij krijgt spullen in ruil voor stilzwijgen over het misbruik.

Die 'relatie' tussen de man en de slachtoffers lijkt in de plaats te komen van de relatie met zijn eigen echtgenote. Of dit nu op seksueel of emotioneel gebied is, de vrouwen kunnen die aandacht van de man voor de kinderen niet waarderen. Soms zeggen de vrouwen daar wat van, maar de mannen trekken zich er niets van aan.

Van haar achtste tot haar tiende kijkt Jeroens dochter met hem naar pornofilmpjes, van haar tiende tot haar twaalfde jaar strelen ze elkaar en van haar twaalfde tot haar zestiende hebben ze seks. Jeroen zegt dat hij oprecht verliefd op haar geworden is en een relatie met haar heeft. Het misbruik vindt plaats als Bianca nachtdiensten draait. De laatste jaren komt de dochter continu naar Jeroen toe. Op vakantie heeft hij haar ook een keer misbruikt. Bianca past op de andere kinderen, en Jeroen en hun dochter hebben seks op de slaapkamer. Bianca is daar nu nog boos over: 'Zij krijgt wel seks en ik niet.'

Leo heeft volgens Ellen 'ontzettend veel geduld met haar nichtje'. Hij luistert eindeloos naar haar verhalen en kleine problemen. Ellen zegt dat ze niet 'begrijpt waar hij het geduld vandaan haalt'. De verhalen van het nichtje zijn voor Ellen soms niet om aan te horen (langdradig, gaat nergens over volgens Ellen). Leo troost het nichtje als ze verdriet heeft.

7.4 Bredere context van het delict

Uit de verhalen van de vrouwen komt onder meer naar voren dat het misbruik – en de aanloop ernaartoe – vaak parallel loopt aan de eigen seksuele relatie van de mannen en vrouwen. Die wordt in bepaalde gevallen als slecht betiteld. Een enkeling stelt dat de seksuele relatie vanaf het begin slecht is. Bij de meesten is er sprake van een geleidelijk proces van een slechter wordende seksuele relatie.

Els zegt dat het seksueel misbruik van haar dochter plaatsvindt in een periode waarin er veel wantrouwen is in haar relatie met Berend. Ze ontdekt dat Berend porno kijkt en sekslijnen belt. Hun seksuele relatie is volgens Els erg slecht.

Een slechte seksuele relatie tussen de mannen en vrouwen staat vaak niet op zichzelf. Er zijn meer problemen, bij zowel de mannen als de vrouwen. Die problemen hebben onder andere betrekking op stressvolle situaties, lichamelijke en psychische ongemakken.

Els vertelt verder dat de zus van Berend ten tijde van het misbruik overlijdt. Hij is daar erg van overstuur geraakt en reageert boos en verdrietig.

De delicten gebeuren volgens Mieke als hun seksleven op een dieptepunt is. Jos krijgt op een gegeven geen erectie meer bij haar. Hun relatie is ten tijde van het delict zeer problematisch. Er zijn in het gezin veel spanningen tussen Mieke en Jos en de kinderen. In die periode wordt Mieke opgenomen wegens depressies.

Jelle is in de periode waarin het misbruik plaatsvindt heel afstandelijk en toont weinig genegenheid naar Mariska. Het is een periode waarin hij veel stress ervaart als gevolg van de pesterijen op zijn werk. Mariska stelt dat hun seksuele relatie slecht is, mede door haar lichamelijke problemen, waardoor ze geen seks kan hebben.

Ten tijde van de delicten kampt Priscilla met gezondheidsklachten. Ze heeft een whiplash opgelopen waarvan ze veel hinder ondervindt en daarbij heeft ze last van haar maag. Zij ligt daardoor vaak vroeg op bed. Er is nauwelijks sprake van een seksleven.

De delicten gebeuren volgens Esther in een hectische tijd. Niels moet na zijn werk met zijn dochter naar het zwembad en voor het andere kind zorgen. Hij geeft verschillende keren aan dat hij dat heel zwaar vindt. Niels tracht in eerste instantie van zijn seksuele spanning af te komen door masturbatie en het kijken naar porno, maar dat voldoet op een gegeven moment niet meer. Esther is te moe voor seks als ze 's avonds laat thuiskomt. De reden voor het misbruik van hun dochter blijft wat onduidelijk. Volgens Esther speelt mee dat hij zijn seksuele behoeften

niet kwijt kan bij haar. 'Ik was niet beschikbaar voor hem, geestelijk en fysiek afwezig', aldus Esther.

Een enkele vrouw zegt in afwijking van het voorgaande dat de seksuele relatie ten tijde van het misbruik wel goed is, maar dat ze langs elkaar heen hebben geleefd door hun drukke bezigheden.

Het misbruik vindt plaats in een stressvolle periode voor Tom. Hij is veel en lang bezig met zijn werk en krijgt er onvoldoende waardering voor. Ook in de relatie is er (daardoor) wrijving tussen beiden, maar hun seksleven is volgens Heleen goed. Ze ontziet hem, want hij heeft het al zo druk en ze wil hem niet lastigvallen met kleine problemen. Ze leven langs elkaar heen.

7.5 Bekend worden van het misbruik

Geen van de mannen heeft uit zichzelf, zonder aanleiding, het misbruik bekendgemaakt. De wijze waarop het misbruik openbaar wordt, is zeer divers. In de meeste gevallen zijn het de slachtoffers zelf die erover beginnen, soms eerst in bedekte termen, via omwegen of op aandringen van de vrouwen. De slachtoffers hebben dan de leeftijd waarop zij dit duidelijk kunnen maken.

De oudste dochter van Mieke vertelt na een lange periode van spanningen in het gezin dat haar vader, Jos, niet met zijn vingers van haar af kan blijven. Mieke confronteert hem met deze mededeling, maar Jos ontkent. De dochter gaat om die reden bij een vriendin wonen. De andere dochter, die dan achterblijft, loopt weg van huis en gaat bij een tante wonen. Zij vertelt de tante dat haar vader haar seksueel misbruikt. Na het vertrek van de oudste dochter is Jos haar gaan misbruiken. Via de tante wordt de politie ingeschakeld en Jos bekend uiteindelijk het misbruik.

De dochter van Annemiek komt op een warme zomeravond later thuis dan normaal. Annemiek is daarover erg boos. Het meisje reageert heel verdrietig. Annemiek voelt dat er iets aan de hand is en vraagt, mede vanuit haar eigen slachtofferervaring, of er misschien iemand aan haar heeft gezeten. Het meisje vertelt dat haar stiefvader aan haar zit, al vanaf dat zij een jaar of vijf is. Zij heeft lange tijd geaarzeld om het Annemiek te vertellen omdat zij niet wil dat haar moeder er alleen voor komt te staan. Annemiek vraagt aan Frans of het waar is en hij geeft het toe. Annemiek doet meteen aangifte.

De dochter van Bianca vertelt aan haar stiefzusje dat ze een geheim heeft. Haar vader zit aan haar borsten en vagina. Het zusje kan het geheim niet voor zich houden en vertelt het aan Bianca, die er erg van schrikt. Ze belt Jeroen op en zegt dat ze de waarheid wil horen. Als ze thuiskomt, staat Jeroen met zijn koffer in zijn hand en een brief waarin hij vertelt over zijn

relatie met zijn dochter. Bianca zegt dat het een 'opluchting' is voor hem om het misbruik toe te geven. Hij hoopt dat ze geen aangifte gaat doen. De dochter doet dat uiteindelijk wel.

Als Esther haar dochter naar school brengt, zegt deze dat ze niet wil dat haar vader oppast. Op de vraag van Esther waarom niet, zegt ze op een lacherige toon dat hij allerlei dingen bij haar doet. Esther schrikt hiervan en confronteert Niels ermee. Aanvankelijk probeert hij het wat te minimaliseren c.q. goed te praten. Bijvoorbeeld door te zeggen dat het meisje in de douche met haar billen draait of dat zij haar pyjama niet aan wil doen. Daarna geeft hij het betasten toe.

Tijdens een familie-uitje zegt Hester tegen haar pleegzoon dat hij bij Simon op de kamer moet liggen, omdat er onvoldoende kamers zijn voor alle gasten. De jongen reageert met de opmerking dat wanneer hij dat moet doen, hij naar huis gaat. Hester krijgt het helemaal 'koud', omdat ze weet dat er wat aan de hand is. Na het feest praat ze erover met de pleegzoon en die vertelt dat hij al jarenlang wordt misbruikt door Simon. Later komt ook het misbruik van de andere pleegzoon uit. Simon geeft het misbruik gedeeltelijk toe; hij bagatelliseert het volgens Hester, die emotioneel in de war raakt en hulp heeft moeten zoeken.

In veel verhalen van de vrouwen klinkt aanvankelijk ongeloof door als zij horen over het seksueel misbruik. Er zit soms een lange periode tussen de eerste bekendwording van het misbruik en een eventuele aangifte. Onderwijl kan het misbruik doorgaan.

Volgens Olga verzint het pleegkind veel verhalen en verziekt ze door haar gedrag de sfeer in het gezin. Zij uit op een gegeven moment allerlei beschuldigingen richting Rens, die haar zou hebben betast. Olga gelooft het niet en denkt 'vuile trut'. Mede door Olga's verklaring is Rens onder een veroordeling uit gekomen. 'Ik heb hem gered.' Ze stelt hierover geen vragen meer aan Rens, die nadien erg ziek is geworden. Enige tijd erna komt het misbruik van een buurmeisje uit. De verhalen over Rens blijken waar. Hij rijdt weg in zijn auto. Olga denkt dat hij zelfmoord wil plegen en belt de politie, die hem even later aanhoudt.

Als de dochter van Mia drie jaar is, vertelt zij dat Martijn haar op een avond van anderen heeft betast. Mia reageert met 'als hij nu nog één vinger naar je uitsteekt, dan schop je, dan sla je, dan schreeuw je, en dan kom ik eraan'. Die afspraak is toen gemaakt. Mia denkt hiermee alles bij haar te hebben weggenomen. Martijn ontkent de aantijgingen glashard. Als een moeder van een meisje uit de buurt aangifte doet van seksueel misbruik van haar dochter door Martijn, gelooft Mia haar niet: 'In dat gezin worden vaak dingen overdreven en fantasievol verteld.' Martijn ontkent en de zaak wordt geseponneerd. Jaren later doet een ander meisje uit de buurt aangifte. Op dat moment 'valt het kwartje' bij Mia, ook van eerdere (en andere) beschuldigingen. 'Nu kom je er niet meer onderuit', zegt ze tegen Martijn, die dan uiteindelijk zelf naar de politie gaat om alles op te biechten.

In minimaal drie gevallen komt het misbruik aan het licht door het dagboek van de slachtoffers en de tekeningen die zij hebben gemaakt. Op die manier willen zij het misbruik vertellen, volgens de vrouwen. De vrouwen confronteren de man er vervolgens mee. Een van de mannen geeft het direct toe, de anderen niet.

Het delict wordt bekend als Els een dagboekje van haar dochter vindt. Het meisje bergt het dagboek op een geheime plaats op. Els krijgt dat in de gaten en pakt het dagboek. Voorop staat 'mijn geheim'. Daarin staat beschreven wat Berend met haar doet. Ze heeft er ook tekeningen bij gemaakt. Els praat hierover met het meisje en die zegt dat Berend aan haar zit als Els weg is en dat ze altijd hoopt dat Els eerder thuiskomt zodat ze kan zien wat Berend doet. Els confronteert Berend met hetgeen zij hoort en die reageert aanvankelijk ontkennend en wordt boos. Later geeft hij het toe.

Ook Heleen kijkt in het dagboek van haar dochter. Ze weet niet precies meer wat er staat geschreven; duidelijk is dat er iets gaande is tussen Tom en hun dochter. Ze confronteert Tom met het verhaal en die ontkent categorisch. Heleen blijft erop doorgaan en pas na weken ('ik heb het er echt uit moeten trekken') bekent hij 'stukje bij beetje'. Aanvankelijk doet ze geen aangifte. Pas na een aantal maanden doet de dochter aangifte omdat ze er erg last van heeft en vindt dat Tom straf verdient. Heleen probeert haar op andere gedachten te brengen, zonder resultaat.

De vrouwen kunnen weet krijgen van het misbruik via de slachtoffers zelf, maar ook door derden geïnformeerd worden. In dergelijke gevallen vertellen de slachtoffers het tegen een bekende, die, soms weer via anderen, de vrouwen inlicht.

Het misbruik van de dochter stopt als het meisje een vriendje krijgt. Tegen dat vriendje vertelt ze op een keer dat haar vader Kees haar heeft misbruikt. Het vriendje vertelt het vervolgens aan zijn moeder, die aanvankelijk niets zegt tegen Leontien (ze kennen elkaar). Pas als de verkering tussen de kinderen uit is, krijgt Leontien het verhaal te horen. Kees ontkent. De dochter blijft bij haar verhaal. Leontien ziet Kees steeds 'bleker en stiller worden', totdat hij opstaat en een rondje gaat lopen. Als hij terugkomt, bekent hij het misbruik. De vader van een ander slachtoffer beschuldigt Kees ervan dat hij zijn dochter heeft aangerand. Hij komt aan de deur en zegt: 'Vuile pedofiel, blijf van mijn dochter af.' Kees reageert vol ongeloof en ontkent ten stelligste. Hij zegt tegen Leontien: 'Ik zweer op het leven van mijn kinderen dat ik het niet gedaan heb.' Eenmaal in detentie (voor een ander zedendelict), na twee jaar, bekent hij de aanranding.

Als het slachtoffer zestien is, vertelt ze haar moeder dat Leo jarenlang ontuchtige handelingen met haar heeft gepleegd. Haar moeder schrijft Leo een brief en stelt hem een ultimatum. Hij krijgt een maand om het aan Ellen, zijn vrouw, te vertellen, anders zal de moeder dat zelf doen. Leo vertelt het uiteindelijk zelf aan Ellen.

Het misbruik komt aan het licht via school. De mentor geeft alle leerlingen een formulier waarop zij kunnen aangeven hoe zij hun huiswerk doen en hoe het thuis gaat. Het meisje schrijft daar haar hele geschiedenis op van het misbruik door Bas. De school stelt de moeder hiervan op de hoogte. Die reageert in eerste instantie met: 'Dat kan toch niet, hij is een vrome man.' De school doet aangifte.

Een van de misbruiksituaties komt aan het licht door de combinatie van toeval en een paar doortastende politieagenten.

Het is oppasdag voor Jelle. Hij neemt het nichtje mee naar een museum. Daar maakt hij foto's van haar op het toilet. Op de terugweg gaan ze naar het bos om te picknicken. Hij parkeert de auto vlak bij de bosrand en opent de motorkap omdat hij iets hoort rammelen. Het meisje blijft in de auto. Op dat moment rijdt er een surveillancewagen van de politie langs. Ze zien de auto van Jelle en rijden ernaartoe. Jelle raakt daardoor in paniek, gooit de motorkap dicht en rijdt in volle vaart weg. De politieagenten vinden dit verdacht, zeker als ze een klein meisje op de achterbank zien zitten. Na een achtervolging stoppen ze de auto van Jelle en zien een camera op de achterbank liggen. Daarop staan onzedelijke foto's van het meisje. Jelle bekent het misbruik op het politiebureau.

7.6 Visie van de vrouwen op het misbruik

Hoe kijken de vrouwen terug op de misbruikperiode en hoe verklaren zij het gedrag van hun mannen? Vrijwel alle vrouwen zeggen het niet goed te begrijpen dat de man zoiets doet. Van kinderen blijf je af, is de regel. Waarom de mannen die grens zijn overgegaan, is voor de vrouwen een raadsel. Een aantal denkt dat het gebeurt uit 'nieuwsgierigheid'. Anderen noemen 'machtsmisbruik', 'laag zelfbeeld', 'te veel porno kijken' en 'lust'. Volgens een van de vrouwen is haar man erg verliefd op het kind dat hij heeft misbruikt.

Verschillende vrouwen geven aan mee te willen werken aan het interview in de hoop daardoor meer inzicht te krijgen in het waarom. Zelf proberen de vrouwen ook oorzaken, motieven en verklaringen te vinden. Dat doen ze bijvoorbeeld door de processen-verbaal te lezen of de man uit te horen als hij terugkomt van een behandelingssessie. Anderen lezen boeken en artikelen over seksueel misbruik. Terugkijkend op het misbruik en zoekend naar verklaringen zijn er grofweg drie benaderingen. De eerste is dat de vrouwen zichzelf, en soms ook anderen, verwijten maken dat het misbruik heeft kunnen plaatsvinden.

Olga zoekt nog steeds naar de reden voor het misbruik. Ze is bang dat ze iets gemist heeft. 'Heb ik dan iets niet goed gedaan?' Ze zegt dat ze achteraf geen genoeg had moeten nemen met de snelle antwoorden van Rens en meer had moeten doorvragen. Ze raadpleegt een psycholoog, die

haar vertelt dat mannen die seksueel misbruik plegen vroeger zelf zijn misbruikt. In het geval van Rens klopt dat.

Esmee is zelf verbaasd dat ze het allemaal heeft gepikt van Guus. Zij wijt dat aan haar angst om weer alleen te zijn en eventueel weer een nieuwe relatie te moeten opbouwen. Daar heeft ze geen zin meer in. Zij heeft een groot vertrouwen in Guus, maar als ze terugkijkt, denkt ze: 'Wat ben ik stom geweest.'

Fenna vindt het verschrikkelijk dat het allemaal in haar eigen huis is gebeurd zonder dat ze het ooit door heeft gehad. Ze vindt het erg dom van zichzelf. Ook kan ze woest op zichzelf worden omdat ze Edgar mee heeft genomen naar situaties waar hij in de buurt van kinderen is. Ze zegt: 'Eens een pedofiel, altijd een pedofiel.'

De schoonzussen van Linda hebben haar nooit gewaarschuwd voor Bas, terwijl zij zelf ook door hem misbruikt zijn. Pas na het uitkomen van het delict hebben ze hun eigen misbruik aan Linda verteld. De vrouw vindt dat de schoonzussen haar hadden moeten waarschuwen. Ze neemt dit haar schoonzussen ook wel enigszins kwalijk, maar ze vermoedt dat de schoonzussen nog steeds bang zijn voor Bas en het uit angst niet hebben gedaan.

Er zijn enkele vrouwen die zichzelf geen verwijten maken, maar duidelijk de schuld bij hun mannen leggen; de mannen hebben volgens de vrouwen hun driften niet onder controle.

Mariska zegt dat het altijd al in Jelle heeft gezeten. 'Hij is een hetero man met een afwijking richting kinderen.' Jelle gaat over de schreef omdat er sprake is van spanningen in de relatie en de gelegenheid voor is. 'De situatie is in de loop der tijd zo gegroeid', aldus Mariska.

Ellen neemt het Leo kwalijk wat er is gebeurd. 'Al zou je ding uit je broek springen, dan ga je toch weg? Ik begrijp dat echt niet.' Volgens Ellen heeft hij een laag zelfbeeld. 'Hij voelt zich de grootste sukkel en dan is er een kind dat tegen hem opkijkt.' Voor het slachtoffer is hij iemand, het heeft niets te maken met een seksuele relatie. Ellen stelt dat het misbruik te maken heeft met over grenzen gaan en de opwindings.

Daphne denkt dat het delict niet gaat om een pedofiele neiging, maar vooral om macht en seksuele ontlading die Joris op dat moment niet krijgt bij haar.

Sommige vrouwen erkennen wel dat de man een aandeel heeft in het misbruik, maar betrekken daarin nadrukkelijk ook het slachtoffer, dat volgens hen mede debet is aan wat er is gebeurd. Zij spreken over 'uitlokking' door de slachtoffers. Ze ontkennen niet dat het misbruik heeft plaatsgevonden, maar de mate van onvrijwilligheid en de ernst ervan trekken ze wel in twijfel.

Priscilla geeft resoluut te kennen dat 'pure lust' het motief is voor Teun om het meisje te misbruiken. Maar, zo voegt ze eraan toe, het slachtoffer heeft hem ook uitgedaagd. En Teun kan die uitdaging niet weerstaan. Het is niet van één kant gekomen, ze lokte hem uit. Teun valt volgens Priscilla niet snel meer in herhaling. Hij vraagt haar om hem te waarschuwen als zij iets ziet wat Teun aanleiding kan geven om weer de fout in te gaan.

Volgens Sandra is het hele incident opzet geweest. Het meisje zou Henk hebben uitgelokt. 'Dat kind spoort niet, ze heeft iets in het drankje van Henk gegooid. Het is een geplande actie van haar om hem bij mij weg te houden', aldus Sandra. 'Wij zijn altijd het haasje.' Sandra is erg gefrustreerd over het feit dat de behandeling zo lang duurt en dat Henk van de rechter voorlopig niet thuis mag komen.

Mia wil de processen-verbaal lezen, want het slachtoffer zegt dat er sprake is van penetratie en dat gelooft Mia niet. Ze heeft het gevoel dat het slachtoffer onwaarheden vertelt. Een reden hiervoor is dat zij een brief krijgt van het slachtoffer waarin zij verzoekt om geld 'om het af te kopen'. Mia gaat hier niet op in.

7.7 Eerdere signalen

Zijn er aanwijzingen of signalen geweest voor het misbruik door de mannen? Hebben hun vrouwen iets kunnen merken of weten? Sommige vrouwen geven hierop een ontkennende reactie. Die reactie is enigszins begrijpelijk, omdat de vrouwen mogelijk het gevoel krijgen medeschuldig aan het misbruik te zijn omdat ze niet (tijdig) hebben ingegrepen.

Els heeft er al die tijd niets van gemerkt. Het gedrag van Berend en haar dochter is niet anders ten tijde van het misbruik. Ze vraagt zich af welke signalen ze heeft gemist. Het meisje is niet bang voor Berend. Door haar werk weet Els alles over signalering van seksueel misbruik van kinderen. Ze heeft echter in haar eigen situatie niets gesignaleerd. Ze is wel gefocust op zijn obsessie voor porno, maar denkt er nooit aan dat Berend haar dochter zou misbruiken.

Mieke heeft geen signalen opgevangen. Ze weet niet waarom haar dochters in al die jaren nooit wat hebben gezegd. De seksuele interesse van Jos in kinderen is voor haar geen signaal want hij valt op vrouwen van '20-30 jaar die er goed uitzien'. Mieke moet binnenkort ook voorkomen vanwege haar (vermeende) medeplichtigheid aan misbruik. Ze ontkent er iets van te hebben geweten of te hebben meegewerkt.

Voor sommige vrouwen is het zeer wrang dat zij niets van het misbruik hebben gemerkt; een aantal vrouwen is vroeger zelf misbruikt (zie hoofdstuk 4). Een van hen zegt dat ze juist daarom extra gespitst had moeten zijn op signalen. Het lijkt erop dat

ze hun eigen ervaringen niet kunnen, misschien niet durven, vertalen naar de situatie van hun eigen kinderen, zoals blijkt uit volgend verhaal.

De band en de omgang tussen Frans en hun dochter zijn volgens Annemiek heel normaal. Op het moment dat haar dochter haar van het misbruik vertelt, gelooft Annemiek haar meteen, maar is zij tegelijkertijd in 'shock'. Als slachtoffer van seksueel misbruik vindt Annemiek dat ze signalen moet herkennen, maar dat is niet gebeurd. Het meisje is volgens Annemiek altijd wel stil. Waarschijnlijk omdat ze wat verbergt, beseft Annemiek nu. Haar dochter ziet er voor haar leeftijd rijp uit, ze lijkt zeventien jaar in plaats van twaalf. Net als Annemiek vroeger. 'Ik heb altijd het gevoel gehad dat er iets niet klopte aan Frans, maar wist niet precies wat.' Frans heeft ook een dochter uit een eerder huwelijk. Het meisje komt eens in de twee weken bij het gezin op bezoek en blijft dan slapen. De vrouw vertelt dat ze bij dat meisje wel merkt dat er iets niet in de haak is. 'Ze veegt haar billen nooit af, en zo zijn er altijd rare dingen die met poepen te maken hebben.' Er zijn echter nooit indicaties geweest dat Frans zijn eigen dochter ook seksueel zou hebben misbruikt.

Sommige vrouwen kunnen achteraf wel veranderingen in bepaalde gedragingen en situaties aanmerken als signalen voor het misbruik. Die signalen worden gegeven door de slachtoffers, de man en vanuit bepaalde situaties.

Het slachtoffertje bleek achteraf volgens haar school wat stiller dan normaal te zijn in de periode dat het misbruik speelde. De schoolleiding heeft daar echter nooit wat over gemeld, tot grote frustratie van Priscilla.

De moeder van Hester heeft ooit tegen haar gezegd: 'Simon is té gek op jullie pleegzoon.' Hester wil dat op dat moment niet aannemen, maar vanaf het moment dat hun eigen seksuele relatie niets meer voorstelt en Simon letterlijk zegt dat hij verliefd is op het kind, gaan bij Hester de alarmbellen rinkelen.

In de loop van de tijd gaat het steeds slechter met Rens. Hij presteert minder op zijn werk en krijgt klachten van klanten. Ook het huishouden, zijn taak, schiet er regelmatig bij in. Rens zit de hele dag op zijn werkkamer porno binnen te halen op zijn vele servers/computers. In de tijd dat het slecht met hem gaat, vindt ook het misbruik van zijn pleegkind plaats.

Het is Fenna nooit opgevallen dat Edgar vaak over kinderen spreekt. Hij schenkt ook weinig aandacht aan de buurkinderen. Nu het delict is uitgekomen, kan ze situaties beter plaatsen. Zo herinnert ze zich dat Edgar tijdens vakanties veel foto's maakt van onbekende kinderen. Ze noemt ook het voorval dat Edgar het brood smeert voor het vriendje van hun zoon terwijl hun zoon dat zelf moet doen. Sinds Fenna weet dat Edgar op jongens valt, vallen haar steeds meer dingen op en ze ergert zich er mateloos aan. Ze mag er niets van zeggen, want dan raakt hij geïrriteerd.

Op de vraag of er momenten zijn geweest die achteraf signalen kunnen zijn voor het misbruik, zegt Mia dat Martijn het heel moeilijk vindt dat zij niet kan klaarkomen. Hij is zelf niet tevreden over zijn geslachtsdeel en denkt dat het daaraan ligt. Tegelijkertijd denkt Mia dat ze het misbruik had kunnen voorkomen als zij wel voldoende bevrediging aan Martijn zou hebben geboden.

Bij voornoemde signalen past een voorbehoud. Het gaat om situaties die de vrouwen achteraf, in het licht van het misbruik, opnieuw betekenis geven. Ook voor buitenstaanders schijnbaar onschuldige situaties krijgen de lading van indicaties voor het misbruik.

Linda zegt niets te hebben gemerkt van het misbruik. Achteraf kan zij wel een paar signalen noemen. Op de basisschool tijdens een controlebezoek bij de schoolarts blijkt haar dochter erg last van haar ogen te hebben. Ze wordt doorverwezen naar het ziekenhuis. Daar laten de artsen weten dat het aanstelleritis is. De dochter stelt vreemde vragen, zoals: 'Hoe vaak zie jij een piemel van een man?' Linda merkt dat haar dochter zich erg ongemakkelijk voelt in het zwembad tijdens de vakantie en zich onttrekt aan de stoeipartijtjes met haar vader.

Daphne vertelt dat zij niets gemerkt heeft aan Joris of aan haar zoon. Wel herinnert ze zich dat de oppas haar op een moment vertelt dat haar zoon opeens in zijn broek had gepoept. Maar op dat moment zoekt ze daar niets achter.

7.8 Visie van de man en delictbesef

Aan de vrouwen is de vraag voorgelegd hoe hun mannen hebben gereageerd op het feit dat het delict bekend is geworden en dat zij, in de meeste gevallen, verhoord zijn door de politie en door justitie zijn vervolgd. Beseffen de mannen nu wat zij de slachtoffers hebben aangedaan, hebben ze er spijt van en hoe hebben zij dat tot uiting gebracht? De reacties van de vrouwen zijn gemengd. Een aantal vrouwen zegt dat de man geen delictbesef heeft en in feite geen oog heeft voor hetgeen hij heeft misdaan.

Jos heeft de incest bekend, maar aanvankelijk alleen het misbruik van zijn oudste dochter. Onderwijl gaat hij door met misbruik van zijn andere dochter. Bij zijn oudste dochter zou hij gezegd hebben met incest gestopt te zijn omdat hij last kreeg van zijn geweten. Volgens Mieke is het aannemelijker dat hij geen gelegenheid meer heeft gekregen omdat het meisje uit huis is gegaan.

Teun is altijd keihard blijven ontkennen tegen Priscilla. Hij heeft het van zich afgezet, hij gaat verder en kijkt niet meer terug, het is voor hem afgesloten, meent zij. 'Het deert hem niet en interesseert hem niet wat mensen van hem vinden, het is geweest.' Een poosje na de aanranding van het meisje bezoekt Teun ook ongegeneerd de begrafenis van de moeder van het slachtoffer,

waarop het meisje met paniek reageert. Daarmee laat hij volgens Priscilla zien totaal geen besef te hebben van wat hij heeft gedaan.

Bas heeft geen besef van wat hij heeft gedaan. Hij praat zijn misbruikgedrag goed met de Bijbel. Bas geeft Linda de schuld van alles. In de brieven die hij aan Linda stuurt, verwijt Bas haar dat zij hem seks heeft ontzegd en hem daarom heeft 'gedwongen' om seks bij een ander te halen.

Hester zegt dat Simon niet inziet wat hij verkeerd doet. De gesprekken bij De Waag helpen volgens haar wel iets; Simon moet er nu over praten, ook al vindt hij dat moeilijk. Hij zegt verliefd te zijn op het slachtoffer. Tegen Hester zegt hij: 'Iedereen mag allerlei vreemde dingen doen, poepseks of je vrouw vastbinden, maar wat ik wil, dat mag niet.' Volgens Hester snapt hij wel dat het misbruik niet mag, maar hij voelt het niet zo.

Guus ziet niet echt in dat het seksuele contact strafbaar is, maar vindt wel dat het leeftijdsverschil groot is. Guus vertelt vooral hoe lastig het is door de omgeving (vervelende reacties van de ouders van het minderjarige meisje en van andere mensen). Pas later heeft hij het besef gekregen dat het niet kan wat hij deed. Hij spreekt dit echter niet zo uit. Esmee heeft Guus nog nooit horen zeggen dat het hem spijt. In de behandeling wordt hier aandacht aan besteed omdat de therapeut zegt dat hij spijt ziet bij Guus.

Andere vrouwen verhalen juist van diep beschaamde mannen die spijt betuigen als het delict uitkomt. Een aantal heeft oprecht spijt van het misbruik, bij anderen speelt vermoedelijk de schaamte vooral een rol vanwege de consequenties, zoals de reacties van de omgeving, het moeten verhuizen en gedetineerd zijn, zo blijkt uit de verhalen van de vrouwen. Soms zijn de mannen opgelucht dat het delict is uitgekomen. Zij hebben blijkbaar de misbruikperiode als een last ervaren en zijn er nu vanaf. Ze kunnen hun hart luchten en iets aan hun problemen doen.

Volgens Mariska schaamt Jelle zich vreselijk als het delict uitkomt. 'Hij heeft er heel erg veel spijt van.' Jelle is een 'zielig hoopje ellende, hij wordt heel erg depressief en haat zichzelf'. Hij wil volgens Mariska ook zelfmoord plegen.

Berend zegt spijt te hebben van wat hij heeft gedaan. Hij vindt het afschuwelijk voor het meisje, maar lijkt zich niet te realiseren wat dat betekent en hoe ingrijpend het is geweest voor het slachtoffer. 'Berend is zelf op zoek naar een verklaring voor zijn gedrag.'

Opvallend in de interviews is de opmerking van diverse vrouwen dat zij, maar zeker ook hun mannen, willen weten hoe het zover heeft kunnen komen. Zoals gezegd, is dit een reden voor sommige vrouwen om mee te werken aan het onderzoek.

Frans is volgens Annemiek blij dat het is uitgekomen. Hij weet zijn gedrag niet te stoppen, iets dwingt hem het te doen. Hij schrijft veel brieven, waarin hij altijd excuses aan het meisje maakt. Annemiek zegt Frans een keer in de cel te hebben opgezocht om hem naar het 'waarom' te vragen, maar zonder succes: 'Hij weet zelf ook niet waarom hij het heeft gedaan', aldus Annemiek.

Kees heeft volgens Leontien geen zelfinzicht. Hij is van mening dat het meisje hem heeft 'verleid'. Kees heeft naar zijn idee geen misbruik gepleegd. Hij zegt wel te beseffen dat het niet goed is wat hij heeft gedaan. De reden of aanleiding voor het misbruik is bij de vrouw (en de man) onbekend. Kees weet niet waarom hij het heeft gedaan. Bij de politie heeft hij direct het delict bekend. 'Ik heb straf verdiend, het is een zwarte bladzijde in mijn leven', zou hij volgens Leontien hebben gezegd.

Leo weet zelf niet waarom hij het gedaan heeft, hij voelt zich er enorm schuldig over. Hij wil graag een behandeling, ook bij wijze van boetedoening. Volgens Ellen neemt hij door de behandeling meer verantwoordelijkheid op zich, maar heeft hij nog een lange weg te gaan.

Er is gevraagd naar de wijze waarop de mannen hun straf hebben ondergaan. De een is boos op de aangeefster die de straf heeft veroorzaakt, de ander vindt de straf terecht.

Volgens Bianca heeft Jeroen oprecht spijt. 'Zo heb ik mijn man nog nooit gezien.' Ze weet voor 99 procent zeker dat hij berouw en spijt heeft. Hij wil nooit meer alleen zijn met de oudste dochter, voor haar veiligheid maar ook omdat hij bang is iedereen te verliezen. Jeroen vindt dat hij de celstraf heeft verdiend. 'Ik had beter moeten weten.'

Rens heeft de celstraf echt ondergaan. Hij vindt het terecht. Tijdens de detentie wil hij zich inzetten voor behandeling, maar die heeft nooit plaatsgevonden tijdens de detentie, daarna wel.

Tom schaamt zich voor hetgeen hij heeft gedaan. Hij is boos op zichzelf, maar ook op zijn stiefdochter omdat zij alsnog aangifte heeft gedaan.

7.9 Resumé

In dit hoofdstuk is uitvoerig ingegaan op het pedoseksuele delict waarvoor de mannen (19 van de 20) een behandeling volgen bij De Waag. Net als in het vorige hoofdstuk is ook nu het voorbehoud van de bron van de informatie op zijn plaats, namelijk de vrouwen die over het misbruik hebben verteld. In hoeverre die verhalen stroken met de werkelijkheid is moeilijk te zeggen. Het is goed mogelijk dat de vrouwen allerlei gebeurtenissen uit het verleden interpreteren in het licht van het delict. Het is ook mogelijk dat de vrouwen niet volledig zijn geweest in hun verhalen over de gepleegde

delicten, bijvoorbeeld omdat zij zich schamen. De verhalen weerspiegelen de werkelijkheid zoals de vrouwen die zien of willen zien.

Volgens de vrouwen zijn de meeste slachtoffers meisjes van twaalf jaar of jonger. Wat betreft de aard van de seksuele handelingen gaat het vaak om aanranding (betasten), maar soms ook om verkrachting (penetratie). De misbruikperiode varieert volgens de vrouwen van een paar weken tot negen jaar. In alle gevallen zijn pleger en slachtoffers bekenden van elkaar: de eigen kinderen, pleeg-/stiefkinderen, familieleden of vriendjes/vriendinnetjes van de eigen kinderen.

Sommige mannen hebben een geschiedenis van eerder misbruik, waarvan de vrouwen niet altijd op de hoogte zijn. Aan het misbruik waarvoor de mannen een behandeling krijgen, gaat een periode vooraf waarin zij een situatie creëren waarin het delict kan plaatsvinden met een zo klein mogelijke kans op ontdekking. Andere mannen maken gecalculeerd gebruik van bestaande gelegenheidssituaties.

Het misbruik staat niet op zichzelf, maar lijkt te passen binnen een bredere context van een slechte relatie tussen de mannen en de vrouwen, met name op seksueel gebied. Daarbij komen allerlei andere stresserende omstandigheden, zoals een drukke baan en psychische of lichamelijke ongemakken. De eventuele overmatige interesse in kinderen wordt niet direct door de vrouwen in verband gebracht met het misbruik.

Er is geen man die uit zichzelf het misbruik openbaar maakt. Veelal zijn het de slachtoffers die het vertellen, hetzij rechtstreeks aan de vrouwen, hetzij via een dagboek of derden. In een enkel geval speelt toeval een grote rol bij het bekend worden. Vrijwel alle mannen ontkennen in eerste instantie de beschuldigingen of bagatelliseren de ernst ervan. Pas nadat de omgeving (politie of hun vrouw) hierop aandringt, volgt een bekentenis. Voor sommige vrouwen komt het als een grote schok, andere vrouwen zien dat hun vrees bewaarheid wordt.

Een aantal vrouwen maakt zichzelf achteraf verwijten dat ze niet goed hebben opgelet of niet kritisch genoeg zijn geweest op het doen en laten van hun mannen. Andere vrouwen leggen nadrukkelijk de schuld en verantwoordelijkheid bij de mannen; dezen hebben geen controle over zichzelf en hadden beter hun grenzen moeten aangeven. Voorts zijn er ook vrouwen die vinden dat niet alleen hun mannen debet zijn aan de misbruiksituatie, maar ook de slachtoffers, die de mannen ertoe zouden hebben verleid.

De vrouwen zijn zich naar eigen zeggen niet (goed) bewust van het misbruik op het moment dat het plaatsvindt. Pas achteraf kunnen enkele vrouwen bepaalde signalen benoemen die daarop hadden kunnen wijzen, bijvoorbeeld dat het slachtoffer stiller is ten tijde van de misbruikperiode, maar kunnen ze ook schijnbaar onschuldige gebeurtenissen zien als een signaal dat er iets aan de hand zou zijn. Het is voor de meerderheid van de vrouwen erg moeilijk om signalen te benoemen, mogelijk ook omdat zij daarmee, achteraf, zichzelf (gevoelsmatig) medeschuldig aan het misbruik zouden verklaren.

Een deel van de mannen heeft volgens de vrouwen geen inzicht in hetgeen ze de slachtoffers hebben aangedaan, ook niet na een behandeling. De eventueel betuigde spijt komt eerder voort uit de gevolgen die het misdrijf voor hen heeft. Andere mannen lijken daarentegen oprecht spijt te hebben. Veel mannen (en ook veel vrouwen) weten niet waarom zij het misbruik hebben gepleegd.

8 De vrouwen over de gevolgen van het delict

Een delict blijft nooit zonder gevolgen. Elders in dit boek is al een en ander ter sprake gekomen; als er melding of aangifte is gedaan, verhoort de politie de man en in een aantal gevallen ook de vrouw. De man kan te maken krijgen met gevangenisstraf of andere sancties. Op één na zijn alle mannen in behandeling (geweest) bij De Waag. De strafrechtelijke implicaties zijn de eerste in een reeks van gevolgen op meerdere gebieden. Het delict heeft vooral veel impact op de slachtoffers. Maar ook het gezin, de familie en het sociale netwerk krijgen het zwaar te verduren. Deze consequenties kunnen psychisch, maar ook heel praktisch van aard zijn.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de gevolgen van het delict voor de relatie tussen de man en de vrouw, gevolgd door een beschrijving van de impact ervan op andere terreinen.

8.1 Gevolgen voor de relatie

In deze paragraaf komen de gevolgen van het uitkomen van het delict aan de orde, in het bijzonder voor de relatie tussen de mannen en de vrouwen.

Het uitkomen van het delict schept veel verwarring bij de vrouwen. De eerste reactie is er vooral een van shock, op de voet gevolgd door verdriet en ongeloof. In eerste instantie is geen enkele vrouw boos op het slachtoffer. Ze voelen vooral woede jegens de man, maar tegelijkertijd ook medelijden en liefde. De overgang tussen deze verschillende emoties verloopt geleidelijk, maar ze lopen ook regelmatig door elkaar. Bijna alle vrouwen hebben er twijfels over of ze de relatie willen voortzetten. In het besluit over een eventuele scheiding wegen de vrouwen hun liefde voor de man, de houding van de man ten aanzien van het delict, de mening van de omgeving en hun eigen emotionele en materiële situatie.

Het vertrouwen van Priscilla in Teun is volledig beschadigd: 'Het feit dat hij op het leven van de kinderen gezworen heeft dat hij onschuldig is, heeft alle vertrouwen kapotgemaakt.' Ze geeft echter aan dat het delict niet alleen maar ellende heeft veroorzaakt. Opvallend genoeg typeert ze hun relatie na het delict intiemer dan voorheen; dat geldt ook voor de seksuele relatie die ze hebben. Toch zijn het vooral financiële redenen (ze bezitten samen een koopwoning) die Priscilla hebben doen besluiten bij Teun te blijven. De twijfel blijft echter bestaan; illustratief

daarvoor is ook het huis dat te koop blijft staan: 'Als ik in een huurhuis had gezeten, was ik weg geweest.'

Ook de eerste acties van de vrouwen na het uitkomen van het delict verschillen. De meeste vrouwen confronteren de man, een aantal het slachtoffer en weer anderen schakelen instanties in. Een vrouw vertelt zich schuldig te voelen omdat zij haar man bij de politie heeft aangegeven. Als zij van tevoren had geweten wat ze hierdoor allemaal in gang zette, had zij geen aangifte gedaan. Anderen voelen zich juist schuldig omdat zij het misbruik niet in de gaten hebben gehad en het niet hebben kunnen voorkomen. Een van de vrouwen geeft aan hoe moeilijk het voor haar is geweest om samen met haar dochter aangifte te doen.

Annemiek: 'Ik zat naast haar in het bureau en daar hoorde ik uit haar mond alles wat hij met haar gedaan had, dat was heel erg confronterend en ik had zo met haar te doen.'

Een paar vrouwen cijferen zichzelf en hun gevoelens weg en richten alle aandacht op de kinderen. Maar er is ook een vrouw die zichzelf als het enige slachtoffer ziet.

Sandra ziet vooral zichzelf als slachtoffer: 'Er is maar één slachtoffer en dat ben ik.' Ze is na het incident twintig kilo afgevallen en heeft kalmeringstabletten geslikt.

Enkele vrouwen beëindigen direct na het bekend worden van het delict de relatie en hebben sindsdien geen contact meer met de man. Een paar andere vrouwen verbreken pas na een paar maanden de relatie; bij een van hen is de scheiding nog niet rond omdat haar kerkgemeenschap dit afkeurt. Deze echtparen hebben op het moment van de scheiding een jarenlange (12 tot 22 jaar) relatie achter de rug, waardoor het lastig is om het contact ineens geheel te verbreken. Twee van de gescheiden vrouwen zijn inmiddels aan een nieuwe relatie begonnen.

Hester vertelt in het kennismakingsgesprek met de onderzoekers heel nadrukkelijk dat zij bij Simon weg is. In het tweede gesprek blijkt echter dat ze, hoewel ze uit elkaar zijn, toch nog regelmatig contact hebben. Dit wordt wel minder, zegt ze. Simon komt nog bij haar (en hun dochters) thuis om de honden uit te laten en klusjes te doen. Hij kan binnenkomen door het touwtje dat uit de brievenbus hangt. Als ze gaat verhuizen (het huis staat te koop), komt hij niet meer zo binnen, meent ze. Dan is het echt háár huis. Hester probeert een goede middenweg te vinden in de omgang met Simon. Ze wil hem niet volledig uitsluiten, hem niet alles afpakken.

De vrouwen beëindigen hun relatie enerzijds omdat het plegen van dergelijke delicten voor hen onacceptabel is en ze hun kinderen willen beschermen, anderzijds onder druk van de omgeving. De vrouwen die gescheiden zijn, hebben vaak het gevoel alles kwijt te zijn.

Annemiek heeft direct haar relatie met Frans verbroken om haar dochter te beschermen. 'Zolang je bij hem blijft, blijft je kind gevaar lopen.' Bij Frans weggaan was heel vanzelfsprekend voor haar, maar ook heel zwaar: 'De man van wie ik hield en de beste minnaar die ik ooit heb gehad, was ik in één klap kwijt.'

Sommige vrouwen hebben uit angst voor de reactie van de omgeving de relatie kort na het bekend worden van het delict verbroken. Een van hen leeft voor de buitenwereld gescheiden, maar heeft de relatie met haar man voortgezet; een andere vrouw heeft na de scheiding de relatie met haar ex-man aanvankelijk heimelijk hervat, maar inmiddels is de relatie bekend bij de omgeving.

Els heeft na de aangifte de relatie met Berend verbroken en een halfjaar lang hebben ze geen contact gehad. Tijdens de detentie heeft Berend weer contact gezocht met Els, hij wil haar niet kwijtraken. Els zegt zelf daarover dat ze Berend niet kan loslaten en op zijn verzoek is ingegaan om hem te helpen alles te regelen. Na de detentie komen Berend en Els bij elkaar om de draad weer op te pakken en samen verder te gaan. De buitenwereld weet hier niets van (in verband met angst voor de reactie van de omgeving) en een hele poos hebben ze in het geheim een relatie.

Bijna een derde van de vrouwen heeft – al dan niet tijdelijk – de relatie met de man verbroken; de rest van de vrouwen heeft ondanks het delict van de man nog steeds een relatie met hem. De vrouwen geven uiteenlopende – soms tegenstrijdig ogende – emotionele en materiële redenen voor het niet-beëindigen van de relatie.

Bijna de helft van de mannen overtuigt hun vrouwen te blijven; ze hebben spijt betuigd, de belofte gedaan om nooit meer kinderen te misbruiken en hulp te zoeken. Een paar vrouwen noemen expliciet dat hun mannen een tweede kans verdienen.

Haar oudste dochter begrijpt niet waarom Bianca nog voor Jeroen kiest. 'Ik ben nu aan het uitzoeken waarom ik nog zo afhankelijk van hem ben. Hij heeft oprecht spijt, ik heb mijn man nog nooit zo gezien. Omdat het misbruik zo lang geduurd heeft, is het mijn beslissing of wij samen doorgaan. Ik wil graag oud met hem worden. Het is voor mij heel dubbel.'

Esmee ziet de aangifte als de redding van hun relatie; er zijn veel dingen die Guus heeft verzwegen (exhibitionisme, kinderporno) en nu valt alles op zijn plek. Door alles te plaatsen is Esmee Guus gaan zien in zijn volle kwetsbaarheid. Esmee heeft een bijzonder vertrouwen in Guus als mens, zij denkt dat mensen kunnen veranderen.

Eén vrouw blijft trouw aan haar man omdat ze niet kan geloven dat er sprake is van seksueel misbruik en dat haar man een dader is. Volgens een andere vrouw heeft het slachtoffer niets gemerkt van het misbruik, en een derde vrouw meent dat het slachtoffer niet wil dat het misbruik bekend wordt gemaakt. Bij één vrouw gaat het niet om

loyaliteit naar haar kinderen, haar man of zichzelf, maar om de trouwgelofte die zij heeft afgelegd aan God, waaraan ze zich wil houden.

Martijn wil nooit meer een ander dan Mia: 'Hij zou niet meer eerlijk aan een nieuwe relatie kunnen beginnen omdat hij zich zo schaamt.' Hij heeft veel bewondering voor hoe Mia heeft gehandeld en het gezin bij elkaar heeft gehouden. Mia blijft bij Martijn omdat ze een dag nadat het seksueel misbruik bekend werd, duidelijk heeft gevoeld dat ze Martijn nooit mag laten vallen: 'Die opdracht heb ik gekregen (...), het mag niet volgens de Bijbel.' Mia realiseert zich dat het nooit zal worden zoals het was: 'Het zal ons leven lang blijven, zelfs als je dood bent, ben je er nog niet vanaf.' Sommigen snappen het niet, maar Mia ziet het als een opdracht en zij twijfelt niet. Ze denkt dat het goed komt omdat Martijn zich op het gebied van het geloof ontwikkelt. In het begin heeft Mia met argusogen zitten kijken om te zien of hij dit doet om haar te behagen en het geloof dus te misbruiken. Dat is niet zo, volgens haar.

Twee vrouwen noemen medelijden als voornaamste reden om bij de man te blijven, omdat hij alles kwijt is.

Sara zegt bij Marcel te blijven omdat iedereen hem in de steek heeft gelaten. Er is wat haar betreft echter geen sprake meer van een relatie. Gevoelsmatig is er geen band.

Ruim de helft van de vrouwen noemt liefde een belangrijke reden om bij de man te blijven; een van de vrouwen noemt het emotionele afhankelijkheid. Enkele andere vrouwen blijven om financiële redenen bij de man. Eén vrouw meent dat blijven makkelijker is dan weggaan.

Sandra schaaft zich honderd procent achter Henk: 'Wij zijn met elkaar verbonden.' Ze beschrijft dat een van de moeilijkste dingen was dat ze elkaar niet konden zien. De eerste twee weken nadat Henk is opgepakt, hebben ze geen contact met elkaar, daar heeft ze veel last van. Daarna zijn ze 'elk een halfjaar alleen, hij in de cel en zij thuis'. Dat is een bijzonder moeilijke tijd voor hen allebei.

De gevoelens van liefde voor de man zijn niet in alle gevallen geheel onvoorwaardelijk. Sommige vrouwen dreigen de relatie alsnog te verbreken zodra zij de man betrappen op een herhaling van het misbruik of als hij onvoldoende vooruitgang in de behandeling laat zien.

Esther en Niels zien elkaar overdag, maar 's nachts moet Niels elders slapen. Esther wil niet dat hij dan in huis is. Ze vertrouwt hem, na anderhalf jaar, nog steeds niet. De dreiging van een aangifte – en eventueel gevangenisstraf – hangt als het zwaard van Damocles boven zijn hoofd, want als Esther vindt dat hij niet genoeg verandert door de behandeling, dan doet zij alsnog aangifte.

Eén vrouw meent dat ze de veranderingen van de man in de gaten wil houden en dat kan alleen als ze bij hem blijft. Andere vrouwen noemen in de interviews eveneens hun veronderstelde ‘controlefunctie’: ze letten erop dat de man niet in contact komt met kinderen, kinderporno kijkt op de computer, enzovoort. De vrouwen vrezen wat de man zal doen als zij geen zicht op hem hebben. Sommige vrouwen nemen deze verantwoordelijkheid als vanzelfsprekend op zich, anderen ervaren het als een last waar ze vanaf willen.

Fenna is het ‘politiegedoe’ zat. Als ze van Edgar gescheiden zou zijn en het gebeurt weer, dan is ze in ieder geval niet meer ‘de vrouw van de pedofiel’. Fenna vertrouwt Edgar niet meer. Ze heeft soms het gevoel dat ze politieagent aan het spelen is. Ze moet constant alert zijn op haar man en of er toevallig kinderen in de buurt zijn. Opeens staat hij weer uitgebreid met de buurkinderen te praten terwijl hij de auto aan het wassen is of als er een buurjongen aan de deur komt.

Voor een kwart van de vrouwen heeft het uitkomen van het delict een positief effect op hun relatie, die volgens eigen zeggen alleen maar sterker wordt. De band groeit soms doordat de omgeving een, voor de partners, bedreigende houding heeft. Dit geeft de partners een ‘wij versus zij’-gevoel. Deze vrouwen beschrijven dat zichzelf en hun partners opener zijn, intiemer, liever en/of opnieuw verliefd. Ze zijn dichter naar elkaar toe gegroeid en sommigen zien voor het eerst kwetsbaarheid bij de man en ervaren dit als positief.

De relatie tussen Leo en Ellen is sterker geworden, volgens Ellen zijn ze dichter bij elkaar gekomen. Op het moment van het interview logeren twee meisjes van vijftien jaar bij het stel. ‘Het moet nu kunnen, hij heeft de afgelopen tijd niets gedaan dus ik vertrouw hem. Het lijkt erop dat de komst van de meisjes hem terugbrengt naar die tijd. Ik zie hem wel worstelen, maar dat moet ook. Zeker als hij met een van de meisjes ijs gaat halen en hij betaalt waarop het meisje bedankt door te zeggen: ‘Ik hou ook van jou.’ Ellen geeft duidelijk te kennen dat ze haar man helemaal vertrouwt en altijd bij hem zal blijven.

8.2 Overige gevolgen

Het uitkomen van het delict heeft ook gevolgen voor het gezin, de familie en kennissen, de werk-, woon- en financiële situatie.

Als het slachtoffer een (stief)kind van de man betreft, wat in alle gevallen betekent dat dader en slachtoffer onder één dak wonen, worden er maatregelen getroffen om hen al dan niet tijdelijk uit elkaar te halen. De man moet, soms door rechterlijke bepaling, soms op verzoek van de vrouw, ergens anders gaan wonen, of het slachtoffer wordt uit huis gehaald. In een aantal gevallen worden ook andere (niet misbruikte) kinderen uit het gezin bij pleeg- en gastouders of onder toezicht geplaatst. Soms krijgen de mannen

een contactverbod opgelegd, in andere gevallen mogen zij hun kinderen onder bepaalde voorwaarden zien.

De reclassering acht de kans dat Frans een weg terug zoekt om bij het slachtoffer te komen groot, daarom heeft hij een straatverbod.

Maar ook als het slachtoffer niet een van de gezinsleden is, drukken het delict en de gevolgen ervan zwaar op het gezin. Niet zelden belanden de vrouw en kinderen met uiteenlopende klachten (uitputting, paniekaanvallen, zelfbeschadiging) bij verschillende hulpverleningsinstanties.

Mariska is in behandeling gegaan bij een psycholoog en heeft een periode antidepressiva geslikt om alles wat op haar afkwam beter aan te kunnen. Ze is erg mager geworden toen alles gebeurde, en haar ouders hebben haar een tijdje in huis genomen omdat het psychisch en lichamelijk erg slecht met haar ging.

Bij een kwart van de mannen wil het kind zijn of haar (stief)vader niet meer zien. Het gaat hier meestal om oudere kinderen die niet meer thuis wonen. De vrouwen hebben nog wel contact met deze kinderen, al moeten daar soms speciale constructies voor worden bedacht (zo beschikt een vrouw over een vakantiehuisje waar ze haar kinderen kan ontmoeten), en bemoeilijkt de loyaliteit van de vrouw jegens de man de verhouding met haar kinderen. Bijvoorbeeld in het geval waarin het slachtoffer haar moeder verwijt dat ze het misbruik niet heeft kunnen voorkomen en de signalen niet heeft opgepikt.

Soms vallen de gezinnen uit elkaar. Gezinsleden weten niet hoe ze met elkaar moeten omgaan en er wordt niet gepraat over de gebeurtenissen en de huidige situatie. Ook als er nog wel contact is binnen het gezin, zijn de gevoelens en relaties vaak tweeledig.

De kinderen hebben alle vier normaal contact met hun vader Martijn. Alleen de jongste zoon heeft erg veel problemen om met zijn vader onder een dak te wonen; hij denkt zwart-wit dat zijn vader 'het gewoon verkloot heeft'. Martijn wordt ongenadig kritisch bekeken door de jongens, maar zij zijn niet boos om wat er met hun zus is gebeurd. Mia vindt het dapper hoe haar dochter met haar vader omgaat: 'Ze geeft hem ook een zoen als ze komt en weggaat, terwijl dat wel moeilijk is.'

Bianca vertelt: 'Mijn jongste dochter vindt dat papa straf verdient en mijn zoon weet alleen dat papa aan de borstjes en tummy van de oudste heeft gezeten en dat dit fout is. Mijn zoon heeft gevraagd of ze geneukt hebben en hij zei dat papa's dat niet mogen. "Daarom is papa heel fout." Hij snapt het, maar vindt het niet eerlijk dat zijn papa niet thuis mag wonen. Beide kinderen missen hun vader heel erg en weten dat hij geholpen moet worden.'

De familie van de man en vrouw, veelal ouders en broers en zussen, reageert – voor zover zij op de hoogte zijn – uiteenlopend op het delict. Een aantal koppels kiest ervoor het delict voor hun familie te verzwijgen.

De moeder van Henk is niet op de hoogte gesteld van de werkelijke reden waarvoor haar zoon in de gevangenis heeft gezeten. Haar is verteld dat hij door het lint is gegaan en om die reden gestraft wordt. De moeder reageert dan ook met ‘hij heeft zijn straf gehad’ en omarmt haar zoon weer. Tegen de buurt en familie hebben ze tijdens zijn detentie gezegd dat de man in een kuuroord zou zitten. ‘Je leeft in twee werelden’, beschrijft Sandra. Het delict is slechts in een heel beperkte kring bekend.

Andere vrouwen daarentegen weigeren om de man de hand boven het hoofd te houden door te zwijgen over het delict. In sommige gevallen gaat er enige tijd overheen voordat de familie wordt ingelicht.

Esther heeft Niels gevraagd het zelf aan zijn ouders te vertellen. Na vijf maanden heeft zij dat gedaan omdat hij niet durft.

Sommige familieleden die op de hoogte zijn gebracht, willen niets meer van de man en dan veelal ook niets meer van de vrouw weten; ze verwijten haar dat ze niet gescheiden is van de man. Enkele vrouwen worden door een familielid beschuldigd van betrokkenheid bij of medeplichtigheid aan het delict.

Volgens haar zus heeft Mariska geweten van het misbruik. Mariska ontkent dit hardnekkig. ‘De visie van de omgeving is verstoord geraakt, overal zit nu een seksueel getint verhaal aan’, meent ze. De broer en zus van Mariska willen echter niets meer met Mariska en Jelle te maken hebben. Haar zus heeft ook gebroken met hun ouders omdat zij nog omgang hebben met Mariska: ‘Omdat ze hebben gekozen voor een vrouw die wat heeft met een kinderverkrachter.’

Hester vertelt dat ze in de periode na het delict is gebeld door de moeder van Simon. Die geeft haar de schuld van alles. Hester vindt dit heel lastig en schrijft de ouders van Simon een brief. In die periode zet ze alles op papier. Ze hebben nu geen contact meer met elkaar.

Een enkele keer krijgt ook de man te maken met bijkomende beschuldigingen. Zo meent de broer van een vrouw dat haar man ook aan diens zesjarige dochtertje heeft gezeten en doet daar aangifte van bij de politie.

Waar het slachtoffer eveneens een nichtje betreft, wordt de moeder van het slachtoffer door haar dochter verzocht het contact met haar zus (de partner van de dader) te verbreken. De moeder geeft hieraan gehoor om de band met haar dochter te versterken.

Ellen: 'Wij hebben het er het moeilijkst mee. Ik voel me heel schuldig en mijn man vindt het contact moeilijk. Mijn nichtje was eerst vooral opgelucht omdat het stiekeme afgelopen was. In het begin had ze daar meer last van dan van het daadwerkelijke misbruik.' Het nichtje heeft drie relaties na het misbruik; alle zijn mislukt, mede door intimiteitsproblemen. Na drie jaar spreekt ze opnieuw met haar moeder over het misbruik en gaat in therapie. Alles komt dan weer naar boven; ze wil geen contact meer met Ellen en Leo. Door de therapie krijgt ze beter contact met haar moeder en wil ze dat ook zij het contact verbreekt. 'In het begin hebben mijn zus en ik nog wel per brief contact gehad, ook over de behandeling van mijn nichtje. Door de brieven is er heel veel losgekomen maar het kan niet goed uitgepraat worden. Ik heb mijn zus toch nog een keer gezien, sindsdien hebben we elkaar niet meer gesproken. De therapie is heel zwaar voor mijn nichtje en daar krijgt mijn man de schuld van.'

De meeste familieleden reageren geschokt op de delicten en kunnen er moeilijk mee omgaan. Ze kunnen zich niet voorstellen dat hun broer of kind tot misbruik in staat is. Er is ongeloof ('Hoe kan zo'n aardige, amicale man ...?'), onbegrip en er wordt gebagatelliseerd ('Was het allemaal wel zo erg, is het niet te zwaar gemaakt?').

De familie van Joris begrijpt niet waarom hij zich vergrepen heeft aan een kind; hij had ook naar de hoeren kunnen gaan, zijn zij van mening. Normaal gaan ze met de hele familie naar een vakantiepark. 'Na de rechtszaken kwamen we erachter dat zijn ouders met zijn zussen naar het vakantiepark zijn geweest; we zijn niet meer meegevraagd.'

Steunbetuigingen vanuit de familie zijn duidelijk in de minderheid, maar betekenen juist in hun zeldzaamheid veel voor de vrouw en man.

De vader van Priscilla heeft zowel haar als Teun heel veel gesteund, eigenlijk onvoorwaardelijk. Haar overige familie wil echter niets meer met haar te maken hebben sinds zij besloten heeft bij Teun te blijven. De impact op de familie van Priscilla is volgens haar dermate groot dat haar vader 'uit het leven zou willen stappen' omdat zijn kinderen elkaar nu het licht in de ogen niet meer gunnen.

In detentie heeft de vader van Rens hem omarmd en dat deed hij nooit.

Voor vrienden en kennissen van de mannen en vrouwen geldt in grote lijnen hetzelfde als voor hun familie. Als zij op de hoogte zijn, wordt er heel verschillend gereageerd. Velen keren zich van de vrouw en man af, met enkelen wordt het contact daarentegen juist beter.

Daphne: 'Toen het delict bekend is geworden, hebben al mijn vriendinnen me laten vallen. Het uitkomen van het delict heeft me veel gekost, al mijn sociale contacten.'

Ellen praat er wel over met een buurvrouw – tevens een goede vriendin – van haar. Ze ervaart het contact met deze buurvrouw sinds ze het verteld heeft als veel opener dan voorheen.

In een enkel geval heeft de vrouw zelf het contact met de ouders van het slachtoffer verbroken, uit toewijding aan haar man, omdat zij ‘honderd procent achter hem staat’.

In de naaste omgeving voeren wederom boosheid, verdriet maar ook ongeloof de boventoon.

Olga: ‘Er is veel ongeloof in de gemeenschap. De omgeving vindt het jammer en in het begin is niemand boos op hem, want het is zo’n lieve man. Later hebben de mensen wel meer afstand genomen.’

Een van de vrouwen tilt zo zwaar aan de reactie van haar omgeving dat zij zelfmoord overweegt wanneer het delict in haar woonplaats bekend wordt. Ze verhuist uiteindelijk en is nog steeds als de dood dat haar verleden haar ook in haar nieuwe woonplaats achtervolgt.

Verhoudingen met burens staan doorgaans op scherp, helemaal als het slachtoffer een buurmeisje betreft.

De oude burens, de ouders van het slachtoffer, zijn zo ‘lelijk boos’. Ze beschuldigen Rens ervan dat hij altijd al egocentrisch is geweest en dat hij nooit wat voor een ander over heeft. Olga neemt het hen niet kwalijk dat ze boos zijn op Rens. Wel vindt ze het jammer dat ze het ook naar haar toe uiten. Ze nemen het haar ook kwalijk dat zij nog een relatie heeft met Rens. ‘Maar ze moeten niet vergeten dat hij de vader van mijn kinderen is en dat ik nog steeds van hem houd.’

In enkele gevallen wordt het delict van de man opgepikt door de media, variërend van artikelen in de plaatselijke krant tot hele rechtbankverslagen op internet. Aan de gevolgen hiervan tilt het gezin zonder uitzondering zwaar.

Leontien: ‘Het misbruik en de zaak hebben veel aandacht gekregen in de plaatselijke krant. Iedereen in de buurt weet ervan. De kinderen lijden daar ook onder op school.’ Het slachtoffer gaat al een maand niet naar school.

Maatschappelijk is Guus hard aangepakt; nadat het misbruik op de voorpagina van de krant komt en de provinciale omroep het verhaal oppakt, raakt hij zijn baan kwijt. Oud-collega’s zijn zelfs bij de rechtszitting aanwezig.

De gezinnen waarvan de mannen worden ontslagen wegens het delict of werkloos raken door detentie, raken veelal in financiële problemen, vooral ook omdat de kosten van de advocaat en de schadevergoedingen hoog oplopen. In het gunstigste geval levert dat slechts frustratie op, in het ongunstigste geval moet de vrouw flink bijspringen door haar eigen werkzaamheden uit te breiden.

Annemiek werkt in de thuiszorg maar dat levert onvoldoende inkomsten op om in haar eentje voor de kinderen te zorgen, alle lasten te betalen en bovendien de schulden af te lossen. Op uitzendbasis werkt ze naast haar baan in de thuiszorg in de fabriek. Uiteindelijk heeft ze gedurende anderhalf jaar twee banen. Tussen haar twee banen door zorgt ze voor haar kinderen en slaapt ze. Ze vertelt dat ze tot op de dag van vandaag (drie jaar nadien) loonbeslag heeft. 'Je moet stevig in je schoenen staan om alles te kunnen betalen. Aan mijn eigen verwerking heb ik al die tijd niet toe kunnen komen', zegt Annemiek.

Ook komt het voor dat een vrouw door alle stress niet meer op haar werk kan functioneren en juist overspannen thuis komt te zitten.

Een minderheid van de vrouwen ziet zich genooddaakt om bij de man te blijven omdat zij in de veronderstelling zijn dat zij financieel afhankelijk zijn van hem. Zo wil een vrouw liever zelfstandig wonen, maar ze weet niet waar ze naartoe moet en hoe ze het hoofd boven water moet houden. De woonsituatie van de vrouwen verandert sowieso vrijwel altijd door het delict. Door de financiële problemen of conflicten met de buurt zijn ze gedwongen te verhuizen. Enkele vrouwen wonen nog in hun oude huis, maar dan doorgaans zonder de man omdat deze elders (in een andere woning, woonplaats of detentie) verblijft.

Op de vraag of de vrouwen anders tegen mannen in het algemeen zijn gaan aankijken, antwoordt iets meer dan de helft dat zij geen negatieve gevoelens koesteren. Een kwart rapporteert angst, wantrouwen en gereserveerdheid. Niemand heeft haatgevoelens jegens mannen in het algemeen ontwikkeld.

De vrouwen putten steun uit verschillende bronnen na de misbruikbeschuldigingen tegen hun man. Ruim de helft is van mening dat hun wilskracht ze door de beproeving sleept; iets minder dan de helft van de vrouwen ervaart steun vanuit familie en vrienden, door hulpverlening en/of religie. Een kwart van de vrouwen geeft aan dat zij geen enkele steun hebben ervaren.

8.3 Resumé

Zoals uit het relaas van deze vrouwen blijkt, is het niet zo eenvoudig en zwart-wit te stellen dat scheiden van een man die een pedoseksueel delict heeft begaan de meest voor de hand liggende reactie is. Voor de vrouwen is het geen gemakkelijke keuze; ze hebben rekening te houden met uiteenlopende aspecten binnen hun gezin, de

omgeving enzovoort. Kosten en baten worden afgewogen. Sommige vrouwen geven aan dat zij geen keuze hebben omdat zij zich afhankelijk voelen van de man. De een financieel, de ander emotioneel, sommigen beide. Misschien verklaart dit het relatief hoge aantal vrouwen in dit onderzoek dat bij de man is gebleven. Terwijl de meeste vrouwen hun twijfels hebben of zij bij de man willen blijven, kiest slechts een enkeling ervoor de relatie te verbreken. Sommige vrouwen stellen dat zij alsnog de relatie zullen beëindigen wanneer de man in herhaling valt. De impact van het delict op de relatie blijkt niet altijd negatief; een kwart van de vrouwen geeft aan dat hun relatie met de man juist sterker is geworden na het uitkomen van het misbruik. De gevolgen van het delict drukken vaak zwaar op het gezin, ook als het slachtoffer niet uit het eigen gezin afkomstig is. Verder is de impact van het delict op de sociale kring groot. De man en vrouw raken familieleden en vrienden kwijt en de relatie met de buurt raakt verstoord. Daarnaast ontstaan ten gevolge van het misbruik soms problemen op het gebied van werk, wonen en financiën.

DEEL III

INFORMATIE VAN DE MANNEN

9 Risicoprofielen van pedoseksuelen

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de strafrechtelijke kenmerken en risicofactoren van de negentien mannen die hun eigen of andermans kinderen seksueel hebben misbruikt. Risicofactoren, ook wel criminogene factoren genoemd, kunnen zich manifesteren op één of meer (levens)domeinen. Met behulp van de WaagSchaal,¹⁸ een risicotaxatie-instrument voor de ambulante forensische psychiatrie, is onderzocht welke combinaties van risicofactoren het seksueel misbruik in de hand hebben gewerkt en mogelijk in de toekomst een rol spelen in terugval in seksueel delictgedrag (recidive). Risicotaxaties zijn het betrouwbaarst als ze zijn gebaseerd op verschillende informatiebronnen. Voor de risicotaxaties van de negentien mannen is gebruikgemaakt van informatie afkomstig uit de landelijke database van justitie (Justitiële Documentatiesysteem – JDS) en van informatie uit het intakeverslag, rapportages van eerdere hulpverleningsinstellingen, processen-verbaal en therapieverslagen.

In acht paragrafen worden de risicofactoren besproken. Elke paragraaf bevat één of meer tabellen met een cijfermatig overzicht. De toelichting op de tabellen geeft de opvallendste aspecten weer. Ter illustratie worden uitspraken van de mannen en observaties of opmerkingen van behandelaars geciteerd. Aan het eind van elke paragraaf staat een samenvattende beschouwing waarin de informatie van de mannen wordt bediscussieerd tegen de achtergrond van de literatuur. In paragraaf 9.9 worden de risicofactoren van de mannen naast elkaar gelegd en wordt – op basis van vier domeinen die in hoofdstuk 3 zijn beschreven – toegelicht wat de ingeschatte recidiverisico's zijn.

9.1 De strafbare feiten en slachtoffers van seksueel misbruik

Om een beeld te krijgen van de activiteiten van de mannen op strafrechtelijk gebied wordt ingegaan op het delict waarvoor forensisch psychiatrische behandeling is geïndiceerd (indexdelict) en op de strafbare feiten die de mannen in het verleden hebben gepleegd. Voor zover bekend uit het beschikbare materiaal wordt ook een beschrijving gegeven van de slachtoffers.

In tabel 9.1 staat een overzicht van de strafbare feiten op seksueel gebied waarvoor de mannen zijn veroordeeld en die hebben geleid tot forensisch psychiatrische behandeling (indexdelict).

¹⁸ In hoofdstuk 2 is de WaagSchaal meer in detail beschreven.

Tabel 9.1 Indexdelict (WvSr)

Veroordelingen	n
Art. 240b lid 1: in bezit van kinderporno	5
Art. 242: verkrachting	3
Art. 244: ontucht met kind < 12 jaar (mede) seksueel binnendringen van het lichaam	4
Art. 245 lid 1: ontucht met kind 12-16 jaar (mede) seksueel binnendringen van het lichaam	3
Art. 246: feitelijke aanranding	2
Art. 247 lid 1: ontucht met kind < 16 jaar	6
Art. 249 lid 1: ontucht met minderjarig eigen kind/stiefkind/pleegkind	3
Totaal aantal delicten	26

Vijftien mannen worden veroordeeld voor het plegen van in totaal 26 seksuele delicten.¹⁹ Twaalf mannen krijgen een detentiestraf opgelegd, die zij al dan niet voor de start van de behandeling moeten uitzitten. De gemiddelde detentieperiode is 22 maanden (spreiding: 12-48 maanden), waarvan 7 maanden voorwaardelijk (spreiding: 0,5-12 maanden) met een proeftijd van 3 jaar (spreiding: 2-10 jaar). Twee mannen hoeven geen gevangenisstraf uit te zitten, maar krijgen een voorwaardelijke detentiestraf²⁰ opgelegd van gemiddeld 8 maanden (spreiding 6-12 maanden) met een proeftijd van bijna 3 jaar (spreiding: 2-5 jaar). Eén man krijgt enkel een proeftijd van 3 jaar.

Twaalf van de vijftien veroordeelde mannen moeten zich – als bijzondere voorwaarde bij hun veroordeling – gedurende hun proeftijd houden aan de voorschriften en aanwijzingen van Stichting Reclassering Nederland. In de praktijk betekent dit verplichte reclasseringscontacten en ambulante forensisch psychiatrische behandeling. Twee cliënten met een voorwaardelijke straf vechten het vonnis aan door in hoger beroep te gaan.²¹

In de strafdossiers zijn vijftien seksuele delicten aangetroffen, zoals het downloaden van kinderporno, verkrachting en ontucht met een kind, waarvoor de mannen niet zijn veroordeeld.

19 Het indexdelict kan bestaan uit meerdere strafbare feiten. Negen van de vijftien mannen zijn veroordeeld voor het plegen van twee of meer strafbare feiten. Vier mannen hebben geen strafrechtelijk traject doorlopen.

20 Een *voorwaardelijke straf* is een straf die pas uitgevoerd wordt als een veroordeelde zich niet aan bepaalde voorwaarden houdt. Hij mag zich binnen de proeftijd niet schuldig maken aan een strafbaar feit.

21 Bij hoger beroep wordt aan een 'hogere' rechter gevraagd om na te gaan of er in de zaak foute beslissingen zijn genomen. De zaak wordt dus niet meer inhoudelijk beoordeeld. Door in hoger beroep te gaan wordt het vonnis opgeschort, dat wil zeggen dat de man op dat moment vrij van justitie is en dat eventueel opgelegde schorsingsvoorwaarden, zoals het volgen van behandeling, niet meer gelden. Ook is er in deze fase geen reclasseringstoezicht.

In tabel 9.2 is te zien dat een relatief groot aantal zaken geseponeerd is vanwege het verstrijken van de verjaringstermijn of onvoldoende bewijs (de zogenoemde technische sepots). Het is bekend dat relatief veel zedenzaken pas na jaren aan het licht komen. Dit wordt ook geïllustreerd door een van de slachtoffers, die pas na zeven jaar over het misbruik durft te praten. Na een aantal jaren therapie gaat zij op aanraden van haar therapeut over tot het doen van aangifte.

Tabel 9.2 Sepots en vrijspraak

	n
Vrijspraak	5
Technische sepots	
Onvoldoende bewijs (sepot 02): hieronder valt onvoldoende of niet overtuigend bewijs	2
Niet ontvankelijk (sepot 03): vanwege verjaring	7
Gronden samenhangende met de verhouding tussen verdachte en benadeelde	
Vervolgning is in strijd met belang van benadeelde (sepot 72): benadeelde brengt te respecteren redenen naar voren om geen vervolging in te stellen	1

Een groot deel van de mannen heeft geen justitiële voorgeschiedenis. Vier mannen kwamen al eerder in aanraking met justitie. Deze mannen pleegden vooral gewelds- en vermogensdelicten (zie tabel 9.3).

Tabel 9.3 Criminele antecedenten (WvSr)

Criminele antecedenten – veroordelingen	n
Art. 141 lid 1: openlijke geweldpleging in vereniging	1
Art. 285 lid 1: bedreiging met openlijk geweld	1
Art. 300 lid 1: mishandeling	1
Art. 302 lid 1: (poging tot) zware mishandeling	1
Art. 310: diefstal	1
Art. 311 lid 1 sub 4: diefstal door twee of meer verenigde personen	1
Art. 312 lid 2: diefstal met bedreiging door twee of meer verenigde personen	1
Art. 244: ontucht met kind < 12 jaar (mede) seksueel binnendringen van het lichaam	1

Op basis van de informatie van justitie is berekend hoe oud de mannen waren bij hun eerste veroordeling. De mannen zijn gemiddeld 39 jaar oud als zij voor het eerst worden veroordeeld, van wie de jongste (en enige minderjarige) zeventien jaar is en de oudste 55 jaar. Voor vijftien mannen is het indexdelict de eerste veroordeling. Ze worden beschouwd als *first offenders*.²² Uit de dossiers weten we dat van deze groep

22 De term *first offender* wordt hier gedefinieerd als 'voor het eerst veroordeeld voor een zedendelict'.

minstens zeven mannen in het verleden kinderen hebben misbruikt, zonder strafrechtelijke consequenties.

In tabel 9.4 staan de gegevens van de slachtoffers van het seksueel misbruik, voor zover die informatie uit het beschikbare materiaal kon worden opgemaakt. Er zijn in totaal 38 slachtoffers geïdentificeerd. Dat zijn er minimaal 15 meer dan in de strafrechtelijke stukken van justitie zijn gevonden. Deze ‘extra’ slachtoffers staan vermeld in dossierstukken, zoals rapportages van eerdere hulpverleningsinstellingen, reclassering en/of therapieverslagen. Het zijn slachtoffers die geen aangifte hebben gedaan van het misbruik.

Tabel 9.4 Slachtofferkenmerken

	n
Aantal slachtoffers	
Eén slachtoffer	11
Twee slachtoffers	3
Drie slachtoffers	3
Zes slachtoffers	2
Geslacht	
Jongen	13
Meisje	25
Levensfase	
Prepuberale fase ²³	16
Puberale fase	5
Onbekend	17
Aard van de relatie met pleger²⁴	
<i>Intrafamiliaire plegers</i>	
Biologische vader	7
Stiefvader	3
Pleegvader	1
Oom	3
Opa	1
<i>Extrafamiliaire plegers</i>	
Bekende	6

23 Een pedofiele stoornis wijst op een (exclusieve) seksuele voorkeur voor kinderen die nog geen secundaire geslachtskenmerken (borsten, lichaamsbehaaring en schaamhaar) hebben. Bij hoeveel mannen sprake is van een pedofiele stoornis wordt elders in dit hoofdstuk behandeld.

24 Het aantal plegers is hoger dan het totaal aantal onderzochte mannen omdat een pleger meerdere slachtoffers kan hebben gemaakt. Zo kan een vader zijn eigen dochter hebben misbruikt, maar ook het buurmeisje.

De meeste slachtoffers zijn meisjes. Het misbruik begint vaak nog voor het twaalfde jaar. De misbruikperiode duurt gemiddeld 36 maanden (spreiding 1 maand tot ruim 14 jaar). In de langere misbruikperiodes, die enkele jaren duren, gaat het om meerdere slachtoffers die na elkaar worden misbruikt en waarin periodes van misbruik worden afgewisseld met periodes waarin geen misbruik plaatsvindt. Een van de onderzochte mannen bijvoorbeeld misbruikt op zijn zeventiende jaar een prepuberale jongen. Na een detentieperiode van 21 maanden volgt een misbruikvrije periode van enkele jaren (in die tijd studeert hij, staat onder reclasseringstoezicht en wordt verplicht tot ambulante forensisch psychiatrische behandeling). Daarna begint het misbruik – naar eigen zeggen – opnieuw, totdat hij weer wordt veroordeeld voor het seksueel misbruiken van meerdere andere prepuberale jongens.

Het misbruik van de meeste slachtoffers vindt plaats in het gezin (biologische, stief- of pleegvader) of in de familie (oom, opa). Een aanvankelijk normaal affectief contact met het kind (eigen kind, stiefkind of pleegkind) in de context van gewone fysieke activiteiten zoals baden, kietelen of stoeien wordt door de dader op grond van opkomende of reeds langer bestaande seksuele fantasieën of gedachten geleidelijk omgevormd tot een geseksualiseerd contact. Deze handelingen, gericht op het gewillig maken van het kind, worden *grooming*²⁵ genoemd. Intrafamiliaal misbruik wordt vaak minder snel ontdekt omdat het seksueel grensoverschrijdend gedrag in veel gevallen gezien kan worden als verzorgend en functioneel. Het geseksualiseerd contact kan zich ontwikkelen naar gerichte betastingen op of onder de kleding en penetratie van het lichaam met tong, vinger of penis.

Bij tien mannen blijven de seksuele handelingen beperkt tot het betasten van het slachtoffer. 'Ik paste soms op haar en ze was dan heel aanhankelijk. Als ik met haar in bad ging, betastte ik haar en kreeg een erectie.' Bij negen mannen neemt het misbruik ernstigere vormen aan (penetratie met vinger of penis).

Het seksuele indexdelict en criminele voorgeschiedenis als voorspellers voor recidive

In diverse studies is aangetoond dat de delictgeschiedenis een sterke voorspeller is voor (seksuele) recidive (zie onder andere Cottle, Lee & Heilbrun, 2001). Met name het aantal eerdere vergripen en de leeftijd waarop het eerste delict is gepleegd, spelen daarbij een belangrijke rol. Hoe meer vergripen en hoe jonger de pleger, des te hoger de recidivekans (Hanson & Wallace-Capretta, 2000). Een van de specifieke risicofactoren voor het plegen van pedoseksuele delicten is het hebben van een voorkeur voor niet-verwante, minderjarige jongens (zie onder andere Harris & Hanson, 2004). Bij vier mannen wordt het recidiverisico als zeer hoog beschouwd. Ten grondslag

25 Zie ook hoofdstuk 3 voor een uitgebreide beschrijving van het *grooming*-proces.

hieraan liggen onder andere de aard en frequentie van de seksuele delicten en de slachtofferkeuze: ze zijn veroordeeld voor het plegen van meerdere (typen) seksuele delicten: *hands-off* zedendelicten (waaronder exhibitionisme en het downloaden van kinderporno) en *hands-on* zedendelicten (waaronder aanranding en verkrachting). Hun criminele carrière op seksueel gebied zet relatief vroeg in en ze hebben een exclusieve voorkeur voor niet-verwante, prepuberale jongens. Bovendien misbruiken ze hun slachtoffers gedurende een langere periode. Vijftien mannen die enkel seksuele delicten plegen, worden beschouwd als specialisten, en de vier andere mannen die ook andere typen delicten (vooral gewelds- en/of vermogensdelicten) hebben gepleegd, worden generalisten genoemd. Naast een seksueel recidiverisico hebben generalisten ook een verhoogd risico om andere typen delicten te plegen.

9.2 Opleiding, werk en financiën

Het opleidingsniveau van de mannen is overwegend van gemiddeld niveau (zie tabel 9.5). De meeste mannen doorlopen hun school met horten en stoten. Er wordt van opleiding gewisseld, een aantal mannen doubleert één of meer keren, terwijl anderen de opleiding niet afmaken. Ook het arbeidsverleden van de mannen kent een onrustig verloop: veelvuldige wisseling van functies en/of een functie bekleden op een lager niveau dan het opleidingsniveau. 'In het verleden heeft hij veel baantjes gehad. Hij stapte meestal zelf op omdat zijn collega's niet deden wat hij zei of omdat ze slecht werk afleverden', zo staat er in het therapieverslag.

Tabel 9.5 Opleiding en werk

	n
Hoogst voltooide opleiding	
Lager onderwijs	1
Voortgezet onderwijs	4
Lts, mbo, mulo, leao	10
Hbo, wo	4
Huidig werk	
Zelfstandige	1
In loondienst	14
Werkloos	2
Pensioen	1
Onbekend	1
Schulden	
Ja	6
Nee	13

De beroepen variëren van relatief solitaire functies, zoals chauffeur, elektromonteur en netwerkbeheerder, tot functies waarin het contact met kinderen centraal staat, zoals docent, conciërge en zwemleraar.

Als gevolg van het delict worden de meeste mannen werkloos. Ze worden ontslagen of stappen zelf op. De tien mannen die gedetineerd zijn geweest, raken hun baan kwijt. Ze hebben moeite om elders aan de slag te komen. Ten tijde van het onderzoek zijn twee mannen nog werkloos. Door het verlies van werk krijgt een aantal gezinnen het financieel krap als gevolg van openstaande schulden, opgelegde schadevergoeding en advocaatkosten of het faillissement van een eigen bedrijf.

Werken en financiën: risico op terugval in seksueel delictgedrag?

De meeste mannen hebben een problematische voorgeschiedenis op het gebied van werk. Na het uitkomen van het delict wordt de arbeidssituatie van de mannen er niet beter op. De meesten weten het tijt te keren en vinden weer werk. De werksituatie van twee mannen wordt echter als risicoverhogend aangemerkt. Bij een van deze mannen wordt de kans op delictherhaling vergroot doordat de werksetting (conciërge op school) fungeert als potentiële toegang tot slachtoffers. In het verleden ontmoette hij op het werk namelijk een van de slachtoffers. Bij de andere man zit het risicoverhogende aspect vooral in het gebrek aan werk omdat hij door verveling wegvlucht in fantasieën die hem weer aanzetten tot het plegen van seksuele delicten. De financiële problemen zijn bij geen van de mannen aanleiding om te veronderstellen dat zij herhaald seksueel delictgedrag in de hand werken.

9.3 Relatie en woonsituatie

De mannen beschrijven hun relatie in wisselende bewoordingen, maar de grootste gemene deler blijft de slechte seksuele relatie met de partner als een van de voedingsbronnen voor het seksueel misbruik: 'Werk ging slecht, relatie ging slecht, ik heb het ergens anders teruggepakt.' Opvallend is eveneens dat de meeste mannen de partner afschilderen als controlerend en (verbaal) dominant. Dit beeld versterkt zich na het uitkomen van het delict. De mannen ervaren een nog grotere inperking van hun vrijheid. De toegenomen controle wordt benauwend en vervelend gevonden. De mannen geven in de behandeling aan zich door de partner gecontroleerd, betutteld en afgewezen te voelen: 'Ik leef al tien jaar in een hel. Ik heb behoefte aan een complimentje, maar dat krijg ik niet. Dat maakt me moedeloos.'

De relatie staat onder druk na het uitkomen van het delict. Vier van de negentien relaties eindigen in een scheiding (zie tabel 9.6) en bij twee koppels is het ten tijde van het onderzoek onzeker of de relatie standhoudt. De meeste vrouwen blijven bij de man, maar het beschadigde vertrouwen trekt een behoorlijke wissel op hun re-

latie. De communicatie verloopt bijzonder stroef en over en weer worden verwijten gemaakt: ‘Ze schieten beiden met scherp. Ze liggen in loopgraven’, zo constateert een behandelaar.

De mannen beseffen dat het nodig is om te communiceren over het delict en de gevolgen ervan voor hun leven en relatie. Praten wordt als zwaar ervaren en de gekozen strategie is er één van vermijding: ‘Perioden die ik als zorgeloos heb ervaren, zijn de perioden waarin ik in het ziekenhuis lag en gedetineerd was.’ Maar ook tijdens de behandeling is het voor de mannen soms lastig om open te zijn, zoals ook blijkt uit het commentaar van de groep dat hij een van de besten is in ‘niets zeggen’ en ‘veel lucht verplaatsen’.

Niet zelden ervaren de mannen de partner als degene die de regie in handen heeft: ‘Zij zet kaders, hij voert uit’, ‘Ze heeft de touwtjes in handen, hij legt zich erbij neer omdat hij niet zo goed is in argumenteren’. Bij een aantal andere mannen blijkt juist het tegenovergestelde: ‘Alles draait om hem, ook als het om haar gaat’, zo merkt een behandelaar op.

Tabel 9.6 Relatie en woonsituatie na uitkomen van het delict

	n
Burgerlijke staat ten tijde van het delict	
Gehuwd/samenwonend met kinderen	12
Gehuwd/samenwonend met stiefkinderen	3
Gehuwd zonder kinderen	4
Relatie met oorspronkelijke partner na uitkomen delict	
Ja	16
Nee	3
Woonsituatie na uitkomen delict	
Met partner en (stief)kinderen	6
Met partner en (stief)kinderen (slachtoffer uit huis geplaatst)	2
Met partner, zonder kinderen	4
Tijdelijk zelfstandig of bij (schoon)familie	5
Permanent zelfstandige woonruimte	2

De meeste mannen wonen na het uitkomen van het delict (weer) bij hun partner en gezin, al dan niet na een tijdelijke onderbreking door bijvoorbeeld een contactverbod of detentie. Bij twee gezinnen wordt het slachtoffer uit huis geplaatst alvorens de man weer thuis komt wonen. Voor de mannen die weer met hun minderjarige biologische

of stiefkinderen onder één dak leven, levert dat een risicovolle situatie op. Tijdens de behandeling bekent een van de mannen zijn dochter opnieuw te hebben betast.

De mannen en vrouwen maken afspraken met elkaar over de *do's* en *don'ts* van de mannen die nog of weer thuis wonen: de mannen moeten openheid van zaken geven. Dat houdt onder andere in dat de man moet aangeven wanneer hij de behoefte voelt opkomen om naar (kinder)porno te kijken. Afgesproken wordt dat hij niet alleen met kinderen in één ruimte mag zijn en dat de kamerdeuren altijd open moeten blijven staan. Sommige mannen kunnen zich moeilijk aan deze afspraken houden. Dat blijkt ook uit de conclusie van een behandelaar dat 'als er geen externe controle is, hij zijn seksuele impulsen naar zijn dochter en het bezoeken van pornosites niet in bedwang kan houden'.

Woon- en gezinssituatie als seksuele recidivebevorderende omstandigheden

Zolang de mannen afhankelijk zijn van externe controle, beïnvloedt de woonsituatie (waar en met wie) het recidiverisico. De situatie wordt instabieler als een man weggaat uit de omgeving waarin het misbruik bekend is en de anonimiteit opzoekt. Alle externe controle valt hierdoor namelijk weg.

Bij twee mannen is er sprake van een verhoogd recidiverisico vanwege hun woon-situatie, bij de een omdat hij de anonimiteit opzoekt, bij de ander omdat hij is verhuisd naar een omgeving met een lagere school in de buurt.

Voor elf mannen vormen de relatie en gezinssituatie een potentieel recidiverisico. Acht mannen die hun (stief-, pleeg)kinderen hebben misbruikt, zijn weer terug in het gezin waar het misbruik plaatsvond. Ofschoon bij zeven van deze mannen de slachtoffers niet meer thuis wonen, wordt de gezinssituatie als risicovol beschouwd omdat er nog andere kinderen in huis zijn. Bij één man is de situatie bijzonder risicovol omdat hij weer onder één dak leeft met het slachtoffer.

Voor de andere drie mannen wordt de gezinssituatie als risico beschouwd omdat zij neefjes en/of nichtjes hebben misbruikt. Ondanks dat het contact met deze slachtoffers is verbroken, krijgt het gezin (nog steeds) bezoek van andere nichtjes, neefjes of kleinkinderen. Hoe frequenter en intensiever het contact met potentiële slachtoffers, des te groter de verleiding om terug te vallen in delictgedrag. Uiteraard wordt het recidiverisico nooit bepaald door één enkele factor. Ook andere factoren kunnen hierbij een rol spelen, zoals gedragsproblemen, psychische stoornissen en sociale isolatie. Op deze en andere risicofactoren wordt in de volgende paragrafen ingegaan.

9.4 Relatie met familie en vrienden na uitkomen van het delict

De meeste mannen voelen de gevolgen van het delict direct in hun relatie met (schoon) familie en vrienden (zie tabel 9.7). De (schoon)familie distantieert zich van de man, vrienden verdwijnen en de mannen raken – al dan niet met hun partner en kinderen – in een isolement. Een van de mannen illustreert dit met de opmerking: ‘Als ik de telefoon opneem, wordt de hoorn op de haak gegooid.’ Het sociale isolement wordt soms ook bevorderd door de mannen zelf. Bij een aantal mannen gaat dat zo ver dat ze verhuizen of contacten actief uit de weg gaan omdat ‘het niet meer uitmaakt, het oordeel ligt toch al vast’. Door te vertrekken uit de oude buurt hopen ze het oordeel van de buurt te ontlopen en ergens anders met een schone lei te kunnen beginnen.

Tabel 9.7 Relatie met familie en vrienden na uitkomen van het delict

	n
Relatie met (schoon)familie	
Beëindigd	5
Slecht, maar aanwezig	3
Bekoeld/afstandelijk	5
Goed	4
Onbekend	2
Relatie met vrienden/buurt	
Beëindigd	7
Slecht, maar aanwezig	1
Bekoeld/afstandelijk	3
Goed	3
Onbekend	5

Buurtgenoten reageren doorgaans negatief op het misbruik: de mannen worden zwartgemaakt en men dreigt deur aan deur posters met naam en toenaam te verspreiden. De schoolleiding voelt zich genoodzaakt om de andere ouders te informeren, hetgeen voor sommige ouders reden is het contact met de man en zijn gezin te verbreken.

Maar een aantal mannen heeft ook andere ervaringen. Na het uitkomen van het delict voelen ze zich gesteund door hun familie, vrienden, de buurt en kerkgemeenschap. Het aantal vriendschappen neemt weliswaar af, maar het contact met degenen die nog in beeld zijn, is niet verslechterd.

Samenhang tussen sociaal isolement en seksueel delictgedrag

Het sociale isolement is bij twee mannen een risicoverhogende factor. Bij één man wordt het risico op terugval in delictgedrag vergroot omdat hij (met zijn gezin) in een sociaal isolement terecht is gekomen. Als gevolg daarvan valt de externe controle

weg en bestaat de kans dat hij zijn toevlucht neemt tot het seksueel misbruiken van kinderen. Bij de andere man wordt het risico vergroot door het wegvallen van steun van vrienden.

9.5 Vrijtijdsbesteding

Van de negentien mannen geven er veertien aan in hun vrije tijd alleen of in gezelschap van anderen activiteiten te ondernemen (zie tabel 9.8). De meesten zijn het liefst alleen en gaan bijvoorbeeld achter de computer zitten of klussen. Bij het inschatten van het recidiverisico worden individuele vrijtijdsbestedingen (die toegang bieden tot mogelijke slachtoffers, dus geen soloactiviteiten zoals bijvoorbeeld gitaarspelen) over het algemeen beschouwd als een risicoverhogende factor vanwege het ontbreken van enige vorm van sociale controle. Het surfen op internet vergroot het risico om (kinder) pornosites of *chatrooms* te bezoeken. Contextuele vrijtijdsbestedingen, dus het in groepsverband activiteiten ontplooiën, verlagen doorgaans het recidiverisico.

Tabel 9.8 Vrijtijdsbesteding

	n
Individuele vrijtijdsbesteding	
Computerspelletjes, muziek en films downloaden	2
Lezen/puzzelen	4
Tuinieren/klussen	4
Muziek/fotografie/auto	4
Contextuele vrijtijdsbesteding	
Kerk bezoeken	2
(Sport)vereniging	6

Is er een verband tussen vrijtijdsbesteding en het recidiverisico?

Bij vier mannen wordt de vrijtijdsbesteding aangemerkt als risicoverhogend. Zo vormt de sportvereniging van één man een risico voor terugval in delictgedrag vanwege het contact met kinderen op die vereniging. Het internet- en downloadgedrag van één man wordt gezien als een risico door het gemak waarmee hij opnieuw kinderpornosites zou kunnen gaan opzoeken. Bij twee andere mannen is juist het ontbreken van een vrijtijdsbesteding risicovol, in die zin dat verveling de behoefte aan seksuele prikkels in de hand werkt. Een behandelaar merkt op dat een cliënt 'wegvlucht in fantasieën als de verveling toeslaat. Hij voedt zijn fantasie door met de auto langs plekken waar kinderen zijn te rijden.'

9.6 Klinische en persoonlijkheidsstoornissen en gedragsproblemen

Welke gedragsproblemen laten de mannen zien en welke stoornissen kunnen hieraan ten grondslag liggen? Gedragsproblemen, zoals impulsiviteit, vijandigheid en boosheid (zie tabel 9.9), worden beschouwd als sociaal ongewenste gedragingen. Deze gedragingen wijzen doorgaans op een onvermogen om op een sociaal geaccepteerde en adequate manier om te gaan met problemen. Bij de meeste mannen uit de gedragsproblemen zich in een verhoogde mate van impulsief en ondoordacht handelen (impulsiviteit), het vermijden van problemen (gebrekkige *coping*-vaardigheden) en/of het snel uiteten van boosheid en irritatie (problemen met hanteren van boosheid).

Tabel 9.9 Gedragsproblemen

	n
Gedragsproblematiek	
(Enige mate van) impulsiviteit	11
Matige tot slechte <i>coping</i> -vaardigheden	17
(Enige) problemen met het hanteren van boosheid	12

Als gedragsproblemen ernstig en hardnekkig zijn, is het mogelijk dat hieraan een klinische stoornis (As I-stoornis) en/of een persoonlijkheidsstoornis (As II-stoornis) ten grondslag ligt.

De As I-stoornissen beschrijven de 'psychiatrische ziekten', het klinisch ziektebeeld dat niet altijd aanwezig hoeft te zijn geweest of van voorbijgaande aard is. Voorbeelden van As I-stoornissen zijn depressie, ADHD en angst. De As II-stoornissen beschrijven de kenmerken van een persoon die blijvend zijn, ook wel persoonlijkheidsstoornissen genoemd. In de DSM staan tien persoonlijkheidsstoornissen beschreven die in drie clusters zijn onderverdeeld. *Cluster A* bestaat uit stoornissen waarbij vreemd of excentriek gedrag centraal staat, zoals een paranoïde persoonlijkheidsstoornis en schizoïde persoonlijkheidsstoornis. *Cluster B* bestaat uit stoornissen waarin theatrale, emotionele of grillige gedragingen een centrale rol spelen, zoals een antisociale persoonlijkheidsstoornis, theatrale persoonlijkheidsstoornis en narcistische persoonlijkheidsstoornis. *Cluster C*-stoornissen kenmerken zich door gespannen of angstig gedrag, zoals een ontwijkende persoonlijkheidsstoornis en afhankelijke persoonlijkheidsstoornis. Naast de hiervoor genoemde persoonlijkheidsstoornissen kan men ook de diagnose persoonlijkheidsstoornis 'niet anderszins omschreven' (NAO) krijgen. Deze diagnose krijgen mensen die *nét* niet voldoen aan de criteria van één bepaalde persoonlijkheidsstoornis, maar die wel 'trekken' hebben van twee of meer persoonlijkheidsstoornissen (DSM-IV-TR; APA, 2000).

In tabel 9.10 staan de diagnoses van de negentien mannen. Bij alle mannen is een stoornis gediagnosticeerd. Bij vijftien mannen is de belangrijkste reden tot zorg ‘seksueel misbruik van een kind’. Dit wordt aangeduid met een V-code. Bij deze mannen betekent dit dat aan het misbruiken van kinderen andere stoornissen ten grondslag kunnen liggen dan de seksuele stoornis ‘pedofilie’. Dit in tegenstelling tot de vier mannen die wel gediagnosticeerd worden met ‘pedofilie’.

Tabel 9.10 Definitieve diagnose op As I en As II

	n
As I-klinische stoornissen	
Seksueel misbruik van een kind (V-code 61.21)	15
Pedofilie	4
Parafilie NAO (hyperseksualiteit)	4
Middelenmisbruik/-afhankelijkheid	1
Depressieve stoornis	3
Overig (pervasieve ontwikkelingsstoornis en ADHD)	2
As II-persoonlijkheidsstoornissen	
(Trekken van) cluster B persoonlijkheidsstoornissen	2
(Trekken van) cluster C persoonlijkheidsstoornissen	6
(Trekken van) cluster B en C persoonlijkheidsstoornissen	4
Persoonlijkheidsstoornis NAO zonder specificatie van trekken	3
Geen persoonlijkheidsproblematiek	4

Zes mannen hebben ook nog andere stoornissen op As I (comorbiditeit). Vier mannen zijn gediagnosticeerd met ‘parafilie niet anderszins omschreven (parafilie NAO)’. Deze diagnose wordt gebruikt om een hyperseksuele stoornis te diagnosticeren (zie hoofdstuk 3). Drie mannen zijn gediagnosticeerd met een depressie, van wie twee aangeven in het verleden één of meer suïcidepogingen te hebben gedaan. Tot de categorie ‘overig’ worden twee mannen gerekend: één man met een pervasieve ontwikkelingsstoornis (aan autisme verwante stoornis) en één met ADHD. Deze stoornissen duiden op een instabiele, geestelijke of emotionele toestand die zich uit in een gebrekkig vermogen om sociale interacties aan te gaan.

Bij ongeveer driekwart van de mannen is in enige vorm persoonlijkheidsproblematiek gevonden. De meeste mannen hebben (trekken van) stoornissen in cluster C, vooral ontwijkende (n = 6) en/of afhankelijke persoonlijkheidsstoornis (n = 4). Mensen met een ontwijkende persoonlijkheidsstoornis hebben het gevoel tekort te schieten en zijn overgevoelig voor het negatieve oordeel van anderen. Ze zijn terughoudend, zelfs vermijdend, in het aangaan van sociale contacten, tenzij er de zekerheid bestaat dat anderen hem/haar aardig vinden. Mensen met een afhankelijkheidsstoornis hebben een buitensporige behoefte om verzorgd te worden en zijn bang om in de steek te worden

gelaten. Het nemen van beslissingen en verantwoordelijkheid wordt liever overgelaten aan anderen.

Bij vier mannen worden naast een cluster C persoonlijkheidsstoornis ook (trekken van) cluster B stoornissen gediagnosticeerd, vaak een narcistische persoonlijkheidsstoornis. Ook bij cluster B persoonlijkheidsstoornissen is er sprake van disfunctioneren, maar dan op een andere manier. Mensen met een narcistische persoonlijkheidsstoornis hebben een opgeblazen gevoel van eigen belangrijkheid en hebben een grote behoefte aan bewondering. Ze kunnen misbruik maken van anderen om hun eigen doelen te realiseren.

Psychische problemen in samenhang met seksueel delictgedrag

Mensen met een psychische stoornis hebben over het algemeen een gebrekkige (emotionele) zelfregulatie, zich uitend in een onvermogen om op een adequate manier te functioneren op de drie 'W's': wonen, werken en wederhelft.

Door emotionele labiliteit kunnen mensen zich onvoldoende focussen op hun plannen en de uitvoering daarvan. Zij richten zich meer op de onmiddellijke beloning (bijvoorbeeld seksuele bevrediging) en houden onvoldoende rekening met de gevolgen op lange termijn. Een dergelijk patroon wordt ook teruggevonden bij de tien mannen met (trekken van) cluster C stoornissen. Ze vermijden het om orde op zaken te stellen op de drie W's. Het kijken naar volwassenen- en/of kinderporno of het zoeken naar contact met kinderen kan het gevolg zijn van deze vermijdingsstrategie. In de literatuur wordt een structurele instabiliteit op de drie W's vaker in verband gebracht met het (herhaaldelijk) plegen van onder andere seksuele delicten (Hanson & Morton-Bourgon, 2004; Marshall, Marshall, Serran & O'Brien, 2008). Op de betekenis van de diagnose 'pedofilie' en 'parafilie NAO' (hyperseksualiteit) in termen van het recidiverisico wordt ingegaan in paragraaf 9.8.

9.7 Motivatie voor behandeling en houding ten aanzien van criminaliteit

Na het uitkomen van het delict hebben de mannen er baat bij om zichzelf van hun beste kant te laten zien. Veertien mannen geven aan (zeer) gemotiveerd te zijn voor behandeling (zie tabel 9.11). Ze willen begrijpen waarom ze seksueel contact met kinderen hebben gehad en zijn bereid om te veranderen. Vijf andere mannen zijn een stuk minder gemotiveerd; ze zijn er niet van overtuigd dat behandeling nodig is en laten zich in de groepsbehandeling ook moeilijk aanspreken op hun gedrag door groepsgenoten: 'Zij zitten hier ook niet voor zweetvoeten, dus wie zijn zij om mij aan te spreken.'

Tabel 9.11 Motivatie voor behandeling en houding ten aanzien van criminaliteit

	n
Gemotiveerd voor behandeling	14
Verminderde motivatie voor behandeling	5
<i>Houding ten aanzien van het misdrijf</i>	
Goedkeuring/vergoelijking van delict	9
Minimalisering van delict	10
Ontkenning van het delict	5
Gebrek aan empathie voor het slachtoffer	10

De helft van de mannen vergoelijkt of minimaliseert het delict en/of vertoont een gebrek aan empathie voor het slachtoffer. Een kwart ontkent het seksueel misbruik. Deze houding ten aanzien van criminaliteit in het algemeen en het seksueel misbruik in het bijzonder wordt weerspiegeld in uitspraken als ‘Het kind heeft er toch geen negatieve psychologische gevolgen van gehad?’ en ‘Er zijn zoveel jonge meiden van die leeftijd die seks hebben, dus waarom niet met mij?’. Dergelijke opvattingen worden cognitieve vervormingen of goedpraters genoemd. Voor de meeste mannen zijn cognitieve vervormingen ad-hocverklaringen, bedoeld om het lage zelfbeeld te ontzien, uit angst om vrienden, familie en/of gezin te verliezen of om gevoelens van schaamte en schuld te onderdrukken.

Bij vier mannen lijken de cognitieve vervormingen voort te komen uit dieper liggende (delictbevorderende) attitudes: kinderen worden beschouwd als seksuele wezens die kunnen instemmen met volwassen seksuele contacten. Uitspraken die hierop wijzen zijn: ‘Kinderen vinden het fijn’ of ‘Het kind wilde het zelf graag’. Een aantal van hen noemt het bijzondere contact met kinderen als reden voor het misbruik: ‘We hadden een speciale band. Ik voelde me tot haar aangetrokken. Ze ging groeien en kwam in de puberteit met alles erop en eraan’, ‘Ik voel me meer op mijn gemak bij kinderen dan volwassenen. Ik vind het omgaan met kinderen leuk en erotisch. Mijn voorkeur gaat uit naar meisjes tussen de vijf en twaalf jaar.’

Hoe verhouden motivatie voor behandeling en cognitieve vervormingen zich tot het (herhaald) plegen van seksuele delicten?

Een verminderde motivatie aan het begin van de behandeling hangt niet direct samen met delictgedrag, althans zo wijst onderzoek uit (zie bijvoorbeeld Hanson & Morton-Bourgon, 2004). Een gebrek aan behandelmotivatie voorspelt echter wel de mate van therapietrouw, hetgeen weer samenhangt met de kans op het afronden van de behandeling. Het afronden van de behandeling hangt wel weer samen met een lager recidiverisico (Hanson, Bourgon, Helmus & Hodgson, 2009).

Ofschoon ruim de helft van de mannen het delict vergoelijkt, minimaliseert en/of ontkent, heeft de wetenschap tot op heden niet onomstotelijk kunnen aantonen dat het hebben van cognitieve vervormingen bijdraagt aan een grotere kans op terugval in seksueel delictgedrag. Het minimaliseren door delinquenten wordt zelfs beschouwd als een teken van besef dat ze iets fout hebben gedaan (Marshall, Marshall & Ware, 2009; Mann, Hanson & Thornton, 2010). Ook empathie voor slachtoffers blijkt terugval in delictgedrag niet te verminderen. De meeste plegers zijn heel goed in staat tot empathie, maar weten deze in hun specifieke situatie uit te schakelen (Maletzky, 1996). Maletzky toonde ook aan dat het succesvol voltooiën van (cognitief gedrags-therapeutische) behandeling bij ontkenners positievere effecten heeft dan bij drop-outs die wel toegaven het delict te hebben gepleegd. Dat ook hier enige nuancering op zijn plaats is, blijkt uit het onderzoek van Nunes et al. (2007), waarin werd gevonden dat ontkenning van het seksueel delict door intrafamiliaire plegers het recidiverisico juist deed toenemen.

Samengevat dragen het gebrek aan motivatie voor behandeling en het hebben van cognitieve vervormingen niet bij aan een grotere kans om terug te vallen in delictgedrag. Het voortijdig afbreken van de behandeling echter des te meer. Van de negentien mannen ronden acht de behandeling af met wederzijdse instemming van de man en behandelaar. Tien mannen zijn ten tijde van het onderzoek nog in behandeling en één man breekt de behandeling voortijdig af.

De vier mannen bij wie de cognitieve vervormingen (delictbevorderende attitudes) lijken voort te komen uit de overtuiging dat seks met kinderen onschadelijk is, komen in de volgende paragraaf uitgebreider aan de orde.

9.8 Seksuele problematiek

In welke mate is er bij de mannen sprake van problematiek op seksueel gebied? Zijn er aanwijzingen in de seksuele ontwikkeling en seksuele activiteiten die wijzen op een inadequate *coping*-stijl (seksuele *coping*) of het dwangmatig en veelvuldig met seks bezig zijn (hyperseksualiteit)? In diverse studies wordt een sterke empirische onderbouwing gevonden voor de samenhang tussen seksuele recidive enerzijds en pedofilie, seksuele *coping* en hyperseksualiteit anderzijds (Hanson, Harris, Scott & Helmus, 2007; Knight & Thornton, 2007). Daarom worden de seksuele problemen belicht op drie gebieden: 'seksuele deviatie' (seksueel opgewonden raken van ongepaste prikkels, zoals kinderen), 'seksuele *coping*' (het omgaan met stress door weg te vluchten in seksuele fantasieën en/of gedragingen) en 'hyperseksualiteit' (veel met seks bezig zijn) (zie tabel 9.12).

Tabel 9.12 Seksuele problematiek

	n
Seksuele deviatie	
Niet aanwezig	-
In enige mate aanwezig	15
Duidelijk aanwezig (pedofilie)	4
Seksuele coping	
Niet aanwezig	7
In enige mate aanwezig	4
Duidelijk aanwezig	8
Hyperseksualiteit	
Niet aanwezig	8
In enige mate aanwezig	7
Duidelijk aanwezig (parafilie NAO)	4

Alle negentien mannen zijn in enige of duidelijke mate seksueel deviant. Dat wil zeggen, ze raken seksueel opgewonden van ongepaste prikkels, zoals kinderen. Bij vier mannen wordt, onderliggend aan het seksueel deviante gedrag, de parafiele stoornis ‘pedofilie’ gediagnosticeerd (zie ook tabel 9.12).

Deze mannen voldoen aan de beschrijving van gefixeerde dader, ook wel preferentiële dader genoemd vanwege hun exclusieve voorkeur voor kinderen.²⁶

De acht mannen met een hoge mate van seksuele *coping* geven zich op momenten van stress over aan seksuele fantasieën en/of gedragingen, zoals verkrachtingsfantasieën, het bezoeken van pornosites of het misbruiken van kinderen. Belangrijk om te vermelden is dat het bij deze mannen niet enkel hoeft te gaan om deviante seksuele fantasieën of gedragingen; het kan ook gaan om conventionele vormen van seksualiteit, dat wil zeggen het hebben van seks met wederzijds instemmende volwassenen (Cortoni & Marshall, 2001).

Bij vier mannen is hyperseksualiteit duidelijk aanwezig. Hyperseksualiteit wordt gedefinieerd als een disregulatie of ontremming van seksuele opwinding en verlangen, waarbij iemand onvoldoende controle over de opwinding heeft en veel tijd besteedt aan seksuele fantasieën, drang en activiteiten (Kafka, 1997). De kern van de problematiek wordt gevormd door de frequentie en intensiteit van het seksuele gedrag, waarbij desondanks de persoon zich seksueel onbevredigd voelt (Långström & Hanson, 2006). Termen als seksverslaafd en spanningsbehoefte (kick van geheim, dubbelleven)

²⁶ In hoofdstuk 3 is nader ingegaan op de gefixeerde daders.

worden door de mannen regelmatig gebruikt om de hoge mate van hyperseksualiteit te duiden.

Seksuele problemen en seksuele recidive

Seksuele problemen doen zich voor bij alle onderzochte mannen. Er zijn echter elf mannen met een verhoogd risico om terug te vallen in seksueel delictgedrag vanwege hun seksuele problemen. Het gaat dan om de mannen met een pedofiele stoornis, een hoge mate van seksuele coping en/of hyperseksualiteit. Onderzoek toont aan dat met name deze specifieke seksuele problemen voorspellers zijn voor seksuele recidive (Hanson et al., 2007; Knight & Thornton, 2007).

9.9 Risicofactoren en recidiverisico

Het doel van het verrichten van risicotaxaties is niet alleen om criminogene factoren te identificeren, maar ook om op basis van de criminogene factoren het recidiverisico in te schatten. Zoals in paragraaf 2.5 is aangegeven, is het recidiverisico in gestructureerde, klinische risicotaxatie-instrumenten het resultaat van een klinisch oordeel waarbij op individueel niveau de risicofactoren worden gewogen. Het ingeschatte recidiverisico is – in tegenstelling tot de actuariële methode – dus geen optelsom van het aantal risicofactoren.

In deze paragraaf worden de risicofactoren van de negentien mannen gegroepeerd in vier domeinen. Deze domeinen zijn vergelijkbaar met de – in hoofdstuk 3 behandelde – vier primaire mechanismen van Ward en Siegert (2002), waarin verondersteld wordt dat aan elk mechanisme specifieke criminogene factoren ten grondslag liggen. Voor deze indeling is gekozen omdat de vier primaire mechanismen die hiermee worden beschreven, de meest recente inzichten in het ontstaan en in stand houden van seksueel delictgedrag weerspiegelen. De vier domeinen zijn:

- seksueel (vergelijk seksuele route);
- sociaal en relationeel (vergelijk intimiteitsroute);
- delictbevorderende attitudes c.q. gedragingen (vergelijk antisociale route); en
- algemene zelfregulatie (vergelijk emotionele regulatieroute).

Problemen op deze gebieden dragen niet in gelijke mate bij aan het recidiverisico. Bepaalde combinaties van risicofactoren, bijvoorbeeld op seksueel en delictbevorderend gebied, hangen sterker met seksuele recidive samen dan andere combinaties. Zo is het samengaan van een pedofieliestoornis (seksueel domein) en het (herhaaldelijk) misbruiken van extrafamiliaire prepuberale jongens (delictbevorderend domein) een bijzonder recidiveverhogende combinatie, die bovendien problemen op andere gebieden kan versterken. Op basis van de combinaties van risicofactoren op de hiervoor

genoemde vier domeinen hebben behandelaars het recidiverisico ingeschat voor de negentien mannen.

Hoog recidiverisico

Vijf mannen scoren op zowel het domein 'seksuele problemen' als op het domein 'delictbevorderende attitudes'. Vier van hen zijn gefixeerde daders die een relatief lange historie hebben van het seksueel misbruiken van niet-verwante, prepuberale kinderen. Ook op sociaal en relationeel gebied hebben zij problemen en/of wordt een gebrekkige zelfregulatie op diverse gebieden geconstateerd. Cluster C persoonlijkheidsstoornissen liggen hier mede aan ten grondslag. Het risico van deze vier mannen om opnieuw kinderen te misbruiken, wordt hoog ingeschat door de behandelaars. Bij de vijfde man worden de seksuele problemen vooral bepaald door zijn hyperseksualiteit. Hij is door zijn gewelddadige voorgeschiedenis eerder te typeren als een generalist. Dit wordt ondersteund door de diagnose antisociale persoonlijkheidsstoornis (cluster B). Deze man heeft een hoog risico op seksuele en gewelddadige recidive.

Matig-hoog recidiverisico

Bij de zeven mannen met een matig-hoog recidiverisico concentreren de problemen zich vooral op het seksuele vlak. Deze mannen vluchten bij stress weg in seksuele fantasieën en/of gedragingen die niet enkel kinderen hoeven te betreffen (seksuele *coping*). Bij drie mannen wordt eveneens hyperseksualiteit geconstateerd. Cluster C persoonlijkheidsstoornissen, al dan niet in combinatie met cluster B persoonlijkheidsstoornissen, maken dat deze mannen hun toevlucht nemen in het plegen van seksuele delicten met kinderen. Het matig-hoog recidiverisico wordt mede bepaald door het feit dat deze mannen terugkeren naar hun partner en kinderen, de context waarin de incestueuze seksuele handelingen plaatsvonden.

Matig recidiverisico

Bij vijf andere mannen spelen zelfregulatieproblemen een centrale rol in het recidiverisico. Instabiliteit op diverse levensgebieden kan het risico op het plegen van seksuele delicten vergroten. Bij twee van hen is de terugkeer naar het gezin problematisch omdat het delict in die context plaatsvond (incest). Twee andere mannen die neefjes en/of nichtjes hebben misbruikt, keren eveneens terug naar het gezin en komen weer in contact met familie. Ook bij hen wordt het risico op delictherhaling matig verondersteld. De vijfde man met eveneens een matig recidiverisico keert weliswaar niet terug naar het gezin, maar hij stopt voortijdig met de behandeling en kampt bovendien met een verslavingsprobleem.

Laag recidiverisico

Van de overige twee mannen wordt het recidiverisico laag ingeschat. In hun persoonlijkheid of (seksueel) functioneren zijn nauwelijks tot geen destabiliserende factoren

gevonden die de kans op seksueel delictgedrag verhogen. Het delict lijkt eerder te hebben plaatsgevonden vanuit het gebruikmaken van omstandigheden en niet zozeer te zijn ingegeven door een uitgesproken seksuele voorkeur voor jonge kinderen.

9.10 Resumé

Veertien mannen krijgen een (voorwaardelijke) gevangenisstraf opgelegd, van wie twaalf zich als bijzondere voorwaarde van hun strafdeel moeten laten behandelen in een forensische polikliniek. Voor deze mannen is dit het eerste justitiële contact voor een zedenmisdrijf. Uit de dossiers blijken meer slachtoffers te zijn gemaakt dan uit de officiële criminaliteitsdocumenten bekend is. De meeste slachtoffers zijn meisjes, vaak misbruikt door intrafamiliaire plegers (biologische, stief- en pleegvaders en andere familieleden).

Het opleidingsniveau van de mannen is van overwegend gemiddeld niveau. Ze werken in relatief solitaire beroepen en soms in functies waarin het werken met kinderen centraal staat. Ook de vrijetijdsbesteding is bij de meeste mannen te omschrijven als 'solistisch'. De (seksuele) relatie met de partner wordt door de mannen beschreven als slecht. Een controlerende en een dominante partner zijn vaak geuite termen in dit verband. Dit zou in hun beleving de voedingsbodem voor het misbruik zijn geweest. Bij alle mannen worden één of meer klinische en/of persoonlijkheidsstoornissen gediagnosticeerd. Alle negentien mannen zijn in enige of duidelijke mate seksueel deviant, en bij alle mannen doen zich seksuele problemen voor. Ruim de helft van de mannen loopt vanwege die problemen een verhoogd risico om in herhaling te vallen. Seksuele stoornissen, waaronder hyperseksualiteit en pedofilie, komen voor bij acht mannen. Ofschoon de helft van de mannen het delict vergoelijkt of minimaliseert, en een kwart ontkent, is het merendeel gemotiveerd voor behandeling.

Het recidiverisico wordt door de behandelaars bij vijf mannen hoog verondersteld. Zeven mannen hebben een matig tot hoog risico om opnieuw een zedendelict te plegen, bij vijf mannen is dit risico matig en bij twee wordt het risico laag verondersteld. Het verhaal van de mannen beschouwend, kan worden gesteld dat een combinatie van risicofactoren aan de basis ligt van het seksueel misbruik van kinderen. Voor de een ligt de combinatie 'seksuele stoornis' en 'criminele attitude' ten grondslag aan het misbruik, terwijl de kern bij de ander veel meer te maken heeft met het onvermogen om orde op zaken te stellen op woon-, werk- en relatiegebied.

10 Behandeling van pedoseksuelen

In dit hoofdstuk wordt de behandeling van cliënten met een pedoseksueel delict in De Waag, centrum voor ambulante forensisch psychiatrische behandeling, beschreven en toegespitst op de negentien mannen die daar onder behandeling zijn (geweest) en van wie de partners zijn geïnterviewd. Ingegaan wordt op specifieke kenmerken van deze mannen, zoals de totstandkoming van de verwijzing, toebedeling aan verschillende behandelprogramma's, motivatie voor behandeling, verloop van de behandeling en het betrekken van partner en/of gezin bij de behandeling. Daarnaast wordt de behandeling inhoudelijk beschreven aan de hand van onderwerpen die in een forensisch poliklinische behandeling gangbaar zijn. In bijlage 2 worden de algemene uitgangspunten bij de behandeling beschreven. De beschrijving van de behandeling wordt toegelicht met enkele casussen. Ten behoeve van de anonimisering van de mannen is informatie van meerdere mannen gebruikt om de casussen vorm te geven. In dit hoofdstuk wordt van cliënten gesproken, zoals gebruikelijk is in de klinische praktijk.

10.1 Verwijzing, intake en assessment

Aanmelding en verwijzers

De meeste cliënten worden bij De Waag aangemeld nadat het seksueel misbruik is uitgekomen. Zo ook de negentien cliënten uit dit onderzoek. Van twaalf van de negentien cliënten heeft de behandeling in een strafrechtelijk kader plaatsgevonden, hoewel de fase waarin verschild. Acht cliënten zijn hun behandeling gestart na vonnis en detentie, van wie drie de intake in de gevangenis kregen. Drie cliënten waren in afwachting van de zitting: een van hen kreeg tijdens het behandeltraject de behandeling door de rechter opgelegd, en de twee anderen gingen in hoger beroep, waardoor hun gehele behandeling buiten het justitieel kader bleef. Drie cliënten startten de behandeling op eigen initiatief, maar gaandeweg het behandeltraject werd justitie alsnog ingeschakeld en werd de behandeling van deze drie cliënten door de rechtbank opgelegd. De overige vier cliënten kwamen in het geheel niet met justitie in aanraking.

Tabel 10.1 Behandelkader

Behandelkader	n
<i>In strafrechtelijk kader</i>	12
Behandeling na vonnis	8
Vonnis tijdens behandeling	4
<i>Vrijwillig</i>	7
Zonder justitiecontacten	4
Met justitiecontacten	3

Van belang is op te merken dat in principe alle behandelingen vrijwillig zijn. Men spreekt pas van gedwongen opname wanneer de rechtbank een cliënt een tbs-maatregel heeft opgelegd. Indien de rechtbank echter een behandeling als bijzondere voorwaarde heeft opgelegd, is zij niet vrijblijvend meer. Een opgelegde behandeling houdt in dat bij onvoldoende inzet en frequent verzuim van cliënten de behandelaars dit aan de reclassering, die namens justitie als toezichthouder optreedt, moeten melden. Bij blijvende problemen kan de reclassering de opdracht aan justitie teruggeven. Overigens zijn de niet-opgelegde behandelingen niet zo vrijwillig als het woord suggereert.

Er staat voor de cliënten na het uitkomen van hun delict veel op het spel als zij niet in behandeling gaan. De partner en omgeving, bijvoorbeeld het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling (AMK), kunnen hierbij de nodige druk uitoefenen.

Intake

Na de aanmelding worden de cliënten uitgenodigd voor een intakegesprek. Het intakegesprek duurt ongeveer zestig minuten en bestaat uit een screening van relevante onderwerpen voor de ambulante forensische zorg, waaronder de criminele voorgeschiedenis en het (index)delict, gezin(ssituatie), opleiding en werk, en uit het vaststellen van eventuele contra-indicaties voor behandeling. De Waag kent een aantal algemene contra-indicaties voor behandeling. Daders die strafbare feiten plegen vanuit een psychose worden doorverwezen naar een centrum voor algemene psychiatrie of een andere forensisch psychiatrische (poli)kliniek. Als verslaving primair op de voorgrond staat, wordt de cliënt eerst verwezen naar de verslavingszorg. Als de verslaving meer onder controle is, kan kort daarna de forensische behandeling worden opgestart.

Een multidisciplinair (psychiaters, psychotherapeuten, psychologen) intakeoverleg beoordeelt de hulpvraag, geeft een eerste aanwijzing voor mogelijke behandelopties en wijst een hoofdbehandelaar aan. Daarmee start het onderzoekstraject waarin diagnostiek wordt gedaan, uitmondend in een behandelplan.

Diagnostiek en behandelplan

Na de intake wordt bij de cliënten een onderzoekstraject gestart waarin uitgebreide diagnostiek (assessment) wordt gedaan om de problemen van de cliënten goed in kaart te brengen. De assessment bestaat uit de risicotaxatie (zie hoofdstuk 9) en verdiepende diagnostiek. Het verrichten van de risicotaxatie houdt onder andere het analyseren van de gedrags- en psychische problemen van cliënten in. Daarnaast is het onderzoekstraject bedoeld om met behulp van de *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (APA, 2000) vast te stellen of er sprake is van een psychiatrische stoornis, in de zin van een parafilie en/of andere bijkomende As I- of As II-stoornissen.

Het behandelplan beschrijft op basis van risicotaxatie en diagnostiek de problemen van de cliënt in hun samenhang, inclusief de seksuele problematiek. Vervolgens wordt met de cliënt het behandel aanbod besproken: groepsbehandeling, al dan niet aangevuld met individuele behandeling of farmacotherapie.

10.2 Het behandel aanbod

De behandeling van pedoseksuelen gebeurt bij voorkeur groepsgewijs. Deze groepsbehandeling geldt als kern van de behandeling, maar wordt aangevuld met individuele gesprekken, evaluatiegesprekken met reclassering en gesprekken met partner en/of andere gezinsleden. Afhankelijk van de zwaarte van de problemen en de hoogte van het recidiverisico wordt poliklinische groepsbehandeling of deeltijdbehandeling aangeboden.

Vijftien cliënten van de onderzoeksgroep startten met een poliklinische behandeling en vier cliënten namen deel aan een deeltijdbehandeling. Bij cliënten die in aanmerking komen voor een poliklinische groepsbehandeling is de problematiek minder diepgaand. Vaak is er sprake van disfunctioneren op een enkel levensgebied en is de delictpleging meer situationeel bepaald. Het recidiverisico wordt bij hen lager ingeschat. Deze poliklinische groepsbehandeling bestaat uit wekelijkse groeps sessies van anderhalf uur en duurt gemiddeld een jaar tot anderhalf jaar. Bij de cliënten aan wie een deeltijdbehandeling wordt aangeboden, is de problematiek dieper in de persoon ingesleten, hetgeen om een intensievere aanpak vraagt. Vaak komt dit tot uiting in een problematische levensloop met problemen op meerdere levensgebieden en heeft iemand meerdere slachtoffers gemaakt. De deeltijdbehandeling bestaat uit twee groeps sessies van drie uur per week gedurende een halfjaar tot een jaar.

De groepsbehandelingen, zowel poliklinisch als deeltijd, maken geen onderscheid tussen cliënten die zich op eigen initiatief hebben aangemeld en cliënten die via een justitiële maatregel aan de behandeling deelnemen. De groepen zijn homogeen samengesteld, dat wil zeggen dat alleen cliënten met seksueel misbruik van minderjarigen deelnemen. Binnen de groep is er wel grote variatie: het kan gaan om cliënten die

in familieverband (intrafamiliair) of buiten familieverband (extrafamiliair) kinderen hebben misbruikt en om zowel *first offenders* als recidivisten.²⁷

De meeste cliënten in de onderzoeksgroep vallen onder de categorie intrafamiliäre daders. De grootste subgroep betreft de vaders en stiefvaders, in totaal tien cliënten: zeven vaders en drie stiefvaders.

10.3 De behandeling

In deze paragraaf worden met behulp van casussen enkele belangrijke behandeltopics inhoudelijk beschreven om een indruk te geven van de behandeling van de negentien cliënten die pedoseksuele delicten hebben gepleegd. Beschreven wordt hoe er wordt omgegaan met de gebrekkige motivatie van cliënten, die vaak onder externe druk contact met De Waag zoeken, en hoe het delict in de behandeling aan bod komt. Vervolgens worden aan de hand van een casus een poliklinische en een deeltijdbehandeling geïllustreerd. Ten slotte wordt aandacht besteed aan hoe er met de cliënten en de gezinnen wordt gewerkt aan een veilige situatie in huis.

Motivatie en hulpvraag

Voor veertien cliënten is het de eerste keer dat ze psychologische hulp zoeken. Bij aanmelding en intake hebben ze geen idee wat een behandeling voor henzelf zou inhouden. Twee cliënten hebben in het verleden hulp gezocht voor hun seksuele problemen: de een bij de dominee vanwege seksuele problemen in de relatie en de ander bij een reguliere ggz-instelling vanwege een seksverslaving. Deze instelling verwees deze cliënt naar De Waag toen het seksueel delict bekend werd. Eén cliënt is eerder in behandeling geweest voor een pedoseksueel delict, twee andere cliënten zochten eerder hulp voor andere problemen (stress en suïcidepoging).

Wanneer gedurende de behandeling de levensloop van de cliënten nader in kaart wordt gebracht, komen tal van (seksuele) problemen naar boven waar ze weinig mee gedaan hebben. Toch melden ze aan het begin van de behandeling dat ze in het duister tasten over hoe ze tot seksuele delictpleging zijn gekomen. Zij noemen het een grote fout, maar leggen geen verbinding met andere problemen in hun leven. Over het algemeen heeft deze smalle kijk op hun problemen te maken met het hebben van (trekken van) persoonlijkheidsstoornissen uit cluster C. Zoals in hoofdstuk 9 beschreven, kenmerken de stoornissen uit het C-cluster zich door angst en vermijding. Angst die is gebaseerd op minderwaardigheidsgevoelens en angst voor afwijzing. De tien cliënten

27 De term *first offender* wordt hier gedefinieerd als 'voor het eerst veroordeeld voor een zedendelict'. Uit de dossiers weten we dat minstens zeven cliënten eerder kinderen hebben misbruikt, zonder strafrechtelijke consequenties.

met deze diagnose hopen met een vermijdende opstelling dat de problemen niet verder uit de hand lopen of vanzelf overgaan. Hun hulpvraag is dat ze willen weten waarom ze 'het' gedaan hebben. Aan het begin van de behandeling klinkt deze vraag hol omdat er enige angst bij de mannen te bespeuren valt in het zoeken naar mogelijke antwoorden op deze vraag.

De eerste strategische zet in de behandeling is om de cliënten te laten inzien dat hun delict mogelijk een oplossing is voor problemen die in hun leven spelen. Weliswaar een verkeerde oplossing met tal van nieuwe problemen als gevolg, maar wel een manier om met moeilijke dingen om te gaan. Sommige cliënten zijn aan het begin van hun behandeling niet in staat deze herlabeling van hun delict te maken. Zij kunnen nog niet loskomen van het feit dat het delict voor henzelf grote negatieve gevolgen heeft gehad en blijven daar langere tijd in hangen. In de behandeling wordt ernaartoe gewerkt dat ze hun delict onder ogen kunnen zien. Voor de een gaat dat sneller dan voor de ander. De behandeling beperkt zich echter niet alleen tot het analyseren van het delict. Het hoofddoel van de behandeling gaat een stap verder. Het gaat erom dat cliënten hun positie in het leven zodanig veranderen dat ze verantwoordelijke personen worden met een zinvol en betekenisvol leven en hun problemen aanpakken zonder daarvoor anderen te misbruiken. Dat betekent dat de motivatie die aan het begin van de behandeling vooral bepaald wordt door externe factoren, meer intern gemaakt moet worden, dat wil zeggen dat de cliënt meer zelf verantwoordelijkheid gaat nemen voor de problemen in zijn leven en het oplossen daarvan.

Het delict in de behandeling

De aanleiding voor een forensische behandeling is het gepleegde delict. Seksuele delictpleging vindt in het diepste geheim plaats en de schaamte bij de cliënt om het onder ogen te zien is groot. Een *disclosure* van de gepleegde feiten is een eerste stap in het nemen van verantwoordelijkheid.

Een van de middelen om iemand naar de opbouw van zijn delict te laten kijken en op deze manier verantwoordelijkheid te laten nemen, is de ervaringen van hem en het slachtoffer in een trechter te visualiseren zodat daarmee duidelijk wordt dat het slachtoffer geen kant uit kan. Op een whiteboard wordt een trechtersvorm getekend waarin van boven naar onder de woorden afhankelijkheid, vertrouwelijkheid, speciale band, geheime band en seksueel contact worden opgeschreven. Het persoonlijke delictverhaal wordt aan deze woorden opgehangen, zoals het verhaal van een van de cliënten uit het onderzoek.

In een gezin van vier kinderen trekt het oudste meisje van jongs af aan naar de vader toe omdat het contact tussen moeder en dochter niet soepel verloopt. Er spelen veel problemen bij het meisje, dat zich niet al te goed op school kan aanpassen. Wanneer het meisje een jaar of

twaaft is, stelt zij een aantal vragen op seksueel gebied aan vader. Vader stuurt haar eerst naar moeder, maar hij voelt zich ook geveleid wanneer zij zegt dat hij het beter kan uitleggen. Voor een deel verwijst hij haar naar internet om informatie te halen. Zij komt daarop terug door te zeggen dat zij 'de daad' niet op internet kan vinden. Zo nu en dan komt ze 's avonds als hij vroeg naar bed gaat, tegen hem aan liggen en houden ze hele gesprekken met elkaar, terwijl ze ondertussen elkaar aaien. Zij blijft doorvragen over seksualiteit en vraagt ook naar de seksuele relatie van vader met moeder. Hij stuurt haar naar haar eigen bed met de opmerking om zelf te gaan ontdekken wat ze fijn vindt. Zij heeft ondertussen een vriendje via msn. Hij vreest dat zij met haar vriendje in haar eerste ervaring op seksueel gebied teleurgesteld zou kunnen worden en bedenkt dat als ze weet wat de daad inhoudt, dan haar angst weg is. Op grond van deze bedenksels krijgt hij gevoelens van geborgenheid en vertrouwelijkheid omdat zij de eerste stap met een bekend iemand, met hem, wil nemen. Het seksueel misbruik is begonnen.

In dit 'trechterverhaal' legt de cliënt veel verantwoordelijkheid bij zijn dochter neer en ziet hij niet in dat het al in een vroeg stadium fout zit. Kinderen zijn afhankelijk van hun ouders, maar in dit gezin komt daarbij dat vader en moeder onvoldoende gezamenlijk als ouders de vragen van hun dochter beantwoorden. Vader accepteert de moeilijke verhouding tussen dochter en moeder. Hij gaat met zijn dochter een vertrouwelijke band aan, waardoor zij speciaal wordt. Er vinden vervolgens vertrouwelijke gesprekken over seksualiteit plaats. Er zijn meer vaders die hun dochters zien opgroeien tot volwassen vrouwen en daar mogelijk bepaalde gevoelens en gedachten bij krijgen. De meeste vaders nemen maatregelen om dergelijke gevoelens en gedachten niet uit de hand te laten lopen. Bij deze cliënt gaat het echter verder. De seksuele voorlichting wordt persoonlijker, hij trekt zich met haar terug op zijn slaapkamer en het contact wordt te speciaal en te lieflijk. Er komt een geheim aspect in hun relatie. Daarmee wordt de grens tussen ouder en kind doorbroken. In de behandeling vertelt hij dat zijn dochter maar door bleef vragen en dat hij lang de boot heeft weten af te houden. In plaats van de hiërarchische grens tussen ouder en kind te herstellen, volgt hij zijn eigen seksuele opwindingsgang.

De groep is belangrijk om de cliënt anders naar het seksuele delict te laten kijken. De behandelaars koppelen zijn verhaal aan de woorden in de trechter en kantelen het perspectief door de trechter in te vullen vanuit de beleving van het kind. Behandelaars gebruiken overigens bewust het woord 'kind' of 'dochtertje', omdat daders in hun poging de verantwoordelijkheid af te schuiven het kind graag als groter presenteren. Voor het kind lijkt alles in het begin onschuldig en wekt de dader de indruk alles te doen voor het plezier en welzijn van het kind. Ergens is echter een overgangsgebied, waar verzorging ophoudt en misbruik begint. De verklaringen van de cliënten zijn vaak rechtvaardigingen achteraf om het misbruikgedrag goed te praten en de schaamte weg te masseren. Zowel het perspectief vanuit het kind als het plaatsen van de stappen in een trechter kan een eerste stap opleveren in het nemen van verantwoordelijkheid.

Vaak zijn de delictverhalen van de cliënten, zeker in het begin van de behandeling, doorspekt met allerlei rechtvaardigingen en verontschuldigungen van het gedrag, zoals ‘het slachtoffer stemde toe’, ‘ik masseerde alleen maar’, ‘het was voorlichting’, ‘het slachtoffer nam het initiatief’, ‘het was slechts een spelletje’. Bij veel cliënten kunnen deze verklaringen worden gezien in het kader van het beschermen van hun lage zelfbeeld. Onderzoek heeft uitgewezen dat cliënten die pedoseksuele delicten plegen, vaak een laag zelfbeeld hebben (Marshall, Marshall, Serran & O’Brien, 2008). De meesten schamen zich diep voor hun gedrag. In tegenstelling tot een schuldgevoel, waarbij een persoon zijn gedrag negatief beoordeelt, is een schaamtegevoel een negatieve evaluatie van iemands gehele zelfbeeld. Door middel van voornoemde goedpraters en rechtvaardigingen voor het delictgedrag en door de schuld geheel of gedeeltelijk toe te schrijven aan het slachtoffer, tracht de cliënt zijn schaamte te omzeilen en zijn lage zelfbeeld te beschermen. Een van de defensieve tactieken om schaamte te vermijden is het gedrag te ontkennen of de schuld buiten zichzelf te leggen. Een behandeling vraagt om tact en voorzichtigheid bij deze kwetsbare cliënten. De behandelaar gaat daarbij uit van acceptatie van de persoon van de cliënt, terwijl zijn gedrag veroordeeld wordt. Deze acceptatie van de persoon, die door de hele behandeling heen loopt, zorgt voor opbouw en herstel van iemands negatieve zelfbeeld. Pas dan kunnen schaamtegevoelens afnemen, kan zelfvertrouwen toenemen en als gevolg daarvan zijn rechtvaardigingen en goedpraters achteraf niet meer nodig en kan het slachtoffer ook daadwerkelijk als slachtoffer gezien worden. Naast *disclosure* en corrigeren van rechtvaardigingen en goedpraters, waardoor meer verantwoordelijkheid voor het delict wordt genomen, laat een analyse van de aanloop tot het delict zien welke problemen mogelijk een bijdrage hebben geleverd aan het seksuele delict. Dat kan variëren van relatieproblematiek, inclusief seksuele problemen, tot inadequate probleemoplossing en het opbouwen van een meer bevredigend leven.

Met de cliënt wordt gewerkt aan het herstellen van de scheefgegroeide verhoudingen in het gezin, waarvan al sprake was voordat het seksueel misbruik plaatsvond. Hij en zijn partner krijgen daarvoor partnerrelatietherapie om te leren gezamenlijk als ouders op te treden in de opvoeding van hun kinderen. Met de cliënt zelf wordt in zijn behandeling gewerkt aan het ontwikkelen van vriendschappen en het vinden van een zinvolle hobby, om hem meer uit zijn isolement te halen.

De seksueel obsessieve man

Naast het bespreken en bediscussiëren van het delict zelf, wordt het delict ook geanalyseerd in het kader van hoe iemands leven zich heeft ontwikkeld en hoe van daaruit het delict te begrijpen is. In de groep vertelt iemand over zijn leven aan de hand van belangrijke gebeurtenissen. Er wordt stilgestaan bij zijn vroege kindertijd en de ontwikkelingen op relationeel (zich losmaken van thuis, vriendschappen aanknopen, relaties starten en omgaan met verdriet en tegenslag in relaties) en seksueel

(vroeg negatieve seksuele ervaringen, problematisch seksueel gedrag, omgaan met seksuele intimiteit) gebied. Ook wordt geïventariseerd hoe iemands maatschappelijke ontwikkeling (scholing, arbeid, vrije tijd) is verlopen en hoe hij met problemen in het leven omgaat. De levenslijn van een van de cliënten van de onderzoeksgroep ziet er als volgt uit:

Een cliënt voelt zich in zijn gezin van oorsprong achtergesteld. Tijdens zijn jeugd boekt zijn oudere zus veel successen en hij voelt zich vaak gedropt bij opa en oma wanneer de ouders op vakantie gaan. Op zijn negende jaar beleeft hij spannende seksuele experimenten met een iets oudere jongen, waardoor hij vroeg met seks in aanraking komt. Ook wordt hij door enkele oudere jongens tot seks gedwongen. Na enkele scharreltjes wordt hij op twintigjarige leeftijd versierd. Hij laat haar vervolgens niet meer los en zij wordt zijn enige partner in zijn leven. Ze zijn jong, hebben veel seks met elkaar en na enkele jaren trouwen zij. Inmiddels wil de schoolcarrière niet vlotten en qua werk krijgt hij de zaken ook niet op orde. Hij maakt forse schulden, die hij vervolgens voor zijn partner geheimhoudt. Uiteindelijk wordt hij huisman voor hun inmiddels geboren kinderen. Met de intrede van internet zoekt hij veelvuldig naar porno, waarbij hij niet kieskeurig is en naar alles kijkt wat aangeboden wordt. Hij verklaart dat seks als dope voor hem is en dat het hem een kick geeft en hem van zijn problemen afleidt. Ondertussen zegt hij zijn seksuele relatie als bevredigend te beleven. Hij vindt op internet ook kinderporno en pleegt vervolgens bij twee meisjes seksuele handelingen. Hij zegt dat zijn fantasieën steeds extremer werden, dat hij meer prikkels nodig had om bevrediging te vinden en dat hij zich seksueel niet in kon houden.

Op basis van risicotaxatie en probleemanalyse wordt de problematiek van deze cliënt als ernstig ingeschat. Besloten wordt tot een deeltijdbehandeling. Deze levenslijn-analyse laat zien dat de problemen zich vooral afspelen op het gebied van seksualiteit (hyperseksuele stoornis, seks als probleemoplosser, afwijkende seksuele activiteiten), op het gebied van relaties en intimiteit (basale onveiligheid in persoonlijke contacten, eenzaamheid en gebrekkige autonomie samen met een te afhankelijke opstelling van anderen) en op het gebied van zelfregulatie (impulsiviteit, een chaotische leefstijl gecombineerd met verslavingsgevoeligheid zoals hyperseksualiteit).

Aan de basis van veel probleemgedrag van cliënten met een pedoseksueel delict liggen problematische of negatieve ervaringen in de kindertijd, waardoor er een gebrekkig zelfvertrouwen en weinig vertrouwen in anderen ontstaan. Daardoor worden vaardigheden om contacten (collegiaal, vriendschappelijk en intiem) te leggen en te onderhouden onvoldoende geleerd. Ook kan het leiden tot het niet goed kunnen reguleren van heftige gevoelens. De levensverhalen van de cliënten uit de onderzoeksgroep wijken daarin niet af van de andere cliënten die een pedoseksueel delict hebben begaan. In de behandeling wordt onderzocht hoe problematische ervaringen in iemands

kindertijd hebben geleid tot duurzame patronen waarmee men zichzelf benadeelt en anderen in zijn omgeving ongelukkig maakt.

In de groep oefent hij om steeds meer van zichzelf te laten zien om op deze manier de angst voor afkeuring te verminderen. Ook wordt hij gestimuleerd om meer eigen activiteiten te ontwikkelen om zijn zelfvertrouwen op te krikken.

In de levensverhalen van cliënten is vaak te zien dat het evenwicht tussen liefde en seksualiteit verstoord is. Bij de een laat de liefdesgeschiedenis veel problemen zien, bij de ander is het liefdesleven uitgedoofd en bij weer anderen staat het liefdesleven op gespannen voet met de seksuele activiteiten waar iemand – vaak al van jongs af aan – naast de relatie mee bezig is. De behandeling richt zich niet alleen op het bediscussiëren en corrigeren van inadequate vormen van seks, maar ook op het ontwikkelen van gezonde seksualiteit binnen een relatie waar wederzijds respect bestaat. Vooral cliënten die in hun kindertijd in een onveilige omgeving zijn opgegroeid, hebben moeite om een gelijkwaardige liefdesrelatie op te bouwen en te onderhouden. Het paradoxale is dat het bij het bespreken van seksuele problemen vaker gaat over de problemen in de liefde dan over seks zelf. Bij cliënten met hyperseksuele problematiek moet eveneens aandacht zijn voor het reduceren van seksuele activiteiten. In sommige gevallen kan libidoremmende medicatie de gevoeligheid voor seksuele prikkeling wegnemen, waardoor de volle aandacht besteed kan worden aan relationele of andere problemen. Van de negentien cliënten uit de onderzoeksgroep wordt van acht cliënten vastgesteld dat hun seksuele gedrag een dwangmatig karakter heeft. Vier van hen konden niet worden gemotiveerd voor libidoremmende medicatie.

In zijn verhaal wordt duidelijk dat hij als gevolg van zijn moeilijke kindertijd weinig zelfvertrouwen heeft ontwikkeld en dat seks een compensatie is voor zijn geringe eigenwaarde en voor zijn diepe gevoelens van falen. Hij neemt lustremmende medicatie om minder last van zijn seksuele overgeprikkeldheid te hebben. Deze minderwaardigheidsgevoelens worden in stand gehouden doordat hij zich in zijn relatie de mindere van zijn partner voelt. Zijn overmatige gerichtheid op seksuele lust gaat ten koste van het uiten van liefde in zijn relatie. Hij merkt dat hij minder seks nodig heeft wanneer hij beter voor zichzelf zorgt door zelf keuzes te maken in wat hij doet en het niet van een ander laat afhangen. Hij erkent dat seks altijd een sterke hobby voor hem zal zijn en hij besluit voorlopig door te gaan met de libidoremmende medicatie.

De cliënt die zijn emoties niet de baas kan

Bij cliënten die voor een poliklinische behandeling in aanmerking komen, geldt een minder hoog risico op recidive. Ook is er in beperktere mate sprake van disfunctioneren. Over het algemeen staat het leven van deze cliënten goed op de rails.

Vanaf het allereerste contact laat de cliënt zien dat hij ongelooflijk kwaad is. Ter verklaring zegt hij dat hij kwaad op zichzelf is, maar hij geeft vervolgens af op de vriend van zijn inmiddels twintigjarige stiefdochter, die haar tegen hem zou opstoken. Acht jaar geleden heeft hij haar een tijd lang seksueel misbruikt en na een eerste onthulling in het gezin is het misbruik vervolgens in de doofpot gestopt. In de afgelopen acht jaar zijn er met de stiefdochter weliswaar veel problemen geweest, maar hij en zijn partner hebben dat als puberteitsproblemen gezien. De stiefdochter heeft op zestienjarige leeftijd met ruzie het huis verlaten.

In de aanloop naar zijn delict speelt een aantal heftige problemen een rol. De cliënt voelt zich sterk ondergewaardeerd in zijn werk, hoewel hij keihard werkt, en zijn partner verwijt hem bovendien dat men op zijn werk misbruik van zijn goedheid maakt. Hij kan geen kant op met zijn negatieve gevoelens hierover en het tast zijn geringe zelfwaardering aan. Hij kan zich alleen maar boos uiten. Andere problemen spelen geen beslissende rol.

De behandeling vordert niet als zijn kwaadheid niet geluwd wordt. Dat lukt enerzijds door zijn kwaadheid los te weken van zijn persoon. Na verloop van tijd kan worden benoemd dat hij weer in zijn kwade bui zit. Anderzijds leert hij zijn boosheid zien als een voortvloeijsel van zijn gevoel tekort te zijn gedaan. Door erkenning te geven aan dat gevoel kan hij de rust vinden om helderder zijn problemen te onderzoeken. Groepsleden dragen vooral bij door te zeggen dat hij eerder kwaad op zichzelf moet zijn dan op alles en iedereen. Van hen kan hij dat accepteren. Hij vindt vervolgens de ruimte om te erkennen dat zijn relatie ten tijde van het delict in een impasse verkeerde en dat hij zich eenzaam en niet gewaardeerd voelde. Het idee dat hij anderen niet moet belasten met zijn problemen, kan hij bijstellen en hij leert praten over wat hem niet lekker zit. Vervolgens kan hij zich realiseren wat de gevolgen van het delict voor zijn stiefdochter zijn. Hij erkent dat er in haar puberteit heel veel signalen van haar kunnen worden teruggevoerd op het seksuele misbruik en dat deze vermoedelijk een roep om aandacht waren. In plaats van diepe schaamte waardoor hij niet naar zijn daden kan kijken, gaat hij zich in de loop van de behandeling meer schuldig voelen. Hij merkt op dat hij ondanks alles toch geprobeerd heeft de kinderen een goede opvoeding mee te geven, maar dat hij daarin steken heeft laten vallen. Met andere woorden: hij wordt wat milder voor zichzelf. In een afsluitend gesprek zegt hij dat hij zichzelf minder een klootzak is gaan vinden.

Het veiligheidsplan: het betrekken van partner en/of gezin bij de behandeling

Volgens standaardpraktijk op De Waag zijn alle partners op enig moment bij de behandeling betrokken. Bij zes cliënten is een partnerrelatietherapie naast of na de groepsbehandeling gestart en bij vier cliënten is een gezinsbehandeling opgestart. Deze gezinsbehandelingen vinden plaats in het kader van gezinshereniging.

Tabel 10.2 Betrekken van partner en/of gezin bij de behandeling

Partner betrokken bij de behandeling	n
In het kader van ondersteuning van de behandeling van cliënt of ter algemene ondersteuning	10
In het kader van partnerrelatietherapie	6
In het kader van gezinsbehandeling	4

De laatste jaren komt het vaker voor dat de rechter in het vonnis uitspreekt dat ‘de verdachte op geen enkele wijze contact zal hebben met het slachtoffer, behoudens na vooraf verkregen toestemming van De Waag en de Stichting Reclassering, dat de verdachte niet in de echtelijke woning zal wonen of verblijven, behoudens na vooraf verkregen toestemming van De Waag en de Stichting Reclassering’.

Het feit dat de cliënt bij zijn veroordeling een contactverbod met zijn dochter (slachtoffer) heeft gekregen en dat hij vooralsnog niet bij zijn gezin mag wonen, zet aanvankelijk veel kwaad bloed, niet alleen bij hem, maar ook bij de andere gezinsleden, inclusief het slachtoffer. Gaandeweg de behandeling kan hij er anders naar kijken.

Tegen het einde van de groepsbehandeling geeft de cliënt aan dat het goed is geweest dat hij een jaar lang niet thuis heeft mogen wonen. In het begin van de behandeling heeft zijn verhaal echter een andere kleur. Zijn vrouw kan aanvankelijk niet geloven dat hij hun dochter heeft misbruikt, maar na enkele dagen zwijgen bekent hij uiteindelijk. Hij zoekt elders onderdak. Als enkele maanden later de rechter uitspreekt dat voor terugkeer naar huis toestemming van de reclassering en De Waag nodig is, richt zijn kwaadheid zich vooral op de reclassering. Een van de strijdpunten is het als gezin samen Kerstmis willen vieren. Zijn partner krijgt er spijt van dat zij bij haar dochter heeft aangedrongen op het doen van aangifte. De dochter zelf schrijft naar alle instanties een brief met het verzoek om thuisbezoek van de vader. Vader zelf houdt zich schuil – zoals altijd al in zijn leven. Hij lijkt alleen bezig te zijn met wanneer hij terug mag naar zijn gezin. Later echter kan hij aangeven dat door zijn tijdelijk verblijf elders de gezinsleden, inclusief hijzelf, rust kregen en hij daardoor gemakkelijker kan verwerken wat er gebeurd is.

In het algemeen staat het hele gezin op zijn kop als het seksueel misbruik uitkomt. En wanneer het ‘op straat’ komt te liggen, bemoeit iedereen zich met het gezin. Bij de partners wisselen gevoelens van kwaadheid en vertwijfeling sterk, terwijl de omgeving vaak het antwoord klaar heeft: scheiden. Aan het begin van het traject kan er veel verwarring en ook onenigheid bij de betrokken hulpverleningsinstellingen zijn. Vanuit het oogpunt van veiligheid lijken instellingen als het Advies- en Meldpunt Kindermishandeling, de Raad voor de Kinderbescherming en Bureau Jeugdzorg vooral te kiezen voor het gezin zonder de dader, om het slachtoffer maximale veiligheid te bieden. In extreme gevallen wordt het feit dat moeder geen definitief afscheid van va-

der neemt, gezien als onverantwoordelijk gedrag naar het slachtoffer en de rest van het gezin. Een van de begaanbare wegen om uit deze onverkwikkelijke situatie te komen is het 'Groot Overleg' van alle betrokken hulpverleningsinstellingen.

Er wordt een Groot Overleg georganiseerd. Omdat inmiddels duidelijk is geworden dat de partner met de cliënt verder wil, wordt vastgesteld dat het doel gezinshereniging zal zijn. Er wordt gekeken naar hoe de veiligheid voor het slachtoffer het beste gewaarborgd kan worden en wat alle gezinsleden nodig hebben om zich te herstellen van wat er gebeurd is. De dochter is door haar moeder aangemeld bij de ggz, waar zij echter laat weten geen hulp te willen. Zij wil een zo normaal mogelijk leven terug. Besloten wordt toch een hulpverleningstraject aan te bieden om haar ontwikkeling te volgen en haar bij te staan bij wat een eventuele terugkeer van vader voor haar gaat betekenen.

Thuiszorg, al eerder actief in het gezin, breidt de activiteiten uit en gaat moeder helpen bij de opvoeding van de kinderen en het runnen van de huishouding, nu vader niet meer thuis verblijft. De reclassering houdt toezicht op de voorwaarden die justitie gesteld heeft: behandeling en het garanderen van veiligheid door het stellen van voorwaarden voor gezamenlijke activiteiten van de vader in het gezin. De vader is op De Waag inmiddels gestart met de groepsbehandeling. Aan het begin van de behandeling is te zien dat hij nog weinig verantwoordelijkheid neemt voor zijn handelen en de schuld grotendeels bij zijn dochter neerlegt. Afgesproken wordt dat De Waag de partner bij de behandeling betreft en met het gezin een 'veiligheidsplan' opstelt.

De praktijk leert dat de meeste gezinnen waarin seksueel misbruik heeft plaatsgevonden als gezin verdergaan, hoewel in een aantal gevallen zonder het slachtoffer, dat het gezin verlaten heeft en een eigen leven probeert op te bouwen. Vier cliënten uit de onderzoeksgroep zijn als gevolg van het delict gescheiden of definitief het huis uit. Drie slachtoffers zijn voortijdig met ruzie of door psychische problemen uit huis vertrokken. Bij terugkeer van vader in het gezin is bijzondere aandacht nodig voor de veiligheid van het slachtoffer en voor eventuele andere inwonende kinderen. Deze aandacht kan worden gestroomlijnd via het maken van een veiligheidsplan. In een gesprek met de gezinsleden worden de risicosituaties binnen het gezin in kaart gebracht, alsmede de factoren die aan vergroting van de veiligheid kunnen bijdragen. Op basis van een dergelijke inventarisatie kan een veiligheidsplan worden gemaakt: hoe is de veiligheid op dit moment te waarborgen en hoe kan de veiligheid binnen het gezin toenemen? De waarborging van de veiligheid geschiedt door concrete afspraken over de omgang met de gezinsleden, zodat misbruik niet opnieuw kan plaatsvinden (bijvoorbeeld: het slachtoffer is nooit alleen met de dader). De veiligheid kan verder toenemen doordat de dader bijvoorbeeld dieper inzicht in zijn handelen krijgt en meer verantwoordelijkheid van binnenuit gaat voelen. Naarmate de interne controle bij de dader toeneemt, kan de externe controle worden verminderd.

In de eerste fase van de gezinsgesprekken wordt vooral gekeken hoe vader weer stap voor stap thuis op bezoek kan komen. Vervolgens bereiden de vader en moeder een verhaal voor dat ze de kinderen zullen vertellen. De moeder laat zien dat zij na het uitkomen van het misbruik veel maatregelen heeft getroffen. Zij heeft familie op de hoogte gesteld – ook al heeft ze daar voor een deel spijt van – en hulpverlening ingeschakeld. Ze heeft er bij haar partner op aangedrongen om in behandeling te gaan om te onderzoeken wat er met hem aan de hand is om seksueel misbruik te plegen. De vader vertelt dat hij achteraf blij is dat het seksueel misbruik is uitgekomen en dat hij in de gevangenis heeft gezeten. Hij denkt dat ze als gezin dichter bij elkaar zijn gekomen. Vervolgens leest hij een brief voor waarin hij duidelijk benadrukt dat hij de verantwoordelijke is geweest voor het seksueel misbruik en waarin hij zijn excuses aanbiedt, aan zijn misbruikte dochter en vervolgens aan de andere gezinsleden.

De maatschappij is bij het horen van seksueel misbruik sterk veroordelend. De meest voorkomende geluiden zijn dat de dader het gezin moet verlaten en dat de partner beter kan scheiden. De praktijk is weerbarstiger. Mensen willen herstellen. In eerste instantie willen ze niet uit elkaar. Mensen zijn geneigd elkaar vast te houden in tijden van nood. In de loop van het proces kan bij sommige gezinnen psychologisch herstel plaatsvinden. Mensen kunnen hun pijn aan elkaar laten zien en kunnen elkaar ter verantwoording roepen. In een aantal gezinnen komt het soms niet verder dan waarborgen van de minimale veiligheid, bij andere gezinnen is er meer herstel mogelijk van de schade als gevolg van het delict en van de problemen die daarvoor al bestonden.

10.4 Verloop van de behandeling

De interviews met de partners hebben ergens in het behandeltraject plaatsgevonden. De ene cliënt staat dan nog betrekkelijk aan het begin van zijn behandeling, terwijl de andere cliënt de groepsbehandeling al aan het afronden is. De groepsbehandelingen voor zedendelinquenten op De Waag zijn in de regel niet aan een vaste termijn verbonden. Het afsluiten ervan gebeurt op basis van een evaluatie van het risico op nieuwe delictpleging en van het halen van iemands individuele behandeldoelen.

In de laatste maanden van de behandeling kan een cliënt zijn probleem goed samenvatten. Hij zegt zich altijd een klein iel mannetje te hebben gevonden, waardoor hij zich niet durfde laten gelden. De seks ziet hij als een van de manieren waardoor hij zich beter kan voelen. Zijn seksverslaving is een antwoord op veel van zijn problemen: in plaats van zijn negatieve gevoelens te uiten vindt hij troost in de seks; in plaats van zijn verantwoordelijkheden in het leven te nemen verliest hij zich in de seksuele activiteiten; in plaats van zichzelf bij anderen te laten gelden zondert hij zich af bij internetseks. Hij formuleert een toekomstplan dat in de nazorggroep gebruikt wordt en waarvan de reclassering op de hoogte wordt gesteld. In het plan komt onder andere aan de orde dat hij op zijn hoede zal blijven voor zijn oversekst zijn en daarvoor voorlopig libidoremmende middelen zal gebruiken, dat hij met zijn partner in therapie gaat

om te leren beter met elkaar te communiceren, dat hij zijn gevoelens blijft uiten en met zijn partner wekelijks daarover praat zodat de kans op nieuwe geheimen wordt verkleind en dat hij de nazorggroep zal volgen om alert te blijven.

De behandeling kan vervolgens in individueel kader worden voortgezet, vaak in de vorm van nazorgcontacten. Ook kunnen partnerrelatiegesprekken worden doorlopen of opgestart. Bij voldoende tevredenheid wordt de behandeling in onderling overleg afgesloten. Cliënten kunnen echter ook op eigen initiatief de behandeling afbreken of beëindigen. In sommige gevallen, wanneer sprake is van onvoldoende inzet van de cliënt, kan ook De Waag de behandeling beëindigen. Het afsluiten van de behandeling wordt gemeld aan verwijzer en huisarts en er wordt aangegeven hoe succesvol deze is geweest. Bij afronding van het onderzoek hebben acht van de negentien cliënten de gehele behandeling met wederzijdse instemming van de man en behandelaar afgerond. Eén cliënt heeft de behandeling op eigen initiatief beëindigd. Tien cliënten zijn ten tijde van het onderzoek nog in behandeling. Van deze tien cliënten is één cliënt in de laatste fase van de groepsbehandeling, volgen drie cliënten de nazorggroep van de Sectie Intensieve Behandeling, krijgen twee cliënten individuele nazorg en nemen vier cliënten deel aan partnerrelatietherapie.

10.5 Resumé

De groepsbehandeling bij De Waag bestaat uit wekelijkse sessies van anderhalf uur gedurende een jaar tot anderhalf jaar, terwijl de deeltijdbehandeling twee sessies van drie uur per week gedurende een halfjaar tot een jaar beslaan. De groepen zijn gemengd voor wat betreft intra- en extrafamiliaire daders en *first offenders* en recidivisten. Het gaat in alle gevallen, of het nu personen met een laag of hoger risicoprofiel betreft, om de behandeling van de onderliggende problemen die in het delict tot uiting komen. De behandeling richt zich daarbij minder op de specifieke delictkenmerken (slachtoffers binnen of buiten het gezin, onder of boven de twaalf jaar, jongens of meisjes), en meer op de criminogene problemen die met delictpleging en recidive te maken hebben. Er is een grote samenhang in de criminogene problemen, maar individuele accenten liggen anders. Binnen de groepsbehandeling wordt de problematiek op de individuele cliënt afgestemd en heeft iedere cliënt zijn eigen proces. De partners van de cliënten kunnen bij de behandeling worden betrokken; meestal gebeurt dat in het kader van ondersteuning van de cliënt en in andere gevallen in het kader van partnertherapie of gezinsbehandeling.

Negentien van de twintig mannen uit het onderzoek hebben een forensische behandeling voor pedoseksuele daders bij De Waag gevolgd. Bij de meesten van hen heeft de behandeling in een strafrechtelijk kader plaatsgehad; enkelen hebben zich vrijwillig voor behandeling aangemeld. Na de intake volgt een assessment, waarbij de proble-

men van de cliënten in kaart zijn gebracht en er diagnostiek en risicotaxatie plaatsvinden. Vervolgens wordt er een behandelplan opgesteld.

Vijftien cliënten zijn gestart met een poliklinische groepsbehandeling en vier cliënten hebben deelgenomen aan een deeltijdbehandeling. Bij degenen in de groepsbehandeling is de problematiek minder diepgaand en is de delictpleging meer situationeel bepaald. Bij hen wordt het recidiverisico lager ingeschat. De vier cliënten uit de deeltijdbehandeling vergen een intensievere aanpak omdat hun problematiek dieper is ingesleten en hun recidiverisico hoger wordt ingeschat.

Bij afronding van het onderzoek hebben acht van de negentien cliënten de behandeling positief afgerond. Eén cliënt heeft de behandeling op eigen initiatief beëindigd. Tien cliënten zijn ten tijde van het onderzoek nog in behandeling.

DEEL IV

SLOTBESCHOUWING

11 Slotbeschouwing

In deze slotbeschouwing brengen we onderzoeksbevindingen uit de verhalen van de vrouwen en de informatie uit de justitiële en klinische praktijk met elkaar in verband. Hierbij staat de eerder geformuleerde vraagstelling centraal: *Wat weten we over het profiel en over het (seksuele, sociale en delict-)gedrag van pedoseksuelen op basis van informatie van (ex-)partners, aangevuld met justitiële en klinische informatie over de daders, en wat levert deze kennis op voor de opsporing, het onderzoek en de klinische praktijk?* Eerst blikken we terug op het onderzoek en staan we stil bij enkele methodologische opmerkingen. Vervolgens worden de belangrijkste bevindingen beschreven, alsmede de implicaties van die bevindingen voor de politie, de behandelpraktijk en het wetenschappelijk onderzoek.

11.1 Terugblik op het onderzoek

Voor dit onderzoek zijn twintig (ex-)partners van pedoseksuelen uitvoerig geïnterviewd. De vrouwen hebben ook een vragenlijst ingevuld. Daarnaast is gebruikgemaakt van externe informatie van justitie en De Waag²⁸ (risicotaxaties en behandeldossiers). De reden om juist de vrouwen te interviewen in plaats van de pedoseksuelen is de veronderstelling dat zij een ander en wellicht beter licht kunnen werpen op het leven van de mannen die kinderen seksueel misbruiken. De ervaring van politie en klinici is dat de mannen onder andere uit schaamte erg terughoudend zijn in het vertellen over hun gedachten, emoties en motieven. Bovendien kunnen anderen beter een beschrijving van iemands gedrag geven dan diegene zelf. De vrouwen met wie de pedoseksuelen een jarenlange relatie hebben, zouden in die leemte kunnen voorzien.

Via De Waag en de pedoseksuelen die daar een behandeling volgen in verband met het seksueel misbruik van minderjarigen, is de vrouwen van de pedoseksuelen gevraagd om deel te nemen aan het onderzoek. De bereidheid bij de vrouwen is groot gebleken: 19 van de in totaal 25 benaderde vrouwen hebben meegewerkt aan het onderzoek. Eén vrouw is buiten De Waag om benaderd.

De redenen voor hun deelname zijn divers. De voornaamste reden is dat zij het als prettig hebben ervaren dat er iemand, een onbevooroordeeld persoon, ook naar *hun* verhaal wilde luisteren. Veel vrouwen ontbreekt het aan die mogelijkheid vanwege het beschamende karakter van het delict. De vrouwen voelen zich in die zin ook

28 Centrum voor ambulante, forensische psychiatrie.

slachtoffer, maar dan van de situatie die is veroorzaakt door hun man. Onze indruk is dat sommige vrouwen hun medewerking als een vorm van genoegdoening zien voor wat ze hebben meegemaakt. Daarnaast hoopten verschillende vrouwen door hun medewerking te verlenen een verklaring voor het gedrag van de man te vinden. In de interviews is dit punt vaak teruggekomen in de vraag: 'Hoe kan het toch dat hij zo iets doet?' Ze hopen dat hun deelname bijdraagt aan het antwoord op die prangende vraag. Een aantal vrouwen voelt zich min of meer 'verplicht' om mee te doen met het onderzoek om op die manier iets terug te doen voor de maatschappij, omdat hun mannen leed hebben veroorzaakt.

De interviews zijn allemaal in een goede sfeer verlopen; het is soms lastig en confronterend voor de vrouwen geweest om erover te praten. De vrouwen hebben over het algemeen openhartig verteld over soms erg delicate onderwerpen. Het onderzoek heeft veel informatie opgeleverd over mannen die pedoseksuele delicten hebben gepleegd, over hun relatie, hun kenmerken en gedrag en over hun problemen van jongs af aan tot in de volwassenheid. Niettemin moeten bij dit onderzoek ook enkele methodologische opmerkingen worden gemaakt.

Methodologische opmerkingen

Een eerste opmerking heeft betrekking op de onderzoeksgroep, die aan de ene kant als zeer specifiek is aan te merken en aan de andere kant heterogeen is. Het specifieke karakter van de onderzoeksgroep bestaat eruit dat het gaat om mannen die een langdurige relatie hebben (gehad) met een vrouw. Dit zal niet gelden voor alle pedoseksuelen. De mannen uit de onderzoeksgroep volgen naar aanleiding van het pedoseksuele delict een ambulante behandeling en hebben toestemming gegeven om hun vrouwen te benaderen voor het onderzoek. Ook dit zal niet gelden voor alle pedoseksuelen, want niet alle pedoseksuelen lopen tegen de lamp en het deel dat wel is gepakt, krijgt niet altijd een ambulante behandeling. Hoewel volgens De Waag de meeste benaderde mannen toestemming hebben gegeven, zijn er ook een paar die dat hebben geweigerd. De reden is onduidelijk. In hoeverre de mannen een rol hebben gespeeld in de zes weigeringen van de vrouwen om mee te werken, is evenmin helder. De onderzoeksgroep is conform de bevindingen uit de literatuur heterogeen qua samenstelling. Weliswaar hebben de mannen één of meer zedendelicten jegens minderjarigen gepleegd, de aard van de delicten varieert qua seksuele handelingen, misbruikperiode, relatie met het slachtoffer, leeftijd van de slachtoffers, enzovoort. De mannen zijn ook verschillend wat betreft leeftijd, beroep, scholing en gezinsachtergronden. Met andere woorden, de informatie over de pedoseksuelen in dit onderzoek kan niet zonder meer worden gegeneraliseerd naar alle pedoseksuelen. Niettemin komen in de verhalen van de vrouwen wel enkele gemeenschappelijke karakteristieken van de mannen terug (zie paragraaf 11.2).

Een tweede methodologische opmerking heeft met de primaire informatiebron te maken, namelijk de vrouwen. We hebben de vrouwen hun verhaal laten vertellen. Hoewel de motieven van de vrouwen om deel te nemen aan het onderzoek integer en oprecht overkomen, is het niet duidelijk in hoeverre zij op alle vragen volledig antwoord hebben gegeven. Het gegeven dat veel vrouwen nog een relatie hebben met de man in kwestie kan ertoe leiden dat zij – uit loyaliteit – niet over alle onderwerpen open zijn geweest. Ook kan schaamte hierin een rol hebben gespeeld, schaamte over het delict, maar ook een bepaalde gêne om bijvoorbeeld openlijk te praten over hun seksuele relatie. Tegelijkertijd kunnen de vrouwen uit boosheid over wat er is gebeurd bepaalde feiten en situaties negatiever voorstellen dan deze in werkelijkheid hebben plaatsgevonden. De vrouwen kunnen die gebeurtenissen interpreteren in het licht van het delict dat bekend is geworden (retrospectief). Het kan ook zijn dat de vrouwen de mannen juist in bescherming willen nemen en een positiever beeld willen schetsen. We hebben de vrouwen hun verhaal laten vertellen, zonder overigens kritiekloos alles aan te nemen. Aan waarheidsvinding hebben wij echter niet gedaan; centraal staat de beleving van de vrouwen. Met informatie van justitie over het delictverleden van de mannen en met gegevens uit de klinische praktijk kunnen we de verhalen van de vrouwen in perspectief plaatsen.

11.2 Synthese van de onderzoeksresultaten

In deze paragraaf brengen we de belangrijkste bevindingen uit dit onderzoek met elkaar in verband en proberen we een algemeen beeld te schetsen van de mannen, vrouwen, hun relatie en het delict. Uiteraard past niet elke situatie in deze beschrijving; het gaat om de grote lijnen.

Problematische achtergrond

De vrouwen vertellen over een soms zeer problematische jeugd en gezinsachtergrond van hun mannen. Overeenkomstig de bestaande literatuur spelen er bij veel pedoseksuele mannen problemen op het vlak van emotionele verwaarlozing, echtscheiding van de ouders, ziekte van vader, enzovoort. Met name de figuur van de vader komt als een belangrijke, negatieve factor in het leven van de mannen naar voren. Een aantal vrouwen heeft dit uit eigen ervaring kunnen vertellen, omdat zij op jonge leeftijd een relatie met de man kregen. Andere vrouwen hebben weet van de gezinsachtergronden van de man zelf of van naaste familie. Opvallend is dat verschillende mannen hun vrouwen pas over hun nare jeugdervaringen hebben verteld nadat het delict bekend is geworden. In dit verband moet zeker het eigen slachtofferschap van de mannen worden genoemd. Behalve dat zij in hun jeugd emotioneel mishandeld zijn, komt slachtofferschap van seksueel misbruik ook regelmatig bij de mannen voor. De daders van het (seksueel) misbruik van de mannen zijn bijvoorbeeld hun vader of broer, wat vanwege die nabijheid een groot gevoel van onveiligheid teweeg kan brengen. Sommige

vaders van de mannen vertonen openlijk seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens bijvoorbeeld de moeder, maar in sommige gevallen ook richting de vrouw als ze op bezoek is bij haar schoonouders. Veel mannen hebben in elk geval op jonge leeftijd al ervaringen (passief dan wel actief) met seksueel afwijkend gedrag.

De vrouwen omschrijven de gezinnen van de mannen als kil, maar constateren ook dat de mannen erg aan hun moeder hangen en afhankelijk van hen zijn, soms tot ver in de volwassenheid. In die gevallen zou kunnen worden gesproken van een symbiotische relatie. Een te hechte c.q. benauwende moeder-zoonband is volgens Lehnecke (2009) een voedingsbodem voor het plegen van zedendelicten. Het proces van hechting is problematisch verlopen voor de mannen; een belangrijke factor voor het ontstaan van seksueel afwijkend gedrag (onder andere Marshall & Barbaree, 1990). Van een aantal mannen weten de vrouwen dat zij op jonge leeftijd al seksueel afwijkend gedrag vertoonden en zich schuldig hebben gemaakt aan zedenmisdrijven (misbruik van zusjes).

Onttrekken aan contacten

Het beeld dat oprijst uit de verhalen van de vrouwen en dat deels bevestigd wordt door de informatie uit de klinische praktijk is dat de mannen niet hebben geleerd om voor zichzelf op te komen. Het aangeleerde gedragspatroon is het (steeds meer) in zichzelf terugtrekken en vermijdend gedrag vertonen. De meeste mannen verkeren in hun jeugd in een sociaal isolement. Tekenend is dat zij door leeftijdgenoten worden gepest en/of moeite hebben om aansluiting te vinden bij leeftijdgenoten. Deze vroege ervaringen gaan na verloop van tijd onlosmakelijk deel uitmaken van de persoonlijkheid van de mannen. De hobby's en vrijetijdsbesteding van de mannen zijn te typeren als 'solistische activiteiten', zoals computeren. Ook het werk van de mannen is niet zelden als solistisch te typeren (ICT-sector, chauffeur). Het is niet zo dat de mannen elk contact met andere volwassenen (willen) mijden, in bijvoorbeeld werksituaties ontkomen ze daar niet aan, maar ze lijken zich daarin niet prettig te voelen. De vrouwen hebben diverse voorbeelden gegeven waaruit blijkt dat de mannen die contacten zo veel mogelijk zouden willen beperken. Ze vinden het bijvoorbeeld vervelend als de vrouw bezoek bij hen thuis uitnodigt. De mannen houden zich dan bezig met het verzorgen van drankjes en opruimen of gaan weg.

Contact opzoeken

Finkelhor (1984) noemt verschillende factoren die kunnen leiden tot het seksueel misbruik van kinderen. Een daarvan is wat hij 'emotionele congruentie' noemt. Dit betekent dat er een emotionele behoefte bestaat om met kinderen om te gaan (seksuele opwindning is een andere factor). Die behoefte is er niet of minder met volwassenen. In termen van de *pathways* van Ward en Siegert (2002; zie hoofdstuk 3) heet dat de intimiteits- en seksuele route. Dit komt duidelijk naar voren in de interviews met de vrouwen. Waar de mannen zich niet prettig voelen in het contact met volwassenen, zoeken zij juist het contact met minderjarigen op. Het eerdergenoemde voorbeeld van

de visite is illustratief: als er mensen op bezoek komen bij de man en vrouw, gaan de mannen bij de kinderen/jongeren zitten om met hen te praten of te spelen. De indruk van de vrouwen is dat sommige mannen zich beter op hun gemak voelen bij minderjarigen. Een aantal mannen werkt in de nabijheid van kinderen (bijvoorbeeld als conciërge op een school) of is in zijn vrije tijd bezig met activiteiten met kinderen (zoals voetbaltrainer) en lijkt zo het contact met de minderjarigen op te zoeken. Blijkbaar voelen zij zich in deze contacten prettiger dan met volwassenen, omdat het minder bedreigend voor hen is. Tekorten in de sociale competenties, ofwel blokkades in de omgang met volwassenen, vallen immers minder in het oog bij jongeren en kinderen. Waar zij zich op veel terreinen de *underdog* voelen, krijgen ze van de minderjarigen respect en hebben zij aanzien. Ze voelen zich dan iemand. In verschillende interviews zijn zij door de vrouwen beschreven als ‘kind onder de kinderen’: mannen die helemaal kunnen opgaan in kinderactiviteiten en in hun belevingswereld.

Psychische en lichamelijke klachten

De vrouwen hebben verteld dat veel mannen kampen met allerlei gezondheidsklachten en gevoelig zijn voor verslaving. De helft heeft volgens de vrouwen eerder psychische hulpverlening gehad. Ze zijn onrustig, neurotisch en hebben soms last van tics. Zonder allerlei causale verbanden te veronderstellen maken de vrouwen wel duidelijk dat de mannen niet lekker in hun vel zitten en zich onmachtig voelen om met stressvolle omstandigheden om te gaan. Ze lopen eerder voor problemen weg dan dat ze de confrontatie aangaan. Het praten over problemen en het uiten van emoties gaat hun slecht af. Ook uit de klinische praktijk blijkt dat de mannen over het algemeen slechte contactuele eigenschappen hebben, het moeilijk vinden om over hun problemen te praten en hun emoties slecht kunnen reguleren. De neiging tot verslavingsgedrag bij een kwart van de mannen komt uit de verhalen van de vrouwen naar voren en betreft in hoofdzaak alcoholgebruik. De informatie van de vrouwen over alcoholmisbruik en eerdere psychische hulpverlening was niet bekend bij de behandelaars.

Gemankeerd begin van de relatie

De vrouwen bevinden zich aan het begin van de relatie in een positie die als ‘kwetsbaar’ is te omschrijven. Die kwetsbaarheid kan gelegen zijn in de persoon (bijvoorbeeld: de vrouw met een minderwaardigheidscomplex vindt in de man iemand die naar haar luistert) of in de situatie (bijvoorbeeld: vanwege de leeftijd is de vrouw bang om ‘over te schieten’ of de vrouw wil na de scheiding weer een man in huis voor de kinderen). Opvallend is dat nogal wat vrouwen (ook) kampen met allerlei gezondheidsproblemen op het moment dat zij hun mannen leren kennen. Het maakt dat zij mede daardoor in een afhankelijkere positie verkeren ten opzichte van de man.

De vraag hoe de omgeving van de vrouw op de man reageert bij de eerste kennismaking wordt gevarieerd beantwoord door de vrouwen, maar komt in grote lijnen overeen met de typering van de mannen zoals die hiervoor is beschreven, namelijk een

weinig opvallende, rustige man. Sommige schoonouders vinden hem aardig, onder andere omdat hij allerlei huishoudelijke activiteiten verricht. De mannen zijn behulpzaam, sociaal en staan altijd voor anderen klaar. Dat patroon is ook in het privéleven van de man en de vrouw herkenbaar. Anderen kunnen altijd een beroep doen op de mannen, die nooit nee zeggen, soms tot ergernis van de vrouwen, die vinden dat de mannen best eens mogen weigeren. Richting de buitenwereld vertonen de mannen sociaal aangepast gedrag.

Ongelijkwaardigheid in de relatie

Vanuit de vrouwen gezien is er niet altijd sprake van verliefdheid; het lijkt soms een rationele keuze om een relatie met de man aan te gaan. Ze vinden de mannen – over het algemeen – fysiek niet aantrekkelijk. Wat hen aanspreekt is hun rustige en zachte karakter. Uitzonderingen daargelaten, zijn de mannen niet dominant en vormen in die zin ook geen bedreiging voor de vrouwen. Wat hierbij mogelijk meespeelt is dat verschillende vrouwen een verleden van seksueel misbruik hebben. Op een enkele man na zijn de mannen in seksueel opzicht niet opdringerig richting de vrouwen. Dat vinden de vrouwen niet erg; ze hebben over het algemeen geen of weinig behoefte aan seksueel contact of andere lichamelijke intimiteiten. Uit de verhalen doemt soms het beeld op van een platonische relatie. De vraag is in hoeverre de mannen vanaf het begin van hun relatie seksuele gevoelens voor mannen of kinderen hebben. Een van de mannen gaat – met medeweten van zijn vrouw – naar homo-ontmoetingsplaatsen, een andere man heeft voor de relatie met de vrouw ontucht gepleegd met minderjarigen. Deze stellen lijken elkaar dan ook te hebben gevonden: voor beiden hoeven de lichamelijke intimiteiten met elkaar niet zo nodig. De vrouwen hebben weinig eerdere ervaringen op het gebied van (vrijwillige) seksualiteit. De man is soms hun eerste partner. Ze hebben met andere woorden nauwelijks referentiemateriaal en weten – in de woorden van één vrouw – ‘ook niet beter’. Sommige vrouwen hebben echter meer seksuele behoeften dan de man, maar het omgekeerde komt ook voor. Dit kan een bron van conflicten en frustratie worden in de relatie.

Een deel van de mannen is blijkens de klinische informatie en de verhalen van de vrouwen als hyperseksueel te typeren, een belangrijke voorspeller voor recidive. Vanaf hun vroege jeugd zijn zij met seksualiteit bezig. De vrouwen met wie zij later een relatie krijgen en die onervaren zijn op het seksuele vlak, voelen zich tekortschieten omdat de mannen onvoldoende bevrediging bij hen vinden. Uit de verhalen van de vrouwen blijkt dat de mannen soms ten tijde van hun relatie seksuele contacten buiten de relatie hebben, al dan niet met medeweten van de vrouwen.

In beide relatievarianten (geen lichamelijke intimiteit en hyperseksuele mannen) hebben de stellen langdurige relaties, maar gaan ze na verloop van tijd steeds meer langs elkaar heen leven. Bij de hyperseksuele mannen vormt het tekort aan seksuele bevrediging bij hun vrouw een probleem. Zij kunnen daarbij over de grenzen van de vrouwen gaan (een vrouw spreekt van verkrachting) of nog meer dan voorheen hun

bevrediging elders zoeken. In die context kan ook de aanloop tot delictpleging worden beschouwd.

Verschillende vrouwen voelen zich emotioneel mishandeld door de mannen. De mannen reageren hun frustraties af op de vrouwen. De vrouwen kunnen in het openbaar worden vernederd of gekrenkt. Een aantal vrouwen ontwikkelt tijdens de relatie met de man (meerdere) psychische en/of lichamelijke klachten. Blijkbaar is de relatie tussen de man en de vrouw, hoewel niet optimaal, toch hecht genoeg om dergelijke klappen te incasseren. In die zin lijken de vrouwen de mannen nodig te hebben en durven ze de opgebouwde relatie niet op het spel te zetten (dit aspect komt later ook terug bij het uitkomen van het delict). De vrouwen zijn doorgaans afhankelijk van de mannen, niet alleen financieel maar zeker ook emotioneel. Hun afhankelijkheid vindt mede haar grond in hun eerder beschreven kwetsbare positie; zij willen de man, met al zijn onvolkomenheden, niet kwijt; misschien zijn ze bang om er dan alleen voor te staan.

Geheimen

Een terugkerend thema in de verhalen van de vrouwen zijn geheimen. Veel van de mannen liegen en bedriegen en zijn onbetrouwbaar. Dat uit zich op verschillende manieren. Volgens de vrouwen blijkt dat bijvoorbeeld uit het liegen over zaken. De vrouwen weten dat de man niet de waarheid vertelt en begrijpen de reden daarvoor niet goed, want het betreft dan kleine, huishoudelijke zaken of het niet nakomen van bepaalde afspraken. Soms confronteren de vrouwen hun mannen ermee, die vervolgens bij hun verhaal blijven.

In de gesprekken met de vrouwen zijn verschillende voorbeelden aan de orde gekomen waaruit blijkt dat de mannen feitelijk een dubbelleven leiden waar de vrouwen pas na lange tijd achter komen. Dat kan betrekking hebben op het hebben van schulden, het plegen van ontrouw of het suggereren dat ze een baan hebben terwijl dat niet het geval is. Blijkbaar weten de mannen deze geheime kant van hun leven goed verborgen te houden. Maar het zegt tegelijkertijd ook iets over de relatie met de vrouw en over de vrouw zelf. Zij neemt blijkbaar genoeg met het verhaal van haar man en durft eigenlijk niet verder te vragen uit angst dat ze mogelijk dingen te horen krijgt die ze niet wil weten (en waardoor de relatie in gevaar kan komen). Het is een vorm van zelfbeschermingsgedrag waarvan de mannen (on)bewust misbruik maken. Een vrouw vermoedt bijvoorbeeld dat haar man een geheime bergplaats heeft voor de opslag van kinderporno, maar durft dat niet te controleren.

In lijn met het voorgaande past de bevinding dat de vrouwen feitelijk weinig weten van eerder delictgedrag of van eerdere politiecontacten of veroordelingen van de man. Als ze er al naar hebben gevraagd, dan zijn de mannen uiterst terughoudend geweest daarover te vertellen. Uit de justitiële documentatie blijkt dat een vijfde van de mannen eerdere justitiecontacten heeft en dat zeker een derde van de mannen in het verleden ook al pedoseksuele delicten heeft begaan, echter zonder strafrechtelijke consequenties.

Ook het eigen slachtofferschap van de mannen komt vaak pas uit nadat het pedoseksuele delict bekend is geworden, bijvoorbeeld tijdens detentie of de behandeling. De vrouwen weten misschien wel dat er vroeger iets is gebeurd, maar de mannen zijn daar doorgaans heel zwijgzaam over geweest. Het is geen onderwerp van gesprek geweest tussen de man en de vrouw. Het misbruik van kinderen vormt voor de mannen een ander groot geheim.

Sommige mannen lijken letterlijk gebukt te gaan onder het meedragen van hun geheimen. Mogelijk bestaat er een verband tussen het meedragen van allerlei geheimen en het leiden van een dubbelleven van de mannen, het hebben van allerlei (psycho-) somatische klachten en het altijd voor anderen klaarstaan. Drukt de last van de geheimen te zwaar en is de overmatige hulpvaardigheid een vorm van compensatiegedrag? Of fungeert het gedrag heel bewust als een 'dekmantel'?

Seksuele problemen en fantasieën

In risicotaxatie-instrumenten komen drie hoofdthema's terug met betrekking tot seksuele problemen van de mannen. Alle mannen in dit onderzoek (in casu de negentien die een behandeling volgen) hebben seksuele problemen. Eén op de vijf mannen is als 'echte' pedofiel gediagnosticeerd, vier mannen zijn in hoge mate hyperseksueel en voor één op de twee à drie mannen geldt dat seksueel gedrag een *coping*-stijl is die wordt aangewend in stressvolle situaties.²⁹ Uit het relaas van de vrouwen zijn die kernproblemen herkenbaar bij de mannen, maar het blijkt vooral dat de scheidslijnen tussen de drie kernproblemen in de praktijk niet zo gemakkelijk zijn te maken. Ze lopen in elkaar over. Hoewel niet alle mannen zijn te diagnosticeren met de term 'echte pedofiel', is een seksuele voorkeur voor kinderen bij alle mannen in elk geval in enige mate aanwezig. Met andere woorden: alle mannen hebben wel 'iets' met minderjarigen, op seksuele en/of niet-seksuele wijze. Hiervoor is al gezegd dat zij beter met kinderen kunnen opschieten dan met volwassenen, maar voor de vrouwen is er, achteraf bezien, meer aan de hand. De mannen hebben een voorkeur voor kinderen, waarbij een aantal duidelijk een relatie heeft met een kind, althans in de beleving van de vrouw. De vrouwen slaan het met lede ogen gade en lijken onmachtig het een halt toe te roepen. Het probleem van hyperseksualiteit wordt door een paar vrouwen herkend. Het seksuele contact tussen de mannen en vrouwen wordt overigens minder naarmate de relatie vordert. Voor de hyperseksuele mannen betekent dat dat zij elders seksuele bevrediging zoeken. Het derde seksuele kernprobleem, seksuele *coping*, is evenals de voorkeur voor minderjarigen in grote mate aanwezig bij de mannen. In geval van stress, maar zeker ook omdat zij zich in relaties met volwassenen ongemakkelijker voelen, kunnen zij in seksueel afwijkend gedrag vervallen (bijvoorbeeld misbruik en

29 De aantallen worden groter als ook de mannen worden meegenomen bij wie de problematiek 'in enige mate' aanwezig is (zie hoofdstuk 10).

downloaden van kinderporno). Dit onderzoek maakt duidelijk dat ook hyperseksuele mannen kinderen kunnen misbruiken om negatieve emoties af te voeren. Het ene probleem sluit het andere niet uit; ze kunnen elkaar versterken.

Een ander element zijn de fysieke seksuele problemen bij de mannen. Verschillende van hen hebben last van vroegtijdige zaadlozingen of erectieproblemen. Het verdient nader onderzoek om te bepalen in hoeverre die fysieke ongemakken het negatieve zelfbeeld van de mannen (nog meer) aantasten en meer frustratie genereren die uitmondt in seksueel afwijkende fantasieën of gedragingen (bijvoorbeeld bekijken van kinderporno).

De mannen hebben, zoals gezegd, geheimen. Of zij ook seksueel afwijkende fantasieën hebben en of de vrouwen worden betrokken in allerlei seksueel afwijkende situaties, komt niet of nauwelijks naar voren in de verhalen van de vrouwen. Een enkele vrouw noemt bondage of het zich moeten verkleden als verpleegster, maar daar blijft het bij. Het is voorstelbaar dat de vrouwen dergelijke fantasieën wel weten van hun mannen, maar daarover niet willen praten met de onderzoekers. Het kan ook zijn – en gezien de neiging van de man om geheimen te hebben is dat wellicht aannemelijker – dat de mannen dergelijke fantasieën niet hebben gedeeld met de vrouwen en op een andere wijze hebben geuit c.q. beleefd. Het feit dat veel mannen porno kijken, en een deel van hen ook kinderporno, kan als een uitlaatklep voor hun fantasieën worden beschouwd. Overigens weten sommige vrouwen, en enkelen vermoeden het, dat hun mannen naar (kinder)porno kijken.

Misbruik van kinderen

Het onderzoek leent zich er niet voor om verklaringen voor het seksueel misbruik te vinden. Dergelijk etiologisch onderzoek vergt een andere opzet. De informatie van de vrouwen kleurt wel bepaalde risicofactoren in. Dat seksuele problemen mede ten grondslag liggen aan het misbruiken van kinderen, is evident. En dat aan de seksuele problemen eerdere negatieve jeugdervaringen en problematische gezinsachtergronden ten grondslag liggen, is eveneens zeer aannemelijk. De vrouwen hebben hierover een tipje van de sluier opgelicht dat voldoende aanleiding geeft om te stellen dat de mannen de nodige negatieve bagage met zich meedragen en meenemen in hun relaties.

Zij maken ook duidelijk dat, uitzonderingen daargelaten, de delicten plaatsvinden in de context van een bekoelde of slechte relatie tussen de mannen en de vrouwen. De mannen in dit onderzoek hebben een problematische jeugd en seksuele problemen gehad. Dit hoeft op zichzelf beschouwd niet de oorzaak te zijn van het misbruik. De vrouwen verhalen daarnaast van relationele perikelen en andere stressvolle omstandigheden. De vrouwen krijgen daarvan de schuld, bijvoorbeeld doordat de mannen zeg-

gen dat zij fysiek niet meer aantrekkelijk zijn, ziek zijn of hen niet voldoende seksueel kunnen bevredigen. In feite legitimeren de mannen hun eigen gedrag hiermee.³⁰

Dit geldt niet voor alle mannen in dit onderzoek. Er zijn ook mannen wier vrouwen achteraf zeggen dat de mannen een relatie met hen zijn aangegaan als dekmantel voor de buitenwereld. Het trouwen met een volwassen vrouw heeft in elk geval de schijn van een 'normaal' leven. Onderwijl hebben deze mannen een seksuele voorkeur voor kinderen, in het begin niet zo expliciet, maar na verloop van tijd steeds duidelijker wordend.

De delicten die de mannen plegen, zijn gevarieerd wat betreft de leeftijd en het geslacht van de slachtoffers, de aard van de seksuele handeling en de duur van de misbruikperiode. Naast het seksuele aspect van het misbruik (opwinding, lust) spelen volgens de vrouwen ook gevoelens van macht en controle mee bij de mannen. Hun gevoelens van minderwaardigheid en inadequaatheid verdwijnen (althans voor korte periode) op het moment dat zij de complete zeggenschap hebben over het slachtoffer.

Ten tijde van het misbruik hebben de vrouwen niets vreemds geconstateerd aan het gedrag van de mannen en eventueel de slachtoffers (die in huis wonen). Dat heeft enerzijds met het calculerende gedrag van de mannen te maken, die het misbruik zo weten te organiseren en de slachtoffers zo weten te manipuleren dat het soms voor lange tijd verborgen kan blijven. Anderzijds hebben de vrouwen signalen van het misbruik niet opgemerkt. In dit verband is in de interviews vaak het woord 'naïef' ('ben ik dan zo naïef geweest?') gevallen. Die naïviteit moet worden geplaatst binnen de totale context van de gemankeerde relatie met de man, die zijn eigen gang gaat en kan gaan, en de vrouw, die niet in staat is om hiertegen in te gaan. Op buitenstaanders kan dat vreemd overkomen. Immers, sommige vrouwen hebben een eigen misbruikverleden en zouden juist om die reden extra gespitst moeten zijn op dergelijk gedrag van de man en op signalen van het slachtoffer. Een verklaring hiervoor is dat de vrouwen in hun problematische relatie onvoldoende afstand hebben kunnen nemen van de situatie om het gedrag van de man en eventueel de slachtoffers in het juiste perspectief te plaatsen. De vrouwen zitten met andere woorden te dicht op de situatie. Als het delict uitkomt, *moeten* de vrouwen afstand nemen en reflecteren op wat er gebeurd is, maar sommigen blijven dat moeilijk vinden ('hoe heeft het toch kunnen gebeuren?'). In dit verband is het veelzeggend dat in minimaal twee gevallen de interviews met de onderzoekers ertoe hebben geleid dat de vrouwen voor zichzelf alles op een rijtje hebben kunnen zetten en als gevolg daarvan een scheidingsprocedure in gang hebben gezet. Een andere

30 Dit strookt met de teneur in gedateerde incestonderzoeken: doordat de vrouwen zich koel en afstandelijk opstellen richting de mannen, gaan de mannen hun seksuele en emotionele bevrediging elders zoeken. In het geval van vader-dochtermisbruik krijgt de dochter de rol van partner van de man.

verklaring, die indirect wordt ondersteund door bevindingen vanuit de interviews, is dat sommige vrouwen willens en wetens signalen hebben genegeerd dan wel niet serieus hebben opgepakt. Eén vrouw is door justitie aangemerkt als medeplichtige, mogelijk vanuit de gedachte dat zij moet hebben geweten van het misbruik maar geen actie heeft ondernomen. Deze vrouwen hebben mogelijk de consequenties van het openbaar maken niet willen aanvaarden en hebben genoeg genomen met bijvoorbeeld de toezegging van het slachtoffer dat zij zal schoppen en slaan als de man (vader) haar weer seksueel probeert te benaderen.

De vrouwen hebben de details van het misbruik niet verteld aan de onderzoekers, ondanks dat sommigen het hele proces-verbaal hebben gelezen. Mogelijk is de confrontatie te groot voor de vrouwen om uit zichzelf vast te stellen dat zij soms jarenlang voor de gek zijn gehouden. En sommigen willen het nog steeds niet helemaal onder ogen zien.

Geen enkele man heeft uit zichzelf over het misbruik verteld. Het komt in de openbaarheid als de slachtoffers erover beginnen of derden de politie inlichten. Dat betekent wellicht dat sommige mannen zouden zijn doorgegaan met het misbruik als anderen het niet verteld zouden hebben. De mannen ontkennen bij de eerste beschuldigingen ten stelligste. Pas na lang aandringen van de vrouwen en/of later de politie vertellen de mannen over het misbruik. In hoeverre zij dan de gehele waarheid vertellen, is onduidelijk. De helft van de mannen vergoelijkt en minimaliseert het delict en heeft geen empathie voor het slachtoffer. In minimaal één geval zijn, na de veroordeling van de man, nieuwe verhalen naar voren gekomen van seksueel misbruik.

Gevolgen zijn groot

Voor de vrouwen en hun gezin zijn de gevolgen van het uitkomen van het delict erg groot, zeker als de slachtoffers eigen kinderen zijn. Dat heeft de vrouwen gestoord in het hele proces, namelijk dat zij de klappen moeten opvangen en er geen aandacht voor hen is. Als het delict in de buurt bekend is, kan de vrouw daarop worden aangekeken. Door de buitenwereld wordt zij niet zelden medeverantwoordelijk gehouden voor wat er is gebeurd. Het stigma van 'de vrouw van' betekent voor de vrouwen een grote last. Zij zijn daardoor vrienden kwijtgeraakt en soms zijn families uit elkaar getrokken. De gevolgen kunnen ook betrekking hebben op de financiële situatie van het gezin, op de huisvesting en op het werk van de vrouwen.

Op een enkele uitzondering na zijn alle vrouwen (ten tijde van het onderzoek) ondanks het delict en alle bijkomende problemen bij hun mannen gebleven. Zowel in de vragenlijst als in interviews is op dit aspect ingegaan. Waarom blijven de vrouwen bij hun mannen? Zelf zeggen ze dat ze nog gevoelens hebben voor de mannen (liefde, genegenheid, soms ook medelijden). De vrouwen kunnen het misbruik en de rol van hun mannen erin blijkbaar goed scheiden van hun andere gevoelens. Het beeld dat uit de interviews naar voren komt, is dat de vrouwen zich nog steeds willen inzetten voor

hun relatie en het in een enkel geval het slachtoffer kwalijk nemen dat ze aangifte heeft gedaan, waardoor de vrouw haar man niet meer ziet. Hieruit blijkt dat de vrouwen in grote mate afhankelijk zijn van de mannen, niet alleen financieel maar zeker ook emotioneel. Blijkbaar overstijgen de baten van het continueren van de relatie de kosten van hetgeen er is gebeurd. Op een kwart van de relaties heeft het delict juist een positieve impact gehad, in de zin dat de onderlinge band sterker of intiemer is geworden.

Er is een gedateerd onderzoek voorhanden dat eveneens ingaat op de relatie tussen de mannen en de vrouwen na het uitkomen van het zedenmisdrijf en dat mogelijk iets kan toevoegen aan de hiervoor genoemde motieven en situaties. Garrett en Wright (1975) hebben achttien partners van verkrachters en incestplegers geïnterviewd. De meeste vrouwen hebben niet overwogen om de relatie na het uitkomen van het delict te beëindigen. De onderzoekers suggereren dat de vrouwen nu een middel hebben om zichzelf in een betere (lees: dominantere) positie in de relatie te manoeuvreren. Het delict geeft hun met andere woorden de mogelijkheid om de (feitelijke of gepercipieerde) ongelijkheid in de relatie op te heffen. De man heeft iets verkeerd gedaan en staat daarmee richting vrouw en buitenwereld op 'achterstand', hetgeen de vrouwen de gelegenheid biedt om zich ten opzichte van de man meer te 'profilen'. Een aantal vrouwen uit ons onderzoek geeft in het interview – na het uitkomen van het pedoseksuele delict van hun man – blijk van een dominante en soms vijandige houding ten opzichte van de man. Dit blijkt uit hoe zij over de man en hun relatie praten. Omdat er niet met de vrouwen is gesproken voordat het pedoseksuele delict bekend werd, kan echter niet worden vastgesteld of de houding van deze vrouwen door de situatie dominanter is geworden, en onbekend is dus of de bevinding van Garrett en Wright (1975) ook voor de geïnterviewden geldt. De mannen in het onderzoek lijken over het algemeen niet dominant, maar mogelijk dat vrouwen dit – na het uitkomen van het delict – toch anders waarderen. Wellicht dat in de behandeling hieraan aandacht kan worden geschonken. In elk geval voegt het onderzoek van Garrett en Wright (1975) een nieuwe en interessante dimensie toe aan de vraag waarom vrouwen bij hun mannen blijven na een zedendelict en waarom zij afhankelijk van hen zijn.

De vrouwen die bij hun mannen blijven, geven blijk van een groot wantrouwen jegens hen; ze zijn bang dat de mannen in herhaling vallen. Het gevolg is dat de vrouwen zeer alert zijn op allerlei situaties en bijvoorbeeld de mannen niet met de kinderen alleen durven te laten. Tekenend is dat de meeste mannen uiterst terughoudend zijn in het vertellen over wat er in de behandeling wordt gedaan. De vrouwen willen dat wel weten, maar krijgen over het algemeen weinig informatie. Afgaande op de indrukken van de vrouwen gaan de mannen (zeer) minieme stapjes vooruit. Er wordt gaandeweg de behandeling bijvoorbeeld iets meer gepraat over de gevoelens van de partners. Er is geen garantie dat de mannen nooit in herhaling zullen vallen. Ook na de behandeling bestaat dat risico nog steeds; voor de ene man is dat risico groter dan voor de andere.

Sommige vrouwen vertellen dat zij zich, terugkijkend op wat er is gebeurd, gebruikt voelen door de man; ze hebben de beleving dat hun huwelijk een dekmantel is geweest voor zijn daden.

De hoofdbevindingen op een rij

In tabel 11.1 staan de hoofdbevindingen van het onderzoek weergegeven zoals die zijn verkregen uit de verhalen van de vrouwen, aangevuld met justitiële en klinische informatie en geïnterpreteerd en samengevoegd door de onderzoekers. Het is een algemeen profiel; voor sommige mannen zullen bepaalde factoren niet of minder gelden.³¹

Tabel 11.1 Kenmerken van pedoseksuelen

-
1. Problematische, onveilige opvoedingssituatie
 2. (Te) sterke band met moeder
 3. Seksueel overschrijdende ervaringen op jonge leeftijd
 4. Aangepast, sociaal wenselijk gedrag richting buitenwereld
 5. Uitermate hulpvaardig en zorgzaam richting buitenwereld
 6. Leugenachtig gedrag en geheimen
 7. Gevoelig voor middelen (alcohol)
 8. Gevoelens van incompetentie, minderwaardigheid
 9. Gemankeerde relatie met vrouw c.q. partner
 10. Neurotisch gedrag, lichamelijke en/of psychische klachten
 11. Voorkeur voor omgang met minderjarigen
 12. Tekorten in sociale competenties (gemankeerde sociale relaties/mijden volwassenen)
 13. Solistisch(e) activiteiten en werk
 14. Meervoudige seksuele problemen (seksuele deviatie, seksuele coping, hyperseksualiteit)
 15. Interesse in porno en/of kinderporno
 16. Sterke neiging tot ontkenning of bagatellisering van het delict
-

11.3 Opbrengsten van het onderzoek

In de resultaten van dit exploratieve onderzoek zien wij op verschillende gebieden een meerwaarde boven de bestaande wetenschappelijke kennis over de problematiek rond pedoseksuelen. Dat geldt ook voor de opsporing c.q. het verhoor van de verdachte. Daarnaast zijn er elementen in dit onderzoek aan te wijzen die van nut kunnen zijn voor de klinici.

31 De onderzoeksgroep in deze studie is te klein om hierbinnen nog te differentiëren naar allerlei subtypen. Mogelijk vormt de groep pedoseksuelen die een langdurige relatie heeft (gehad) met een volwassen vrouw een bijzondere subpopulatie pedoseksuelen die de genoemde kenmerken in grote lijnen met elkaar delen en zich daarmee onderscheiden van pedoseksuelen zonder (vrouwelijke) partner.

Wetenschappelijk onderzoek

Veel bestaand onderzoek naar pedoseksualiteit heeft als primaire informatiebron de dader zelf. Het is de pedoseksueel die een verklaring aflegt bij de politie, veroordeeld wordt en eventueel een behandeling volgt. Door middel van dossieronderzoek, vragenlijsten en interviews met pedoseksuelen trachten onderzoekers inzicht te krijgen in de achtergronden en oorzaken van het delictgedrag. Eerder is gesteld dat deze mannen niet altijd het achterste van hun tong willen laten zien. Informatie van externen, onder wie de partners, kan nieuwe inzichten opleveren of bestaande kennis nuanceren. Zeker bij complexe criminaliteitsvormen, zoals zeden- en geweldscriminaliteit, is het zaak om vanuit verschillende perspectieven c.q. informatiebronnen hiernaar te kijken.³² In multidisciplinaire pro Justitia persoonlijkheidsonderzoeken, zoals die bijvoorbeeld worden uitgevoerd in het Pieter Baan Centrum, is dit een geëigende werkwijze. De persoon van de verdachte wordt psychologisch en psychiatrisch onderzocht, de groepsleiding observeert het gedrag op de afdeling en er vindt een forensisch milieuonderzoek plaats. In criminologisch onderzoek gebeurt dit nauwelijks, althans niet die vorm van triangulatie waarbij de directe omgeving van de dader wordt geraadpleegd over de persoon van de dader. Triangulatie kan worden opgevat als het samenhangend benaderen van complexe vraagstukken. Criminaliteit is een voorbeeld bij uitstek van een complex vraagstuk.

Onderzoek naar pedoseksualiteit laat telkenmale zien dat de groep pedoseksuelen een heterogene groep is. Zij verschillen qua achtergronden, slachtoffervoorkeur enzovoort. Eventuele relaties en de dynamiek daarbinnen maken daarvan voorsnog geen onderdeel uit. De groep geïnterviewde vrouwen in het onderhavige onderzoek is te beperkt om allerlei subtypen te onderscheiden. Toekomstig onderzoek zou deze relationele factoren moeten meenemen in de constructie van typen pedoseksuelen en verklaringen voor het delictgedrag. Meer in het algemeen geldt dat informatie van externen – in casu de vrouwen van pedoseksuelen – huidige typologieën kan verdiepen, nuanceren of wellicht verrijken met ‘nieuwe’ typen. De vrouwen kunnen gedetailleerd verhaal doen van hun (stagnerende) relatie, de ongelijkwaardigheid in de relatie, de solistische activiteiten en het sociaal wenselijke en heimelijke gedrag van de mannen. Ook geven zij een bredere kijk op de verstoorde opvoedingssituatie waarin de mannen zijn opgegroeid. Opvallend in dit onderzoek is het grote aantal mannen dat negatieve kindertijdervaringen heeft. In de literatuur wordt dat met name bij hoog-risicodaders gevonden. Deze ervaringen zijn oorzaak van onveilige hechtingspatronen, hetgeen relatievorming op latere leeftijd bemoeilijkt. Seksueel contact, ook met minderjarigen, kan de functie hebben om de eenzaamheidsgevoelens als gevolg van onveilig gehechte

32 Dit wil niet zeggen dat andere criminaliteitsvormen, bijvoorbeeld vermogensdelicten, niet interessant zijn om op een dergelijke manier in kaart te brengen. Een interessante onderzoeksvraag zou bijvoorbeeld zijn wat de directe omgeving merkt van de inkomsten- en uitgavenpatronen van een vermogensdelinquent.

relaties te compenseren. Het onderzoek laat ook zien dat er over het algemeen sprake is van gemankeeerde relaties, van weinig vrienden, van eenzame hobby's. De mannen lijken 'minder stevig in het leven te staan'. Er kan sprake zijn van zelfopoffering, met de bedoeling op deze manier gewaardeerd te worden.

Met het voorgaande verband houdend, is uit onderzoek bekend dat er in geval van misbruik van kinderen vaak sprake is van een *grooming*-proces: van aandacht geven en niet-seksueel contact via enkele seksuele gesprekken of aanrakingen tot langzamerhand meer expliciet seksueel gedrag. Openlijke agressie en fysiek geweld kunnen voorkomen, maar zijn atypisch. Dat blijkt ook uit dit onderzoek. Hieruit kan worden afgeleid dat seksueel misbruik voorkomt in situaties die weinig afwijken van de dagelijkse routine, zowel voor dader als voor slachtoffers (moeder is 's avonds werken, vader en dochter zitten samen tv te kijken). De pedoseksuele dader is in de meeste gevallen een gewone huisvader of iemand dicht in de buurt van het slachtoffer. In de verklaringen voor pedoseksualiteit moet daarmee rekening worden gehouden: het delict is niet uitsluitend terug te voeren op (psychische processen van) de dader, maar vindt plaats binnen een bepaalde context; omgevingsfactoren spelen eveneens een rol.

Uit dit onderzoek blijkt – conform de inzichten uit de literatuur – het onderscheid tussen intra- en extrafamiliaire daders niet zo strikt te maken. Er zijn mannen die zowel binnen als buiten het gezinsverband slachtoffers maken. Mogelijk is bij dit type daders sprake van een combinatie van hyperseksualiteit en gelegenheid. Het statisch onderscheid tussen intra- en extrafamiliair zou eerder als een continuüm moeten worden opgevat waarbij er mannen zijn die slachtoffers kunnen maken, ongeacht familiebanden. Context- en situationele variabelen zijn voor de meeste mannen mogelijk bepalender voor de slachtofferkeuze dan persoonlijke factoren.

De vrouwen in dit onderzoek zijn naar eigen zeggen niet in staat geweest om de signalen die wijzen op het seksueel misbruik door de man goed op te pikken en te duiden. In sommige gevallen zijn die signalen dermate duidelijk dat de omgeving die wel ziet (en de vrouw waarschuwt). De vrouwen zijn zelf onderdeel van de situatie (met de man) en zijn wellicht daardoor onvoldoende in staat om het geheel te overzien. Door afstand te scheppen (door tijdsverloop, veroordeling van de man) krijgen de vrouwen steeds scherper de omvang van de problematiek in de gaten. Hiermee verband houdend kan het fenomeen worden genoemd dat wanneer mensen te maken krijgen met schokkende gebeurtenissen, zij die (onbewust) kunnen ontkennen omdat het toelaten van die kennis te ondraaglijk is (Cohen, 2001).³³ Het is een schemergebied tussen weten en niet-weten. In dit onderzoek zijn diverse vrouwen aan het woord gekomen

33 Zie ook Sykes en Matza (1957), die spreken over neutralisatietechnieken.

die achteraf allerlei waarschuwingen voor het gedrag van de mannen uit de omgeving hebben gehoord, maar die op dat moment niet op waarde hebben kunnen schatten.

Opsporing

Het verhoor van pedoseksuelen blijkt in de praktijk moeilijk. Schaamte, verlies van baan en afwijzing door de omgeving kunnen hierbij een rol spelen. Veel pedoseksuelen ontkennen in eerste instantie het delict ten stelligste. Vervolgens blijven ze ontkennen of bagatelliseren het delict. Omdat het succes van het zedenonderzoek in veel gevallen staat of valt met het verdachtenverhoor, zijn de voorbereiding en professionele uitvoering daarvan uiteraard van groot belang. Een harde, confronterende benadering van de verdachte blijkt zelden succesvol. De verhoorder dient juist aansluiting te vinden bij het niveau van functioneren en de belevingswereld van de verdachte. Uit dit partneronderzoek komen verschillende onderwerpen aan de orde, zoals een kille gezinssituatie, een aanhankelijke en mogelijk afhankelijke relatie met de moeder, ervaringen met (afwijkend) seksueel gedrag en slachtofferschap reeds vanaf jonge leeftijd, die goed kunnen worden gebruikt als gespreksonderwerpen in het verhoor. Vaak blijkt een oprechte interesse voor de persoon van de verdachte, zonder daarmee een gelijkwaardig gesprek te suggereren, een goede opening voor een gesprek over delictgedrag en het ten laste gelegde.

Aan een aantal deskundigen op het gebied van zedencriminaliteit binnen de politie is gevraagd welke meerwaarde zij zien van dit onderzoek c.q. de interviews met de vrouwen. Zij stellen onder meer dat de kenmerken van de pedoseksuelen (zie tabel 11.1) een goede richtlijn zijn voor de verzameling van relevante informatie bij de opstart van een opsporingsonderzoek. De kenmerken kunnen waardevol zijn voor de voorbereiding van het verhoor. Er worden momenteel specifieke verhoorplannen voor kinderpornografie-incidenten ontwikkeld. Dit onderzoek levert hiervoor een nuttige aanvulling. In het bijzonder kunnen de verhalen van de vrouwen bijdragen aan het verkrijgen van een completer beeld van de man en zijn eventuele problematiek dan wanneer voornamelijk wordt afgegaan op de verklaringen van de man zelf. De bijdrage van een partner in een zedenzaak is tot op heden in de praktijk vaak beperkt. Het verhoor van de vrouw blijft vaak summier en is voornamelijk gericht op het slachtoffer en wat de vrouw van het mogelijk misbruik heeft waargenomen of gemerkt; aspecten waar de vrouwen juist weinig over kunnen of willen vertellen. Deze informatie wordt dan later weer gebruikt bij het studioverhoor. Op zich geen onbegrijpelijke benadering: in dergelijke zaken waar ooggetuigen, een bekentenis en technisch bewijs ontbreken, is men sterk afhankelijk van de verklaring van het kind. Uit dit onderzoek is op te maken dat, hoewel vrouwen in de meeste gevallen niet zullen bijdragen aan het leveren van harde bewijzen, zij over een schat aan informatie beschikken die bruikbaar is voor het verdere opsporingsonderzoek. In dit verband kan de (solistische) vrijetijdsbesteding van de mannen worden genoemd en hoe zij omgaan met volwassenen en kinderen, maar ook hoe zij reageren op stressvolle situaties en hun middelengebruik. De kennis

van de vrouw over haar man kan ook een bijdrage leveren aan het bedenken van een verhoorstrategie die past bij de persoon van de verdachte. De onderzoeker moet zich overigens wel bewust zijn van sterke loyaliteitsgevoelens en liefde van de vrouw voor de man, ook al is het misbruik reeds ontdekt. Afkeurende uitlatingen van de onderzoekers zullen contraproductief werken bij de vrouwen.³⁴

Het rechercheonderzoek is uiteraard gericht op het onderzoeken van het feit waarvan aangifte is gedaan. Toch is het geen uitzondering dat een grondig onderzoek aanwijzingen oplevert voor andere gepleegde feiten: het zogeheten sneeuwbal effect. Er kunnen meer slachtoffers zijn gemaakt door de man in kwestie. Dit blijkt ook het geval bij de groep pedoseksuelen in dit onderzoek. Ook kan er sprake zijn van bezit en/of productie van kinderporno, zoals blijkt uit een aantal casussen in dit onderzoek. Het bekijken van kinderporno kan duiden op een afwijkende seksuele voorkeur, maar kan evengoed voortkomen uit verveling (zie ook Van Wijk, Nieuwenhuis & Smeltink, 2009). Voor de recherche is het zaak dergelijke onderzoeksbevindingen met elkaar in verband te brengen teneinde een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de man. Hierbij kunnen de vrouwen informatie geven over de hobby's van de man, zijn computergebruik, speciale opbergplaatsen enzovoort.³⁵

In dossiers van zedenzaken valt regelmatig op dat een beschrijving van de context waarin het delict zich heeft afgespeeld, ontbreekt. Hierdoor is het voor de politie of getuigen-deskundigen die later het dossier eventueel moeten beoordelen, maar ook voor rechters die zich een beeld moeten vormen, vaak moeilijk helder inzicht te krijgen in het gepleegde feit en de context waarin het zich heeft afgespeeld. Een beschrijving van de contextuele factoren is relevant voor een goed begrip van het delict, de planning en de uitvoering daarvan en de rol van de verschillende betrokkenen. Als het gaat om de context, wordt gedacht aan zaken als wie wanneer thuis is, wat voor werk de ouders doen, wat het opleidingsniveau is, naar welke films thuis wordt gekeken, welke literatuur in huis aanwezig is, wie er wanneer op bezoek komt en hoe vaak, hoe laat de gezinsleden naar bed gaan en wie in welke kamer slaapt. De vrouw kan hier als geen ander informatie over geven. Immers, zij is vaak de enige volwassene die in de directe omgeving van de verdachte en het vermeende slachtoffer leeft.

Klinische praktijk

Een suggestie naar aanleiding van dit onderzoek voor de risicotaxatie is vooral gelegen in het moment waarop de taxatie plaatsvindt. Als het instrument aan het begin van het behandelcontact wordt afgenomen en ingevuld, is de kans reëel dat er geen com-

³⁴ Voor de goede orde: de partners moeten op het verschoningsrecht worden gewezen.

³⁵ Het uitsluitend in beslag nemen van de computer levert in bepaalde gevallen niets op, omdat de mannen elders in het huis hun kinderporno opgeslagen kunnen hebben.

pleet beeld ontstaat van de problematiek van de man, de gepleegde delicten, de relatie enzovoort. Zedendelicten zijn omgeven door geheimen, schuld- en schaamtegevoelens. Wanneer de mannen meer vertrouwen krijgen in de behandelaars, en gevoelens van schaamte minder sterk zijn, is de kans groot dat ze meer zullen vertellen over het delict, de aanloop daarnaartoe, hun problemen en mogelijk ook over andere delicten. De wijze waarop de risicotaxatie voor de mannen in dit onderzoek heeft plaatsgevonden (herhaaldelijke meetmomenten), laat zien dat bepaalde aspecten van het recidiverisico anders c.q. duidelijker zijn in te kleuren.³⁶ Nieuwe informatie kan met andere woorden leiden tot een nauwkeuriger inschatting van het recidiverisico en betere aanknopingspunten opleveren waaraan in de behandeling verder moet worden gewerkt.

Uit de interviews met de vrouwen wordt duidelijk dat de seksuele relatie met de mannen niet optimaal is. Sommige vrouwen zijn afkerig van seks. Andere mannen hebben juist moeite met hun seksueel actieve vrouw. Er is ook sprake van onvrijwillige seks: de man gaat door en dringt seksuele activiteiten op waar zijn partner geen zin in heeft. Er lijkt weinig sprake te zijn van gelijkwaardigheid. Partners wijzen op seksuele disfuncties en een verminderd seksueel verlangen van hun man. Een verklaring kan worden gevonden in het feit dat echtparen moeite hebben hun (intieme) relatie levend en spannend te houden. Vaak loopt de investering in de relatie terug. Uit de interviews met de partners is op te maken dat de relaties voor wat betreft intimiteit weinig voorstelden. Niet alleen bij zedendelinquenten, maar ook onder de normale bevolking is het een gegeven dat sommige mannen hun heil zoeken achter de computer, in internetseks. Sommigen van hen ontwikkelen een seksverslaving, zoals ook dit onderzoek laat zien. Mannen geven in de klinische praktijk echter niet altijd aan dat de seksuele relatie met hun partners slecht is. Dat betekent voor bijvoorbeeld de behandeling dat meer aandacht moet worden besteed aan de partnerrelatie, inclusief de seksuele relatie, en dat er meer accent op het ontwikkelen van gezonde seksualiteit en het bevorderen van seksuele intimiteit met de partner dient te worden gelegd. Behandeling moet zich niet exclusief richten op het voorkomen van seksuele delicten. Bij seksualiteit gaat het niet alleen om seksueel gedrag (deviant of niet), maar ook om intimiteit en de band met een volwassen ander.

Een consequente bevinding in dit onderzoek is dat de vrouwen het prettig vinden om met een onbevooroordeeld persoon over hun partners en de delicten te praten. In zekere zin voelen zij zich ook slachtoffer door de wandaden van hun mannen. Zij stellen dat zij aan weinig anderen hun relaas kunnen doen. Tegelijkertijd is de huidige behandelpraktijk van De Waag er juist op gericht om de vrouwen bij de behandeling te betrekken. De vrouwen worden voor minimaal één gesprek met de behandelaar en

36 In de eerste taxatie zijn bijvoorbeeld tien mannen gediagnosticeerd als pedofiel. Later blijken dat er vier te zijn die aan de criteria voldoen.

de man uitgenodigd. Enkele vrouwen zijn van mening dat zij onvoldoende als ‘mede-slachtoffer’ worden erkend en zij onvoldoende bij de behandeling van hun mannen betrokken worden. Het meer betrekken van de partners bij de behandeling kan enerzijds de veiligheid in het gezin waarborgen en anderzijds zowel de gevolgen van het misbruik als de problemen die in het gezin al leefden voor en ten tijde van het seksueel misbruik aanpakken. De interviews met de vrouwen laten duidelijk zien dat de (seksuele) relatie in de meeste gevallen niet optimaal functioneert. Aangezien de meeste gezinnen intact blijven, is het noodzakelijk om aan een gezondere relatievorming te werken, hetgeen de kans op recidive in de toekomst kan verkleinen.

Geraadpleegde literatuur

- Andrews, D.A., & Bonta, J.L. (2000). *The Level of Service Inventory – Revised. User's Manual*. Toronto: Multi-Health Systems (MHS).
- Andrews, D.A., & Bonta, J. (2006). *The psychology of criminal conduct* (4th ed.). Cincinnati, OH: Anderson.
- Beech, A.R. (1998). A psychometric typology of child abusers. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 4, 319-339.
- Beek, D. van, Doncker, D. de, & Ruiter, C. de (2001). *Static-99*. Nederlandse geautoriseerde vertaling. Utrecht: Dr. H. van der Hoeven Stichting.
- Bickley, J., & Beech, A.R. (2001). Classifying child abuser: Its relevance to theory and clinical practice. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1, 51-69.
- Blanchard, R. (2010). The DSM-diagnostic criteria for pedophilia. *Archives of Sexual Behavior*, 39(2), 304-316.
- Blanchard, R., Lykins, A.D., Wherrett, D., Kuban, M.E., Cantor, J.M., Blak, T., Dickey, R., & Klassen, P.E. (2008). Pedophilia, hebephilia, and the DSM-V. *Archives of Sexual Behavior*, 38(3), 335-350.
- Boer, D.P., Hart, S.D., Kropp, P.R., & Webster, C.D. (1995). *Manual for the Sexual Violence Risk-20: Professional guidelines for assessing risk of sexual violence*. Vancouver: Simon Fraser University.
- Cohen, S. (2001). *States of Denial: Knowing About Atrocities and Suffering*. Cambridge: Polity.
- Cortoni, F., & Marshall, W.L. (2001). Sex as a coping strategy and its relationship to juvenile sexual history and intimacy in sexual offenders. *Sexual Abuse*, 13(1), 27-43.
- Cottle, C.C., Lee, R.J., & Heilbrun, K. (2001). The prediction of criminal recidivism in juveniles: A meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 28(3), 367-394.
- Craig, L.A., Browne, K.D., & Beech, A.R. (2008). *Assessing risk in sex offenders. A practitioner's guide*. Chichester: Wiley.
- Feelgood, S., & Hoyer, J. (2008). Child molester or paedophile? Sociolegal versus psychopathological classification of sexual offenders against children. *Journal of Sexual Aggression*, 14(1), 33-43.
- Finkelhor, D. (1984). *Child Sexual Abuse: New Theory and Research*. New York: Free Press.
- Finkelhor, D., & Jones, L. (2006). Why have child maltreatment and child victimization declined? *Journal of Social Issues*, 62(4), 685-716.

- Gannon, T.A., Gilchrist, E., & Wade, K.A. (2008). Interfamilial child and adolescent sexual abuse. In C. Hilarksi, J.S. Wodorski & Feit, M. (Eds.), *Handbook of social work of child and adolescent sexual abuse* (pp. 71-101). New York: Haworth Press.
- Garrett, T.B., & Wright, R. (1975). Wives of Rapists and Incest Offenders. *The Journal of Sex Research*, 2, 149-157.
- Gelb, K. (2007). *Recidivism of sex offenders: Research paper*. Melbourne: Sentencing Advisory Council.
- Groff, M.G. (1987). Characteristics of Incest Offenders' Wives. *The Journal of Sex Research*, 1, 91-96.
- Grove, W.M., Zald, D.H., Lebow, B.S., Snitz, B.E., & Nelson, C. (2000). Clinical versus mechanical prediction: A meta-analysis. *Psychological Assessment*, 19-30.
- Hanson, R.K. (2002). Recidivism and age: Follow-up data on 4,673 sexual offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 66, 348-362.
- Hanson, R.K. (2006). Stability and change: Dynamic risk factors for sexual offenders. In W.L. Marshall, Y.M. Fernandez, L.E. Marshall & G.A. Serran (Eds.), *Sexual offender treatment. Controversial issues* (pp. 18-31). Chichester: John Wiley & Sons.
- Hanson, R.K., Bourgon, G., Helmus, L., & Hodgson, S. (2009). The principles of effective correctional treatment also apply to sexual offenders: A meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, 36, 865-891.
- Hanson, R.K., Harris, A.J.R., Scott, T.-L., & Helmus, L. (2007). *Assessing the risk of sexual offenders on community supervision: The Dynamic Supervision Project* (Corrections Research User Report No. 2007-05). Ottawa: Public Safety Canada.
- Hanson, R.K., & Morton-Bourgon, K.E. (2004). *Predictors of sexual recidivism: An updated meta-analysis* (Corrections User Report No. 2004-02). Ottawa: Public Safety Canada.
- Hanson, R.K., & Morton-Bourgon, K.E. (2005). The characteristics of persistent sexual offenders: A meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 1154-1163.
- Hanson, R.K., Morton-Bourgon, K.E., & Harris, A.J.R. (2003). Sexual Offender Recidivism Risk. What we know and what we need to know. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 989, 154-166.
- Hanson, K.R., & Thornton, D. (1999). *Static-99: Improving actuarial risk assessments for sex offenders* (User Report 99-2). Ottawa: Department of the Solicitor General of Canada.
- Hanson, R.K., & Wallace-Capretta, S. (2000). *Predicting Recidivism Among Male BATTERERS*. Ottawa: Department of the Solicitor General of Canada. Website: www.sgc.gc.ca.
- Harris, J.R., & Hanson, R.K. (2004). *Sex offender recidivism: A simple question* (Cat No. PS3-1/2004-3E). Ottawa: Department of Solicitor General of Canada. Website: www.sgc.gc.ca.

- Hildebrand, M. (2004). Psychopathy and sexual deviance in treated rapists: Association with sexual and non-sexual recidivism. In M. Hildebrand, *Psychopathy in the treatment of forensic psychiatric patients: Assessment, prevalence, predictive validity, and clinical implications* (pp. 137-170). Amsterdam: Dutch University Press.
- Hildebrand, M., Ruiter, C. de, & Beek, D. van (2001). *Handleiding van de Nederlandse Sexual Violence Risk-20: Professionele richtlijnen ter beoordeling van risico op seksueel gewelddadig gedrag*. Utrecht: Uitgave Forum Educatief, Dr. H. van der Hoeven Stichting.
- Horn, J.E. van, Wilpert, J., Eisenberg, M., & Mulder, J. (2009). *Handleiding WaagSchaal volwassenen: Risicotaxatie-instrument voor de ambulante forensische psychiatrie*. Interne uitgave. Utrecht: De Waag.
- Kafka, M.P. (1997). Hypersexual desires in males: An operational definition and clinical implications for males with paraphilias and paraphilia-related disorders. *Archives of Sexual Behavior*, 5, 505-526.
- Kafka, M.P. (2010). Hypersexual Disorder: A proposed diagnosis for DSM-V. *Archives of Sexual Behavior*, 39, 377-400.
- Kafka, M.P., & Hennen, J. (2003). Hypersexual desire in males: Are males with paraphilias different from males with paraphilia-related disorders? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 4, 307-322.
- Knight, R.A., & Prentky, R.A. (1990). Classifying Sexual Offenders: The Development and Corroboration of Taxonomic Models. In W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (Eds.), *Handbook of Sexual Assault* (pp. 23-52). New York: Plenum Publishing Corporation.
- Knight, R.A., & Thornton, D. (2007). *Evaluating and improving risk assessment schemes for sexual recidivism: A long-term follow-up of convicted sexual offenders* (Document No. 217618). Washington, DC: U.S. Department of Justice.
- Lammers, S., & Philipse, M. (2003). Nederlandse bewerking van de Level of Service Inventory-revised (LSI-r). Conceptvertaling, versie mei 2003.
- Långström, N., & Hanson, R.K. (2006). High rates of sexual behavior in the general population: Correlates and predictors. *Archives of Sexual Behavior*, 35, 37-52.
- Lehnecke, K. (2009). *De rol van moeder-zoonsymbiose in perversie en zedendelinquentie. Een wetenschappelijke verantwoording over de mogelijke gevolgen van een symbiotische moeder-zoonrelatie die niet door vader wordt beëindigd*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Leuw, E., Bijl, R.V., & Daalder, A. (2004). *Pedoseksuele delinquentie: Een onderzoek naar prevalentie, toedracht en strafrechtelijke interventies*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers en Ministerie van Justitie, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.
- Lievore, D. (2004). *Recidivism of Sexual Assault Offenders: Rates, Risk Factors and Treatment Efficacy*. Canberra: Australian Institute of Criminology.

- Loucks, N. (2002). *Recidivism Amongst Serious Violent and Sex offenders*. Edinburgh: Scottish Executive Social Research Unit.
- Maletzky, B.M. (1996). Denial of treatment or treatment of denial? *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 8, 1-5.
- Mann, R.E., Hanson, R.K., & Thornton, D. (2010). Assessing Risk for Sexual Recidivism: Some Proposals on the Nature of Psychologically Meaningful Risk Factors. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 22(2), 191-217.
- Marshall, W.L. (1997). Pedophilia: Psychopathology and theory. In D.R. Laws & W. O'Donohue (Eds.), *Handbook of Sexual Deviance: Theory, Assessment, and Treatment* (pp. 152-174). New York: Guilford Press.
- Marshall, W.L., & Barbaree, H.E. (1990). An integrated theory of the etiology of sexual offending. In W.L. Marshall, D.R. Laws & H.E. Barbaree (Eds.), *Handbook of sexual assault: issues, theories and treatment of the offender* (pp. 257-278). New York: Plenum Press.
- Marshall, W.L., Fernandez, Y.M., Marshall, L.E., & Serran, G.A. (Eds.) (2006). *Sexual offender treatment: Controversial issues*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Marshall, W.L., Marshall, L.E., Serran, G.A., & O'Brien, M.D. (2008). Sexual offender treatment: A positive approach. *Psychiatric Clinics of North America*, 31(4), 681-696.
- Marshall, W.L., Marshall, L.E., & Ware, J. (2009). Cognitive distortions in sexual offenders: Should they all be treatment targets? *Sexual Abuse in Australia and New Zealand*, 2(1), 21-33.
- Nierop, N., & Eshof, P. van den (2008). *Misbruik, Misleiding en Misverstanden*. Verslag van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken over de periode 2003-2007.
- Nunes, K.L., Hanson, R.K., Firestone, P., Moulden, H.M., Greenberg, D.M., & Bradford, J.M. (2007). Denial predicts recidivism for some sexual offenders. *Sex Abuse*, 19, 91-105.
- Philipse, M., Ruiter, C. de, Hildebrand, M., & Bouman, Y. (2000). *HCR-20: Beoordelen van het risico van gewelddadig gedrag. Versie 2*. Nijmegen/Utrecht: Pompestichting/ Van der Hoevenstichting.
- Seto, M.C. (2008). *Pedophilia and sexual offending against children: Theory, assessment, and intervention*. Washington, DC: APA.
- Smallbone, S.W. (2006). An attachment-theoretical revision of Integrated Theory of the etiology of sexual offending. In W.L. Marshall, Y.M. Fernandez, L.E. Marshall & G.A. Serran (Eds.), *Sexual offender treatment: Controversial issues* (pp. 93-107). Chichester: John Wiley & Sons.
- Snyder, H.N. (2000). *Sexual assault of young children as reported to law enforcement: Victim, incident and offender characteristics*. Washington, DC: Department of Justice.

- Sullivan, J., Beech, A.R., Craig, L.A., & Gannon, T.A. (2011). Comparing intra-familial and extra-familial child sexual abusers with professionals who have sexually abused children with whom they work. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 55(1), 56-74.
- Steadman, H.J., & Coccozza, J.J. (1974). *Careers of the criminally insane: Excessive social control of deviance*. Lexington, MA: Health.
- Sykes, G., & Matza, D. (1957). Techniques of Neutralisation. *American Sociological Review*, 22, 664-670.
- Thornton, D. (2002). Constructing and testing a framework for dynamic risk assessment. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 14, 139-153.
- Ward, T., & Beech, A.R. (2004). The etiology of risk: A preliminary model. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 16(4), 271-284.
- Ward, T., Polaschek, D., & Beech, A.R. (2006). *Theories of sexual offending*. Chichester: Wiley.
- Ward, T., & Siegert, R. (2002). Toward a comprehensive theory of child sexual abuse: A theory knitting perspective. *Psychology, Crime & Law*, 9, 319-351.
- Warren, A., & Hazelwood, D. (2002). Relational patterns associated with sexual sadism: A study of 20 wives and girlfriends. *Journal of Family Violence*, 1, 75-89.
- Webster, C.D., Douglas, K.S., Eaves, D., & Hart, S.D. (1997). *HCR-20: Assessment Risk for Violence, version 2*. Burnaby, BC: Simon Fraser University, Mental health, Law and Policy Institute.
- Wijk, A.Ph. van, & Nieuwenhuis, A. (2011). *Lastige verhalen: Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdrijven door meisjes van 12-18 jaar*. Arnhem: Bureau Beke.
- Wijk, A.Ph. van, Nieuwenhuis, A., & Smeltink, A. (2009). *Achter de schermen: Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno*. Arnhem: Bureau Beke.
- Wijk, A.Ph. van, Mali, S.R.F., Bullens, R.A.R., Prins, L., & Klerks, P.P.H.M. (2006). *Zedencriminaliteit in Nederland: Delicten en delinquenten nader in beeld gebracht*. Zeist: Kerckebosch.

Dankwoord

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Programma Politie & Wetenschap. Aan dit onderzoek hebben veel mensen direct of indirect bijgedragen. Daarvoor willen wij hen hartelijk danken. In het bijzonder zijn we de twintig geïnterviewde vrouwen zeer erkentelijk. Zonder hun medewerking en openhartigheid zou dit onderzoek niet mogelijk zijn geweest. Ook willen we in dit verband de behandelaars bij verschillende instellingen van De Waag noemen, die moeite hebben gedaan om de respondenten te benaderen. Daarnaast gaat onze dank uit naar een drietal specialisten op het gebied van zedenmisdriven bij de politie: Chris Groeneveld, Yet van Mastrigt en Bauke Stelma. Wij danken hen voor hun nuttige aanvullingen en suggesties bij de implicaties voor de politiepraktijk. Tot slot stellen we de waardevolle opmerkingen en suggesties van de leden van de begeleidingscommissie van het Programma Politie & Wetenschap zeer op prijs: Frits Vlek, Cees Loef en Annemieke Venderbosch.

Bijlage 1 Verschillende vormen van risicotaxatie

Bij *ongestructureerde klinische risicotaxaties* bepaalt de clinicus zelf welke informatie (bijvoorbeeld informatie over het gedrag van de delinquent, de aanwezigheid van persoonlijkheids- en psychische stoornissen en het crimineel verleden) wordt meegenomen in het eindoordeel. De risicofactoren die een clinicus in zijn inschatting betreft, zijn daarmee sterk afhankelijk van de clinicus zelf. Ongestructureerde klinische risicotaxaties, zo wees onderzoek uit, leiden tot onbetrouwbare voorspellingen (Steadman & Cocozza, 1974).

De tweede methode is de *actuariële methode*. De term ‘actuaireel’ verwijst naar een vastliggende procedure waarbij het recidiverisico wordt bepaald aan de hand van een rekenkundige formule. De meeste actuariële risicotaxatie-instrumenten bestaan uit statische risicofactoren³⁷ waarvan in wetenschappelijk onderzoek werd aangetoond dat ze significant samenhangen met delictgedrag. Zo zou de recidivekans toenemen als een zedendelinquent op jonge leeftijd zijn eerste zedendelict pleegt en een voorkeur heeft voor niet-verwante minderjarige jongens (Harris & Hanson, 2004). Grove, Zald, Lebow, Snitz en Nelson (2000) concludeerden op basis van een *review* van 136 onderzoeken dat risicotaxaties op basis van actuariële instrumenten in 50 procent van de gevallen een betere voorspelling opleverden dan ongestructureerde klinische taxaties. Voorbeelden van actuariële risicotaxatie-instrumenten zijn de Static-99 (Hanson & Thornton, 1999; Nederlandse vertaling: Van Beek, De Doncker & De Ruiter, 2001). Bij *gestructureerde klinische taxaties* – de derde manier om risicotaxaties te verrichten – wordt de actuariële benadering gecombineerd met het klinische oordeel, waarbij uitdrukkelijk aandacht is voor de dynamische risicofactoren³⁸ die vanuit klinische optiek relevant worden geacht. De essentie van gestructureerde klinische risicotaxaties is dat de taxatie gebaseerd is op een aantal empirisch onderbouwde (statische, historische en dynamische) factoren en dat de kennis en ervaring van de clinicus worden gebruikt

37 Statische factoren hebben betrekking op in principe ‘onveranderbare’ kenmerken, zoals de leeftijd waarop het eerste delict werd gepleegd en het justitiële verleden. Statische factoren zijn niet beïnvloedbaar door interventie.

38 Dynamische risicofactoren hebben betrekking op de persoon en het gedrag van de dader (individuele factoren) en op diens sociale en leefsituatie (contextuele factoren). Voorbeelden zijn sociale interacties, middelengebruik, het wonen in een achterstandsbuurt en omgang met delinquente leeftijdgenoten. Deze risicofactoren worden beschouwd als stabiel over een aantal maanden of jaren, maar kunnen door interventie worden veranderd.

om tot een gewogen klinisch eindoordeel van het recidiverisico te komen. Het ingeschatte recidiverisico is uitdrukkelijk geen optelsom van het aantal risicofactoren. Het is een gewogen klinisch eindoordeel waarin individuspecifieke risicofactoren worden meegenomen. Het is mogelijk dat een combinatie van slechts twee risicofactoren het recidiverisico fors doet toenemen. Dat is ook aangetoond in diverse studies. Uit het onderzoek van Hildebrand (2004) bijvoorbeeld, blijkt dat van de verkrachters met een hoge score op psychopathie en seksuele deviatie 82 procent binnen tien jaar na behandeling opnieuw een, vaak ernstig, zedenmisdrijf pleegde, tegenover 18 procent van de zedendelinquenten bij wie deze risicofactoren niet aanwezig waren.

Bijlage 2 Uitgangspunten bij de behandeling

Criminaliteitscijfers en recidive zijn al jaren te hoog. Ondanks sterke toename van vrijheidsstraffen en andere straffen zijn deze cijfers nauwelijks verminderd; deze maatregelen zijn weinig effectief gebleken. Op zoek naar alternatieven hebben Andrews en Bonta vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw (Andrews & Bonta, 2006) nauwkeurig onderzocht wat wel en niet werkt in de resocialisatie van daders. Op basis van hun onderzoek hebben zij enkele principes geformuleerd die de effectiviteit van interventies vergroten. De drie hoofdprincipes zijn (1) dat de intensiteit van een behandeling afgestemd moet worden op het risiconiveau op recidive van de dader, (2) dat de behandeling zich moet richten op die problemen die een relatie met recidive hebben en (3) dat de behandeling moet aansluiten bij de mogelijkheden van de dader. Een van de onderliggende ideeën bij resocialisatie is dat het voor het beschermen van kwetsbare individuen in de samenleving effectiever is de problemen van de daders te behandelen. Het nuchtere feit dat (bijna) alle daders terugkeren in de samenleving maakt resocialisatie tot een urgente kwestie. Craig et al. (2008) stellen dat alle daders kunnen recidiveren zonder behandeling.

De drie hoofdprincipes van resocialisatie, ook weergegeven als *risk*, *needs* en *responsivity*, staan bekend onder de naam *What works*-principes. Het is met name Hanson (2006) die zich heeft ingespannen om de principes bij de behandeling van zedendelinquenten toe te passen. Wat het risicoprincipe betreft, wordt gepleit voor valide en betrouwbare risicotaxatie-instrumenten die naast de statische (historische) factoren ook de dynamische risicofactoren inventariseren. Het zijn de dynamische risicofactoren die in de behandeling het verschil maken. Het *need*-principe schrijft voor dat de behandeling zich met name moet richten op die factoren die een relatie met recidive hebben. Vandaar dat deze factoren criminogeen worden genoemd. Het responsiviteitsprincipe richt zich met name op de therapeutische relatie en streeft naar een goede match tussen therapeut en cliënt. Hanson et al. (2009) hebben gevonden dat de toepassing van deze drie principes in de behandeling van zedendelinquenten heeft geleid tot een reductie van zedenmisdrijven van 19,2 naar 10,9 procent en van agressiedelicten van 48,3 naar 31,8 procent.

Over de auteurs

Mara Eisenberg MSc is psychologe en junior onderzoekster bij De Waag, centrum voor ambulante forensische psychiatrie. Haar werkzaamheden bestaan uit het uitvoeren van onderzoeken op het terrein van ambulant forensisch behandelde cliëntenpopulaties die zeden-, gewelds- of andere typen delicten hebben gepleegd. Momenteel doet zij onder andere onderzoek naar ‘meiden bij De Waag’, geweldplegers met een dubbele diagnose en de evaluatie van de Sectie Intensieve Behandeling.

Drs. Bernard ten Hag is psychotherapeut en supervisor van de Vereniging voor Cognitieve Gedragstherapie bij De Waag, centrum voor ambulante forensische psychiatrie. Hij werkt als psychotherapeut en supervisor van de Vereniging voor Gedragstherapie en Cognitieve Therapie. Hij is met name gespecialiseerd in de behandeling van zedendelinquenten en heeft enkele publicaties op zijn naam staan over hechttingsproblematiek en intimiteitstekorten bij zedendelinquenten en over seksuele problemen onder hen. Daarnaast geeft hij lezingen en cursussen over de behandeling van zedendelinquenten.

Dr. Joan van Horn, hoofd van de onderzoeksafdeling van De Waag, promoveerde in 2002 en is sinds maart 2003 werkzaam bij De Waag. Daarnaast is zij sinds januari 2008 verbonden aan de kenniskring ‘Werken in een justitieel kader’ van de Hogeschool Utrecht en participeert zij vanuit het lectoraat in diverse onderzoeksprojecten. Zij is tevens voorzitter van de programmacommissie van Efcap-nl, een vereniging die zich bezighoudt met het organiseren van studiedagen voor gedragsdeskundigen die werken met jongeren met gedragsproblemen. Ten slotte heeft zij zitting in diverse commissies, waaronder de GGZ ROM expertgroep ‘Forensische psychiatrie’ en ‘Partiële kwaliteitsbepaling RIHG’.

Drs. Ilse van Leiden is psychologe/criminologe en werkt als senior onderzoeker bij Bureau Beke. Onderzoeken en publicaties waarbij zij betrokken is, liggen onder andere op het terrein van moord en doodslag, cold cases, zedencriminaliteit, georganiseerde criminaliteit, notoire ordeverstooters, afpersing en geweld tegen de politie. Met betrekking tot ernstige misdrijven en recherchen heeft zij de training Criminal Investigative Analysis (CIA) van de Academy Group gevolgd. Naast onderzoek houdt zij zich bezig met recheadvisering en ondersteuning bij de opsporing.

Drs. Bram van der Meer is researchpsycholoog en werkzaam bij de afdeling Gedragsanalyse van het Korps Landelijke Politiediensten. Hij adviseert researchteams bij complexe moord-, zeden-, brandstichtings- en bedreigingszaken. Tevens is hij lid van de Landelijke Expertisegroep Bijzondere Zedenzaken. Hij verricht onderzoek en publiceert op het gebied van belaging en bedreiging van publieke personen, en is voorzitter van de European Association of Threat Assessment Professionals.

Julia Wilpert, BSc Psychologie, werkt sinds vijf jaar op de afdeling Onderzoek van De Waag en heeft zich in die periode een aantal jaren intensief beziggehouden met risicotaxatie en de ontwikkeling en implementatie van de WaagSchaal. Daarnaast is zij betrokken geweest bij diverse onderzoeksprojecten naar forensische populaties, zoals huiselijkgeweldplegers, kinderpornodownloaders en ontspoorde jeugd. Momenteel werkt zij aan een project over brandstichters.

Dr. mr. Anton van Wijk is criminoloog en directeur van Bureau Beke te Arnhem. Hij is in 2005 gepromoveerd op het onderwerp *Juvenile sex offenders and non-sex offenders: A comparative study*. Hij heeft diverse hoofdstukken en (inter)nationale artikelen geschreven over zedencriminaliteit. Tevens is hij onder meer (mede)redacteur/auteur van *Zedencriminaliteit in Nederland: Delicten en delinquenten nader in beeld gebracht* (2006), *Facetten van zedencriminaliteit* (2007), *Achter de schermen: Een verkennend onderzoek naar downloaders van kinderporno* (2009), *Kwetsbaar beroep: Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam* (2010) en *Lastige verhalen: Een exploratief onderzoek naar valse aangiften van zedenmisdriven door meisjes van 12-18 jaar* (2011). Hij heeft de cursus *Criminal Investigative Analysis* gevolgd en de training *Violent Crime Behavior* van de Academy Group in de Verenigde Staten.